ASOCIAŢIA MOLDOVENEASCĂ DE ŞTIINŢĂ POLITICĂ
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STUDII POLITICE ŞI ECONOMICE EUROPENE "CONSTANTIN STERE"

CATEGORIA "C"

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (LXVII), 2014

REVISTĂ ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2014

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (LXVII), 2014. - Chişinău: USM, USPEE, AMSP, 2014. – 200 p.

Ideile şi opiniile expuse în materialele prezentate aparţin autorilor şi nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacţie

Articolele apar în redacţia autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:
http://uspee.md/ro/2013-03-18-08-28-54/2013-03-18-08-32-27.html
http://usm.md/cercetare/reviste/moldoscopie/

ISSN 1812-2566

S U M A R

SUMMARY

COMPARTIMENTUL
PORTRETUL POLITIC

АВИГДОР ЛИБЕРМАН: ЗЕМЛЯК, ЛИЧНОСТЬ, ПОЛИТИК

Владимир АНИКИН
Государство Израиль, Тель-Авив
доктор хабилитат политологии, доцент

«Индивидом рождаются, личностью становятся,
индивидуальность – отстаивают»
А.Г.Асмолов (психолог, политик, ученый)



Авигдо́р ЛИ́БЕРМАН (ивр. אביגדור ליברמן, при рождении **Эве́т Льво́вич Ли́берман**; род. 5 июня 1958 года, Кишинёв, Молдова — израильский политик, министр иностранных дел в правительстве Израиля, депутат кнессета, лидер политической партии «Наш дом — Израиль».

In the genre of "political portrait" is presented Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs of the State of Israel - Avigdor Lieberman. Are disclosed stages of life and the formation of personality by Avigdor Lieberman, which immigrated with his parents from Moldova (former USSR) in 1978. Are considered conditions that contributed to familiarizing by Avigdor Lieberman to the political activity. Especially emphasizes his role as a founder and leader of the political party "Israel - Our Home", which became a significant force in the modern political scene of the State of Israel.

The author analyzes the major initiatives by Avigdor Lieberman, aimed at the Israeli-Palestinian conflict (plans: "cantonization" exchange of territories

and populations, and others.), strengthening the defense and security of the country against external and internal threats, the creation of decent image of the State of Israel on the world stage and development of friendly relations between Israel and the Republic of Moldova. Attention is paid to the consideration of the personal qualities of a professional politician, such as integrity, pragmatism, openness to debate, predictability, efficiency and persistence in achieving goals. Are presented opinions about Lieberman as a politician and a person expressed by political scientists, analysts and journalists.

Согласитесь, насколько прозорливым оказалось высказывание, прозвучавшее почти два с половиной тысячелетия тому назад устами одного из «отцов-основателей» афинской демократии Перикла о том, что «лишь немногие могут творить политику, но судить могут все». Причем, это суждение можно отнести сегодня к гражданам каждой страны в мире, в том числе живущим, как в Молдове, так и в Израиле. Если в прежние времена круг общения политиков характеризовался во многом пространственными и временными ограничениями, то в эпоху современных информационно-коммуникационных технологий картина резко изменилась.

Фигуры политических деятелей чрезвычайно важны для публики, поскольку они позволяют свести возможные и безличные процессы политической жизни к действиям отдельных личностей. Конкретные личности, действующие в политике, делают ее доступной для понимания, человечной, позволяют людям приписывать им ответственность за ход событий. Поэтому политические деятели, внесшие заметный вклад в историю, всегда вызывали интерес у своих современников и потомков. Этот интерес никогда не ограничивался информацией об их деятельности на политической и общественной арене. Известный деятель всегда привлекает внимание именно как личность – всем своим нравственным и интеллектуальным обликом, мотивами своих действий, своими прозрениями и просчетами. Век Интернета во многом облегчает отследить рождение, становление и самоутверждение личности политика.

Рассуждая об отношениях власти и общественности, многие исследователи отмечают, что изменился сам тип общения людей: он стал более личностным, уводящим от нейтральной официальной информации, а лидеры-политики по существу сделали доступной для всех свою личную жизнь. Не в пример давним временам, ныне общественность жадно впитывает биографические подробности по сути совершенно далеких от нее людей. Специалист-имиджмейкер так объясняет происходящие в обществе процессы: «Вероятно, при сильном расширении мира одновременно происходит его сужение: отдельных личностей мы начинаем рассматривать, благодаря СМИ, чуть ли не в микроскоп» [13, с.38]. Разумеется, все это

предъявляет повышенные требования к поведению политиков, общественных лидеров. Прежде всего, их деятельность должна носить публичный, открытый характер: «… есть типы профессий, туда относится и политик, которые принципиально открыты людям, что должно соответственно знаково моделироваться» [13, с.67].

В гораздо большей степени повышенная взыскательность и заинтересованность граждан проявляются в отношении к политикам из числа репатриантов. Это в полной мере можно отнести, пожалуй, к самому успешному политику современного Государства Израиль – Авигдору Либерману. Будущий политик родился в Кишиневе в 1958 году, в обычной трудовой еврейской семье (при рождении получил имя Эвит). Учился в кишиневской 41-ой средней школе, являлся одним из лучших учеников. В классе он проводил обстоятельные политинформации (комсомольское поручение). По словам учительницы, Эвик (так звали его друзья), «думал и изъяснялся не как ребенок, а как вполне взрослый человек. Он сразу, без подготовки, отвечал на любые вопросы». Учительница сумела предопределить его призвание: он – «прирожденный политик!». Видимо, с глубинным внутренним посылом не безразличия к политике связано первоначальное желание молодого Либермана поступить на соответствующий факультет Киевского государственного университета имени Т.Г.Шевченко, куда, по понятным причинам, его документы не были приняты. Зато удалось поступить учиться на гидромелиоративный факультет Кишиневского сельскохозяйственного института, как говорится, «где родился, там и пригодился».

У каждой советской еврейской семьи были свои причины репатриации в Государство Израиль. В семье Либерманов уважали знание как таковое и соответственно – его носителя – книги. По словам самого Либермана, его семья «никогда не теряла связи с еврейскими корнями, дом был полон книг на идише и иврите» и он был воспитан «в духе сионизма». Либерман-Старший еще в молодости примкнул к движению сионистов-ревизионистов, обладал способностями к литературному творчеству, а Либерман-Младший увлекся идеями Владимира Жаботинского. В конце концов, в 1978 году, семья Либерманов репатриировалась в Израиль. Либерману-младшему не было и двадцати. Очевидно, что по мировосприятию молодой Либерман по прибытию в Израиль, являлся обычным советским человеком, по крайней мере, ни диссидентом, ни отказником, которые пользовались повышенным вниманием властей. На исторической родине он начал с чистого листа: работал грузчиком в аэропорту имени Бен-Гуриона (Тель-Авив), трудился в кибуце и охранником в студенческом клубе, учил иврит в ульпане (курсы изучения языка), отслужил в Армии обороны Из-

раиля (демобилизовался в звании ефрейтора), создал крепкую и дружную семью.

Выбор дальнейшего пути осознанно сомкнул когда-то разомкнувшуюся цепочку: он поступает учиться (опять учиться!) на факультет общественных наук Еврейского университета в Иерусалиме, где в полном объеме изучает, в том числе и политологию. Именно в учебном заведении он делает первые шаги на общественном поприще: вступает в правоцентристскую, «национал-консервативную» партию «Ликуд» («Единство»), становится активистом студенческого клуба, а позже назначается главным менеджером клуба. После окончания университета в степени бакалавра Авигдор Либерман некоторое время работает руководителем иерусалимского отделения одной из больничных касс, занимается разработкой и внедрением проектов развития столицы в городской экономической компании.

Представляется, что уровень политика не может быть определен без оценки его реакции на изменяющиеся события. С этой точки зрения характерен 1993 год, когда способного и склонного к организаторской работе партийца, назначают генеральным директором политической партии «Ликуд» («Единство»). И в довольно сложной ситуации, в условиях, когда рейтинг партии неуклонно снижается, её финансовое положение критическое (за партией числится многомиллионый долг), местные отделения «Ликуда» фактически бездействуют, а до очередных выборов остается всего около трех лет (причем, опросы предрекают партии полный провал), Авигдору Либерману, как фактическому руководителю избирательного штаба партии, удается переломить ситуацию, да так, что кандидат от «Ликуда» Биньямин Нетаниягу побеждает на первых в стране прямых выборах премьер-министра в 1996 году, а по партийным спискам в Кнессет (парламент) страны четырнадцатого созыва партия занимает второе место с 19 депутатскими мандатами, а вместе с партнерами по блоку 32 мандата [12].

Аналитики справедливо отмечали, что «основную роль в *воссоздании* (курсив мой. - В.А.) «Ликуда» сыграл Авигдор Либерман, уроженец Кишинева». В местной прессе он даже именовался «израильским Чубайсом», памятуя о роли последнего в победе Б.Н.Ельцина на президентских выборах. Необходимо добавить, что всему отмеченному выше предшествовали также успешные действия Авигдора Либермана, в качестве генерального директора партии, в период внутрипартийных выборов (праймериз) лидера партии, которым стал Биньямин Нетаниягу. Все это вместе взятое и стало фундаментом успеха партии «Ликуд» в 1996 году [11].

Последующее назначение Либермана на должность генерального директора министерства (канцелярии) главы правительства, вернее всего – его возрастающая роль в кадровых переменах, преследующих кардинальное изменение стиля работы ведомства, принципиальная позиция в осуще-

ствлении государственных проектов, начатая по его инициативе приватизация государственных предприятий и предложения по земельной реформе, связанные с необходимостью решения жилищной проблемы, вызвали сильное сопротивление, как в самом аппарате министерства, так и в ЦК «Ликуда». Было ли это неожиданностью для самого Либермана? Вряд ли. Он знал, что многим не угодил, да и угождать не собирался. И готов был в любой момент покинуть свой пост, что вскоре и сделал. Обиднее всего для него было то, что в СМИ началась долговременная грязная кампания с явной целью его дискредитации, изворотливый поиск компромата на него. Цель этой массированной атаки была очевидна – избавиться от этого человека. При каждом удобном и неудобном случае пресса заостряла внимание читателей на «русском» происхождении Либермана. В статьях непременно упоминались «тяжелый русский акцент», любовь к русской литературе, «русская» жена, «русские» приятели и т.д. По существу, израильтянам внушалось: пришел некий «гомо советикус», каким-то образом одурманил Нетаниягу (пусть правого, но все-таки нашего, «сабру») и неизвестно как пролез к власти… [4].

Было от чего отчаяться молодому политику, но он и не думал отказаться от своей цели – продолжить работу над созданием новой партии, с программой во многом отличной от уже действующих русскоязычных политформирований. Он понимал, что стать лидером важно и можно для людей близких по духу, с которыми можно говорить на понятном языке, знать и учитывать их потребности и интересы. Легко сказать – создать партию по собственным лекалам – это значит, по крайней мере, написать ее программу, подобрать единомышленников и организаторов ее территориальных организаций, обеспечить членство, преодолеть бюрократические препоны и т.д. Не секрет, что Либерман подбирал людей по принципу личной преданности и надежности. Среди его ближайших соратников оказалось немало репатриантов и представителей местных национальных общин, а также политически активных женщин. Сказался опыт созданного по его инициативе в 1987 году при «Ликуде» объединения выходцев из СССР «Гешер-алия», генеральным директором которой он впоследствии стал.

Наконец, в январе 1999 года Либерман объявляет о создании новой партии «Исраэль бейтену» («Наш дом – Израиль» (НДИ). На пресс-конференции, посвященной этому событию, он заявил: «Наш дом Израиль – не очередная русская партия, не узкогрупповое лобби, служащее инструментом для того, чтобы побольше урвать для государства. НДИ предлагает обществу программу национального обновления, мы считаем необходимым провести реформу государственного устройства: установить президентское правление, принять конституцию и учредить Конституционный

суд. Президент избирается всем народом, будет назначать правительство профессионалов, а не партийных функционеров, получающих свои посты в результате коалиционных торгов. Только такое правительство способно сохранять стабильность на протяжении всего периода от выборов до выборов и эффективно управлять государством» [5]. В этой, казалось бы, внешне сдержанной речи была, во-первых, воспроизведена классическая модель современного демократического государства, во-вторых, вскрыты слабые места государственного устройства и негативные моменты политической кухни. Здесь же содержался нелицеприятный намек в адрес действующих до сих пор «русских» партий.

Собственно, идея создания крепкой «русской» партии, опирающейся на голоса сотен тысяч потенциальных избирателей из числа репатриантов, прибывших в начале '90-х годов в Израиль из постсоветских республик, в определенной мере реализовалась. Это была естественная реакция «русской улицы», лидеров русскоязычной общины на, мягко говоря, пренебрежительное отношение израильского общества к репатриантам. Большие партии не желали видеть их в своих рядах, причем, такой обструкции подвергались все социальные группы репатриантов. Общими и трудно решаемыми для репатриантов оказались проблемы изучения государственного языка (иврит), трудоустройства по специальности, признания дипломов и т.д. В начале 90-х годов минувшего столетия, несомненно, ведущей из действующих в Израиле "русскоязычных» партий являлась «центристская» «Исраэль ба-Алия» («Израиль на подъеме», ИБА), основателем которой (1995 г.) стал известный советский правозащитник, диссидент, «узник совести» и «отказник» Анатолий (ныне Натан) Щаранский. До конца 90-х годов ИБА была еще популярной на «русской улице» (7 депутатских мандатов в 1996 и 6 - в 1999 годах), затем ее успехи сошли почти на нет и ИБА фактически растворилась в партии «национального лагеря» – правоцентристской «Ликуд». Такая же судьба практически постигла и «левую» русскоязычную партию «Демократический выбор» (лидер Р.Бронфман). Несостоятельными оказались более поздние по времени (в середине 2000-х годов) попытки реанимировать сошедшие с политической сцены партии и создать новые, ориентирующиеся на русскоязычный электорат, движения.

Для Авигдора Либермана стало очевидным, что процесс интеграции русскоязычных репатриантов в израильское общество, о котором вещали политические обозреватели, далеко не завершен. Поспешными также оказались выводы об «исчерпанности электоральной ниши» и «незаинтересованности репатриантов в общинных партиях». Вот почему на «русской улице» были поддержаны претензии лидеров партии «Наш дом – Израиль» на «общинное наследство», на способность и стремление партии дос-

тойно защитить насущные, в том числе и социальные интересы репатриантов. В 1999 году, в первый же год своего создания, НДИ впервые участвовала в выборах в Кнессет (парламент страны) и в трудной борьбе завоевала четыре депутатских мандата – лиха беда – начало! В основном партию поддержал, разумеется, русскоязычный электорат. Главные пункты предвыборной платформы партии, хотя и характеризовались некоторой декларативностью, касались реформирования властных структур, улучшения дел в экономике, решения израильско-палестинской проблемы, удовлетворения социальных и культурных запросов русскоязычных репатриантов.

В период 2000-х годов основатель и лидер НДИ твердо держал в своих руках штурвал партии. Прежде всего, это нашло выражение в подборе профессиональных кадров близких по духу людей, которых, возможно, привлекал и карьерный рост (Софа Ландвер – из партии «Авода»; Юрий Штерн – из партии «Исраэль ба-Алия», Стас Мисежников – из «Сионистского форума» и др.). Лидеры новой русскоязычной партии под руководством Авигдора Либермана тщательно избирали партнеров по коалиции в парламенте («Национальное единство», с «Ликудом» при Ариэле Шароне и Биньямине Нетаниягу), отдавая предпочтение, прежде всего, близости партийных программ и общих подходов в решении ключевых проблем. Еще одним существенным моментом является то, что лидеру партии и его единомышленникам удалось найти некий баланс интересов между целями «национальных» партий («Ликудом», «Аводой») и остающейся в принципе «секторально-общинной» НДИ. Партия находилась в постоянном обновлении: ее ряды пополнялись не только «перебежчиками» из родственных политических формирований, но и представителями из коренных израильтян («сабры») и разочаровавшихся в политике общеизраильских / национальных партий граждан, а также из не евреев (например, друзы – арабоязычная, этноконфессиональная группа, исповедующая нетрадиционный ислам). Все это усиливало позиции НДИ в парламенте, укрепляло авторитет партии в глазах избирателей, расширяло возможности получения ответственных государственных должностей ее видными представителями и одновременно повышало политический вес партии в массовом сознании израильтян. В последнее десятилетие НДИ уже нельзя назвать сугубо «секторальной». Очень активно, даже широкомасштабно, партия проводит муниципальные выборы, где ее представители выдвигаются кандидатами на руководящие должности в основных городах и поселениях (мэры, их заместители и т.д.). Достаточно сказать, что на прошедших в октябре 2013 года муниципальных выборах представители партии «Наш дом – Израиль» баллотировались на различные должности в пятидесяти городах, что свидетельствует о значительном «партийном влиянии» этого политического формирования в жизни страны. В настоящее время четырна-

дцать представителей НДИ являются мэрами городов (Арада, Ган-Явне, Кармиэля, Омера, Рамле, Тверии, Цфата и др.). Это достойный показатель, если учесть, что в выборах участвовало тринадцать партий и многие списки представляли независимых кандидатов. Ряд сторонников НДИ возглавляют управления абсорбции в должности заместителей мэров (например, Юлия Штрайм, г.Хайфа), советников мэров и т.д. [3].

Справедливости ради надо отметить, что «завоевание» министерских портфелей в правительстве страны и кресел в муниципиях не является самоцелью. И пример в этом показывает сам лидер и основатель партии. Так, при принципиальном несогласии с позицией партнера по коалиции по одному из важных вопросов, фракция НДИ, как правило, покидала коалицию («Национальное единство» и др.) Известна ситуация, когда Авигдор Либерман будучи министром национальной инфраструктуры в правительстве Ариэля Шарона, выражая принципиальное несогласие своей партии с планом так называемого «одностороннего размежевания» в секторе Газа вынужден был покинуть государственный пост (2004 год). Кстати, время показало, что принятый правительством «план размежевания» был в корне неверным. В марте 2006 года Либерман отказался войти в правительство Эхуда Ольмерта (партия «Кадима» – «Вперед») из-за несогласия с планом одностороннего размежевания в Иудее и Самарии и премьер-министр вынужден был согласиться на условиях, выдвинутых Либерманом, и сосредоточить внимание правительства на противодействии иранской ядерной угрозы.

Результаты выборов в Кнессет (парламент) страны свидетельствуют о неуклонном росте политического влияния НДИ и ее лидера: в 2003 году – семь мандатов (173,9 голосов избирателей); в 2006 году – одиннадцать мандатов (281,8 тыс. голосов избирателей). Кстати, уже в 2006 году за НДИ отдали свои голоса более половины русскоязычных избирателей (50,7%). При этом надо учесть, что в Израиле нет городов и крупных поселений, населенных исключительно русскоязычными жителями. Выборы 2009 года еще более закрепили электоральный успех НДИ: партия получила пятнадцать мандатов (394,5 тыс. голосов), или 11,70% от общего числа участвующих в выборах избирателей (третье место в общем списке партий, преодолевших электоральный барьер). Триумфальный успех партии обернулся пятью министерскими портфелями: иностранных дел (Авигдор Либерман), инфраструктуры (Узи Ландау), туризма (Стас Мисежников), внутренней безопасности (Ицхак Аронович), абсорбции (Софа Ландвер). Кроме того, Дани Аялон получил пост заместителя министра иностранных дел. Как тут не вспомнить, ставшие крылатыми, слова великого Макиавелли: «Короля делает свита».

На досрочных парламентских выборах-2013 НДИ Либермана осуществила новый тактический манёвр – партия выступила единым списком (но не единой партией) с «Ликудом» и этот блок получил наибольшее число мест в Кнессете – тридцать одно, что позволило лидеру правящей партии «Ликуд» Биньямину Нетаниягу сохранить пост премьер-министра. В новом правительстве депутаты от НДИ сохранили за собой портфели министров: внутренней безопасности – Ицхак Аронович, абсорбции (ныне алии и абсорбции) – Софа Ландвер, туризма – Узи Ландау, пост министра сельского хозяйства получил Яир Шамир, а Фаина Киршенбаум стала заместителем министра внутренних дел. Пост министра иностранных дел до завершения судебных слушаний был зарезервирован за Авигдором Либерманом, возглавлявшего Комиссию Кнессета по иностранным делам и обороне. Пожалуй, редко какая партия в истории страны могла, как НДИ, за столь короткое время, завоевать доверие электората и расширить масштабы своего влияния на внутреннюю и внешнюю политику Государства Израиль [8].

Трудно представить себе тот объем работы, который выполнил лично Авигдор Либерман в качестве министра и вице-премьера в пяти правительствах, а также в качестве депутата Кнессета пяти созывов. Он продвигал национальные проекты, внес вклад в совершенствование инфраструктуры и транспорта, являлся глашатаем опасности иранской ядерной угрозы, способствовал восстановлению и укреплению сдерживающей мощи Армии обороны Израиля. На посту министра иностранных дел он стал одним из основных разработчиков новой концепции внешней политики, которая реализуется правительством Биньямина Нетаниягу. Одновременно с укреплением связей с главным стратегическим партнером Израиля – США, она направлена на более тесное сотрудничество с Россией, странами СНГ и Восточной Европы, активизацию отношений со странами Латинской Америки, Африки и Азии, на расширение израильских дипломатических представительств (консульств) в крупных городах мира (на очереди – открытие посольства в Литве). По инициативе НДИ и ее лидера расширяется список государств, с которыми поддерживается двусторонний безвизовый режим (сейчас таких стран – восемь). Приоритетным для израильского МИДа направлением деятельности остается обоюдовыгодное сотрудничество в экономической и культурной областях, с учетом взаимных интересов договаривающихся сторон. Не прекращаются попытки министерства иностранных дел Израиля привлечь умеренные режимы арабских стран (Египта, Саудовской Аравии, Объединенных арабских эмиратов и др.) для разрешения израильско-палестинского конфликта в рамках возможного регионального договора. Несомненной заслугой Авигдора Либермана и премьер-министра Биньямина Нетаниягу является проблема привле-

чения внимания международного сообщества в лице ведущих держав к иранской ядерной программе, а также противодействия, в рамках международной коалиции, радикальной суннитской группировке «Исламское государство». Активизация внешнеполитического ведомства в определенной степени является ответом на замечание бывшего госсекретаря США Г.Киссинджера, высказанное им в 1975 году о том, что «*у Израиля нет внешней политики, а есть только внутренняя политика*». Если это и не совсем полноценный ответ «Чемберлену», то, во всяком случае, весьма положительный тренд в сторону более четкого «лица» внешней политики Израиля.

Примечательное качество Авигдора Либермана, как политика, является его способность постоянно генерировать идеи, предвидеть ход событий, высказывать мнения, зачастую, как говорится, «на грани фола», вызывающие, как правило, бурную реакцию, как в стане либералов, так и консерваторов, причем, как внутри страны, так и за рубежом. В общественном мнении сложился устойчивый имидж Либермана – «правый» политик. Он и сам позиционирует себя в этом качестве. Его излюбленный девиз – «Ничего, кроме правды» (кстати, так озаглавлена и его книга, изданная на иврите, английском и русском языках). Решительность, прагматизм и любовь к Израилю – вот три «кита», на которых зиждется его политическое кредо. Вдумчивый подход к решаемым вопросам подкрепляется его излюбленными высказываниями при общении с прессой (кстати, очень активной): «*надо четко уяснить себе…»; «не надо изобретать велосипед*»; «*не надо лезть, куда нас не просят*», «*всегда нужно выбирать правильный момент*», «*Я не за Украину, не за Россию – а за Израиль. Я очень уважаю и Украину, и Россию»* и т.п. Кстати, в декабре 2013 года за тесное сотрудничество с прессой Авигдор Либерман был удостоен бронзовой доски «Друг прессы» Российского агентства ИТАР-ТАСС. Зачастую «недипломатичные» заявления министра иностранных дел и вице-премьера подтверждают, по словам самого Либермана, что он «всегда был сторонником полемики.., новых идей и думает впредь оставаться любителем противоречивых дебатов» [14]. Может быть, речи Авигдора Либермана являются не столь пламенными и структурно изящными, как, например, у Цицерона, но они всегда по существу дела и в них, достаточно излюбленной Цицероном «ораторской соли».

Несомненно, постоянной «головной болью» основных израильских политических партий и их лидеров является проблема решения затянувшегося израильско-палестинского конфликта. К началу 2004 года у Либермана (в то время министра транспорта), когда, по его мнению, сложились благоприятные условия, окончательно созрел план «кантонизации» Палестинской автономии, который был альтернативой плану «размежевания»,

выдвинутого тогдашним премьер-министром Ариэлем Шароном. План «кантонизации» предполагал создание четырех кантонов в районах с преобладающим арабским населением (включая Газу, Иудею, Самарию и округ Иерихо), а также христианского кантона в городе Вифлееме. Кантоны должны были обладать самоуправлением, быть географически и административно самостоятельны и лишены территориальной целостности. Категорически отвергая план одностороннего размежевания и эвакуации еврейских поселений, Либерман во всеуслышание предупреждал о необходимости уничтожения все усиливающейся инфраструктуры террора, ликвидации главарей террористических формирований (не исключая даже Арафата, которому не доверял), прекращения финансирования Палестинской автономии, считая сложившуюся ситуацию «абсурдной».

С приходом к руководству автономией Махмуда Аббаса (Абу Мазена) Либерман тоже не питал особых перемен к лучшему. По мнению Либермана, Абу Мазен в процессе переговоров выбрал стратегию Троцкого во время заключения известного Брестского договора – «Ни мира, ни войны». «Абу Мазен, - уверен Либерман, - никогда по своей воле не уйдет в отставку. Он не будет воевать против Израиля, но и не подпишет с Израилем соглашение…» [6]. В самом деле, очередные выборы в Палестинской автономии должны были состояться четыре года назад, но до сих пор не проведены, что свидетельствует о фактической нелегитимности нынешнего руководства автономии. Зато в середине 2014 года палестинский лидер объявил о создании так называемого коалиционного правительства с ХАМАСом, что встретило резкую критику со стороны Авигдора Либермана. Надо признать, что в последнее время его решительная позиция в отношении израильско-палестинского урегулирования в целом и в нейтрализации агрессивных намерений ХАМАСа, в частности, находит все большее понимание и поддержку у лидеров и активистов ряда политических партий (Нафтали Беннет, министр экономики и торговли, лидер крупной партии «Еврейский дом»), Зеэв Элькин (депутат, председатель Комиссии по иностранным делам и обороне Кнессета (партия «Ликуд») и др., а также, разумеется, у немалой части израильских граждан.

Вслед за планом «кантонизации», который со временем потерял свою актуальность, Либерман разрабатывает так называемый «План обмена населением и территориями» – территориями, населенными как арабами, так и евреями – между Израилем и Палестинской автономией в регионе Иудеи и Самарии. В принципе план соответствовал общей поддержки, как внутри, так и за пределами Израиля, идеи «двух государств, для двух народов». Главный аргумент Авигдора Либермана – обмен территорией и населением не подразумевает трансфера населения, то есть какого-либо насильственного выселения кого-либо из его дома. План лидера НДИ, как

это обычно происходит, вызвал в обществе полемику, бурно дискутировали, как сторонники, так и противники плана. В целом арабы выступили против плана, и многие считали, что он «расистский» по своей сути. От реализации плана обмена территориями и населением отказались и израильские «левые». Эксперты по юридическим вопросам также поставили под сомнение законность такого шага согласно израильскому и международному праву. Однако сам Авигдор Либерман не отказался от своей идеи, считая ее реализацию приемлемой, тем более, что нередко раздавались голоса о том, что реализация плана не то что невозможна, а нежелательна [10].

Примечательно, что спустя почти десять лет, накануне выборов-2013 в Кнессет 19-го созыва, лидер НДИ публично заявил, что «мы не признаем принцип «мир в обмен на территории», мы считаем обмен населением и территориями единственно правильным решением проблемы…». В январе 2014 года, выступая на конференции глав дипломатических миссий в Иерусалиме, Авигдор Либерман, в частности, подчеркнул, что не поддержит соглашение с палестинцами, в котором не будет оговорен обмен территориями и населением: «Это мое условие, и я со всей ясностью дал это понять международному сообществу». Он также отметил, что будет возражать против соглашения, «включающего право на возвращение в Израиль хотя бы одного палестинского беженца».

Между тем, комплексная проработка плана обмена населением и территориями по поручению Авигдора Либермана с учетом технико-экономических, стратегических, правовых, моральных и иных аспектов плана продолжалась. В феврале 2014 года юридический советник министерства иностранных дел Израиля представил Либерману заключение, согласно которому план обмена населением и территориями может быть реализован в рамках международного законодательства и с непременного согласия Палестинской национальной автономии. В документе отмечается, что кардинальными вопросами являются гарантии гражданства и компенсации для жителей соответствующих «обменных» районов. В настоящее время план согласовывается с главным стратегическим союзником Израиля – США. Похоже, его реализация – дело времени [15]. Спрашивается, имеются ли другие кардинальные предложения по урегулированию израильско-палестинских отношений, альтернативные предложениям лидера НДИ? Выделить какое-либо из них довольно трудно. В основном лидеры и активисты других партий критикуют «планы» Либермана. Конечно, это делать гораздо легче, чем предлагать что-то существенное.

В Израиле и в мире известна жесткая, даже воинственная, позиция лидера НДИ по отношению ХАМАСа – организации официально объявленной террористической (США, Европейский Союз, Израиль и др.) и в пос-

ледние десятилетия вполне оправдывающей свое агрессивное предназначение. Воспользовавшись пресловутым «планом размежевания», хамасовцы выиграв выборы, как бы легально, пришли к власти в секторе Газа (другой вопрос, кто и как считал голоса палестинцев) и создали своеобразное квази-государство. Авигдор Либерман, какие бы посты в правительстве не занимал, постоянно информирует израильское и мировое сообщество об опасности, исходящей из сектора Газа и требует от действующих правительств, принятия адекватных мер вплоть до проведения наземных «зачисток ХАМАСа» и, в конце концов, его полной ликвидации. Может быть, сравнение звучит сильно, но настойчивость Авигдора Либермана сродни выступлениям древнеримского полководца и государственного деятеля Марка Катона-Старшего, который каждую свою речь в сенате (вне зависимости от их тематики) заканчивал, ставшей крылатой, фразой: «Кроме того, я полагаю, что Карфаген должен быть разрушен». И это его пожелание, как известно, в конце концов, было осуществлено.

Именно в ответ на ракетные и минометные обстрелы хамасовцев территории страны, Армией обороны Израиля были осуществлены антитеррористические операции «Литой свинец» (2006 г.), «Облачный столб» (2012 г.) и, пожалуй, самая масштабная операция, которую назвали войной, «Несокрушимая скала» (июль-август 2014 г.). Однако очевидно, что каждая из этих антитеррористических операций из-за давления международного сообщества (ООН и т.д.) и вмешательства многочисленных стран-посредников, завершалась «перемирием», которое по существу только отдаляло волну очередной конфронтации. Для того чтобы не наступать, как говорится, на одни и те же грабли, выходом из ситуации, по мнению министра иностранных дел Либермана, является «зачистка и ликвидация» ХАМАСа, «полная демилитаризация сектора Газа и передача его под прямое управление Организации Объединенных Наций». Что касается долговременной перспективы, похоже, сокровенным желанием лидера НДИ было и остается «найти своего Кадырова» в разрешении проблемы с агрессивным ХАМАСом. Представляется, поскольку среди большинства государств-членов ООН ХАМАС позиционирует себя (и воспринимается) не как исламистская террористическая организация радикального толка, а как религиозно-политическое движение, руководству Государства Израиль рано или поздно придется прийти к убеждению, что политическому решению израильско-палестинского конфликта нет альтернативы. Противоборствующие стороны должны будут прийти к компромиссу взамен решения проблемы силовыми методами, а также к необходимости усиления позиции Палестинской автономии в секторе Газа. Похоже, судя по откликам в СМИ, к такому решению склоняются и в США. Между тем, никто не вправе лишить Государство Израиль права на самооборону. Легитимация этого

права международным сообществом произошла летом 2014 года благодаря активным дипломатическим усилиям сотрудников министерства иностранных дел, координируемых Авигдором Либерманом. В перспективе, похоже, Израилю и Палестинской администрации, при поддержке умеренных арабских режимов, придется приступить к реализации плана Либермана по обмену населением и территориями, а также реанимации идеи «двух государств, для двух народов».

Заинтересованностью для одних и опасением для других в израильском обществе (в том числе, разумеется, и в молдавском), граждане следили за беспрецедентно затянувшимся (почти на семнадцать лет!) рассмотрением судебных дел, инкриминируемых Авигдору Либерману в связях с «русской мафией», «коррупцией», «отмыванием денег», «получением средств незаконным путем при отягчающих обстоятельствах», «незаконным бизнесом» и т.п. Наконец, только в 2013 году судебными инстанциями была поставлена жирная точка – все «дела» закрыть «за отсутствием доказательств». Конечно, дело не в снисходительности судей. Строгость израильского правосудия говорит сама за себя: только в последние годы, к примеру, за неблаговидные дела осуждены бывший президент Кацав и экс-премьер-министр Ольмерт, несколько министров и депутатов. К злорадному неудовольствию конкурентов на политическом поле, в том числе и отпрысков высокопоставленных израильских семей, именующихся здесь «принцами», «броненосец» Либермана оказался непотопляемым, зато в той части общества, которое мысленно поддерживало лидера НДИ, раздался долгожданный «вздох облегчения»: справедливость восторжествовала. Для политической и жизненной позиции лидера НДИ характерен его ответ на вопрос журналиста, не боится ли он того, что отказ от популистских лозунгов в итоге отберет у него электорат: «Я всегда говорил, что мне не нужно чужого, я хочу только свое. И я никогда не гнался за дешевой популярностью и газетными заголовками. В то же время я убежден, что большинство новых репатриантов пойдут за теми, кто предлагает реальные решения их проблем, а не покупается на дешевый популизм. В то же время я хочу напомнить, что политические идеи не обладают авторским правом, и я буду лишь рад, если часть наших идей (имеются в виду предложения НДИ. – В.А.) будет подхвачена другими партиями и движениями. В конце концов, чем больше у нас союзников в деле преобразования страны, тем лучше» [4]. Для постоянного общения с гражданами в Интернете имеется персональный сайт Авигдора Либермана: www.avigdorliberman.info. Кроме того, мнение министра иностранных дел по актуальным вопросам внутренней и внешней политики Израиля, любой пользователь сети может узнать, посетив сайт: https://ru-ru.facebook.com/avigdorliberman.rus. К услу-

гам пользователей Интернета действует сайт партии НДИ – www.ndi.org.il. Все эти сайты регулярно обновляются.

Представляется, что постоянство и открытость политика Либермана не всегда адекватно воспринимается определенной частью граждан и конкурентов, между тем, практика показывает, что непредсказуемость политика является тем качеством, которое в наибольшей степени побуждает к отчуждению. На наш взгляд, наиболее полно постоянство Авигдора Либермана, как политика, характеризует выражение Горация: «Semper idem» – «Всегда тот же».

Личность политика не может быть объективно оценена без «взгляда со стороны». К примеру, первый посол Российской Федерации в Израиле Александр Бовин (декабрь 1991 - март 1997 гг.) в своей книге «Пять лет среди евреев и мидовцев» посвятил Либерману целую главу. «Либерман – удивительная личность, – пишет А.Е.Бовин, – высшее достижение «русской» алии в Израиле… На мой взгляд, это энергичный, умный, решительный политик. Дельный человек. Его стихия – оргработа. Он не говорит, он знает: кадры решают все. В отличие от многих израильских политиков, если Либерман что-то сказал, что-то пообещал, он непременно сделает это. В контексте мирного процесса Либерман – на правых жестких позициях. Главное для него – безопасность Израиля. Не «земля в обмен на мир», а «мир в обмен на мир» [2].

В одном из интервью, незадолго до окончания каденции, Александр Бовин так высказался о Либермане: «Новый век выводит на политическую арену новое поколение политиков – динамичных, прагматичных, уверенных в себе. Одним из наиболее ярких представителей новой политической волны является Авигдор Либерман» [5]. «Лучшим министром иностранных дел Израиля» за многие годы считает Авигдора Либермана влиятельный политик, нынешний руководитель Антидиффамационной Лиги (Антиклеветническая лига) Авраам Фоксман. Авигдор Либерман, действительно, большой труженик, говоря современным языком, – трудоголик. Работает практически без выходных. Его любимые занятия – теннис и шахматы, по-видимому, так и остаются пределом мечтаний. Занимаемый им высокий ответственный пост не позволяет ему расслабляться.

Справедливости ради нужно подчеркнуть, что Авигдор Либерман, как политик, министр и человек, воспринимается далеко неоднозначно ни политическими соперниками, ни политологами-аналитиками, ни журналистами. Печатные издания и социальные сети буквально насыщены разнополюсными материалами о нем. К примеру, очень жестковатый «портрет» министра иностранных дел Либермана принадлежит перу известного российского журналиста Николая Троицкого, чье «Особое мнение» ценится многими изданиями: «Авигдор Либерман – первая ласточка под названием

«Алия». Он не просто прилетел из Страны Советов в Землю Обетованную, но достиг там максимально возможных вершин. Выше министерства иностранных дел ни один из репатриантов из бывшего СССР пока не поднимался. Но эта ласточка не для того прилетела, чтобы делать весну. Скорее, наоборот – Либермана устраивает вечная политическая зима тревоги и противостояния. Он вообще больше похож совсем на другую птицу – хищную, хитрую и воинственную. Скорее уж ястребиной, а не голубиной породы. И только такая птица могла добраться до второго по важности поста в правительстве Израиля.

Братство – братством, солидарность – солидарностью, сионизм – сионизмом, абсорбция – абсорбцией, а понаехавших единоверцев и единоплеменников не любят везде и всегда. Их терпят, но высовываться не дают, вставляют палки в колеса. Вот и вынуждены они быть больше иудеями, чем весь раввинат. Либерману пришлось проявлять чудеса пронырливости и изворотливости, а также энергию бронебойного снаряда, чтобы достичь степеней известных. Далеко не с первого раза, и без покровителей не обошлось. Проницательный Биньямин Нетаниягу понял, в какого бесценного помощника можно превратить при правильном обращении этого выходца из СССР. И, похоже, не прогадал – они очень нужны друг другу. Их обоих обвиняли в коррупции и оправдали за недостатком улик, но осадок остался…» [1]. Что ж, трудно отказаться от непреложной истины: политика, увы, не делается в «белых перчатках».

Терпение и уверенность в своем «правом деле» у Либермана огромные. Как бы вы повели себя в ранге министра иностранных дел, если бы знали (видели или слышали), например, что на митинге депутат от арабской партии, недовольный вашим призывом о необходимости проведения давно назревших выборов в Палестинской автономии, позволял бы себе дикие выкрики в ваш адрес, рвал и топтал ваш портрет. Или, к примеру, ваш коллега-министр назвал бы ваше принципиальное несогласие на заключение очередного перемирия с террористической организацией – «бурей в стакане» и т.д. и т.п. Основные и частые стрелы критики, порой граничащей с приступами бешенства, в адрес Либермана направлены, как правило, со стороны «левых» и арабско-израильской улицы, обвиняющих его в расизме. На такие выпады Либерман реагирует довольно спокойно.

Как бы то ни было, в тонком политическом чутье Авигдора Либермана «сотоварищи» нельзя отказать. Оставаться единственной партией на «русской улице» помогает гибкая тактическая составляющая лидера и руководства НДИ. Либерман хорошо понимал, что «сидение» в оппозиции гибельно для партии и всегда старался удержаться на политическом Олимпе. С самого начала своего существования НДИ делила с «Ликудом» умеренно-правую нишу, одновременно конкурируя на общинной улице с «це-

нтристской» «Исраэль ба-Алия», а затем в 2002-2003 годах, сдвигается резко вправо. После выборов 2003 года, признав эксперимент неудачным, НДИ возвращается в право-центристскую часть политического спектра, сумев, как показывают выборы 2006 года, сохранить большую часть своего «твердого правого общинного ядра». Политические аналитики отмечали, что Либерман «играл на имперских чувствах" русскоязычных израильтян как «спасителей отечества», рассматривая русскоязычную общину как силу, способную не допустить «капитуляции Израиля» перед лицом внешней агрессии и террора. Либерман продолжает опираться на русскоязычную общину. По его словам, «именно нашу общину, как никакую другую, проблемы общенационального масштаба тревожат гораздо глубже, чем многие трудности и неурядицы. Люди с трудом сводят концы с концами, над головой многих висит дамоклов меч увольнения, а говорят исключительно об обеспечении безопасности.., терроризме.., а никак не о своих личных, узких интересах» [14]. Получив такую поддержку «снизу», партия Либермана делает все от нее зависящее для удовлетворения материальных и социально-культурных запросов русскоязычных репатриантов, не забывая и об интересах всего израильского общества, резонно считая, что основной проблемой израильтян – это безопасность, для палестинцев – экономика. В этом направлении активно работают министры от партии НДИ, а также депутаты Кнессета.

Интересно, что отдельные политологи в своих комментариях общественно-политической ситуации в стране, нередко охотно пользуются «раскладкой Либермана», определившего для себя в свое время «лицо» израильского общества: «60% – правые, 20% – религиозные и 40% – находящиеся в «поле борьбы». Для политических аналитиков ясно и то, что именно Либерман в нынешней правящей коалиции является, как его называют, «стражем коалиции» от ввода в ее состав представителей религиозных партий. Не случайно лидеры ряда политических формирований, стремящихся привлечь в свои ряды как можно больше сторонников и единомышленников, усиливают светскую составляющую в уставах своих партий (например, Нафтали Беннет, лидер партии «Бейт ха-Иегуди» – «Еврейский дом»). Кстати, по меткому определению одного из политологов, он назван «Либерманом наполовину».

Пока в израильском обществе продолжаются разговоры о необходимости привлечения способных представителей русскоязычных репатриантов к участию в работе государственных структур, Авигдор Либерман всячески способствует их продвижению на государственной службе. Кроме депутатов Кнессета и лиц в ранге министров разных ведомств, по рекомендации министра иностранных дел чрезвычайными и полномочными послами Государства Израиль в Российской Федерации и Республике Бе-

ларусь назначены бывшие соотечественники из репатриантов. Помимо этого в структурных подразделениях министерства работают и представители друзской общины, а также немало представителей слабого пола. Авигдор Либерман полностью доверяет выдвиженцам и опирается на них.

После своего очередного визита в Республику Азербайджан в конце апреля 2014 года и подписания документа «О регулярных дипломатических консультациях между министерствами иностранных дел двух государств» (кстати, такой же документ подписан и с МИДом Республики Молдова) Авигдор Либерман, отвечая на вопрос журналиста, заявил: «Это мой пятый визит в Азербайджан. Я приезжаю, как к себе домой». Можно представить себе, какие чувства переполняют его по приезде на доисторическую родину, в город Кишинев, где он родился, на землю Молдовы, где жили его предки. Здесь он, прежде всего, решает вопросы молдавско-израильских отношений, встречается с руководством еврейской общины республики, с близкими, друзьями и знакомыми. Разумеется, визиты министра всегда являются узкоцелевыми и деловыми. К примеру, в начале апреля 2003 года Авигдор Либерман официально представлял Государство Израиль на международной конференции в Кишиневе: «Кишиневский погром 1903: взгляд через столетие», где он обратился с напутственным словом к участникам конференции. Несколько лет назад Авигдор Либерман, находясь в Кишиневе, посетил выставку известного молдавского художника-репатрианта Владимира (Вольфа) Бульбы, представившего землякам-кишиневцам свои картины и книжную графику последних лет. Бывший студент Кишиневского сельскохозяйственного института (КСХИ) Авигдор Либерман содействовал изданию книги воспоминаний «Полвека – как один день» (2005 г.), посвященной 50-летию первого выпуска механического факультета КСХИ. Справедливо считается, что выпускники этого факультета, репатриировавшиеся в разное время в Израиль, заложили прочную основу нынешних бронетанковых войск этой страны.

В июне 2014 года исполнилось 22-летие установления дипломатических отношений между Республикой Молдова и Государством Израиль. За эти годы подписано около двадцати договоров о сотрудничестве в различных областях развития экономики, культуры, образования, науки, здравоохранения, сельского хозяйства, туризма и т.д. Действует межправительственная комиссия Израиль-Молдова.

Известны официальные визиты Авигдора Либермана, во время которых на государственном уровне обсуждались актуальные проблемы двустороннего сотрудничества. Признается, что отношения между странами стали более дружественными и особенно активизировались с его назначением министром иностранных дел. В частности, увеличился объем торгово-экономических отношений, расширился обмен передовыми технологи-

ями в сфере сельского хозяйства, медицины и здравоохранения, укрепляются связи между городами-побратимами Кишиневом и Тель-Авивом. Подписано межправительственное соглашение, согласно которому молдавские граждане могут легально работать в Израиле (в частности, по уходу за пожилыми людьми). В 2012 году Израиль выделил тысячу рабочих мест для молдавских строителей и по имеющимся данным в Израиле надеются на прибытие новой группы строителей. Специалисты различных профилей приезжают в Израиль на стажировку и для обмена опытом. В 2014 году граждане Молдовы приняли участие в нескольких программах полиции, в сфере хай-тека, патронажного ухода. Продвигается двусторонний проект по созданию биологической лаборатории в области сельского хозяйства. Конечно, граждане Молдовы с благодарностью восприняли долгожданное решение правительства Израиля от 21 сентября 2014 года об отмене визового режима для граждан Республики Молдова. Ведутся консультации о выплате жителям Израиля пенсий, заработанным в Молдове. В одной из пресс-конференций бывший посол Республики Молдова в Израиле Михай Балан отметил, что «мало кто сделал больше для развития дипломатических отношений между нашими странами, чем Авигдор Либерман», а нынешний посол Анатолий Вангели (с 2014 г.) подтвердил, что «руководство Молдовы высоко оценивает роль Авигдора Либермана в укреплении взаимоотношений между Молдовой и Израилем» [7]. Молдавская общественность также высоко ценит деловые и человеческие качества политика Авигдора Либермана. Не случайно, в период затянувшихся на несколько лет безуспешных попыток парламента избрать президента Молдовы, в среде молдавской интеллигенции раздавались голоса обратиться к бывшему кишиневцу, министру иностранных дел Израиля – Авигдору Либерману за помощью.

В текущем десятилетии политические аналитики и журналисты в своих статьях и комментариях довольно часто упоминают выражение «фактор Либермана». Это означает, что, во-первых, Авигдор Либерман, безусловно, знаковая фигура в израильской политике последних лет. Он стал серьезной неожиданностью для здешних политических партий, где десятилетиями господствовала традиционная раскладка политических сил на «правых» (во главе с «Ликудом») и «левых» (во главе с «Аводой»). Во-вторых, без партии «Наш дом – Израиль», как показывают выборы в Кнессет (парламент) последних созывов, не может существовать ни одна правительственная (правящая) коалиция. «Фактор Либермана», таким образом, сильно спутал карты на израильском политическом поле.

О дальнейшем восхождении на командные высоты Авигдора Либермана, как политика и лидера НДИ, нам думается, говорить преждевременно. Происходящая смена поколений политических лидеров, перегруппиро-

вка / перезагрузка политических центров власти, как показывает мировая практика, может привести к самым неожиданным результатам. Ясно одно: на примере головокружительной карьеры политика Авигдора Либермана, а также ныне высокопоставленных представителей из бывших репатриантов (Натана Щаранского, Юлия Эдельштейна, Софы Ландвер, Ицхака Ароновича, Фаины Киршенбаум и других) – Государство Израиль является страной неограниченных возможностей для самореализации личности. При всем при том, политическая жизнь в Израиле сильно персонифицирована, как, собственно, и во многих других странах: если здесь говорят – «Либерман», подразумевают «Наш дом – Израиль», а если говорят «Наш дом – Израиль», подразумевают – «Либерман».

Позиция партии «Наш дом – Израиль» и соответственно ее лидера – Авигдора Либермана в настоящее время представляется довольно устойчивой. Партия постепенно прирастает уже не только русскоязычной средой, но и израильтянами. Предварительные опросы показывают, что вокруг партии сложился устойчивый электорат, гарантирующий на возможных выборах в Кнессет стабильное количество депутатских мандатов. Это придает Либерману значительный политический вес. По крайней мере, по результатам рейтингов и опросов общественности, Либерман входит в тройку самых перспективных политиков страны. Шокирующее многих израильтян, недавнее решение НДИ (июль 2014 г.) выйти из общего с партией «Ликуд» избирательного списка можно рассматривать разнопланово: и как дальновидный стратегический маневр (на случай досрочных выборов) и, в определенной степени, как возможность удовлетворения здоровых амбиций лидера сильной партии, которая знает себе цену и тяготится быть постоянной тенью, отбрасываемой «Ликудом». Возможно, что акция Либермана была призвана оказать давление на премьер-министра, который сомневался в необходимости проведения наземной операции в секторе Газа, на которой настаивал Либерман (собственно, наземная операция состоялась). Вместе с тем, как известно, выход из «единого списка» не означает выхода НДИ из правящей коалиции. Насколько дальновидным или тактически верным было принятое решение – покажет время.

Библиография

1. Авигдор Либерман, министр иностранных дел Израиля. 10.12.2013. www.echo.ru/programs/48 minut/121452-echo.
2. Бовин А. Пять лет среди евреев и мидовцев. www.heblit.org/otxt/aeb5y.html.
3. Бочаров Ю. Немного статистики о муниципальных выборах в Израиле в 2013 году. www.elections-ices.org/publications/17203.pdt.

4. Капитонов К. Институт Ближнего Востока. «Авигдор Либерман – человек, сделавший себя». http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/15-12-05.htm.
5. Либерман А.: «Ничего, кроме правды». www.avigdorliberman.info/biography.
6. Либерман: «Абу Мазен выбрал стратегию Троцкого». www.newsru.co.il/israel/23apr2014/lib_108.html; www.dorledor/info/node/6411.
7. Новый старый посол. www/dorledor/info/article/новый-старый-посол; www.noi.md.ru/news_id/15615.
8. Опубликован состав 33-го правительства Израиля. www.newsru.co.il/arch/israel/18 mar2013/prav_101.html.
9. Основатель и лидер партии НДИ. www.avigdorlibtrman.info/strategy/osnovatel-i-lider-partii-ndi.
10. План Либермана. ejewiki.org/wiki/.
11. Победителя не судят. www.novayagazeta.ru/politics/61064.html.
12. Политические партии Израиля в Кнессете 14-го созыва. www.megapolis.org/israel/ind322.html.
13. Почепцов Г.Г. Профессия-имиджмейкер. - Киев, 1999.
14. «Русские» партии Израиля и арабо-израильский конфликт. studproject.com/mideast/ruspartyisrael.
15. Юристы сочли возможной реализацию плана… www.newsru.co.il/israel/25 mar2014/obmen_703.html.

Представлен в редацию
22 сентября 2014 года

COMPARTIMENTUL
ISTORIA, TEORIA SI METODOLOGIA STIINTEI

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КОНЦЕПЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СВОБОДЫ В ПОЛИТИЧЕСКИХ УЧЕНИЯХ КОНЦА XVIII – НАЧАЛА XIX ВЕКА.

Олег Ю. СКЛЯР
Украина, Киев, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, философский факультет, кафедра политологии
Аспирант, e-mail: olegsklyar@ukr.net

Among general concepts of freedom: political freedom, liberal, conservative and Marxist, the Marxist one is the unique in a number of reasons:

1. Political freedom in Marxist' ideology is observed from the point of historical progress, the entire historical process is analyzed, from the very first days of primitive man and till XIX century, in empiric aspect.

2. Empiric investigation approach (method), as I see it, is the most valuable among all possible methods, as far as it exists as such that took place in practice.

3. Its essence is to establish the grounds of economic processes as material bases of society being. The concept of society development is proposed, that stems from the idea of Communism foundation as aid to create and regulate the socialist basis of amalgamation, contact of individuals, foundation of material facilities of this amalgamation.

Key words: *Political freedom, historical process, economic process, Marxist, individual, liberal, state.*

На протяжении всей истории в разные эпохи люди (длительное время находящиеся в угнетенном состоянии по отношению других) в той или иной способ начинали добиваться свободы. С формированием государств, свобода получила определенную разветвленность в своем понимании – политическая, социальная, экономическая и др.

Введение

Один из самых ярких примеров такого состояния (от длительного состояния гнета до завоевания прав и свобод) – великая Французская революция. В период Французской революции особо ярко проявляется ход событий установления прав и свобод для народа.

Происходящие революционные события не могут не иметь политическую составляющую, зачастую ее главную составляющую. Революционное движение есть самое массовое, поэтому имеет максимально сконцент-

рированное отношение к себе свободы или ее отсутствия. В связи с этим возникает вопрос: не политическая ли свобода есть коренная ветвь свободы, от которой ответвляется остальная разносторонность понятия? Что же такое в упоминаемый здесь период истории «политическая свобода»? Сложность во всесторонней полноценности такого определения существовала всегда. К примеру, Ш.Л.Монтескье в книге «О духе законов»: «Нет слова, которое получило бы столько разнообразных значений и производило бы столь различное впечатление на умы, как слово «свобода». Ведь одни называют свободой легкую возможность низлагать того, кого они наделили тиранической властью; другие – право избирать того, кому они должны повиноваться, … а кто-то видит ее в подчинении своим собственным законам».

Актуальность темы. Всякий раз, когда мы говорим о свободе человека, нации, то подразумеваем политический характер этого феномена [1, с.7]. В таком случае рассмотрим, как в научных работах исследуют и толкуют это понятие.

О свободе в XVIII в. писали многие ученые, государственные деятели, философы. Понятно почему. Во времена великой французской революции произошел переломный период в обществе, где впервые были реально задекларированы права и свободы граждан документально. Свобода всегда была и есть актуальным явлением в виду того, что при смене поколений меняются: формы правления в государствах, формы строя в государствах, экономическое положение в обществе, социальное, а отсюда и ментальность граждан.

Целью нашего исследования является: анализ особенностей формирования политической свободы в период конца XVIII – начало XIX века.

Отличия в определениях понятия политическая свобода. Особенностью в формировании политической свободы является некая разносторонность взглядов относительно политической свободы, при общем сходстве ее основы, что все же может давать различные результаты, как в формировании этого феномена, так и его трактовки.

Гегель в отличии от Руссо отрицает лишь добровольное соглашение людей между собой в государстве. Так как с возникновением государства и происходящего прогресса, рожденные в нем не могут жить вне государственного общества, значит должны следовать его правилам и законам. Но, о государстве Гегель говорит как о необходимом, разумном начале.

Маркс, проанализировав весь исторический ход событий от начала и до XIX в., предлагает совсем иное, отличное от всех ранее существовавших концепций устроения общества. Всемирную социалистическую систему с регулируемой и контролируемой ее надстройкой – коммунизмом.

Государство отождествляет как с природной необходимостью на примере существования мужа и жены.

Монтескье предоставляет два вектора политической свободы: по отношению к государству и для гражданина.

Также и у современников есть особенности формирования этого феномена. К примеру, И.Берлин предлагает к рассмотрению два центральных значения: понятие негативной свободы и позитивной свободы.

М.Жоли в книге «Разговор в аду между Макиавелли и Монтескье» утверждает о политической свободе, что это лишь идеал, имеющий относительную ценность, в виду того, что государствами и людьми управляет необходимость.

Сходство и отличия в формировании феномена политическая свобода: исторический ракурс и современные подходы

Монтескье дает определение политической свободы в двух векторах: по отношению к государству и по отношению к индивиду. В государстве политическая свобода состоит не в возможности делать, что угодно, а в возможности реализации того, что должно хотеть гражданину и не быть принужденным делать чего не должно хотеть [2, с.137].

Политическая свобода для гражданина заключается в душевном спокойствии, основанном на убеждении в своей безопасности [2, с.138].

Свобода по отношению к государству устанавливается основными законами. Свобода по отношению к гражданину, может формироваться исходя из общепринятых обычаев, нравов, каких-то усвоенных примеров, а также при благоприятном характере некоторых гражданских законов [2, с.164].

У Руссо политическая свобода основывается на соглашении между людьми. Общественное состояние в концепции Руссо – это священное право, которое служит основанием для всех остальных прав.

У Руссо основой политической свободы является переход человека от первоначального естественного состояния в состояние гражданского общества, через первоначальное соглашение, договор между людьми. В этом первоначальном соглашении равенство людей не только не уничтожается, а закрепляется равенством уже личностей, которые перед законом все равны, даже в силу неравенства физического или неравенства способностей, все становятся равными в силу соглашения и по праву [3].

Но при дурных правлениях это равенство есть обманчивое, которое делает богатого богаче, бедного еще беднее. Лишь моральная свобода делает человека действительным хозяином себе, т.к. поступать лишь под действием желаний это рабство, а закону, который человек себе установил, есть свобода [3, с.50-54].

Гегель относительно политической свободы и государства излагает о том, что государство есть нравственное целое, которое и создано для того, чтобы свобода была действительной. Политическая свобода у Гегеля рассматривается в реализации интересов каждого индивида в государственном организме посредством права [4]. Относительно договора, о котором говорит Руссо, Гегель отрицает именно таким образом трактованное понятие, что все люди участвуют в государстве лишь по своей воле на примере семьи. Ведь тот прогресс, который является достижением государства, уже состоит в том, что государство остается для себя целью. Каждый, кто захочет, не может из него выйти, как это было в средние века, руководствоваться договоренностями по отношению к государству согласно лишь своими частными интересами. Здесь подходят слова Руссо относительно свободы, когда он говорит, что человек рождается свободным, но повсюду он в оковах. Ведь человек, рождаясь в государстве, уже является его частью. Но, как и Руссо, Гегель говорит о необходимости устроения государства, ибо это есть разумное начало для индивида [4, с.130].

У Маркса проделана огромная работа во всех основных областях человеческой деятельности: 1). Политическая свобода как исторически-обусловленное явление. 2). Особенности марксистского исследования через разделение социальных прав (или отчуждение). 3). Экономическая детерминация процессов политической свободы как исторически-обусловленного явления с особенностями марксистского исследования через разделение социальных прав.

1). Политическая свобода как исторически-обусловленное явление. Политическая свобода в марксистской идеологии рассматривается в контексте исторического направления. У Маркса очень хорошо проанализирован в эмпирическом ракурсе весь исторический процесс, начиная от самого начала, от первоначального человека и до XIX столетия. Эмпирический исследовательский метод существует как такой, рассматривается как один из важнейших методов. Но корневое содержание этого процесса заключается не в пересказе фактов истории. Суть его состоит в обосновании экономических процессов как материальной жизни общества. Маркс утверждает, что основная форма деятельности это материальная деятельность, от которой зависит любая другая деятельность: умственная, религиозная, политическая, социальная и т.д. [5, с.71]. Он построен на основе логического анализа исторического процесса. Он рассматривает работу человека, разделение труда и формы собственности на всем историческом пути как экономическую систему. Все другие стороны общественной жизни: социальные, религиозные и т.п. он анализирует в качестве производных от трудовой деятельности, от материального, экономического состояния людей.

Производство жизни как собственной путем работы, так и чужой путем рождения, выступают в качестве двоякого отношения: одно – как естественное, второе – как общественное отношение. Под общественным отношением имеется в виду сотрудничество индивидов между собой без различения способа и целей. Отсюда выходит, что определенный способ производства или промышленный уровень всегда связаны между собой общественной деятельностью с определенным общественным уровнем. Это есть способ совместной деятельности. Это – «производственная сила». Поэтому, совокупность доступных людям производственных сил обуславливает состояние общества. А потому и историю следует рассматривать и разрабатывать без отрыва от промышленности и обмена. Из этого следует, что с самого начала возникает материальная связь людей между собой, обусловленная потребностью и способом производства [5, с.26-28].

Таким образом, политическая свобода у Маркса, это система общественного строя в государстве, посредством которого индивиды получают материальную и социальную базу в форме социально-необходимых условий: зарплаты, жилья, лечения, обучения, отдыха и реализации равных возможностей для всех индивидов; посредством социалистического устройства общества.

2). Особенности марксистского исследования через разделение социальных прав (или отчуждения).

В силу того, что государство есть та форма, в которой индивиды, принадлежащие к господствующему классу и осуществляющие свои общие интересы, сосредотачивают все гражданское общество данной эпохи, то отсюда следует, что все общие установления опосредствуются государством и получают политическую форму. В силу этого возникает иллюзия, что закон основывается на воле, притом на оторванной от своей реальной основы, от свободной воли. Так же и право сводится к закону.

В условиях капиталистического устройства общества происходит огромное разделение социальных прав между людьми. У Маркса такое социальное положение описано посредством отчуждения от индивидов их производительной силы в процессе разделением труда.

Разделение труда с самого начала ведет к разделению условий труда, орудий труда и материалов. В крупной промышленности и в условиях конкуренции все условия существования индивидов сведены в две простые формы – частная собственность и труд. Деньги делают общение индивидов случайным. Эти условия сводятся к накопленному труду или частной собственности и к действительному труду. Даже экономисты, например – Сисмонди, Шербюлье и др. – противопоставляют ассоциацию индивидов – ассоциации капиталов. Но, здесь сами индивиды совершенно подчинены разделению труда и поэтому поставлены в полнейшую зависи-

мость друг от друга [5, с.66]. В этих условиях крупный собственник для получения максимальной прибыли и для того, чтобы выиграть в конкурентной борьбе сводит условия труда индивидов к форме «производственной машины». Для эффективности работы такой «производственной машины» он «расщепляет» ее на максимально возможные части. Но, как уже упоминалось ранее, всякое «расщепление» – то есть разделение труда, ведет в первую очередь к разделению условий труда и к разделению оплаты труда. При таких условиях существования индивид перестает быть личностью, становится лишь частью «производственной машины», за рамки которой он выйти не может, чтобы и вовсе не умереть с голоду. Для получения максимальной прибыли, частный собственник чаще всего сводит свое отношение к работающим на него индивидам лишь как к производительной силе, а не как к личностям. Поэтому и создают такие условия труда, где для наибольшей прибыли создаются наименее благоприятные условия для индивидов (время труда, перерывы, заработная плата и т.д.). В этих условиях у индивидов остается общим с производительными силами труд, который в таком производстве их лишь калечит, сохраняя при этом им жизнь, вернее существование [5, с.67].

3). Экономическая детерминация процессов политической свободы как исторически-обусловленного явления с особенностями марксистского исследования через разделение социальных прав.

Детально изучив ход событий в истории, Маркс передает эмпирическим путем, что в мире идет постоянная борьба между людьми за территории, власть и частную собственность. Чтобы сменить такой ход событий для полноценно-свободного развития и образа жизни каждого человека, нужно создать равные условия жизни для всех.

Маркс разработал свою концепцию построения социального равноправия в обществе, путем устройства социалистического общества посредством коммунистического движения.

Такое универсальное объединение будет подчинять массу орудий производства каждому индивиду, а собственность - всем. Только в таком отношении к индивидам их самодеятельность будет совпадать с материальной жизнью. Так же их труд будет превращаться в самодеятельность. В такой самодеятельности общаются и участвуют все индивиды уже не при вынужденных обстоятельствах получение заработка для существования, но и для дальнейшего своего развития, для более полноценного образа жизни. При присвоении всей совокупности производительных сил объединившимися индивидами уничтожается частная собственность. В индивидах, уже не подчиненных разделению труда, теперь случайным становится лишь их обособление и особая частная профессия.

Коммунистическое движение отличается от всех прежних движений тем, что совершает переворот основы отношения производства и общения. По существу коммунизм имеет экономический характер: создание материальных условий данного объединения. Все имеющиеся на лицо условия коммунизм превращает в условия объединения. Это строй, исключающий все, что не зависит от индивидов, есть не что иное, как продукт общения между самими индивидами [5, с.70-71].

Благодаря разделению труда произошло превращение личных сил (отношений) в силы вещественные. Это не может быть уничтожено тем, что люди лишь выбросят из головы главную суть происходящего. Только подчинив себе снова эти вещественные силы, они уничтожат разделение труда. Это может быть осуществлено лишь в коллективности. Только в коллективе возможна личная свобода, ибо в коллективе как в общем кругу общения индивиды могут получать средства, позволяющие им всесторонне развиваться [5, с.75]. В господствующих классах свобода индивидов существует лишь для индивидов, развившихся в таком классе и только будучи индивидами, принадлежащими к данному классу. В условиях же общей коллективности индивиды обретают свободу посредством своей ассоциации, выступая ее участником.

Вследствие вышеизложенного вытекает, что индивиды, принадлежащие к какому-либо классу, имеют лишь относительную свободу в силу прав, свобод и интересов данного класса. Совершенно иное положение имеет место в предлагаемой Марксом концепции полной коллективности. Здесь ставятся под общий контроль условия и своего существования, и существования всех остальных членов общества: в такой коллективности все индивиды участвуют как индивиды. Такое объединение индивидов ставит под их контроль условия для свободного развития всех членов общества [5, с.76].

М.Жоли в своей книге «Разговор в аду между Макиавелли и Монтескье», ведет спор между политическими антиподами. Спор происходит при встрече в царстве теней Макиавелли, автора книги «Государь», и Монтескье, написавшего «Дух законов». Макиавелли пытается убедить Монтескье в том, что он как правитель, знающий изощренные методы захвата, легко может подчинить насилию народ любого государства, основанного на институтах современной демократии. О политической свободе Макиавелли говорит, что это лишь идеал, имеющий относительную ценность, т.к. государствами и людьми управляет необходимость. В Европе под определенными широтами живут народы, не умеющие умеренно пользоваться свободой. Эта неумеренность приводит к гражданским войнам. Источником всех суверенных государств является насилие или же отрицание права. Добро может проистекать из зла, подобно лечению ядом. Важнее зани-

маться тем, что полезно и необходимо, нежели тем, что хорошо и морально. Насилие и коварство дурны, но нужно их использовать, если хочешь править людьми до той поры, пока они не станут ангелами.

Монтескье полагает, что политическая свобода основывается на морали и считает, что каждая политическая подлость будет примером такой же подлости и в гражданском обществе, всякое насилие наверху будет оправдано насилием внизу. Такими являются отношения между гражданами [6, с.25-42].

В конце беседы подчеркивается, чтокаждый из них остался при своем мнении о политической свободе и правлению государствами [6].

И.Берлин в книге «Философия свободы. Европа», предлагает рассмотреть два центральных значения политической свободы. Первое понятие - негативная свобода. В этом отношении политическая свобода рассматривается как пространство, в котором индивид может предаваться своим занятиям без помех со стороны других индивидов и при ограничении свободы законами во избежание социального хаоса.

Второе понятие: позитивная свобода, проистекает от желания быть хозяином себе, определять и осуществлять собственную стратегию, самому делать свой выбор и нести за него ответственность [7, 126-138].

В статье А.А.Мамалуй «Карл Маркс и Фридрих Ницше: возможна ли свобода без (освобождения от) рабства?» политическая свобода рассматривается в контексте зависимости индивидов от политической экономии. «Гегель стоит на точке зрения современной политической экономии. Он рассматривает труд как сущность, как подтверждающую себя сущность человека; он видит только положительную сторону труда, но не отрицательную» [8, с.13]. Здесь политическая свобода определяется во взаимодействии труда индивидов между собой посредством политической экономии.

У Маркса точка зрения иная – это критика политической экономии. Он выявляет как положительную сторону, так и отрицательную, отчуждающую сторону труда. Критика политической экономии исходит из того, что в современном, по-буржуазному цивилизованном обществе «труд уже стал свободным…; дело теперь не в том, чтобы освободить труд, а в том, чтобы этот свободный труд уничтожить» [8, с.13]. Здесь имеется в виду, что главное богатство, из-за которого идет нескончаемая борьба в истории, – это свободное время. Его обладателями являются те, кто освобожден от необходимости труда, производства для приобретения средств к существованию. Поэтому в классово-антагонистическом обществе свободнотворческая деятельность в виде содержания свободного времени возможна только в присвоении прибавочного труда как содержание прибавочного времени [8, с.15]. При политическом аннулировании частной собствен-

ности действительно подлежит отмене именно то, что «ставит всякого человека в такое положение, при котором он рассматривает другого человека не как осуществление своей свободы, а, наоборот, как ее предел» [8, с.14]. Отсюда политическая свобода выстраивается в упразднении властвования одних индивидов над другими посредством аннулирования частной собственности.

У В.Д.Пихоровича в рецензии на книгу К.Дымова «Капитализм – система без будущего», под политической свободой подразумевается политическая власть: «Политическая свобода – это политическая власть, направленная в русло социалистического устройства общества, так как она подминает под себя все сферы общественной жизни». [9].

И.И.Прокопчук в диссертационной работе «Ценностное и институционно-властное обеспечение политической свободы в условиях демократии: политологический анализ творческой наследственности Алексиса де Токвиля», дает авторскую классификацию видов свободы в виде структурной схемы из восьми пунктов, категорий политической свободы. В этой схеме два пункта политической свободы подчинены праву. Автор констатирует, что наиболее прочная политическая свобода сначала зарождается в обществе, как начало организации общественных интересов, через местное самоуправление [10, с.11].

Г.Б.Сорока в диссертационной работе рассматривает свободу индивида в контексте учения Дж.Ст.Милля о государственном обществе. Политическую свободу можно определить как определенное ограничение вмешательства государства в жизнь индивида, являющегося совместимым с правами и свободами индивидов [11, с.16]. Такое определение свободы находит отражение и в работе Дж.Ст.Милля: «О свободе».

В обеих диссертационных работах мы сначала видим упоминание о праве, затем о свободе. Право подразумевает возможность реализации интересов граждан посредством совокупности законов. Из этого следует, что основа политической свободы заключается в совокупности определенных законов, предоставляющих свободу индивиду в рамках тех же законов, что ее и предоставляют. Это подтверждается высказыванием основоположника либерализма Дж.Локка, который связывал свободу человека в обществе с общим для всех граждан законом. «Там, где нет закона, нет и свободы», – констатирует английский философ [12, с.293].

В.А.Гапоненко в диссертационной работе «Свобода как фактор функционирования демократической политической системы» дает такое определение политической свободы: «Политическая свобода подразумевается, как возможность граждан реализовывать различного рода интересы благодаря участию в общественно-политической жизни страны, владению политическими правами» [13, с.6]. Методом системного анализа им было сфор-

мулировано отношение политической свободы, как определенного ядра, вокруг которого были объединены комплекс институтов, процедур и ценностей в демократической системе [13, с.3]. При этом значительное внимание для полноценного развития и реализации политической свободы уделяется духовной сфере.

Ф.Г.Семенченко в статье «Политическая свобода как ценность общественного развития» дает следующее определение политической свободы: «Политическая свобода – разновидность социальной свободы, которая является как совокупность политических и правовых норм и определяет социально-политический статус человека и гражданина, право на участие и решение государственных дел и возможность граждан защищать и отстаивать свои интересы и права в установленном законом порядке» [14, с.185-186]. В статье дается четкое представление о том, какой же вид свободы возник первым: «Античные греки под свободой понимали лишь политическую свободу, таким образом, этот вид свободы возник первым» [14, с.187].

Выводы.

Итак, в полной мере политическую свободу можно определить как реализация интересов граждан в политической системе общества через объединение государственной власти с народом. Это объединение выступает в виде народного представительства, где основой реальности прав и свобод является реальность демократичного общества, которое выступает посредством договора как легитимация и лимитация общественно-государственных отношений. Государство должно выступать гарантом существования, реализации и защиты прав и свобод человека и гражданина.

Отсюда, мы получаем два направления определения политической свободы: 1) «политическая свобода как реализация социальных интересов посредством (законов) права».

2) «политическая свобода как социалистическое устройство общества, реализация равных возможностей для всех индивидов».

В этом случае для осуществления всех пунктов политической свободы, нужно такое устройство государства, где было бы выстроено и социалистическое, и капиталистическое направление, с таким правом, чтобы все граждане могли бы реализовывать свои социальные интересы в политической системе общества посредством права.

Литература

1. Мучник А. Право на свободу [Электронный ресурс]. Информационный портал «Украинский Выбор», 23.05.2013. - Режим доступа: http://vybor.ua/

2. Монтескье Ш.Л. О духе законов. – Москва: Мысль, 1999.
3. Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права. - Москва: "КАНОН-пресс", "Кучково поле", 1998.
4. Гегель Г.В.Ф. Философия права. – Москва: Мысль, 1990.
5. Маркс К. Фейербах. // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – Москва: Государственное издательство политической литературы, 1955, Т.3, с.15-78.
6. Жоли М. Разговор в аду между Макиавелли и Монтескье. – Санкт-Петербург: 2006, с.30-42.
7. Берлин И. Философия свободы. Европа. – Москва: Новое литературное обозрение, 2001, с.120-150.
8. Мамалуй А.А. Карл Маркс и Фридрих Ницше: возможна ли свобода без (освобождения от) рабства? // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. №561. Серія: Філософія. Філософські перипетії. – Харьков, 2002, с.10-23.
9. Пихорович В.Д. Рецензия на книгу К.Дымова «Капитализм – система без будущего». // Научно-популярный журнал «Пропаганда» 19-05-2009. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://propaganda-journal.net/1007.html
10. Прокопчук І.І. Ціннісне та інституційно-владне забезпечення політичної свободи в умовах демократії: політологічний аналіз творчої спадщини Алексіса де Токвіля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.01 " Теорія та історія політичної науки", НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – Киев, 2001.
11. Сорока Г.Б. Політико-правове вчення ідеолога англійського лібералізму Дж.Ст.Мілля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – Киев, 2006.
12. Локк Дж. Сочинения. В 3 т. - Москва, 1988, Т.3.
13. Гапоненко В.А. Свобода як чинник функціонування демократичної політичної системи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ наук: спец. 23.00.02 "Політичні інститути та процеси". – Киев, 2008.
14. Семенченко Ф.Г. Політична свобода як цінність суспільного розвитку. // Наукове видання. Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". – 2010. Випуск 7, с.185-195.

Представлен в редакцию
18 октября 2014 года

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ SI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

PARTENERIATUL PUBLIC-PRIVAT ÎN ORGANIZAREA ȘI GESTIONAREA SERVICIILOR PUBLICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Renata ATAMUSOV
Republica Moldova, Chișinău,
Academia de Administrare Publică. Guvernul Republicii Moldova
Doctorandă

Public-private partnership introduces a new paradigm in social welfare and insurance is a means for achieving multiple goals: reducing public spending, streamline government organs and operations to enhance chances of effectiveness of policies chosen and implemented. Public-private partnership projects stimulate political control, managerial freedom and transparency of public administration authorities that must generate cheap effective governance with high quality service and effective programs.

In recent years, local authorities in Moldova have begun to enter into partnerships with the private sector and civil society in pursuit of investment in infrastructure and public services for the operation of local interest. This guidance, which otherwise falls within a general European trend, mainly due to the advantages that, in principle, involved a public-private partnership, namely: cost-sharing of the risks associated with investments, exploitation, and partly by the lack of local government resources intended for investment. Expanding forms of public-private partnership in Moldova is due to the rules that were issued by the Government of the Republic of Moldova, which allowed local authorities to know this new opportunity for financing local development, even though the opportunities it generates are not yet fully assessed due to lack of practice.

Key-words: *public-private partnership, public services, local government, local development, community, project.*

Creșterea calității actului de administrație publică reprezintă un obiectiv major al autorităților publice ale statului, care sunt antrenate în realizarea interesului general al cetățenilor atât la nivel central, cât și la nivel local. Din această perspectivă, este necesară identificarea și introducerea în practica curentă a unor metode, tehnici și instrumente avansate de lucru ce vor înlătura subiectivismul și vor duce la folosirea eficientă a resurselor. Un astfel de instrument servește

parteneriatul public-privat care exprimă o modalitate de cooperare între sectorul public şi sectorul privat, respectiv organizaţii nonguvernamentale, asociaţii ale oamenilor de afaceri sau companii private, ce desemnează cunoştinţele şi capacităţile fiecărui partener care poate realiza cel mai eficient necesităţile publice clar definite, unde riscurile, costurile şi beneficiile sunt repartizate proporţional.

Parteneriatul public-privat constituie o modalitate viabilă de introducere a managementului privat în sectorul public pe calea unei legături contractuale între un partener public şi unul sau mai mulţi parteneri privaţi, pentru desfăşurarea activităţilor de interes public, fondat pe capacităţile fiecărui partener de a repartiza corespunzător resursele, riscurile şi beneficiile.

Printre avantajele proiectelor de parteneriat public-privat pot fi menţionate următoarele: degrevarea bugetelor publice de unele cheltuieli; posibilitatea optimizării calităţii serviciilor publice; compensarea lipsei de strategii şi inovaţie specifică sectorului public; crearea unor oportunităţi de faceri. Astfel, parteneriatul public-privat poate fi considerat ca un instrument esenţial pentru atragerea investiţiilor private în sectorul public [4, p.27].

Printre principalele beneficii ale proiectelor de parteneriat public-privat pot fi menţionate: beneficii financiare şi bugetare pentru autoritatea publică; servicii de calitate pentru beneficiari; o optimă alocare şi repartizare a riscurilor între parteneri; beneficii economice şi sociale; beneficii în domeniul protecţiei mediului; accesul mai uşor la pieţele financiare internaţionale etc. [3, p.15].

Utilizarea parteneriatului public-privat cuprinde arii de interes larg şi creează posibilitatea rezolvării unor probleme pe care administraţiile publice locale le resimt în mod acut în toate aspectele vieţii cotidiene. Domeniile de aplicare a proiectelor de parteneriat public-privat sunt în numeroase sectoare: infrastructură; utilităţi publice; siguranţă publică; domeniul imobiliar şi de dezvoltare economică; programe sociale şi de educaţie; noi tehnologii în domeniul administrării infrastructurii; dezvoltare urbană; management financiar; protecţia mediului.

În acest sens, în anul 2008 a fost adoptată Legea cu privire la parteneriatul public-privat nr.179 care stabileşte principiile de bază ale parteneriatului public-privat, formele şi modalităţile de realizare, procedura de iniţiere şi de realizare a acestuia, drepturile şi obligaţiile partenerului public şi partenerului privat. Această lege a fost adoptată în scopul contribuirii la atragerea de investiţii private pentru realizarea proiectelor de interes public, al creşterii eficienţei şi a calităţii serviciilor, lucrărilor publice şi altor activităţi de interes public şi al utilizării eficiente a patrimoniului public şi a banilor publici.

Conform Legii 179/2008, parteneriatul public-privat este un contract de lungă durată, încheiat între partenerul public şi partenerul privat, pentru desfăşurarea activităţilor de interes public, fondat pe capacităţile fiecărui partener de a repartiza corespunzător resursele, riscurile şi beneficiile [1, p.1].

Unele localități rurale demonstrează că în fiecare localitate există proiecte de parteneriat public-privat cu accente majore pe modernitate: școli renovate, drumuri asfaltate, agricultură modernă, comerț civilizat etc.

În prezent, administrația publică locală din Republica Moldova se află în permanență sub presiunea dură a multitudinilor de probleme socioeconomice. În condițiile lipsei cronice de resurse materiale și financiare, identificarea unor soluții locale la problemele existente, depinde de cele mai multe ori, de creativitatea, profesionalismul și inteligența liderilor locali, care în condiții extreme găsesc un alt mod, neașteptat dar eficient, de a rezolva problemele acumulate în timp. De cele mai multe ori, pentru a rezolva o problemă mai veche sunt folosite instrumente și abordări noi, identificate de înșiși liderii locali, care întrunesc elemente inovatoare, efort analitic și multă inteligență umană. Rezolvarea unei probleme semnificative la nivel local atrage după sine consecințe pozitive imediate: îmbunătățirea calității vieții și încrederea că lucrurile se pot mișca spre bine.

În acest articol vom analiza funcționarea parteneriatului public-privat a unor localități din municipiul Chișinău: Grătiești, Budești, Cruzești, Ciorescu, Trușeni. În aceste localități proiectele sunt eficiente, reușind să demonstreze că inițiativele locale bine gândite și implementate pragmatic aduc un plus valoare în procesul de dezvoltare comunitară.

În comuna Grătiești activează Liceul Teoretic „Grătiești", în subordinea sa având trei blocuri de studii, din care două sunt amplasate în satul Grătiești și unul în satul Hulboaca. În acest liceu învață circa 600 de copii din localitate. O mare parte din ei au o situație precară, duc lipsă de multe lucruri materiale elementare, iar unii dintre ei - și de dragostea părintească, deoarece părinții lor sunt plecați la muncă peste hotarele țării. De asemenea, copiii mai duc lipsa unei alimentații corecte și la timp [2, p.16].

În ultimii 5 ani se simte o scădere vădită a nivelului de trai al populației, în special a celei din zona rurală. Criza economică a afectat mai multe familii, unele rămânând fără un loc de muncă, fără o sursă de existență pentru un părinte sau chiar pentru ambii.

Astfel, la finele anului 2000 în comuna Grătiești a demarat proiectul de antreprenoriat social inițiat de către ONG-ul „Generația Mea" în colaborare cu administrația publică locală din localitate, Liceul Teoretic „Grătiești", Direcția Generală Educație Tineret și Sport a Primăriei mun. Chișinău, IDP Moldova (Parteneriatul Internațional pentru Dezvoltare). Elevii liceului au creat un mini-atelier de creație unde confecționau lucrări de artizanat din biser, în tehnica vitraill și decupaj. Lucrările confecționate erau realizate, iar pe banii obținuți erau alimentați 30 de copii din familii socialmente-vulnerabile ai acestei școli. La lucrările atelierului participau 36 de copii din localitate cu vârste cuprinse între 9-

18 ani, fiecare contribuind, în măsura posibilităților la ajutorarea celor dezavantajați.

Actorii care au participat la planificarea și realizarea practicii sunt:

- ONG-ul „Generația Mea”;
- Administrația publică locală a comunei Grătiești; Liceul Teoretic „Grătiești”;
- Direcția Generală Educație, Tineret și Sport a Primăriei mun. Chișinău;
- IDP Moldova;
- comunitatea.

În ultimul timp, primăria comunei Grătiești a reușit să realizeze mai multe proiecte, însă le vom evidenția pe cele mai importante. Dat fiind faptul că serviciul apeduct-canalizare al comunei a trecut la balanța regiei „Apă-canal”, a fost realizabil de efectuat o reparație capitală a fântânei arteziene. Acest lucru a dat posibilitate de a asigura cu apă potabilă, tot satul. În Grătiești au fost efectuate lucrări de conectare a sistemului apeduct – canalizare a satului Grătiești la sistemul mun. Chișinău. În acest scop, pe o porțiune de 11 km au fost instalate țevi noi de la Chișinău până la Grătiești. Acest lucru a dat posibilitate ca toate instituțiile publice și casele locuitorilor, să fie conectate la sistemul orășenesc de apeduct-canalizare. De asemenea, a fost asfaltat un drum pe o porțiune de 2 km spre cartierul nou al satul Grătiești. O altă realizare este soluționarea problemei transportului interurban, aceasta fiind o problemă vitală, deoarece o parte din locuitorii comunei lucrează în municipiu, plus la aceasta producția agricolă a locuitorilor este realizată în piețele agricole din capitală. Ca rezultat al eforturilor depuse de administrația publică locală, autobusele circulă de la orele 6.00 până la 22.00, cu frecvență de 20 minute. Au fost efectuate lucrări de amplasare de noi stații pentru autobuz în cartierul nou al satului [2, p.18].

Rezultatele proiectului sunt următoarele: la nivel cantitativ: au fost antrenați în activitățile miniatelierului de artizanat circa 40 de copii; sunt alimentați cu prânz 30 de copii rămași fără îngrijire părintească, copiii din familii cu unul sau ambii părinți cu dizabilități, copii maltratați etc. la nivel calitativ: copiii participanți la realizarea proiectului au devenit mai buni la suflet, receptivi față de problemele și suferințele celor din preajmă; au învățat metode noi de crearea a lucrului manual.

Costul implementării acestui parteneriat a fost de 30.000 lei din bugetul Administrației publice locale și 21.250 lei – IDP Moldova și contribuția comunității.

O altă practică de succes a fost implementat în satul Hulboaca, comuna Grătiești, îmbunătățirea condițiilor de studii în Gimnaziul nr.93. Proiectul dat vizează îmbunătățirea condițiilor de studii ale copiilor din Gimnaziul nr.93. Beneficiarii sunt 102 elevi, 15 profesori și toată comunitatea. Acest proiect a fost implementat de către următorii actori: administrația publică locală, Ambasada

Japoniei în Republica Moldova, ONG-ul „Generația Mea", administrația școlii și comunitatea. În urma acestei colaborări au fost procurate 12 seturi de mobilă pentru sălile de clasă, inventar sportiv, 4 mașini de cusut și un surfilator, fier de călcat, 6 strunguri în atelierul școlar pentru băieți, frigider, mese și scaune pentru cantina școlară, au fost iluminate toate sălile de studii, a fost dotată cu mobilier biblioteca școlară, s-a creat o sală de lectură. Primăria comunei Grătiești a contribuit la dotarea unei săli de studii cu 6 calculatoare pentru orele de informatică. De asemenea, au fost create condiții bune și pentru cadrele didactice din școală: a fost mobilat cabinetul metodic al școlii, cabinetul psihologic etc. [2, p.22].

La nivel de comunitate au fost obținute următoarele rezultate: cantitative – s-au îmbunătățit condițiile de studii și muncă pentru copii și profesori, iar cele calitative sunt consolidarea bazei materiale a școlii, create condiții foarte bune pentru elevii școlii.

Astfel, costul de implementare a acestui parteneriat a fost de 46.000 lei din bugetul administrației publice locale, 50.721 dolari SUA din partea Ambasadei Japoniei în Republica Moldova cu sediul la Kiev și contribuția comunității [2, p.24].

Un alt parteneriat a fost realizat în comuna Budești, municipiul Chișinău, în urma căruia a fost amenajat terenul sportiv și de agrement al școlii primare din localitate și al spațiului aferent. Parteneriatul a avut ca scop îmbunătățirea condițiilor oferite celor 100 copii din clasele primare care studiază într-o clădire separată de cea a Liceului Teoretic. Terenul pentru activitățile în aer liber a fost amenajat corespunzător, pentru a oferi posibilitatea petrecerii orelor cu maximum eficiență și pentru ca elevii din clasele primare să fie dotați cu un loc de agrement utilat în conformitate cu cerințele pentru vârsta lor. Școala a fost împrejmuită cu un gard, pentru a proteja teritoriul de imixtiunea diverșilor factori externi care ar putea perturba voluntar sau involuntar activitățile educative și de agrement [2, p.28].

Acest proiect a vizat amenajarea terenului aferent clădirii școlii primare și utilarea acestuia cu balansoare, carusel, turnichet, alt echipament sportiv, bănci etc. Pe lângă instalarea propriu-zisă a utilităților menționate a fost pregătit adecvat terenul au fost efectuate lucrări de terasament, construite borduri, adus nisip și pietriș special, plantarea arborilor. Amenajarea terenului și instalarea gardului și a porții constituie partea finală a unui proiect mult mai vast, care a vizat reconstrucția clădirii școlii primare și adaptarea ei în conformitate cu necesitățile și standardele moderne. Astfel, au fost efectuate lucrări de reparație capitală a interiorului și exteriorului clădirii, a fost schimbat acoperișul, pardoseala, ferestrele și ușile, a fost construit un bloc sanitar adecvat. Mobilierul a fost schimbat în totalitate, iar pereții externi au fost izolați termic conform standardelor actuale.

La nivel de comunitate au fost obținute următoarele rezultate: la nivel cantitativ – îmbunătățirea condițiilor pentru realizarea orelor de sport și a timpului de agrement pentru 100 de copii care anual învață în școala primară Budești, la nivel calitativ – condițiile adecvate vor permite realizarea unor activități sportive și de agrement diversificate.

Astfel, costul de implementare a acestui parteneriat a fost de 7.000 euro: cu 3000 euro a contribuit primăria Budești, 2000 euro – primăria Kaufungen, Germania, 2000 euro – Primăria Bertinoro, Italia, și contribuția comunității.

Un alt parteneriat de succes a fost realizat în comuna Tohatin, mun. Chișinău care se referă la organizarea serviciului de salubrizare prin colectarea gunoiului menajer de la populația comunei contra unei taxe stabilite de consiliul comunei Tohatin și transportarea acestora pentru depozitare la gunoiștile autorizate de la Țânțăreni și Stăuceni.

Odată cu activarea Întreprinderii Municipale „Regia Locativ Comunală Tohatin” au apărut mai multe probleme: convingerea populației de a semna contractele de acordare a serviciului de către Întreprinderea Municipală „Regia Locativ Comunală Tohatin”; indiferența populației și lipsa culturii de gestionare a propriilor deșeuri; lipsa urnelor publice în localitate etc.

La nivel de localitate au fost obținute următoarele rezultate: Întreprinderea Municipală „Regia Locativ Comunală Tohatin” deservește contra cost peste 700 de gospodării (2300 persoane), gunoiștile neautorizate din localitate au fost închise, două din ele au fost lichidate, iar două conservate, s-au micșorat cu 70% formarea gunoiștilor stihinice. Astfel, gestionarea deșeurilor a devenit foarte simplă și eficientă.

Astfel, costul de implementare a acestui parteneriat a fost de 860.000 lei: 660.000 – administrația publică locală, agenții economici din comună – 20.000 lei și contribuția comunității.

Un alt parteneriat public-privat a fost implementat în comuna Cruzești, municipiul Chișinău, ce vizează reparația capitală a instituției preșcolare cu trecerea la încălzire autonomă cu gaze naturale și branșarea la rețele de apeduct centralizat.

Beneficiari ai acestei colaborări este populația comunei Cruzești, în număr de 1819 persoane. Actorii implicați sunt Administrația publică locală a comunei Cruzești cu contribuția a Consiliului municipal Chișinău, a FISM-ului (Fondul de Investiții Sociale din Moldova) și conducerea instituției preșcolare [2, p.58].

În procesul de realizare a parteneriatului au fost și unele lacune: implicarea pasivă a populației pentru realizarea obiectivelor comunei; implicarea parțială a agenților economici din localitate.

La nivel de comunitate au fost obținute rezultate: la nivel cantitativ – 50 copii de vârsta preșcolară, 4 educatori ai instituției preșcolare, 9 lucrători teh-

nici, beneficiarii indirecți (toate familiile cu copii din comunitate); la nivel calitativ – aspectul exterior al clădirilor grădiniței, instalarea ușilor și ferestrelor din termopan, efectuarea lucrărilor de reparație în interior, instalarea blocurilor sanitare, procurarea mobilierului, amenajarea dormitoarelor, sălilor, bucătăriei, încăperilor auxiliare, amenajarea terenului de joacă.

Astfel, costul de implementare a acestui parteneriat a fost de 957.000 lei, din care administrația publică locală a comunei a contribuit cu 169.000 lei, consiliul municipal Chișinău cu 737.000 lei și FISM – cu 51.000 lei [2, p.58].

Totodată, în aceiași comuna Cruzești a fost efectuată reparația capitală a Gimnaziului nr.75, a cazangeriei gimnaziului cu trecerea la încălzirea autonomă cu gaze naturale. În cadrul parteneriatului public-privat au fost realizate următoarele activități: elaborarea proiectelor și devizelor de cheltuieli de reparație a clădirilor; schimbarea sistemului de încălzire și asigurare cu gaz a gimnaziului; reconstrucția clădirii primăriei cu montarea utilajului electric, termic, apeduct; schimbarea ușilor și ferestrelor; crearea condițiilor favorabile pentru profesori și elevi, în scopul desfășurării eficiente a activităților didactice, prin dotarea sălilor de clasă cu mobilă nouă și echipamentul necesar.

Actorii implicați sunt aparatul Primăriei comunei Cruzești cu contribuția Consiliului comunal Cruzești a Consiliului municipal Chișinău, a FISM-ului, agenții economici din localitate și cu participarea activă a conducerii instituției a instituției gimnaziului.

În procesul de realizare a proiectului au fost întâlnite și unele probleme cum ar fi: neimplicarea activă a populației pentru realizarea obiectivelor comune; asigurarea durabilității.

La nivel de comunitate au fost obținute următoarele rezultate: la nivel cantitativ: beneficiarii direcți sunt circa 145 elevi ai Gimnaziului nr.75, 13 profesori ai Gimnaziului; 11 lucrători tehnici; beneficiarii indirecți – toate familiile cu copii din comunitate; angajarea cadrelor didactice tinere în Gimnaziu. La nivel calitativ: instalarea ușilor și ferestrelor, efectuarea lucrărilor de reparație, instalarea blocurilor sanitare, schimbarea mentalității cetățenilor din comună.

Astfel, costul de implementare a acestui parteneriat a fost din bugetul administrației publice locale de 218.000 lei, din bugetul Consiliului municipal Chișinău de 6.004.000 lei, FISM – 37.800 lei și agenții economici – 40.000 lei [2, p.60].

Acest proiect poate fi de folos și altor autorități publice locale prin modul de utilizare a etapelor concrete în renovarea unor obiective de menire socială. Rezultatul primordial al proiectului reflectă sau însumează aspirațiile societății – de a prospera, de a beneficia de posibilitatea unei dezvoltări armonioase, de a crea condiții optime pentru generația în creștere.

În comuna Ciorescu, municipiul Chișinău, a fost amenajat terenul de joaca pentru copii. Din componența comunei fac parte satele Ciorescu, Goian și

Făurești. În comună sunt aproximativ 2200 copii cu vârsta cuprinsă 0-16 ani, care duceau lipsa unor spații speciale pentru petrecerea timpului liber. Această problemă a devenit mai acută începând cu anul 2009 când s-a observat un mare flux de populație în localitate. La inițiativa primarului, în perioada 2009-2010 în localitate au fost amenajate 6 terenuri de joacă pentru copii, care includ: tobogane, un scrânciob cu echilibru, un teren de nisip, bănci – toate acestea fiind instalate și amenajate.

Datorită realizării parteneriatului public-privat, putem menționa atât pe beneficiarii direcți, cât și pe cei indirecți. Din categoria beneficiarilor direcți fac parte cei 450 de copii și părinții acestora, care practic zi de zi folosesc aceste terenuri, plus cei aproximativ 1650 copii care își petrec majoritatea timpului pe aceste terenuri, iar ca beneficiari indirecți sunt instituțiile de învățământ din localitate și întreaga comunitate.

În scopul creării unor condiții de joacă pentru copii, autoritatea administrației publice locale, în persoana primarului, a adresat un demers către agenții economici din localitate pentru susținerea financiară și organizatorică. În urma acestui demers a fost încheiat un contract de colaborare cu S.A. „Mezon"- Întreprinderea „Goian" care și-a asumat responsabilitatea de a confecționa toate obiectele din fier și lemn, iar primăria a achitat cheltuielile de confecționare în valoare de 89.970 lei. În rezultat au fost confecționate: 6 scrâncioburi cu echilibru, 6 scrâncioburi mici, carcasele celor 6 terenuri de nisip, 6 bănci, 6 tobogane.

Un alt pas a fost curățarea teritoriilor și amenajarea corespunzătoare a acestora pentru instalare. La acest proces au fost incluși toți lucrătorii Regiei Comunal Locative Ciorescu, care au fost deschiși și receptivi.

Autoritatea publică locală din comună a reușit să rezolve acele probleme cu care se confruntă tinere familiile și copiii din sat. Datorită acestui parteneriat au fost create condiții optime pentru dezvoltarea generației tinere în condiții de securitate și practicarea unui mod sănătos de viață.

În aceeași localitate a fost construit un stadion de mini fotbal cu covor artificial. Aceste lucrări au fost efectuate datorită parteneriatelor public-private dintre administrația publică locală, Federația Moldovenească de Fotbal și cu agenții economici din localitate: Î.M. „Regia comunal locativă" Ciorescu, firma „SAFTRANS" SRL, și SC „Amfitecons"SRL [2, p.73].

La inițiativa și solicitarea autorității publice locale din Ciorescu, Federația Moldovenească de Fotbal a donat un covor de iarbă artificială pentru un teren de mini fotbal, de asemenea plasa și porțile, toate în valoare de 305.000 lei. Autoritatea publică locală s-a adresat agenților economici locali pentru susținere anunțând un concurs pentru selectarea companiei pentru efectuarea lucrărilor de construcție a stadionului. În urma realizării lucrărilor de construcție a fost amenajat stadionul de mini fotbal, unde se antrenează echipele de fotbal din comună, se desfășoară orele de sport ale instituțiilor preuniversitare și cei interesați.

Prin intermediul acestei colaborări s-a intenționat de a soluționa problema elevilor și a tinerilor (18-30 ani) din localitate pasionați de fotbal, care le-ar permite să se antreneze pe un teren special destinat acestui gen de sport.

În urma realizării acestei colaborări îi putem menționa atât pe beneficiarii direcți, cât și pe cei indirecți. Din categoria beneficiarilor direcți fac parte:

- 5 echipe de fotbal din localitate pe diferite categorii de vârste;
- 870 de elevi ai Liceului Teoretic „N. Bălcescu";
- 100 de elevi ai Gimnaziului nr. 45; 600 de tineri (18-35 ani) din comună (s. Fărești, s. Goian, s. Ciorescu);
- amatori de fotbal – circa 1000 de persoane;
- veterani ai echipelor inițiale de fotbal – 50.

Indirect a beneficiat și populația din comună și din localitățile din apropriere, care practică un mod sănătos de viață și pot practica diferite sporturi.

În urma implementării acestui parteneriat, comuna Ciorescu a beneficiat de mai multe avantaje: tinerii din localitate au prezentat un mai mare interes pentru un mod sănătos de viață; s-au îmbunătățit atât condițiile de antrenament pentru echipele de fotbal din localitate, cât și cele de organizare a activităților didactice pentru instituțiile de învățământ; pe acest stadion se antrenează circa 4000 de locuitori ai comunei; pe timp favorabil pot să efectueze lecții aproximativ 1300 de elevi; (v) s-au format noi echipe de fotbaliști, iar altele din localitățile din vecinătate vin să se antreneze sau să joace dispute amicale.

Acest parteneriat a fost realizat datorită colaborării dintre mai mulți actori, fiecare dintre ei venind cu diferite contribuție financiară, materială sau prin lucrări. Din bugetul comunei au fost alocată suma de circa 200.000 lei pentru construcția temeliei. Comunitatea a contribuit prin participarea la lucrările de construcție, la ridicarea temeliei, la vopsitul gardului etc. De asemenea, la construcția stadionului au contribuit SRL „Saftrans" și Regia comunal locativă Ciorescu [2, p.73].

În comuna Trușeni, municipiul Chișinău, s-au efectuat lucrări de reparație capitală a Gimnaziului nr.99 și a Liceului Teoretic din localitate cu schimbarea geamurilor și ferestrelor. Problema reparației Gimnaziului nr.99 și a Liceului Teoretic „Trușeni" a existat de mai mulți ani, devenind una din cele mai stringente pentru autoritatea publică locală [2, p.83].

Prin intermediul acestui parteneriat s-a încercat renovarea bazei tehnico-materiale a instituțiilor preuniversitare. Beneficiarii direcți al implementării de reparație capitală a Gimnaziului nr.99 și a Liceului Teoretic din comuna Trușeni sunt elevii Gimnaziului (345 elevi) și ai Liceului (256 elevi) și tot personalul didactic și auxiliar.

Pentru îmbunătățirea condițiilor de studii, conducătorii acestor instituții și autoritățile publice locale din comună au solicitat Direcției construcții capitale a Primăriei municipiului Chișinău includerea în programul de investiții capitale

prin finanțare din bugetul municipiului Chișinău. Alocarea surselor financiare pentru reparația capitală a instituțiilor preuniversitare a fost susținută de consilierii municipali și inclusă în programul de investiții capitale pentru anii 2010-2011. Au fost selectate prin concurs companiile care au efectuat lucrările de reparație parțială a acoperișului, lucrări de schimbare a podelei, de schimbare a ferestrelor și ușilor, etc.

Drept rezultat al acestei colaborări la nivel cantitativ a fost efectuată reparația acoperișului Liceului Teoretic circa 200 m patrați, au fost schimbate 52 de ferestre și 21 de uși. La Gimnaziul nr.99 au fost efectuate lucrări de reparație a podelei din sala de festivități, au fost schimbate toate ușile și ferestrele. Datorită acestei colaborări au fost efectuate lucrări: reparația capitală a instituțiilor preuniversitare; crearea condițiilor de studii pentru elevii gimnaziului și a liceului, și a condițiilor de activitate instructiv-didactic și auxiliar; asigurarea conservării energiei în cadrul liceului și micșorarea cheltuielilor bugetare pentru agentul termic.

Proiectul de reparație capitală a Gimnaziului nr.99 și a Liceului Teoretic din comuna Trușeni a fost finanțat integral din bugetul municipiului Chișinău prin intermediul Direcției Construcții Capitale în valoare de 13.000.000 lei. Pentru anul 2011 au fost prevăzute investiții de 450.000 alocate de la comunitate și agenții economici din localitate.

Această colaborare a demonstrat că există modalități de soluționare a problemelor stringente în situațiile în care în bugetul local nu sunt prevăzute surse financiare pentru realizarea unor proiecte de infrastructură. Reușita soluționării unor proiecte similare depinde în mare măsură de inițiativele autorităților publice locale.

Locuitorii din satul Isacova și zona de centrul satului Trușeni se confruntau cu o problema destul de stringentă lipsa apeductului pentru asigurarea centralizată cu apă. În aceste sectoare locuiesc circa 1500 de locuitori, se află Gimnaziul nr.99 și mai mulți agenți economici. Această situație crea incomodități zilnice în viața cotidiană a locuitorilor, în desfășurarea activității gimnaziului și a agenților economici, care prestează servicii în alimentația publică [2, p.156].

Lucrările de reparație și construcție a fântânii arteziene și a apeductului au fost efectuate de o companie specializată, selectată prin concurs, care a propus cele mai bune condiții și garanții asupra lucrărilor efectuate. În procesul realizării proiectului s-a implicat și populația din aceste sectoare zone, achitând costurile de conectare la rețelele magistralei, însă unele gospodării nu dispuneau de surse financiare sau nu se grăbeau să se conecteze. Consumul de apă este contorizat, pentru fiecare consumator fiind instalat câte un contor de apă individual și respectiv se achită consumul real de apă.

Lucrările au fost finanțate din sursele financiare din bugetul comunei Trușeni în mărime de 1.601.000 lei, populația localității și agenții economici au contribuit cu 405.000 lei.

Acest proiect a demonstrat că autoritățile administrației publice locale pot face față situațiilor dificile și pot gäsi soluții pentru asigurarea populației cu servicii publice locale de bază. Reușita soluționării unor proiecte similare depinde în mare măsură de inițiativele autorității în soluționarea problemelor de interes local.

În comuna Budești, municipiul Chișinău a fost implementat un parteneriat public-local cu privire la conservarea energiei termice din grădinița „Viorel și Viorica", care vizează îmbunătățirea condițiilor oferite celor 160 de copii cu vârstele între 2 și 7 ani care frecventează grădinița din comună. În acest sens, proiectul are ca scop schimbarea a 79 de ferestre și 20 de uși și instalarea unor ferestre și uşi noi cu o capacitate mărită de conservare a agentului termic. Acțiunea permite conservarea căldurii în perioada rece a anului și în consecință economisirea resurselor financiare și utilizarea lor eficientă în alte direcții.

Beneficiarii direcți sunt cei 160 de copii care frecventează grădinița și personalul instituției. În afară de beneficiarii direcți există și cei indirecți, numărul cărora este mult mai mare printre aceștia se numără familiile copiilor – adică întreaga comunitate.

Beneficiul proiectului trebuie considerat atât din punct de vedere imediat, cât și pe termen lung. Astfel, în timp beneficiarii direcți se vor bucura de o stare a sănătății mai bună, din punct de vedere psihologic copiii vor fi adaptați la existența în micro-comunitate, iar din punct de vedere intelectual, vor beneficia de pregătirea adecvată pentru începerea ciclului școlar, ceea ce le va facilita procesul de studii și va determina creșterea gradului de însușire a materiei școlare.

Proiectul prevedea schimbarea și instalarea a 79 de ferestre și 20 de uși la prețul de 27.561 euro. În urma contractului de parteneriat public-privat cu firma care prestează lucrările a fost obținută o reducere în valoare de 2.751 euro. Astfel, suma totală a lucrărilor a constituit 24.910 euro, în această sumă se include atât ferestrele şi uşile, cât și demontarea ferestrelor şi uşilor vechi și instalarea celor noi, finisarea pervazurilor, a glafurilor, instalarea plaselor antițânțar. Lucrările au fost efectuate din aprilie 2011 până în mai 2011, astfel că odată cu instalarea perioadei reci a anului incinta grădiniței să prezinte condiții optime de activate pentru copii. La 1 iunie 2011, grădinița a fost dată în exploatare către „Ziua Internațională a copiilor".

Proiectul este înscris în politica de dezvoltare comunitară, promovată de primăria Budești. În cadrul acestei politici, o importanță majoră este atribuită dezvoltării armonioase a tinerei generații, atât din punct de vedere fizic, cât și psihic. În acest sens, anterior au fost efectuate reparații capitale și aduse îmbunătățiri majore Liceului și edificiului școlii primare din localitate, Centrului pe-

ntru copii și tineret „Udo Jurgens”, Centrului de sănătate. Au fost obținute fonduri pentru deschiderea unor grupe noi cu dotarea adecvată, dată fiind cererea crescură pentru locuri la grădiniță.

În acest context, trebuie să menționăm că primăria Budești, municipiul Chișinău, a fost certificată că are implementat și menține un sistem de management al calității serviciilor de administrație publică conform condițiilor și standardului ISO 9001-2000 și legislației în vigoare. Certificatul a fost eliberat pe 13 noiembrie 2004. Certificarea a fost efectuată de Societatea Română de Asigurare a Calității, membru IQNet (The International Certification Network).

Standardul ISO 9001-2000, internațional recunoscut este standard generic. Obiectivul acestuia este de a stabili cerințe internaționale pentru sistemul de management al calității în orice domeniu (producători, servicii, creație). Managementul calității reprezintă ceea ce practică organizațiile pentru a asigura produse și servicii în conformitate cu cerințele clienților lor.

Organizarea eficientă a activității autorităților publice și asigurarea populației cu servicii publice calitative reprezintă o problemă tipică pentru majoritatea absolută a colectivităților locale, deoarece lipsa de investiții în infrastructura locală cauzează calitatea nesatisfăcătoare a serviciilor publice locale sau chiar încetarea activităților lor. O altă problemă reprezintă lipsa motivației angajaților din sectorul public, cât și aptitudinile manageriale pentru organizarea, diversificarea și prestarea unor servicii publice calitative.

La nivel de comunitate au fost obținute următoarele rezultate: schimbări cantitative – realizarea colaborării va permite reducerea cheltuielilor destinate pentru încălzirea grădiniței în perioada rece a anului. Resursele financiare economisite vor fi utilizate pentru achiziția materialelor didactice necesare în grupele existente, a consumabililor, achiziția unor utilaje necesare pentru organizarea și petrecerea diverselor măsuri educațional-culturale. De asemenea, vor fi diminuate cazuri de îmbolnăviri și în consecință de absență a copiilor la grădiniță. Astfel, va fi redus gradul de perturbare a procesului educativ și diminuare a calității acestuia. În ceea ce privește schimbările calitative – calitatea procesului educativ a celor 160 de copii va crește. Condițiile adecvate vor permite realizarea unor activități diversificate și utilizarea timpului cu maximă eficiență.

Costurile lucrărilor de reparație au fost următoarele: bugetul total 24.910 euro (411.023 lei), Primăria Budești a contribuit cu 148.823 lei, diferența sumei a fost acoperită din grantul obținut de la Ambasada Republicii Federale Germania, în valoare de 15.000 euro (240.000 lei), și prin contribuția Asociației de Părinți din localitate - 22.200 lei.

Administrația publică locală din or. Durlești, mun. Chișinău, de asemenea a implementat un proiect de parteneriat în privința construcției sistemului de canalizare din strada Mihai Sadoveanu a localității. De mai mulți ani administrația publică locală are în vizor problema asigurării centralizate a populației cu

sistemul de canalizare. Circa 60% din populația orașului nu este conectată la sistemul centralizat de canalizare. Lipsa unui sistem de canalizare duce la poluarea mediului înconjurător, poluarea solului, sursele de apă și poate servi drept sursă de îmbolnăviri. Problema dată avea implicații politici locale și bugetare, dat fiind faptul că sistemul de canalizare centralizat este unul din serviciile publice de gospodărie comunală de bază și autoritățile administrației publice locale sunt responsabile pentru asigurarea funcționării sistemului centralizat de canalizare și evitarea poluării mediului înconjurător. Această problemă a devenit una politică pentru autoritățile publice locale din orașul Durlești, devenind o modalitate de a obține un vot de încredere din partea cetățenilor localității.

În scopul preîntâmpinării poluării mediului înconjurător cu ape reziduale în anului 2010 consiliul Durlești, la solicitarea primarului orașului Durlești, a alocat din bugetul orașului circa 2,4 mln. lei pentru construcția sistemului de canalizare de pe strada Mihail Sadoveanu. Pentru realizarea lucrărilor a fost elaborată documentația de proiect, a fost anunțat un concurs prin intermediul Agenției Achiziții Publice pentru selectarea unei companii care va realiza lucrările de construcție. În urma desfășurării acestui concurs a fost desemnat câștigătorul economic FPC „Strength" SRL, care a propus cele mai bune condiții de construcție din punct de vedere financiar și tehnic,precum și cele mai bune garanții asupra lucrărilor efectuate.

Planificarea și realizarea acestei practici îi aparține administrației publice locale, iar ceea ce ține de construcția sistemului de canalizare ține de FPC „Strength" SRL. În prezent locuitorii de pe strada Mihail Sadoveanu sunt conectați la sistemul centralizat de canalizare.

În orașul Cricova, municipiul Chișinău a implementat proiectul parteneriatului public-privat cu privire la construcția unei fântâni arteziene. Pentru conectarea la rețeaua de apeduct a unui cartier de case noi în număr de 450 era necesar de surse de apă suplimentară, deoarece cele 3 fântâni arteziene existente nu puteau să asigure cu apă potabilă și cartierul nou. În anul 2003, în cadrul proiectului Reforma Administrației Publice implementat de Urban Institute (SUA) cu suportul USAID (Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională), a fost construită o fântână arteziană care a permis asigurarea cu apă potabilă 24 / 24 a cartierului nou. În anii 2005-2006 în acest cartier au fost construite 1600 m de rețele magistrale și 1750 m de rețele de distribuție intercartier. La construcția rețelei de distribuție, comunitatea și agenții economici au venit cu contribuția proprie, achitând costurile de conectare la rețeaua de apeduct [2, p.146].

Problema alimentării cu apă potabilă centralizată a apărut încă din anul 1995, odată cu repartizarea sectoarelor pentru construcția caselor individule. În aceste cartiere noi nu exista rețeaua de apeduct și canalizare, iar conectarea la sistemul existent de apeduct nu soluționa în întregime problema apei, deoarece debitul celor 3 fântâni arteziene nu puteau acoperi creșterea consumului de apă

potabilă odată cu conectarea încă a unui cartier nou din 450 de case. Populația din acest cartier, până la construcția rețelelor de apeduct intercartier, se folosea de apă pentru diferite necesități, inclusiv potabile, din circa 30 de fântâni. Calitatea apei din unele fântâni nu corespundea cerințelor normelor sanitare după indicatorii chimici şi bacteriologici.

Nesoluționarea problemei privind construcția fântânii arteziene putea provoca insuficiență de apă potabilă în rețeaua orășenească de apeduct, furnizarea apei pe ore în diferite cartiere, ceea ce putea provoca și nemulțumirea locuitorilor orașului. Astfel, problema construcției unei fântâni arteziene a devenit încă o prioritate a autorităților publice locale orășenești, în scopul de a asigura continuu și permanent locuitorii orașului cu apă potabilă centralizată și care să corespundă normelor sanitare.

În cartierul nou cu 450 de case locuiesc circa 1300 persoane. Autoritățile publice din oraş, preocupate de crearea unor condiții optime de funcționare a serviciilor publice de gospodărie comunală și îmbunătățirea condițiilor de trai ale locuitorilor, a solicitat susținere din partea Urban Institute (SUA) care implementa în Republica Moldova proiectul Reforma Administrației Publice Locale, proiect realizat cu suportul USAID. Solicitarea autorităților publice locale din orașul Cricova a avut susținere în cadrul proiectului de reformă a APL, deoarece unul din obiective era consolidarea infrastructurii locale. Astfel, primăria orașului Cricova a obținut un grant pentru construcția fântânii arteziene.

În cadrul realizării acestui proiect au fost atrași locuitorii din cartierul nou, fiind convocați în cadrul a 3 adunări. De asemenea, ei au participat la lucrările de construcție și au suportat cheltuielile de conectare la rețeaua de apeduct. Această practică de succes a fost inițiată și realizată de primăria orașului Cricova.

Drept rezultate ale acestei practici putem menționa următoarele realizări:

- crearea unei rețele unice de asigurare centralizată a orașului Cricova cu apă potabilă;
- asigurarea cartierului nou cu apă potabilă centralizat pentru 450 de case și circa 1300 de locuitori;
- contorizarea consumului de apă potabilă;
- sensibilizarea populației privind importanța implicării, inclusiv, prin contribuții și lucrări în soluționarea problemelor de interes local.

Costul lucrărilor privind construcția fântânii arteziene, a rețelei de apeduct în cartierul nou au fost estimate la suma de circa 400 mii lei. Costul fântânii arteziene a fost de circa 230 mii lei, susținerea financiară provenind din cadrul Reformei Administrației Locale, restul surselor financiare fiind alocate din bugetul orășenesc Cricova. Contribuția comunității și a agenților economici a constitut 28 mii lei și s-a referit la costurile lucrărilor de conectare la rețeaua de apeduct.

Acest proiect a demonstrat că există modalități de soluționare a problemelor stringente în situațiile în care în bugetul local nu sunt prevăzute surse financiare pentru realizarea unor proiecte de infrastructură. Reușita soluționării unor proiecte similare depinde în mare măsură de inițiative și creativitatea autorităților publice locale și de gradul de mobilizare a comunității în soluționarea problemelor de interes local.

Deci, administrațiile publice locale menționate promovează proiectele parteneriatului public-privat care au înregistrat un impact semnificativ asupra comunităților.

Colaborarea dintre autoritatea administrației publice și partenerii privați poate avea efecte benefice asupra actelor normative și asupra politicilor publice inițiate de administrație. Aceasta din urmă poate beneficia de experiența actorilor privați, precum și de faptul că ei pot ajuta la identificarea problemelor și nevoilor sociale. De asemenea, implicarea acestora poate facilita atragerea de fonduri în localitate. Un alt posibil rezultat al acestei colaborări este îmbunătățirea transparenței în funcționarea instituțiilor administrației publice locale.

Investițiile reprezintă factorul principal în dezvoltarea economică a oricărei regiuni, determinând potențialul ei de creștere economică. Investițiile în infrastructură și alte activități pot fi realizate cu ușurință prin parteneriate publice-private, o modalitate de cooperare între o autoritate publică și sectorul privat, respectiv organizații neguvernamentale, asociații ale oamenilor de afaceri ori companii, pentru realizarea unui proiect care produce efecte pozitive pe piața forței de muncă și în dezvoltarea locală.

Pe lângă promovarea eficienței în serviciile publice prin partajarea riscurilor și beneficiind de expertiza sectorului privat, parteneriatul public-privat poate contribui la sporirea finanțelor publice oferind o sursă suplimentară de capital. Totodată, parteneriatul public-privat contribuie activ la asigurarea unei transparențe mai vizibile în procesul de utilizare a finanțelor publice locale și la instituirea corectitudinii politicii investiționale, consolidând astfel sistemul de guvernare și procesul de dezvoltare locală.

Bibliografie

1. Legea cu privire la parteneriatul public-privat nr.179-XVI din 10.07.2008. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.165-166 / 605 din 02.09.2008.
2. Chiriac L., Catlabuga V., Mocanu V., Mînzatu O. O antologie de practici de succes a comunităților din municipiul. - Chișinău, IDIS Viitorul, 2006.
3. Barbu M. Parteneriatul public-privat. - București, SNSPA, 2006.
4. Costachi J. Parteneriatul public-privat în prestarea serviciilor publice. – București, Polirom, 2006.

Prezentat la redacție
la 1 decembrie 2014

ПОЛИТИКА ОПТИМИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ МИГРАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ

Максим ЯРМИСТЫЙ
Украина, Киев, Черновицкий национальный университет им. Ю.Федьковича, факультет истории, политологии и международных отношений, кафедра политологии и государственного управления
Соискатель

The article deals with periods of government migration processes and political decisions that took control of the migration situation in the country putting features on implementation of state policy on migration (immigration and emigration), including combating illegal (illegal) migration, citizenship, registration of natural persons, refugees and other categories of migrants by the legislation on the single executive body - the State Migration Service.

В статье рассматриваются периоды становления органов государственного управления миграционными процессами и политические решения, взяли под контроль миграционную ситуацию в стране положив функции по реализации государственной политики в сферах миграции (иммиграции и эмиграции), в том числе противодействия нелегальной (незаконной) миграции, гражданства, регистрации физических лиц, беженцев и других определенных законодательством категорий мигрантов на единый орган исполнительной власти – Государственная миграционная служба.

Со времени обретения Украиной независимости в стране постоянно происходят процессы, направленные на оптимизацию государственного управления миграционными процессами. Это обусловлено в первую очередь тем, что начиная с момента провозглашения независимости нашего государства и по сегодняшний день остро стоит проблема выбора путей реализации государственной миграционной политики. Поскольку для Украины как «транзитной страны», через территорию которой проходят значительные миграционные потоки, в частности из Восточных стран в страны Западной Европы, с одной стороны есть опасность превратиться в страну-«корзину», где будут оседать мигранты, в том числе нелегально, а с другой – есть проблема миграции собственного населения, в частности отток «мозгов» и «рабочей силы», сопровождаемые интенсивной урбанизацией населения. Учитывая указанное, регулирование миграционными процессами было всегда приоритетом для Украины в разные периоды становления государственных институтов. После завершения административ-

ных реформ в Украине всегда существовали государственные органы, которые формировали миграционную политику и определяли ее содержание. В разный период существовала разное количество государственных органов, которые так или иначе, имели отношение к формированию миграционной политики или осуществляли контроль над ней.

Ученые разделяют становление государственной миграционной политики на этапы, связывая их с принятием соответствующих нормативно-правовых актов и созданием органов государственного управления в сфере миграции [2, с.17]. По мнению автора, данный подход заслуживает внимания, в то же время, целесообразно отдельно выделить этап политики оптимизации системы государственного управления миграционными процессами, что позволит более тщательно рассмотреть ситуацию, которая сложилась вокруг формирования миграционной политики. Кроме того, данный анализ позволит выявить взаимовлияние и взаимосвязь указанных этапов на формирование институциональной составляющей миграционной политики.

С целью более четкого определения этапов политики оптимизации системы государственного управления миграционными процессами необходимо исходить из следующей классификации, предложенной нами в качестве альтернативы:

1. В зависимости от институциональной определенности государственного управления миграционными процессами;

2. В зависимости от принятия основных нормативно-правовых актов и внесения в них;

3. В зависимости от международных обязательств, взятых на себя Украиной.

Наиболее целесообразно определять этапы становления миграционной политики, взяв за основу периоды создания и функционирования государственных органов по вопросам миграции:

- Создание и функционирование Комитета по делам национальностей при Кабинете Министров Украины (1992 г.). Комитет по делам национальностей при Кабинете Министров был образован в соответствии с постановлением №79 Кабинета Министров Украинской ССР от 9 июля 1991 года [3], однако полномочия, как центрального органа государственного управления, были закреплены постановлением №71 Кабинета Министров Украины от 12 февраля 1992 «Об утверждении Положения о Комитете по делам национальностей при Кабинете Министров Украины» [7].

Указанным Положением впервые в независимой Украине был сформирован орган, проводивший единую государственную политику в сфере межнациональных отношений на основе традиций, особенностей и потребностей каждой нации и национальной группы. Следует обратить внима-

ние, что Комитет имел только частичные полномочия, которые влияли на миграционные процессы в Украине, в частности Комитет способствовал восстановлению прав граждан, принадлежащих к депортированным народам, разрабатывал вместе с министерствами и ведомствами программы обеспечения возврата их к местам исторического поселения. Однако в дальнейшем именно на базе этого Комитета будут создаваться и функционировать следующие органы государственного управления в сфере миграции.

- Создание и функционирование Комиссии по делам беженцев при Кабинете Министров Украины (1992 г.). Следующим шагом к оптимизации системы государственного управления миграционными процессам было решение Кабинета Министров Украины создать Комиссию по делам беженцев при Кабинете Министров Украины. Так, согласно постановлению №349 Кабинета Министров Украины «О создании Комиссии по делам беженцев при Кабинете Министров Украины» от 27 июня 1992 на Комиссию были возложены основные полномочия по определению оснований для признания лиц беженцами, координации работы центральных и местных органов государственной исполнительной власти и органов местного самоуправления по разработке и осуществлению мероприятий по временному размещение, трудоустройство, предоставление денежной помощи и социально-бытовых и медицинских услуг беженцам, а также решение других вопросов [8].

Фактически в состав Комиссии вошли представители большинства органов государственной власти, которые могли повлиять влияли на миграционную ситуацию в стране. В частности в состав Комиссии были включены представители Министерства внутренних дел, Министерства труда, Службы безопасности, Министерства здравоохранения, Министерства иностранных дел, Министерства финансов, Министерства внешних экономических связей и торговли. Следует заметить, что Комиссия имела значительные полномочия и, по мнению автора, ее функциональность можно было приравнять к органу государственного управления в сфере миграции, поскольку, во-первых, решение Комиссии были обязательными для выполнения органами исполнительной власти, предприятиями, учреждениями и организациями, а во-вторых, функции обеспечения работы Комиссии было положено на Сектор по чрезвычайным ситуациям Отдела национальной безопасности, обороны, правопорядка и чрезвычайных ситуаций Кабинета Министров Украины.

Данный этап становления миграционной политики является чрезвычайно важным, поскольку именно этот этап является основой для дальнейшего распределения функций между различными ведомствами в сфере миграции, с одной стороны Комитет по делам национальностей при Кабине-

те Министров Украины, с другой стороны Комиссия по делам беженцев при Кабинете Министров Украины. Однако стоит обратить внимание и на тот факт, что решение о создании такой комиссии было вызвано требованиями времени, поскольку в этот период в отдельных районах Республики Молдова происходят боевые действия, побуждающих население республики вследствие угрозы для своей жизни и здоровья массово покидать свое место проживания и прибывать на территорию Украины.

- Создание и функционирование Министерства по делам национальностей и миграции (1993 г.) и дальнейшая реорганизация в Министерство по делам национальностей, миграции и культов (1994 г.) и Министерство по делам национальностей и миграции (1996 г.). Осознав опасность от неконтролируемых миграционных процессов, Украина вышла на новый этап становления миграционной политики и с целью недопущения неконтролируемых процессов образует на базе Комитета по делам национальностей при Кабинете Министров Украины Министерство по делам национальностей и миграции. Указанное министерство было образовано Указом Президента Украины №145 / 93 от 26 апреля 1993 «О Министерстве Украины по делам национальностей и миграции» с целью дальнейшего совершенствования работы в сфере межнациональных отношений и миграционных процессов. Полноценную работу Министерство по делам национальностей и миграции начало после принятия постановления №487 Кабинета Министров Украины «Вопросы Министерства Украины по делам национальностей и миграции» от 26 июня 1993, согласно которой были определены четкие полномочия министерства. В частности, Министерство Украины по делам национальностей и миграции было центральным органом государственной исполнительной власти, которое участвовало в разработке и обеспечении реализации государственной политики в сфере национальных отношений и миграции.

По мнению автора, данный этап был определяющим для дальнейшего развития институциональной составляющей государственной миграционной политики в Украине. Именно в это время, государство определяет миграционную политику как одно из основных направлений в общегосударственной политике развития страны.

- Создание и функционирование территориальных органов миграционной службы в Украине и региональных пунктов временного размещения беженцев (1994 г.). Не менее важным этапом становления миграционной политики и оптимизации государственного управления миграционными процессами является создание областных, Киевского и Севастопольского городских отделов миграции, входивших в состав соответствующих местных государственных администраций, а также создание региональных пунктов временного размещения беженцев. Основной целью

принятия такого решения было осуществление единой государственной миграционной политики и создание системы государственного контроля за иммиграционными процессами.

- Создание и функционирование Государственного комитета по делам национальностей и миграции (1996 г.). В связи с проведением очередной административной реформы Указом Президента Украины «Об изменениях в системе центральных органов исполнительной власти Украины» №596 / 96 от 26 июля 1996 был образован Государственный комитет Украины по делам национальностей и миграции и ликвидировано Министерство Украины по делам национальностей и миграции [4]. Собственные полномочия Госкомнацмиграции получил 28 октября 1996 после того как Указом Президента Украины было утверждено Положение о Государственном комитете Украины по делам национальностей и миграции. В соответствии с Положением Госкомнацмиграции был определен центральным органом исполнительной власти, обеспечивающий реализацию государственной политики в сфере межнациональных отношений, прав национальных меньшинств и украинской диаспоры, миграционных отношений, развития и функционирования украинского языка как государственного и языков национальных меньшинств на всей территории Украины, осуществлял руководство порученной сферой управления, нес ответственность за состояние ее развития.

- Создание и функционирование Государственного Департамента по делам национальностей и миграции в составе Министерства юстиции Украины (2000 г.). Согласно постановлению Кабинета Министров Украины №603 от 4 апреля 2000 «Об образовании Государственного департамента по делам национальностей и миграции» во исполнение Указов Президента Украины №1572 от 15 декабря 1999 «О системе центральных органов исполнительной власти» и №1573 от 15 декабря 1999 «Об изменениях в структуре центральных органов исполнительной власти» Кабинетом Министров создана в составе Министерства юстиции Государственный департамент по делам национальностей и миграции как правительственный орган государственного управления [9].

- Создание и функционирование Государственного комитета по делам национальностей и миграции (2001 г.). С целью повышения эффективности осуществления государственной политики в сфере межнациональных отношений, миграции, обеспечения прав национальных меньшинств Украины, представителей депортированных народов, которые вернулись в Украину, и беженцев Указом Президента Украины №836 / 2001 от 13 сентября 2001 года «О Государственном комитете Украины по делам национальностей и миграции» образован Государственный комитет Украины по делам национальностей и миграции на базе Государственного де-

партамента по делам национальностей и миграции, действовавший в составе Министерства юстиции Украины [5].

- Создание и функционирование Государственного комитета Украины по делам национальностей и религий (2007 г.). В целях дальнейшего совершенствования системы органов исполнительной власти постановлением №1575 Кабинета Министров Украины от 8 ноября 2006 года «Об образовании Государственного комитета Украины по делам национальностей и религий» реорганизовано Государственный комитет по делам национальностей и миграции и Государственный департамент по делам религий, образовав на их базе Государственный комитет Украины по делам национальностей и религий [10]. В соответствии с Положением о государственном комитете Украины по делам национальностей и религий утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины №201 от 14 февраля 2007 года Госкомнацрелигий является специально уполномоченным центральным органом исполнительной власти по делам миграции в пределах, определенных законодательством о беженцах.

Следует также обратить внимание на попытку институционализации современной миграционной политики в 2009 году путем создания на базе Государственного департамента по делам гражданства, иммиграции и регистрации физических лиц Министерства внутренних дел и Департамента по делам беженцев и убежища Госкомнацрелигий Государственной миграционной службы как центрального органа исполнительной власти, деятельность которого направлялась и координировалась Кабинетом Министров Украины через Министра внутренних дел. Однако, в связи с политической нестабильностью в стране, в частности оказывалась в непримиримости позиций Кабинета Министров и Президента Украины, о создании Государственной миграционной службы с предусмотренными полномочиями Миграционная служба так и не начала свою работу и была ликвидирована, а полномочия были возвращены Министерству внутренних дел и в соответствии Госкомнацрелигий. К 2011 году Госкомнацрелигий продолжал свою деятельность в сфере миграции в части исполнения законодательства о беженцах и в соответствии со структурой включал четыре департамента: Департамент этнополитики и европейской интеграции; Департамент по делам государственно-конфессиональных отношений и обеспечения свободы совести; Департамент по делам бывших депортированных по национальному признаку; Департамент по делам беженцев и убежища.

К основным задачам Госкомнацрелигий принадлежало участие в формировании и реализации миграционной политики, обеспечения защиты прав депортированных, беженцев и других категорий мигрантов, анализ миграционной ситуации, обеспечения связей с зарубежными украинском, создание условий для развития коренных народов и меньшинств, предста-

вление предложений о приостановлении действия или отмены актов, противоречащих законодательству о миграции, реализация действий, направленных на борьбу с нелегальной миграцией, и другие. Госкомнацрелигий вел ведомственную статистику ходатайств о предоставлении статуса беженца. Указанная статистика фиксировала лишь тех, кто обратился с ходатайством, и тех, кто был поддержан в ходатайстве, и Комитет фиксировал количество судебных обжалований, количество случаев потери или лишения статуса беженца [1, с.150]. Одним из главных направлений деятельности Комитета также было международное сотрудничество. В частности участие в реализации проектов ЕС: «Расширение возможностей и сотрудничества в распознавании фальшивых и поддельных документов в Украине» и проекта «Обеспечение прозрачного функционирования украинской системы убежища и помощи беженцам в Украине».

- **Создание Государственной миграционной службы Украины (2010 г.).** В соответствии с Указом Президента Украины «Об оптимизации системы центральных органов исполнительной власти» №1085 от 9 декабря 2010 года функции Госкомнацрелигий по реализации государственной политики по делам миграции в пределах, определенных законодательством о беженцах, который ликвидируется, возложена на Государственную миграционную службу Украины. Функционально Государственная миграционная служба начала свою работу с момента утверждения Указом Президента Украины №405 / 2011 6 апреля 2011 года Положения о Государственной миграционной службе Украины [6].

В соответствии с Положением Государственная миграционная служба Украины (далее - ГМС Украины) является центральным органом исполнительной власти, деятельность которого направляется и координируется Кабинетом Министров Украины через Министра внутренних дел Украины. ГМС Украины входит в систему органов исполнительной власти и образуется для реализации государственной политики в сферах миграции (иммиграции и эмиграции), в том числе противодействия нелегальной (незаконной) миграции, гражданства, регистрации физических лиц, беженцев и других определенных законодательством категорий мигрантов.

Основными задачами ГМС Украины являются:

- внесение предложений по формированию государственной политики в сферах миграции (иммиграции и эмиграции), в том числе противодействия нелегальной (незаконной) миграции, гражданства, регистрации физических лиц, беженцев и других определенных законодательством категорий мигрантов;

- реализация государственной политики в сферах миграции (иммиграции и эмиграции), в том числе противодействия нелегальной (незакон-

ной) миграции, гражданства, регистрации физических лиц, беженцев и других определенных законодательством категорий мигрантов.

На ГМС Украины возложены задачи: обобщает практику применения законодательства по вопросам, относящимся к ее компетенции, разрабатывает предложения по совершенствованию законодательных актов, актов Президента Украины, Кабинета Министров Украины, нормативно-правовых актов министерств и в установленном порядке представляет их Министру для согласования и внесения в установленном порядке на рассмотрение Кабинета Министров Украины; проводит анализ миграционной ситуации в Украине; осуществляет в пределах компетенции производство по вопросам принятия / прекращения гражданства Украины; готовит предложения по определению квоты иммиграции на календарный год; принимает решение о предоставлении разрешения на иммиграцию, отказ в его предоставлении и отмене такого разрешения; участвует в пределах, определенных законодательством, в решении вопросов трудовой миграции и вопросов, связанных с обучением в Украине иностранцев и лиц без гражданства; осуществляет оформление и выдачу иностранцам и лицам без гражданства приглашений для въезда в Украину; принимает решение о сокращении срока пребывания иностранцев и лиц без гражданства в Украину, выдворение, в том числе в принудительном порядке, иностранцев и лиц без гражданства из Украины; осуществляет оформление и выдачу гражданам Украины, которые постоянно проживают в Украине, документов, удостоверяющих личность и подтверждающих гражданство, задерживает выдачу и изымает эти документы в предусмотренных законодательством случаях; осуществляет идентификацию граждан Украины, которые потеряли документы, удостоверяющие личность; является заказчиком работ по созданию Государственной информационной системы регистрационного учета физических лиц и их документирования; выполняет функции заказчика по разработке образцов, изготовление и поставка бланков паспортных и других документов, удостоверяющих личность; собирает, анализирует и обобщает информацию о наличии в государствах происхождения беженцев и искателей других форм защиты в Украине условий, при которых такая защита предоставляется; принимает решение о предоставлении, потерю, лишение и отмены статуса беженца и других форм защиты в Украине; принимает в пределах компетенции меры по содействию реализации прав беженцев и других категорий мигрантов; осуществляет оформление и выдачу удостоверения беженца, удостоверение личности, которой предоставлена другие формы защиты в Украине; обеспечивает функционирование пунктов временного размещения беженцев и пунктов временного пребывания иностранцев и лиц без гражданства, которые незаконно находятся в Украине; проводит идентификацию беженцев и лиц, обратив-

шихся за защитой в Украине, а также иностранцев и лиц без гражданства, которые потеряли документы, удостоверяющие личность; осуществляет регистрацию / снятие с регистрации места жительства / пребывания физических лиц, ведет соответствующие регистрационные учеты; предоставляет предусмотренные законодательством сведения в Государственный реестр избирателей и органам Государственной налоговой службы Украины; обеспечивает формирование центральной, региональных и местных баз персональных данных физических лиц в предусмотренных законом случаях; осуществляет в соответствии с законом меры по предотвращению и противодействию нелегальной (незаконной) миграции, иным нарушением миграционного законодательства; осуществляет международное сотрудничество; осуществляет в соответствии с законом государственный контроль за соблюдением законодательства в сфере миграции (иммиграции и эмиграции); образует, ликвидирует, реорганизует предприятия, учреждения и организации, утверждает их положения (уставы), в установленном порядке назначает на должности и освобождает от должностей их руководителей; формирует государственный заказ на подготовку специалистов в соответствующей сфере; осуществляет иные правоприменительные и правоохранительные полномочия на основе и во исполнение Конституции и законов Украины, актов Президента Украины и Кабинета Министров Украины. Кроме того, ГМС Украины осуществляет свои полномочия непосредственно и через главные управления (управления) миграционной службы в Автономной Республике Крым, областях, городах Киеве и Севастополе, управления, отделы (секторы) миграционной службы в районах, районах в городах, городах областного, республиканского (Автономной Республики Крым) значения.

Итак, учитывая все периоды становления органов государственного управления миграционными процессами, Украина понадобилось 20 лет, для того чтобы принять политическое решение и взять под контроль миграционную ситуацию в стране положив функции по реализации государственной политики в сферах миграции (иммиграции и эмиграции), в том числе противодействия нелегальной (незаконной) миграции, гражданства, регистрации физических лиц, беженцев и других определенных законодательством категорий мигрантов на единый орган исполнительной власти - Государственная миграционная служба. По мнению автора, создание такого органа в Украине было первоочередным способом решения неотложных проблем в сфере миграции и формирования миграционной политики на данном этапе развития страны.

Литература

1. Малиновская О.А. Статистика миграции в контексте формирования миграционной политики государства. // Стратегическая панорама. Труды / Совет национальной безопасности и обороны Украины, Национальный институт проблем международной безопасности, Национальный институт стратегических исследований), 2008, №1, с.145-154.
2. Мосьондз С.А. Административно-правовые основы государственной миграционной политики в Украине: [учеб. пособие]. Труды / Университет экономики и права «КРОК». - Киев: Магистр - XXI век 2005.
3. Указ Президента Украины №145 / 93 от 26 апреля 1993 года «О Министерстве Украины по делам национальностей и миграции» [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws.
4. Указ Президента Украины «Об изменениях в системе центральных органов исполнительной власти Украины» №596 / 96 от 26 июля 1996 года [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws.
5. Указ Президента Украины «О Государственном комитете Украины по делам национальностей и миграции» №836 / 2001 от 13 сентября 2001 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws.
6. Указ Президента Украины «Положение о Государственной миграционной службе Украины» №405 / 2011 6 апреля 2011 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws.
7. Постановление Кабинета Министров Украины «Об утверждении Положения о Комитете по делам национальностей при Кабинете Министров Украины» №71 от 12 февраля 1992 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws.
8. Постановление Кабинета Министров Украины «О создании Комиссии по делам беженцев при Кабинете Министров Украины» №349 от 27 июня 1992 года [Электронный ресурс] Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws.
9. Постановление Кабинета Министров Украины «Об образовании Государственного департамента по делам национальностей и миграции» №603 от 4 апреля 2000 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws.
10. Постановление Кабинета Министров Украины «Об образовании Государственного комитета Украины по делам национальностей и религий» №1575 от 8 ноября 2006 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws.

Представлен в редакцию 13 октября 2014 года

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОНТРОЛЬ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ И ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОРГАНОВ ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ

Елизавета ПУШКО-ЦИБУЛЯК
Украина, Черновцы, Черновицкая государственная администрация
Директор департамента финансов

Justified state control problem in terms of reforming the territorial executive authorities, local self-empowerment are considered separate areas of development of the functions of local state administrations in terms of ensuring control at the regional level.

Keywords: ways to reform, control of the conformity of the decisions of local councils, audit management solutions, expertise of local budgets.

В статье обоснованы задачи государственного контроля в условиях реформирования территориальных органов исполнительной власти, расширения полномочий местного самоуправления, рассмотрены отдельные направления развития функций местных государственных администраций в части обеспечения контроля на региональном уровне.

Ключевые слова: пути реформирования, контроль над соответствием решений местных советов, аудит управленческих решений, экспертиза местных бюджетов.

На современном этапе социально-экономических и административно - управленческих преобразований в Украине, в условиях усиления глобализации и регионализации при осуществлении государственной политики, расширении полномочий местного самоуправления, реформирования системы территориальной исполнительной власти является актуальным вопрос повышения эффективности государственного управления для решения существующих проблем.

В этом контексте возникает острая необходимость повышения эффективности деятельности органов государственного управления на региональном уровне, в том числе государственного контроля, которое "обеспечивается на основе четкого определения функций, разграничения полномочий, координации деятельности и видов ответственности" [3. с.24].

Анализ отечественного и зарубежного опыта свидетельствует о том, что контроль в условиях формирования правового демократического государства является ведущим звеном управления общественным развитием,

методом воспитания персонала, средством повышения ответственности за процессы и результаты реформирования государства. Контроль дает оценку управленческой деятельности, ее эффективности и результативности. Как показывает практика, при отсутствии контроля эффективность работы органов власти всех уровней резко снижается, поскольку с помощью контрольных функций система управления выявляет отклонения отдельных звеньев хозяйственного механизма от установленных нормативов и принимает на основе этих сведений управленческие решения с целью приведения системы в соответствие.

В процессе исследования были изучены труды ученых-экономистов, внесших существенный вклад в разработку теории и практики государственного контроля: В.Аверьянова, С.Агапцов, И.Билобжецького, М.Билухы, Е.Вознесенськой, Ю.Данилевский, С.Рябухина, И.Стефанюк и др.

Учитывая актуальность и важность вопроса повышения эффективности деятельности органов государственного управления на региональном уровне, в том числе государственного контроля, целью статьи является обзор отдельных направлений развития функций местных государственных администраций в части обеспечения контроля на региональном уровне, в том числе за деятельностью органов местного самоуправления в отношении соответствия принятых ими решений нормам Конституции и законодательству Украины, в частности, путем внедрения аудита управленческих решений, экспертизы местных бюджетов и осуществления координирующей функции, а также контроля общества за деятельностью власти, в контексте Концепции реформирования местного самоуправления и территориальных органов власти в Украине.

Принятые законодательные акты, и прежде всего новая редакция Бюджетного кодекса Украины [4] и Стратегия развития системы управления государственными финансами [5], свидетельствуют о несовершенстве государственного управления и государственного контроля. В частности, вопросы содержания контрольной функции и ее согласованности с регулятивными последствиями управления затрагивает компетенцию государственных институтов в плоскости разграничения их полномочий и подотчетности между уровнями власти [6, с.49].

Отсутствие четкости взаимодействия государство-народ, орган-гражданин приводит к разбалансировке власти, ответственности должностных лиц за выполнение возложенных на них обязанностей по удовлетворению потребностей в регулировании и управлении, а также предоставления публичных услуг. Поэтому именно от контроля в системе государственного управления в значительной степени зависит уровень ответственности аппарата государственного управления и исполнительных органов местного самоуправления перед обществом и гражданами. Одновременно, необ-

ходимым и актуальным является формирование общества, которое имело бы рычаги контроля на всех уровнях власти, введение новой технологии прозрачности, для того, чтобы общество могло контролировать власть.

Необходимость формирования действенного государственного контроля в регионах вызвана также сегодняшним экономическим положением в Украине: изменением сфер управления, методов и механизмов государственного влияния, постепенного перемещения определенного круга управленческих функций из центра в регионы.

В условиях расширения полномочий местного самоуправления с одной стороны создаются благоприятные основы для гибкого управления на региональном уровне с максимальным учетом потребностей соответствующей территориальной общины, а с другой - возникает необходимость повышения ответственности органов местного самоуправления за принятые решения, которые должны соответствовать потребностям общества и нормам законодательства Украины. Необходимо создание условий для контролируемого распоряжение местными ресурсами (финансовыми, земельными, природными и т.д.). Поэтому возникает необходимость внедрения новых форм эффективного и всестороннего государственного и общественного контроля за деятельностью органов местного самоуправления и решениями, которыми принимаются.

Контрольная деятельность – это, прежде всего, согласованность всех звеньев вертикали, повышение требовательности и ответственности за выполнение поручений на всех уровнях государственного управления [1, с.4].

Сегодня практически отсутствует действенный контроль со стороны местных государственных администраций за соблюдением Конституции, законов Украины, нормативно-правовых актов Украины на региональном уровне. Отсутствует действенный контроль законности принятия решений органами местного самоуправления и предоставления населению публичных услуг. Это обусловливает необходимость поиска новых форм контрольной деятельности на региональном уровне, которые отвечали бы требованиям демократического общества. Рассматривая функции местных государственных администраций в контексте Концепции реформирования местного самоуправления и территориальных органов власти в Украине в части контроля за соответствием решений местных советов Конституции и законодательству Украины, возникает необходимость внедрения аудита управленческих решений местных советов. При этом аудиторское исследование должно дать ответ на следующие вопросы.

Во-первых, соответствие принятых решений нормам законодательства. При наличии расширенных полномочий местных советов, в настоящее время решения местных советов находятся только под прокурорским над-

зором. При этом, протест прокурора рассматривается на сессиях местных советов, и как правило преобладают решения об отклонении протеста прокурора, создаются условия, при которых могут оставаться в силе и действовать решения местных советов, которые не согласуются с нормами законодательства Украины.

Практика показывает даже отсутствие адекватного реагирования местных советов на решения судов. Указанное обусловливает необходимость внедрения государственного аудита управленческих решений местных советов. Такой аудит целесообразно проводить путем оценки соответствия законодательству решений местных советов на этапе подготовки проекта решения, прохождения юридической, экономической, финансовой (и т.п.) и профильной отраслевой экспертизы территориального органа исполнительной власти Украины (местных государственных администраций) и получения соответствующего заключения - "Заключения соответствия".

Во-вторых - эффективность, целесообразность, оптимальность и результативность, т.е. достижение социальной или экономической эффективности от мероприятий (действий) проведенных согласно соответствующего решения. При принятии того или иного решения социальной или экономической направленности должны изучаться вопросы ожидаемой эффективности и исследоваться фактические результаты, последствия. При этом требует отслеживания причинно-следственная связь между принятым решением и полученным результатом. Сегодня требует четкого нормативно-правового определения понятий "эффективность", "целесообразность", "результативность" в отношении решений, принимаемых местными советами.

Вопрос целесообразности и оптимальности предполагает исследование со сравнением других альтернативных путей решения и осуществления соответствующих мероприятий (действий).

Вопрос результативности предполагает оценку результатов, достигнутых в результате выполнения принятого управленческого решения. Перечень таких критериев и показателей можно рассматривать более многогранно.

Все это требует создания на подготовительном этапе реформирования соответствующей методологической базы, нормативно-правового урегулирования организационных и функциональных вопросов, формирование системы контроля на региональном уровне.

Отдельно необходимо рассматривать контроль органов местного самоуправления за выполнением решений, принятых местными советами, что можно охарактеризовать, как внутренний контроль органов местного самоуправления (внутренний аудит). Если внутренний контроль в системе органов исполнительной власти нормативно урегулирован, то в отноше-

нии органов местного самоуправления он носит рекомендательный характер. В условиях расширения полномочий местного самоуправления норма внутреннего контроля должна быть обязательной. При этом местные советы, получив объективную информацию о выполнении принятых решений, результаты внутреннего финансового аудита, аудита соответствия и эффективности смогут оперативно реагировать на отклонения, вносить соответствующие коррективы и принимать меры по предупреждению негативных явлений и последствий.

Очень важным является вопрос контроля за формированием местных бюджетов и за государственными финансами, которые предоставляются тому или иному региону. Этот вид контроля по своему назначению способствует успешной реализации финансовой политики государства в целом, обеспечивает процесс формирования и эффективного использования финансовых ресурсов.

Финансовые ресурсы, которые в настоящее время направляются в регионы превышают половину общего объема государственного бюджета Украины. При этом следует заметить, что наблюдается тенденция роста доли местных бюджетов в сводном бюджете Украины.

На сегодняшний день практика контрольной деятельности особенно в регионах сводится, как правило, к проверке или констатации состояния того или иного объекта управления и не всегда дает полную информацию об экономических и социальных процессах, происходящих на соответствующей территории. И это, как правило, не предыдущий, а последующий контроль. Отсутствует финансовый контроль на предупреждение и выявление резервов.

Несмотря на имеющуюся норму Бюджетного Кодекса Украины относительно контрольной функции Министерства финансов Украины на всех стадиях бюджетного процесса, наиболее уязвимой остается стадия формирования местных бюджетов. Целесообразно до начала формирования местных бюджетов внедрение и постоянное обновление так называемого "бюджетного паспорта территориальной общины", который бы состоял из двух составляющих - "Налогового паспорта" и "Паспорта расходной потребности". Налоговый паспорт должен содержать всю имеющуюся налоговую базу территориальной общины, а Паспорт расходной потребности - текущих расходов и расходов перспективного развития территориальной общины. При этом территориальная община, анализируя две составляющие возможностей и желаний сможет прогнозировать развитие и находить пути сбалансирования доходов и расходов местных бюджетов. На этапе формирования местных бюджетов такой контроль должен осуществляться со стороны местных финансовых органов, а на этапе исполнения - со стороны государственного органа финансового контроля. Экспертизу

местных бюджетов в настоящее время проводят финансовые органы местных государственных администраций.

В условиях реформирования территориальных органов исполнительной власти местные финансовые органы будут функционировать в составе исполнительных органов соответствующих местных советов, что обусловливает создание территориального органа Министерства финансов Украины. Такой орган должен обеспечить осуществление независимой финансовой экспертизы местных бюджетов на этапе их формирования, а возможно и текущего контроля на этапе выполнения. Территориальный орган Министерства финансов Украины мог бы сосредоточить функции реализации государственной финансовой политики (включая вопросы финансового контроля) на региональном уровне, координации вопросов фискальной политики и территориальных органов исполнительной власти по указанным вопросам на соответствующей территории. Весь комплекс вопросов, входящих в понятие государственной финансовой политики, целесообразно сосредоточить на центральном уровне в Министерстве финансов Украины, а на региональном уровне - в территориальных органах Министерства финансов Украины. Повышению действенности проверок контролирующих органов способствует координация их деятельности [2, с.173].

В условиях реформирования возрастает активность граждан, их общественная позиция, происходит формирование общества, которое готово контролировать власть. Для этого, с одной стороны общество, должно иметь нормативно-урегулированные рычаги контроля на всех уровнях власти, с другой необходимо внедрение новой технологии прозрачности деятельности власти, для того, чтобы общество могло ее контролировать. Данный вопрос сегодня реализуется в различных регионах по своему усмотрению и хаотично, путем образования различного рода общественных организаций, советов, комитетов. Однако такие органы действуют вне законодательства. Необходимо нормативно-правовое урегулирование их контрольных полномочий и рычагов влияния, ведь именно общественный контроль на данный момент является наиболее мобильным и оперативным.

Таким образом, в условиях реформирования местного самоуправления и территориальных органов исполнительной власти в Украине ключевым вопросом остается совершенствование организационного механизма осуществления контроля на региональном уровне, внедрение новых современных подходов к осуществлению контроля, включая элементы экспертизы, оценки, административного аудита, аудита управленческих решений, формирование системной методологической базы для форм, видов и методов контроля, их законодательное урегулирование. Настоящее требует пересмотра организационных аспектов государственного контроля органов власти регионального уровня и разработки на этой основе эффектив-

ного инструмента государственного управления на региональном уровне в сочетании с общественным контролем.

Литература

1. Довженко Г.С. Отдача контроля. // Правительственный курьер, 2011, 8 февраля, №24.
2. Омаров А.М. Предприимчивость руководителя. - Москва: Политиздат, 1990.
3. Рябухин С.Н. Аудит эффективности использования государственных ресурсов. - Москва, 2010.
4. Бюджетный кодекс Украины: Закон Украины от 08.07.2010 №2456 - VI [Электронный ресурс].- Режим доступа: http//zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.
5. О Стратегии развития системы управления государственными финансами: распоряжение Кабинета Министров Украины от 01.08.2013 №774-р [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http // zakon1.rada.gov.ua / laws / show / 774-2013-р.
6. Чечулина Е.А. Мировые тенденции и перспективы развития государственного финансового контроля. // Финансы Украины, 2014, №2.

Представлен в редакцию
15 октября 2014 года

REFORMA ADMINISTRAŢIEI PUBLICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA DIN PERSPECTIVA ACORDULUI DE ASOCIERE CU UNIUNEA EUROPEANĂ

Aurel SÎMBOTEANU
Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Departamentul Ştiinţe Politice şi Administrative,
Doctor în ştiinţe politice, conferenţiar universitar

Within this study are examined the retrospectives of Moldova-EU relations in public administration, are exposed some reflections on the provisions of the Association Agreement between Republic of Moldova and European Union, signed on June 27, 2014, with reference to public administration, are identified the degree of convergence between the Moldovan administrative system and European Administrative Space.

***Cuvinte cheie**: reforma aministraţiei publice, acord de asociere, relaţii moldo-comunitare, politica de vecinătate, parteneriat estic, administraţie publică eficientă şi responsabilă, dezvoltare instituţională şi funcţională a autorităţilor publice, modernizarea serviciilor publice, spaţiu administrativ european.*

Pe parcursul celor douăzeci şi trei de ani de independenţă a Republicii Moldova, administraţia publică a evoluat odată cu schimbările de ordin politic, economic, social asigurând, deşi pe alocuri contradictoriu şi tergiversat, ireversibilitatea proceselor democratice din sfera administrativă. Depăşind multe obstacole administraţia publică a reuşit, în mare măsură, să se reformeze preluând noi principii de administrare, implementând mecanisme şi tehnologii manageriale performante, recrutând şi promovând o generaţie nouă de funcţionari publici.

Orizonturi noi deschide pentru Republica Moldova semnarea şi ratificarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, document care conţine o multitudine de sarcini în diferite domenii de activitate, inclusiv în cel al administraţiei publice.

În prezentul studiu ne propunem să elucidăm retrospectivele relaţiilor moldo-comunitare în domeniul administraţiei publice, să expunem unele reflecţii asupra prevederilor Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană cu referire la administraţia publică, să identificăm gradul de convergenţă între sistemul administrativ moldovenesc şi Spaţiul Administrativ European.

1. Retrospective ale relaţiilor moldo-comunitare în domeniul administraţiei publice

Relaţiile moldo-comunitare, în general, şi cele ce vizează domeniul administraţiei publice, în particular, îşi au începuturile în anii nouăzeci ai secolului trecut. Transformările din administraţia publică iniţiate încă în anul 1990, având ca premise modificările treptate din sistemul politic şi economic al societăţii moldoveneşti, au constituit de la bun început o tendinţă spre valorile democratice, caracteristice pentru administraţia publică europeană. Deşi până la instituţionalizarea unor relaţii concrete cu Uniunea Europeană şi cu alte organisme europene urmau să treacă încă câţiva ani, spiritul european se resimţea deja în Declaraţia de Suveranitate din 23 iunie 1990 [3], Decretul cu privire la puterea de stat din 27 iulie 1990 [4] şi, desigur, în Declaraţia de Independenţă din 27 august 1991 [5].

Implementarea prevederilor acestor documente politice, care şi-au găsit în anul 1994 fundamentare constituţională, a iniţiat procesul de edificare a unei administraţii publice noi, bazate pe alte principii şi mecanisme de organizare şi funcţionare. În acele condiţii experienţa europeană era una de referinţă nu numai în domeniul administraţiei publice, dar şi în organizarea şi funcţionarea vieţii sociale, în general. Reieşind din aceasta, Republica Moldova a iniţiat relaţiile nemijlocite cu Uniunea Europeană prin semnarea la 28 noiembrie 1994 a Acordului de Parteneriat şi Cooperare, care a fost ratificat abia în anul 1998, ceea ce a tergiversat instituţionalizarea relaţiilor dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană [20].

La etapa iniţială, dialogul moldo-comunitar era axat, în principal, pe subiecte de ordin general, cum ar fi convergenţa poziţiilor în problemele internaţionale de interes comun, încurajarea cooperării în vederea consolidării stabilităţii şi securităţii în Europa, sprijinirea transformărilor politice şi economice din Republica Moldova, respectarea democraţiei şi a drepturilor omului. Pentru Uniunea Europeană aceasta constituia o posibilitate de a promova valorile sale în Republica Moldova pentru a deveni un partener previzibil şi compatibil. La rândul său, Republica Moldova urmărea scopul de a obţine sprijin politic pe calea dezvoltării democratice şi de a beneficia de programele comunitare de asistenţă.

Aceste aspiraţii şi acţiuni de asanare a societăţii moldoveneşti au fost completate şi de aderarea Republicii Moldova la 13 iulie 1995 la Consiliul Europei, instituţie care a contribuit şi continuă să contribuie la promovarea în ţara noastră a democraţiei, a valorilor general umane, drepturilor şi libertăţilor omului. Cu referinţă la administraţia publică, ca urmare a acestui fapt, vom menţiona semnarea de către Republica Moldova la 2 mai 1996 a *Cartei Europene: exerciţiu autonom al puterii locale*, care a intrat în vigoare la 2 februarie 1998. Acest fapt a contribuit, într-o anumită măsură, la ajustarea legislaţiei naţionale din domeniul administraţiei publice la unele rigori europene prin preluarea concep-

tului de autonomie locală, principiilor administraţiei publice locale, cerinţelor faţă de statutul aleşilor locali, imlementarea formelor moderne de control administrativ, modalităţilor de asociere a colectivităţilor locale şi altele [2].

Cu sprijinul şi concursul organismelor europene, a fost efectuată în Republica Moldova reforma administrativ-teritorială din 1998. Prin aceasta s-a încercat să se accelereze procesele reformatoare din administraţia publică şi să se asigure implementarea reală a autonomiei locale. Accentul s-a pus pe componentele prioritare ale reformei, şi anume, pe optimizarea organizării administrativ-teritoriale prin trecerea de la sistemul de raioane la cel de judeţe şi, respectiv, pe modernizarea instituţională şi funcţională a administraţiei publice de toate nivelurile.

În noile dimensiuni administrativ-teritoriale, comensurabile cu cele europene, au început să se implementeze şi noi mecanisme de administrare, folosindu-se atât pârghiile desconcentrării administrative prin instituţia Prefectului şi serviciilor desconcentrate în teritoriu ale autorităţilor administraţiei publice centrale de specialitate, cât şi priorităţile descentralizării şi autonomiei locale. Aceasta a fost o încercare îndrăzneaţă de ajustare a organizării administrative a teritoriului la rigorile europene şi de modernizare a sistemului administrativ din Republica Moldova, dar care a fost întreruptă în anul 2003 prin revenirea din nou, mai mult din considerente politice, la sistemul de raioane, acţiune ce nu a fost agreată de instituţiile europene.

După decăderea, în urma discuţiilor, a variantei de includere a Republicii Moldova în Procesul de Stabilizare şi Asociere numit încă şi „scenariul balcanic" de extindere a Uniunii Europene, prin care la 1 mai 2004 Ungaria, Slovenia, Cehia, Slovacia, Polonia, Estonia, Lituania, Letonia, Malta şi Ciprul au aderat la Uniunea Europeană, devenise evidentă necesitatea redimensionării relaţiilor moldo-comunitare pe calea posibilităţilor oferite de Politica de Vecinătate iniţiată în anul 2004 de Uniunea Europeană. Acest lucru a fost impulsionat şi de faptul că de la 1 ianuarie 2007 România şi Bulgaria urmau să devină membri ai Uniunii Europene, iar în consecinţă, Republica Moldova devenea ţară vecină cu Uniunea Europeană.

Astfel, în cadrul Politicii de Vecinătate a Uniunii Europene, a fost elaborat şi semnat la 22 februarie 2005 Planul de Acţiuni: Uniunea Europeană – Republica Moldova, aprobat ulterior prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.356 din 22 aprilie 2005 [11]. Acest Plan a fost prevăzut iniţial pentru o perioadă de trei ani, ulterior prelungit încă pentru un an, şi conţinea acţiuni de consolidare a democraţiei şi a instituţiilor politice, precum şi unele acţiuni privind racordarea legislaţiei naţionale la legislaţia comunitară, asigurarea unui ritm stabil de dezvoltare social-economică, extinderea relaţiilor comercial-economice cu ţările-membre ale Uniunii Europene, valorificarea programelor de cooperare în cadrul strategiilor comunitare şi altele.

De rând cu aceasta, în compartimentul „Dialogul politic şi reformele”, Planul de Acţiuni: Uniunea Europeană - Republica Moldova conţinea şi unele prevederi concrete privind administraţia publică. Astfel, se considera necesară „continuarea reformei administrative şi consolidarea autoadministrării locale în conformitate cu standardele europene, în special cele ce se conţin în Carta Europeană a autoguvernării locale şi acordarea unei atenţii speciale expertizei şi recomandărilor Congresului Autorităţilor Locale şi Regionale din Europa, inclusiv în ceea ce priveşte managementul bugetelor locale de către administraţiile locale şi atribuirea competenţelor bugetare (resurse care să corespundă responsabilităţilor)”.

Din aceasta deducem că Uniunea Europeană recunoaştea, la acel timp, că în Republica Moldova se desfăşura reforma administraţiei publice, în acelaşi timp, se dădea de înţeles că în domeniul administraţiei publice mai existau anumite probleme, ceea ce indica la necesitatea fortificării reformei administrative, mai ales în sfera relaţiilor dintre administraţia publică centrală şi administraţia publică locală. Ca urmare, au fost întreprinse un şir de acţiuni pentru ameliorarea situaţiei din administraţia publică.

Astfel, la 30 decembrie 2005, a fost elaborată şi adoptată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1402 „Strategia de reformă a administraţiei publice centrale în Republica Moldova” [12]. Strategia prevedea identificarea măsurilor pentru asigurarea modernizării administraţiei publice centrale în baza reorganizării instituţionale, optimizării procesului decizional, îmbunătăţirii managementului resurselor umane şi a finanţelor publice.

În acelaşi timp, aprobarea şi implementarea ulterioară a prevederilor Strategiei de reformă a administraţiei publice centrale nu însemna închistarea reformei doar pe segmentul central al administraţiei publice. O cerinţă importantă a reformei administraţiei publice este reorganizarea concomitentă şi consecutivă a administraţiei publice centrale şi a administraţiei publice locale. În acest sens, vom menţiona că activitatea asupra realizării prevederilor Planului de Acţiuni: Uniunea Europeană – Republica Moldova a contribuit, de rând cu altele, la lărgirea cadrului legislativ privind derularea reformei administraţiei publice locale. Astfel, cu sprijinul structurilor europene şi cu participarea reprezentanţilor societăţii civile, a fost pregătit şi adoptat la 28 decembrie 2006, pachetul de legi, şi anume: Legea nr.436-XVI privind administraţia publică locală [6]; Legea nr.435-XVI privind descentralizarea administrativă [8]; Legea nr.438-XVI privind dezvoltarea regională a Republicii Moldova [7]. S-au efectuat unele modificări în Legea nr.397-XV din 16 octombrie 2003 privind finanţele publice locale.

Legile respective prevedeau distribuirea mai clară a competenţelor dintre diferite niveluri ale administraţiei publice, inclusiv dintre nivelul unu şi doi ale administraţiei publice locale, promovarea bunelor relaţii interbugetare între cen-

tru şi unităţile administrativ-teritoriale, modalităţile de efectuare a controlului administrativ a autorităţilor administraţiei publice locale. În totalitatea lor, ele vizează sistemul de relaţii dintre administraţia publică centrală şi cea locală, crearea condiţiilor mai favorabile de exercitare a autonomiei locale în condiţiile descentralizării şi consolidării capacităţii administrative a unităţilor administrativ-teritoriale.

O etapă nouă în relaţiile moldo-comunitare se iniţiază în luna aprilie 2009, odată cu accederea la putere a guvernării actuale pentru care integrarea europeană a Republicii Moldova este un deziderat fundamental, care poate fi realizat pe calea democratizării sistemului politic şi modernizării administraţiei publice. De această dată au fost folosite oportunităţile oferite de Parteneriatul Estic, lansat de către Uniunea Europeană în luna mai 2009 la Praga şi care reprezintă o dimensiune specifică de est a Politicii Europene de Vecinătate pentru menţinerea relaţiilor cu Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova şi Ucraina. Prin aceasta, Uniunea Europeană a decis să transmită vecinilor de la est un mesaj politic clar de solidaritate, alături de un sprijin suplimentar pentru reforme democratice, orientate spre piaţă, spre consolidarea statalităţii şi integrităţii teritoriale.

Cât priveşte domeniul administraţiei publice din Republica Moldova vom menţiona că în această perioadă s-au produs câteva încercări de ajustare a sistemului administrativ moldovenesc la unele rigori europene. Vom aminti aici adoptarea la 4 mai 2012 a Legii privind administraţia publică centrală de specialitate [10], care reprezintă o încercare de ajustare a sistemului instituţional al administraţiei publice centrale de specialitate din ţara noastră la un model european, prin atribuirea clară a responsabilităţilor şi competenţelor autorităţilor respective, precum şi prin raţionalizarea procedurilor şi activităţilor administrative desfăşurate de acestea.

Un alt document important este Strategia Naţională de Descentralizare care a fost aprobată prin Legea nr.68 din 5 aprilie 2012 şi care reprezintă un document complex ce prevede mai multe acţiuni chemate să asigure descentralizarea reală a puterii de stat [9]. Strategia este urmată de un Plan de acţiuni privind implementarea prevederilor sale pentru anii 2012-2015 care prevede elaborarea, modificarea, perfecţionarea, ajustarea la legislaţia comunitară a unui şir de acte normative pe domeniile pasibile descentralizării.

La acestea vom adăuga că după mai mulţi ani de dezbinare, în contextul revenirii la discursul democratic al autorităţilor publice din Republica Moldova şi promovării mai pronunţate a valorilor europene, din 21 martie 2010 funcţionează Asociaţia Congresul Autorităţilor Locale din Moldova (CALM), a cărei misiune este de a promova o administraţie publică locală democratică, descentralizată, transparentă şi eficientă, capabilă să contribuie efectiv la dezvoltarea comunităţilor locale.

Revenind la politicile din cadrul Parteneriatului Estic vom menţiona că ele presupun şi noi acorduri de asociere între Uniunea Europeană şi ţările respective. Republica Moldova, beneficiind de aceste oportunităţi, după câţiva ani de negocieri, la 29 noiembrie 2013, în cadrul summit-ului de la Vilnius, a parafat Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană, iar la 27 iunie 2014, în cadrul summit-ului de la Bruxelles, Acordul a fost semnat, ulterior fiind ratificat de Parlamentul Republicii Moldova la 2 iulie 2014. La aceasta vom adăuga că începând cu 28 aprilie 2014 Republica Moldova a obţinut regimul liberalizat de vize cu ţările Uniunii Europene.

Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană şi Republica Moldova este un document complex şi multidimensional care prevede acţiuni în domeniul dialogului politic, reformelor sectoriale, politicii externe şi de securitate, justiţie, cooperare în sectorul economic, comerţului, în sfera ocupării forţei de muncă, politicilor sociale, protecţiei consumatorilor, managementului finanţelor publice şi politicilor bugetare şi altele. O parte componentă a Acordului de Asociere dintre Uniunea Europeană şi Republica Moldova reprezintă şi unele acţiuni de cooperare din domeniul administraţiei publice, asupra cărora ne vom referi în continuare.

II. Unele reflecţii asupra prevederilor Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană privind domeniul administraţiei publice

Chiar în preambulul Acordului de Asociere dintre Uniunea Europeană şi Republica Moldova regăsim logica interacţiunii cauzale între etapele prin care au trecut relaţiile moldo-comunitare având ca suport valorile comune şi legăturile puternice ale Părţilor, stabilite în trecut prin Acordul de Rarteneriat şi Cooperare, dezvoltate ulterior în cadrul Politicii Europene de Vecinătate şi Parteneriatului Estic, analizate de noi în compartimentul anterior.

Printre argumentele în favoarea Acordului de Asociere, alături de altele, se indică şi dorinţa cooperării cât mai ample într-un şir vast de domenii de interes comun, inclusiv în domeniile de bună guvernare, administrare publică şi reforma serviciului public, dezvoltării infrastructurii administrative şi instituţionale, managementului financiar, practicilor participative în procesul decizional, respectării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului şi altele.

Aspecte tangibile administraţiei publice regăsim şi în formularea obiectivelor Acordului de Asociere, ori asocierea politică şi integrarea economică, sporirea mobilităţii şi contactelor interumane, consolidarea democraţiei, statului de drept şi stabilităţii politice, economice şi instituţionale în Republica Moldova şi altele, formulate în calitate de obiective ale Acordului, sunt de neconceput fără participarea nemijlocită în realizarea acestora a autorităţilor administraţiei publice centrale şi locale. De gradul de concepere a acestor obiective şi de calitatea

implicării autorităţilor administraţiei publice va depinde implementarea lor în practică.

Realizarea acestor obiective sunt într-o strânsă legătură cu respectarea principiilor democratice, drepturilor omului şi ale libertăţilor fundamentale, statului de drept şi de bună guvernare, formulate în Titlul I al Acordului şi care reprezintă, de fapt, şi principii de organizare şi funcţionare a administraţiei publice, ceea ce le conferă acestor principii o funcţie integratoare în procesul de implementare a prevederilor Acordului de către autorităţile administraţiei publice.

În această ordine de idei, putem vorbi, în sens larg, despre sarcinile autorităţilor administraţiei publice în realizarea prevederilor Acordului, dat fiind faptul că orice domeniu am lua din prevederile Acordului, realizarea lor e posibilă doar cu participarea nemijlocită a autorităţilor administraţiei publice centrale şi locale, care dispun în mod legal, în activitatea lor, de mecanismele organizatorice şi funcţionale respective.

În acelaşi timp, considerăm că despre sarcinile autorităţilor administraţiei publice în realizarea prevederilor Acordului putem vorbi şi în sens îngust, întrucât Capitolul I din Titlul IV al Acordului, intitulat *Reforma administraţiei publice* prevede nişte acţiuni orientate strict spre cooperarea nemijlocită în domeniul administraţiei publice.

Pentru început, vom menţiona că cele trei articole din acest capitol (art. 21, 22, 23), în ansamblul lor, nu reflectă întocmai conţinutul denumirii capitolului respectiv, ori reforma administraţiei publice nu se reduce la cele expuse în aceste trei articole, dar reprezintă nişte activităţi organizatorice şi funcţionale mult mai complexe. Din aceasta derivă şi structura neadecvată a capitolului respectiv, care mai este expus într-o manieră generalizatoare, pe alocuri chiar declarativistă. Din aceasta reiese sarcina celor care vor fi preocupaţi de implementarea prevederilor respective, care se cer a fi concretizate pentru fiecare domeniu, în funcţie de situaţia reală din administraţia publică din Republica Moldova, lucru care sperăm să se întâmple.

Articolul 21 al Acordului prevede că *cooperarea cu Uniunea Europeană se va axa pe dezvoltarea administraţiei publice eficiente şi responsabile în Republica Moldova, în scopul susţinerii edificării statului de drept, asigurării faptului ca instituţiile statului să lucreze în beneficiul întregii populaţii…* Cel puţin trei mari deficienţe existente în sistemul administrativ moldovenesc se pot desprinde din prevederile acestui articol, asupra înlăturării cărora urmează să se lucreze în Republica Moldova. Se constată că încă nu avem o administraţie publică eficientă şi responsabilă, că nu avem un stat de drept desăvârşit, şi ceea ce se pare cel mai îngrijorător, că instituţiile statului nu lucrează în beneficiul întregii populaţii. La prima vedere, nimic nou, asupra soluţionării acestor probleme se lucrează deja de douăzeci şi trei de ani, dar restanţe încă mai avem. Din aceasta şi reiese importanţa şi utilitatea cooperării cu Uniunea Europeană, bunele prac-

tici ale statelor-membre ale ei, în domeniile nominalizate, ar putea fi de real folos pentru administraţia publică din Republica Moldova.

În cadrul cooperării cu Uniunea Europeană, se stipulează în acelaşi articol 2 al Acordului, *se va acorda o atenţie deosebită modernizării şi dezvoltării funcţiilor executive, în scopul prestării serviciilor de calitate cetăţenilor Republicii Moldova*. Este cunoscut faptul că organizarea şi prestarea de servicii cetăţenilor revine, preponderent, funcţiilor executive. Nu întâmplător, încă la 5 martie 1991, Sovietul Suprem al R.S.S. Moldova a adoptat Legea cu privive la perfecţionarea puterii executive şi la unele modificări şi completări în Constituţia R.S.S. Moldova. Încă atunci când se făceau primii paşi pe calea suveranităţii, puterea executivă era concepută ca având un rol deosebit şi ca un principal organizator şi prestator de servicii publice.

Pe parcursul timpului, multe s-au schimbat spre bine în acest domeniu. Vom aminti aici implementarea, deşi trunchiată, a prevederilor Strategiei de reformă a administraţiei publice centrale [12], Legii privind administraţia publică centrală de specialitate [10], Strategiei Naţionale de Descentralizare [9] şi a altor acte normative care au facilitat procesul reformator din sfera funcţiilor executive, inclusiv în organizarea şi prestarea serviciilor de calitate populaţiei. Desigur că aceste activităţi se cer a fi continuate, amplificate, aduse până la deplina lor realizare şi, în acest sens, cooperarea cu Uniunea Europeană şi cu ţările-membre ale acesteia în sfera puterii executive şi modalităţilor de modernizare şi de dezvoltare a acesteia trebuie să reprezinte o prioritate pentru autorităţile aministraţiei publice din Republica Moldova.

Articolul 22 al Acordului determină cinci domenii concrete de colaborare a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană în sfera administraţiei publice, care au menirea să contribuie la apropierea administraţiei de standardele europene, şi anume:

a) *Dezvoltarea instituţională şi funcţională a autorităţilor publice pentru a spori eficienţa activităţii lor, şi asigurarea unui proces decizional şi de planificare strategică eficient, participativ şi transparent.*

Problema dezvoltării instituţionale şi funcţionale a autorităţilor administraţiei publice este una care se află pe ordinea de zi a reformei administraţiei publice de mai mult timp. Încă în anul 2005 a fost efectuată de către Cancelaria de Stat, cu participarea experţilor europeni şi locali, o amplă analiză funcţională a sistemului administraţiei publice centrale din Republica Moldova, rezultatele căreia au fost puse la baza elaborării Strategiei de reformă a administraţiei publice centrale, adoptată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1402 din 30 decembrie 2005. Ulterior, această analiză a permis ca prin Legea privind administraţia publică centrală de specialitate din 4 mai 2012 să se producă o tipologizare clară a acestor autorităţi şi să se delimiteze funcţiile de elaborare şi de promovare a politicilor de funcţiile de implementare a acestora. Dar întrucât

realităţile sociale sunt mereu în schimbare, atunci şi dezvoltarea instituţională şi funcţională a autorităţilor publice capătă un caracter continuu şi, în acest sens, practicile europene sunt bine venite pentru sistemul administrativ moldovenesc.

Cât priveşte asigurarea unui proces decizional şi de planificare strategică eficient, participativ şi transparent, vom menţiona că în aspect legislativ şi instituţional lucrurile par a sta bine în Republica Moldova, în sensul că aceste procese sunt suficient reglementate, cadrul normativ naţional încurajează implicarea cetăţenilor atât individual, precum şi prin diferite structuri neguvernamntale să participe în procesul decizional atât la nivelul administraţiei publice centrale cât şi locale. În acelaşi timp, trebuie să recunoaştem că în acest domeniu avem şi anumite lacune. Pe de o parte, se observă încă o rezistenţă pe care o manifestă autorităţile administraţiei publice faţă de participarea cetăţenilor în procesul decizional, pe de altă parte, suntem în prezenţa unei atitudini relativ pasive a cetăţenilor de a participa în aceste activităţi, mai ales la nivel local. Asupra depăşirii acestei stări de lucruri trebuie să-şi concentreze eforturile autorităţile administraţiei publice însuşind din experienţa tărilor europene.

b) *Modernizarea serviciilor publice care include introducerea Guvernării electronice, cu scopul sporirii eficienţei prestării serviciilor cetăţenilor şi reducerii costurilor de gestionare a afacerilor.*

Crearea unui sistem informaţional modern constituie, indiscutabil, o pârghie de modernizare a administraţiei publice. În acest sens, în ultimii ani, s-au produs schimbări esenţiale şi în Republica Moldova. Aceasta se referă la crearea unor reţele informaţionale computerizate şi la folosirea unor tehnologii informaţionale moderne în domeniul documentării administrative.

Astfel, vom menţiona aprobarea prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.225 din 9 martie 2005 a Strategiei Naţionale de edificare a societăţii informaţionale „Moldova electronică” [14], urmată de aprobarea Concepţiei Guvernării electronice prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.733 din 28 iunie 2006 [15]. Aceste documente au stabilit mai multe obiective în domeniul Guvernării electronice, care şi-au găsit continuare în Programul de activitate a Guvernului pentru perioada 2011-2014, care formulează unele sarcini noi ce prevăd optimizarea infrastructurii informaţionale a sectorului public cu asigurarea securităţii informaţionale a e-Guvernării, eficientizarea comunicării şi coordonării între agenţiile guvernamentale de nivel central, raional şi local [13].

Un rol deosebit se acordă implementării Portalului Guvern către Cetăţeni, Guvern către Business şi Guvern către Guvern. Portalul guvernamental este conceput ca un important element de infrastructură a e-Guvernării, care asigură interacţiunea diferitelor sisteme informaţionale în procesul de prestare a serviciilor publice, schimbului de informaţii între cetăţeni, mediul de afaceri şi autorităţile administraţiei publice.

Cu statut de perspectivă, în cadrul cooperării cu Uniunea Europeană, se formulează şi sarcina creării platformei pentru introducerea votului electronic şi susţinerea formelor de democraţie participativă prin sisteme electronice, indiferent de locul în care cetăţeanul se află în momentul desfăşurării alegerilor. De asemenea, se planifică implementarea serviciilor electronice în educaţie, sănătate, protecţie socială, agricultură, precum şi a tuturor serviciilor electronice obligatorii în Uniunea Europeană. În acest sens, vom menţiona că în calitate de prioritate pentru următorii ani este şi localizarea Agendei Digitale Europa 2020 şi planului de acţiuni al Uniunii Europene e-Guvernarea 2011-2015 în Republica Moldova.

c) *Crearea unui serviciu public profesionist, bazat pe principiul răspunderii manageriale şi delegării efective a competenţelor, precum şi angajării echitabile şi transparente, instruirii, evaluării şi remunerării.*

Este de la sine înţeles că fără crearea unui serviciu public profesionist şi responsabil este imposibilă realizarea sarcinilor care se află astăzi pe agenda Republicii Moldova. Instituţionalizarea serviciului public în formula sa modernă reprezintă o parte componentă a reformei administraţiei publice. Fiind definit prin Legea cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public din 4 iulie 2008 ca o „activitate de interes public, organizată şi desfăşurată de către o autoritate publică”, serviciul public, reprezintă, de fapt, totalitatea autorităţilor publice şi activitatea persoanelor ce ocupă funcţii în aceste autorităţi.

Dacă ar fi să ne referim la prevederile Acordului, atunci cooperarea cu Uniunea Europeană urmează să-şi spună cuvântul îndeosebi în sfera delegării efective a competenţelor dintre diferite categorii de autorităţi publice, lucru prevăzut de mai multe acte normative, inclusiv de Strategia Naţională de Descentralizare, care constată că la etapa actuală avem o delimitare incertă, neclară, incompletă a competenţelor între autorităţile administraţiei publice de diferite niveluri. Transferul competenţelor se produce fără asigurarea mijloacelor financiare corespunzătoare pentru executarea acestora. Se observă o intervenţie excesivă a autorităţilor administraţiei publice centrale şi a administraţiei publice locale de nivelul al doilea în procesul de gestionare a resurselor financiare de către administraţia publică locală de nivelul întâi.

Soluţionarea acestor probleme privind delimitarea optimă a competenţelor între diferite niveluri ale administraţiei publice ar atrage după sine şi sporirea responsabilităţii angajaţilor din aceste autorităţi, ar da un conţinut nou sistemului de evaluare a activităţii acestora, fapt ce ar influenţa benefic întreaga activitate administrativă din Republica Moldova.

d) *Managementul eficient şi profesionist al resurselor umane şi dezvoltarea carierei.*

În calitate de autoritate care exercită conducerea generală a administraţiei publice, Guvernul efectuează managementul funcţiei publice şi al funcţionarilor

publici la nivel naţional, prin aceasta asigurând buna funcţionare a administraţiei publice, în ansamblu. În cadrul autorităţilor publice, administrarea funcţiei publice şi a funcţionarilor publici este realizată de conducătorii autorităţilor publice, prin intermediul serviciului resurse umane.

Cât priveşte dezvoltarea carierei, care reprezintă o totalitate de acţiuni începând cu încadrarea în serviciul public şi continuând cu evaluarea performanţelor, dezvoltarea profesională a funcţionarului public, remunerarea şi garanţiile sociale ale acestuia, vom menţiona că în Republica Moldova putem vorbi, la ziua de astăzi, despre încetăţănirea unei politici de personal, care tinde a fi calificată ca una reuşită.

Cadrul normativ actual din Republica Moldova acoperă, în temei, toate componentele managementului resurelor umane şi dezvoltarea carierei, însă, cu regret, nu toate prevederile normative se realizează pe deplin, ceea ce generează un şir de lacune. Vom menţiona aici doar câteva, cum ar fi: politizarea excesivă a activităţii administrative, formalismul existent în organizarea concursurilor pentru ocuparea funcţiilor publice vacante, cazurile de nerespectare a regulilor de conferire a gradelor de calificare funcţionarilor publici, lipsa de obiectivism în evaluarea performanţelor profesionale ale funcţionarilor publici şi altele care, în viziunea noastră, frânează implementarea unui management eficient şi profesionist al resurselor umane şi afectează dezvoltarea carierei funcţionarilor publici. Asupra soluţionării acestor şi altor probleme din sfera resurselor umane şi dezvoltarea carierei vor trebui să-şi concentreze eforturile pe viitor în procesul de cooperare cu Uniunea Europeană autorităţile publice din Republica Moldova.

e) *Promovarea valorilor etice în serviciul public.*

Cu toate că acest domeniu de cooperare este expus ultimul, din cele cinci, ale articolului 22 al Acordului, după însemnătatea lui îl putem plasa pe primul loc, deoarece este lesne de înţeles că de valorile etico-comportamentale ale funcţionarilor depind calitatea şi eficienţa administraţiei publice şi sănătatea morală a întregii societăţi. În perioada de după dobândirea independenţei Republicii Moldova, în serviciul public s-a făcut necesar de a recruta funcţionari de formaţie nouă, şcoliţi în condiţiile pluralismului politic, economiei de piaţă, diversităţii de opinii, şi aceasta, în mare măsură, s-a realizat. Calităţile profesionale ale majorităţii acestor funcţionari conjugate cu ţinuta lor etico-morală se resimt în rezultatele obţinute de aceştia pe tărâmul activităţii administrative.

În acelaşi timp, s-au observat în trecut şi coninuă să se observe în prezent şi alte manifestări comportamentale ale funcţionarilor. În unul din studiile sale publicate în 2002 [17], regretatul profesor M.Platon, îşi exprima îngrijorarea faţă de comportamentul unor angajaţi din administraţia publică. Fenomenul se explică prin aceea, menţiona dumnealui, ,,că pe parcursul ultimilor ani şi-au piedut valoarea fostele norme ale eticii administrative, chiar dacă acestea erau departe de perfecţiune şi generau o sumedenie de inconvenienţe organizatorice, dar, ori-

cum, reglementau câtuşi de puţin conduita funcţionarilor, ridicând anumite bariere în calea abuzurilor şi samavolniciilor birocratice. În locul lor s-a format un vid moral cu trăsăturile care îi sunt proprii: abuzul, cinismul, corupţia”. Toate acestea, dacă e să folosim expresia aceluiaşi autor, M.Platon, generează „criza de autoritate în instituţiile statului”.

Pentru diminuarea, apoi şi pentru depăşirea acestei crize care se resimte pronunţat în societatea moldovenească se cere ca autorităţile statului să întreprindă acţiuni complexe prevăzute şi în alte compartimente ale Acordului de Asociere, în afară de cel examinat de noi.

Articolul 23 al Acordului face o precizare că cooperarea va cuprinde toate nivelurile administraţiei publice, inclusiv administraţia locală. Considerăm justificată această abordare întrucât reorganizarea concomitentă şi consecutivă a administraţiei publice locale şi centrale constituie un component al reformei administraţiei publice şi, în această calitate, este într-o strânsă conexiune organizatorică, cronologică şi funcţională.

Acestea sunt prevederile Capitolului I din Titlul IV al Acordului, intitulat *Reforma administraţiei publice*, realizarea cărora ar ajusta, în mare măsură, sistemul administraţiei publice din Republica Moldova la standardele europene. Pentru ca acest lucu să se întâmple, este nevoie de voinţă politică, sunt necesare eforturi considerabile din partea autorităţilor statului, dar şi participarea activă a funcţionarilor publici de toate nivelurile, aleşilor locali, organizaţiilor neguvernamentale, cetăţenilor în activităţile de adaptare a sistemului administraţiei publice din Republica Moldova la Spaţiul Administrativ European.

III. Tendinţe valorice convergente între sistemul administrativ din Republica Moldova şi Spaţiul Administrativ European

Prin semnarea şi ratificarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, Republica Moldova şi-a asumat responsabilitatea de a contribui la europenizarea ţării în toate domeniile vieţii social-economice şi politice, inclusiv în domeniul administraţiei publice.

Europenizarea ca proces, în viziunea lui C.Radaelli, citat de S.Palihovici, reprezintă activităţile de „elaborare, difuzare şi instituţionalizare a regulilor formale şi neformale, a procedurilor, paradigmelor politice, stilurilor, modalităţilor de a acţiona, ca credinţe, norme împărtăşite, care, mai întâi, sunt definite şi consolidate prin elaborarea deciziilor Uniunii Europene şi încorporarea lor în logica naţională a discursului, identităţii, structurilor politice şi politicilor publice”. [16, p.11]

Semnarea Acordului de Asociere reprezintă o etapă importantă a procesului de europenizare pentru Republica Moldova, urmează ca prevederile Acordului, care conţin reguli, proceduri, paradigme, stiluri, modalităţi de a acţiona, credinţe, norme împărtăşite, convenite cu Uniunea Europeană, să fie încorporate

nu numai în logica naţională a discursului, ceea ce, de fapt, se face din abundenţă, dar să-şi găsească aplicare în acţiunile concrete, practice ale structurilor politice, administrative, economice şi de altă natură din ţară.

Prin semnarea şi ratificarea de către Parlamentul Republicii Moldova a Acordului de Asociere s-a decis asupra strategiei de dezvoltare a ţării şi s-a determinat sistemul de valori spre care tinde societatea. Implementarea prevederilor Acordului este pusă în responsabilitatea Guvernului şi altor instituţii ale statului, inclusiv a autorităţilor administraţiei publice, care au sarcina să efectueze modernizarea internă a administraţiei publice, prin împărtăşirea valorilor europene, iar prin aceasta - să influenţeze şi celelalte procese reformatoare din societate.

Procesul de modernizare a administraţiei publice din Republica Moldova a fost însoţit pe parcursul anilor de multe controverse, condiţionate de evoluţia flotantă a gradului de democratizare a societăţii şi de nivelul scăzut al coeziunii forţelor proeuropene. Asupra acestei stări de lucruri şi-au lăsat amprenta şi lipsa unor viziuni strategice asupra dezvoltării ţării, indeterminismul valoric şi, în mare măsură, reminiscenţele unei mentalităţi îndoctrinate a unei părţi a clasei politice, dar şi a unui segment semnificatv al populaţiei.

În pofida acestor inconvenienţe, pe parcursul anilor s-au produs totuşi transformări serioase în sfera administraţiei publice. S-a elaborat şi este pus în aplicare un cadru legislativ adecvat unui sistem democratic de administraţie publică. S-au produs schimbări semnificative în optimizarea structurii şi funcţiilor administraţiei publice centrale şi locale prin delimitarea competenţelor între aceste niveluri ale administraţiei publice, se întreprind unele acţiuni privind descentralizrea administraţiei publice.

Luând în considerare acţiunile desfăşurate până în present, dar şi oportunităţile deschise de prevederile Acordului de Asociere, putem spune că procesul de europenizare a administraţiei publice din Republica Moldova şi de pătrundere treptată în Spaţiul Administrativ European devine o realitate pentru administraţia publică din ţara noastră. Ne referim aici la caracteristicile care trebuie însuşite la nivelurile naţional, regional şi local al administraţiei, făcând, deocamdată, abstracţie de nivelul supranaţional, ca ceva prematur pentru Republica Moldova.

La nivel *naţional*, Spaţiul Administrativ European se manifestă doar prin implementarea unor principii generale şi democratice politico-administrative, în rest fiecare ţară îşi are particularităţile sale, atât vizând structura instituţională cât şi metodologia activităţii instituţiilor administrative. Realizarea completă a prevederilor Strategiei de reformă a administraţiei publice centrale şi a altor acte normative din acest domeniu ar facilita apropierea administraţiei centrale din Republica Moldova de valorile Spaţiului Administrativ European.

La nivel *regional*, exigenţele europene faţă de acest nivel al administraţiei decurg, în mare parte, din politica regională a Uniunii Europene. La baza dezvoltării regionale, conform Declaraţiei Adunării Regiunilor Europene, stă o entitate publică teritorială la nivelul ierarhic imediat inferior celui de stat şi dotată cu un guvern care dispune de puteri politice proprii.

Actualele raioane din Republica Moldova corespund doar parţial acestor exigenţe. Ele sunt unităţi administrativ-teritoriale situate la nivelul imediat ierarhic inferior celui de stat, dar nu se încadrează în clasificarea Nomenclatorului Unităţilor Teritoriale pentru Statistică (NUTS), după numărul populaţiei. Iată de ce nu este întâmplător că Strategia Naţionaă de Descentralizare prevede creşterea capacităţii administrative prin reducerea fragmentării şi raţionalizarea structurilor administrativ-teritoriale, ceea ce va favoriza autonomia locală, furnizarea eficientă a serviciilor publice. Această sarcină poate fi realizată doar prin efectuarea unei reforme administrativ-teritoriale, care ar ajusta organizarea teritoriului ţării la standardele europene.

La nivel *local*, Spaţiul Administrativ European îşi găseşte expresie, în primul rând, în implementarea prevederilor Cartei Europene: exerciţiu autonom al puterii locale, care reprezintă un document-cadru al autonomiei locale pentru ţările semnatare. Acest document serveşte drept o sursă de referinţă în procesul de elaborare a legislaţiilor naţionale privind administraţia publică locală şi funcţionarea sa în condiţiile descentralizării şi autonomiei locale. Implementarea în majoritatea ţărilor europene a prevederilor acestui document a şi făcut posibilă omogenizarea sistemelor de administraţie în baza principiului descentralizării şi autonomiei locale. Ca obiectiv principal pentru Republica Moldova în acest domeniu considerăm că este realizarea deplină a prevederilor Strategiei Naţionale de Descentralizare, fapt ce ar facilita procesul de ajustare mai pronunţată a sistemului administraţiei publice locale la rigorile europene.

Realizarea prevederilor Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană cu referire la administraţia publică ar trebui să aibă ca finalitate ajustarea sistemului administrativ din Republica Moldova şi Spaţiul Administrativ European, pentru care sunt caracteristice, în viziunea noastră, următoarele tendinţe valorice şi manifestări organizatorico-funcţionale:

- reevaluarea rolului administraţiei de stat în gestionarea treburilor publice prin descentralizarea funcţiilor statului şi transmiterea unei părţi a acestor funcţii autorităţilor locale;

- creşterea rolului comunităţilor locale în exercitarea administraţiei, deoarece cu cât este mai intensă viaţa publică la nivelul comunităţilor locale, cu atât devine mai puţin posibilă impunerea faţă de comunităţile locale a voinţei organelor centrale ale puterii de a activa după scheme unice, fără a ţine seama de particularităţile şi interesele acestor comunităţi teritoriale;

- funcţionarea în condiţii reale a autonomiei locale în baza regulilor comune, care şi-au găsit expresie în Carta europeană: exerciţiul autonom al puterii locale şi care servesc drept repere de asigurare uniformă şi omogenă a autonomiei locale în ţările europene;

- delimitarea clară a competenţelor între administraţia publică centrală şi administraţia publică locală, care ar ţine seama atât de realizarea interesului naţional, dar şi a intereselor locale, mai ales în materie financiară şi relaţii interbugetare;

- relaţii benefice de colaborare cu societatea civilă ca partener activ în soluţionarea multor probleme ale comunităţilor umane, inclusiv prin participarea reprezentanţilor societăţii civile în procesul decizional al autorităţilor administraţiei publice;

- consultarea comunităţilor locale în problemele de interes deosebit ca o valoare generală a democraţiei prin studierea opiniei publice în soluţionarea problemelor legate de viaţa comunitară a oamenilor;

- dimensiuni optime ale unităţilor administrativ-teritoriale capabile să asigure capacitatea administrativă a acestora;

- grad înalt de profesionalism al angajaţilor din administraţia publică, delimitărea funcţiilor politice de cele administrative în promovarea politicii de personal;

- sistem informaţional dezvoltat, inclusiv cel electronic care permite soluţionarea operativă şi calitativă a problemelor de care sunt preocupate autorităţile administraţiei publice.

În concluzie, vom menţiona că semnarea şi ratificarea Acodului de Asociere cu Uniunea Europeană prin care s-a convenit asupra strategiei de dezvoltare a ţării şi s-a determinat sistemul de valori spre care tinde societatea, reprezintă pentru Republica Moldova o şansă de îmbunătăţire a tuturor sferelor vieţii social-economice, politice şi de sporire a gradului civilizaţional al ţării. Un rol deosebit în realizarea prevederilor Acordului aparţine autorităţilor statului, inclusiv autorităţilor administraţiei publice, organizaţiilor nonguvernamentale şi cetăţenilor.

Bibliografie

1. Acord de Asociere dintre Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele sale membre, pe de o parte, şi Republica Moldova, pe de altă parte. http://www.gov.md/public/files/2013/ianuarie_2014/ACORD_RM-UE_1.pdf
2. Carta Europeană: exerciţiul autonom al puterii locale, versiunea română, germană şi ungară. - Strasbourg, 2003.

3. Declaraţia suveranităţii R.S.S.Moldova din 23 iunie 1990. // Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului R.S.S.Moldova, nr.8.
4. Decretul cu privire la puterea de stat din 27 iulie 1990. // Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului R.S.S.Moldova, nr.8.
5. Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova din 27 august 1991. // „Moldova Suverană”, 1991, 28 august.
6. Legea privind administraţia publică locală nr.436-XVI din 28 decembrie 2006. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.32-35/116 din 9 martie 2007.
7. Legea privind dezvoltarea regională în Republica Moldova nr.438 din 28 decembrie 2006. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.021 din 16 februarie 2007.
8. Legea privind descentralizarea administrativă nr.435-XVI din 28 decembrie 2006. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.29-31/91 din 2 martie 2007.
9. Legea pentru aprobarea Strategiei Naţionale de Descentralizare şi a Planului de acţiuni privind implementarea Strategiei Naţionale de Descentralizare pentru anii 2012-2015, nr.68 din 5 aprilie 2012. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.143-148 din 13 iulie 2012.
10. Legea privind administraţia publică centrală de specialitate nr.98 din 4 mai 2012. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.160-164 din 3 august 2012.
11. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.356 din 22 aprilie 2005 cu privire la aprobarea Planului de Acţiuni: Uniunea Europeană – Republica Moldova. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.65-66.
12. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1402 din 30 decembrie 2005 cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administraţiei publice centrale în Republica Moldova. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.1-4.
13. Programul de activitate a Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democraţie, Bunăstare” pentru perioada 2011-2014. - Chişinău, 2011.
14. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind Strategia Naţională de edificare a societăţii informaţionale – „Moldova electronică” nr.225 din 9 martie 2005. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.046 din 25 martie 2005.
15. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la Concepţia guvernării electronice nr.733 din 28 iunie 2006. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.106 din 14 iulie 2006.

16. Palihovici S. Reforma administraţiei publice din Republica Moldova în contextul integrării europene. Autoreferat al tezei de doctor în ştiinţe politice. - Chişinău, 2008.
17. Platon M. Pregătirea şi perfecţionarea funcţionarilor publici – problemă stringentă pentru aparatul de stat. // „Administrarea Publică”, revistă metodico-ştiinţifică trimestrială, nr.4, 2002, p.19-25.
18. Sîmboteanu A. Evoluţia reformei administraţiei publice în contextul Planului de Acţiuni: Uniunea Europeană - Republica Moldova. // Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova, Seria „Ştiinţe socioumanistice”, vol.II, 2006, p.140-144.
19. Sîmboteanu A. Descentralizarea administrativă în contextul tranziţiei spre o administraţie publică locală autonomă. // Materialele conferinţei ştiinţifice „Descentralizarea administrativă - componentă a modernizării administraţiei publice din Republica Moldova”. - Chişinău, CEP USM, 2014, p.9-26.
20. Stăvilă I., Ungureanu A. Evoluţii recente în promovarea integrării europene a Republicii Moldova. // „Administrarea Publică”, revistă metodico-ştiinţifică trimestrială, 2003, nr.4, p.48-55.
21. Thatham A., Osmochescu E. Dreptul Uniunii Europene. - Chisinau, Editura ARC, 2003.

Prezentat la redacție
la 12 noiembrie 2014

COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ

TRANSFORMAREA INSTITUŢIONALĂ – COMPONENTĂ INDISPENSABILĂ A DEMOCRATIZĂRII SOCIETĂŢILOR POSTCOMUNISTE

Ana BĂBĂLĂU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Departamentul Ştiinţe Politice şi Administrative
Doctorandă

Democratization is the process through which a political system becomes democratic. This essay synthesizes the results of the large number of studies about democratization. It analyzes such problems as: democratization, party competition, electoral system and political regime, as important elements of representative democracy. Also, quality of relations between political institutes is an important indicator in clarifying the problem on the degree of democratization of society. In this article are considered the main dimensions of democratization of post-communist societies, dimensions that have enormous significance for understanding political processes in Republic of Moldova. Political transformations research is at the same time a study of the consolidation of democracy in Moldova.

Our research remarks the importance of a number of factors to understand the nature of the democratic transformation's process. These factors related to the nature of relations between state's power, the election procedures, political culture of voters, the level of compliance with programmatic goals voter preferences and the effectiveness of political transformation in public policy programs.

Moldova's political system is not yet completely democratic, but the political pluralism is a natural and irreversible option for our society. Conclusions article talking about the fact that during the post-communist transformation, Moldavians political system have become core to the political process in society much earlier than the same thing happened in other post-USSR countries, except Baltic states.

Cuvinte cheie: *transformare instituţională, democratizare, partide politice, regim politic, postcomunism, parlamentarism, prezidenţialism, reprezentare proporţională, sistem majoritar, cultură politică.*

Democratizarea este procesul care a determinat o atenţie academică şi ştiinţifică sporită începând cu anii '70 ai sec. XX. Odată cu obţinerea independenţei şi deschiderii circuitului ştiinţific politologic pentru specialiştii din Republica Moldova, conceptul în cauză a devenit unul preferat în studiile şi analizele autohtone, în virtutea relevanţei şi oportunităţii cercetării acestuia.

Iniţial abordarea termenului a fost una, de principiu, minimalistă. De exemplu, Samuel Huntington punea accentul pe caracterul periodic al alegerilor, care ar putea să asigure, practic de la sine, construcţia unei societăţi democratice [1]. După cum sintetiza Jean Crugel „în primele studii ale democratizării (...) se presupunea că semnificaţia democratizării este evidentă de la sine: însemna pur şi simplu transformarea sistemului politic, de la non-democraţie la o guvernare reprezentativă” [2, p.17]. În urma consumării evenimentelor de la răscrucea anilor '80-'90 ai sec. XX în Europa Centrală şi de Est, subiectul şi-a recăpătat valoarea şi actualitatea în rândul specialiştilor în domeniu, necesitând o revizuire a paradigmelor clasice. Devenise concludent că democratizarea este cu mult mai dificilă, unele ţări reuşeau să parcurgă procesul şi să edifice democraţii stabile, altele falimentau în demersurile sale.

Prin investigaţiile semnate de Juan Linz, Alfred Stepan [3], Larry Diamond ş.a. [4], s-a utilizat o nouă metodologie ce focaliza efortul investigativ asupra identificării factorilor care fac ca noile democraţii să dureze, precum şi acelor, care dimpotrivă explică fragilitatea sau slăbiciunea regimurilor în derivă. De asemenea, aceste studii fac o distincţie importantă între tranziţie, ca proces ce semnifică începutul construcţiei democratice (prima fază a democratizării), şi consolidarea democraţiei (cea de a doua fază a democratizării), când instituţiile şi procedurile democratice se instituţionalizează. În etapa a doua democraţia devine, după expresia lui Linz „singurul joc în oraş” [3, p.5]. Aceste idei de referinţă vor servi drept fundament metodologic pentru cercetările din cadrul paragrafului respectiv. Urmează a fi identificaţi factorii de principiu care constituie scheletul sistemic al guvernării de coaliţie prin prisma fazei superioare a tranziţiei post-comuniste, cea de consolidare a democraţiei.

Studiul bibliografiei ştiinţifice în domeniu, precum şi rezultatul observării realităţilor social-politice din Republica Moldova, în calitate de obiect al investigaţiei epistemice, face posibilă sintetizarea unui şir factori relevanţi pentru studiul contextului de democratizare. Printre aceştia pot fi citaţi: transformarea instituţională, comportamentul politic şi normele culturale. Nemijlocit, în primul rând, este vorba despre „transformarea instituţională”. În cadrul articolului de faţă mă voi axa anume pe acest subiect. La prima vedere transformările instituţionale sunt cele mai uşor de înfăptuit în cadrul democratizării, ele vizând partea legal-instituţională. Totuşi conceptul este cu mult mai larg, incluzând şi proceduri şi norme comportamentale.

În studiile de specialitate s-a remarcat deja, că dezvoltarea instituţională se poate realiza prin trei scenarii [5, p.24]: continuitate, colaps şi transformare. În cazul statelor post-comuniste aflate sau ce au trecut deja prin faza democratizării este vorba despre transformare. Pentru situaţia particulară a Republicii Moldova, scenariul necesar din punctul de vedere al dezvoltării democratice, este la fel cel cu numărul trei. Realitatea este, însă, una mai dură. În faza iniţială a construcţiei statale au predominat elementele de continuitate cu anumite trăsături şi previziuni apocaliptice despre finalitatea procesului. Mecanismele de realizare a puterii au rămas în mare parte cele de tip clientelar, moştenite de la statul sovietic din ultimii ani de existenţă.

Instaurarea unui stat de drept şi a unei comunicări publice de tip democratic va fi posibil doar în condiţiile transformărilor de substanţă, şi nu a mimării acestora. Utilizarea continuă, tradiţională, a unor mecanisme „oculte", camuflate de realizare a procesului decizional, specifice regimurilor dictatoriale, mai nou – oligarhice, într-un final va provoca colapsul sistemului politic din Republica Moldova.

Transformarea instituţională este o denumire de generic a principalelor aspecte ce ţin de principalele aranjamente instituţionale generate pe parcursul tranziţiei post-comuniste:

- Rolul statului în societate.
- Regimul politic.
- Sistemul electoral.
- Partidele politice.

Problema rolului statului în societatea moldovenească se încadrează, în mare parte, în problematica generală est-europeană. Studiile în domeniu au demonstrat că, din punct de vedere retrospectiv, de unde şi prospectiv, tradiţia statului în estul european este diferită de cea din vest. În pofida faptului că majoritatea referinţelor, pe segmentul diferenţelor, se fac la cazul statului rus [6], multe din aceste observaţii sunt valabile şi pentru Republica Moldova, care a fost influenţată mult din punctul de vedere al memoriei instituţionale de tip sovietic.

Istoriceşte, statul est-european a fost mai puternic decât cel occidental. Atitudinea cetăţenilor faţă de stat a fost la fel, una diferită. Cetăţenii est-europeni aveau o atitudine ce balansa între frică şi veneraţie, preponderent. Dorinţa de a vedea în permanenţă un stat atotputernic şi omniprezent face ca cetăţenii cu greu să accepte o guvernare multiplă, prin alianţe. Guvernarea de coaliţie se asociază cu o guvernare slabă. În opinia lui George Schopflin, „puterea discreţionară a statului (din Est – n.a.) îşi are originea în ideea că conducătorul are prerogative să ia măsuri şi să se implice în orice domeniu al politicii, cu excepţia cazurilor când legea expres nu permite acest fapt" [7, p.11-12].

În cazul societăţii moldoveneşti, în opinia autorului articolului, situaţia este plină de circumstanţe agravante. Este vorba despre faptul că nu există o memo-

rie instituţională ce ar susţine la nivel de subconştient construcţia democratică a statului. Din cauza că nu avem o tradiţie de existenţă statală proprie de durata, unica experienţă este cea sovietică. Din care cauză şi multitudinea de probleme legate de memoria instituţională de scurtă durată care şi-a lăsat o amprentă puternică asupra condiţiei civice a cetăţeanului moldovean. Tranziţia de durată, precum şi lunga consolidare democratică se explică şi prin lipsa tradiţiei democratice de dezvoltare a statului. După obţinerea independenţei, statul Republica Moldova s-a folosit de vechile tipare funcţionale pentru construcţia statului de drept. Respectiv, chiar dacă din punctul de vedere al prezenţei şi implicării, statul postcomunist este unul „tupeist", considerând că el are „dreptul de fi peste tot", în realitate el este puţin eficient, cu o capacitate managerială extrem de redusă şi cu slabe performanţe economice şi politice. Tranziţia de durată parcursă de Republica Moldova este o exemplificare elocventă a tezelor de mai sus. Într-un final, scopul transformărilor democratice în domeniul funcţionalităţii statului este de a construi un stat eficient, cu capacităţi de guvernare, indiferent de componenţa numerică a guvernării (pluralistă sau monistă). Este vorba despre un stat de drept, ordonat, raţional şi previzibil pentru cetăţenii săi, precum şi pentru partenerii din exterior.

O următoare chestiune componentă a blocului transformărilor instituţionale se referă la regimul politic preferat de statele post-comuniste în proces de consolidare a democraţiei. Democraţia presupune stabilirea de limite constituţionale asupra puterii liderilor politici, precum şi a unor mecanisme previzibile şi discrete de funcţionare a puterii politice. Constituţiile democratice codifică mecanismele pentru alegerea de noi lideri, precum şi puterile de care aceştia trebuie să dispună. În opinia lui Jean Grugel „termenii tranziţiei, negocierile sau acordurile între diferite grupări politice, tradiţiile trecute şi modele curente formează noile mecanisme de alegere a liderilor, puterile executive şi relaţiile între executiv şi legislativ" [2, p.84]. Astfel, noile democraţii pot prezenta o mare varietate de regimuri politice, reieşind din rezultatele negocierilor între elite, important ca toate acestea să se încadreze în limitele funcţionale ale unui sistem politic democratic.

Dilema regimului politic selectat în construcţia democraţiilor noi se referă la opţiunea sintetizată: parlamentarism, prezidenţialism sau modul mixt. Studiile experţilor în domeniul design-ului instituţional post-tranziţie ne vorbesc despre faptul că „democraţia este mai puternică acolo unde elitele optează mai curând pentru un sistem parlamentar decât pentru unul prezidenţial" [2, p.84]. Drept exemple ce argumentează ideea dată sunt aduse transformările instituţionale din Europa de Est, America Latină sau Africa [1; 3; 4; 5; 7]. În primul rând, pentru sistemele politice cu un trecut instituţional de tip dictatorial este mai uşor de a se debarasa de reminiscenţele trecutului monist prin parlamentarism. Prezidenţialismul, de cealaltă parte, uşor poate aluneca spre totalitarism, mai ales în de-

mocraţiile care nu sunt consolidate definitiv. În al doilea rând, atât prezidenţialismul, cât şi regimul semiprezidenţialist favorizează crearea „partidului puterii", existenţa căruia transformă pluripartitismul în sistem de partide unul cu partid politic dominant, iar concurenţa politică este una neloială. Aceste două regimuri politice, de asemenea, mai creează problema „dublei legitimări", când în stat există două autorităţi publice ce-şi motivează acţiunile prin votul universal, ce se află la baza legitimităţii sale. Fapt ce poate provoca conflicte de natură instituţională, dar şi personalizate.

În al treilea rând, parlamentarismul este regimul politic, mediul social-politic, ce oferă mai mult spaţiu democraţiei, exerciţiului democratic. Pluralismul politic este la el acasă. În favoarea regimului parlamentar ne vorbeşte şi faptul că „în regimul parlamentar, conflictul legislativ-executiv este înlocuit prin relaţii de colaborare" [8, p.15]. Atât Parlamentul, cât şi Guvernul pot acţiona ca un tot întreg în sens de vector politic.

Cu certitudine, nu poate fi pretinsă ideea că parlamentarismul este un panaceu. Dimpotrivă acest tip de regim politic are multe aspecte vulnerabile, a căror caracter se acutizează în societăţile post-totalitare ce nu au depăşit faza tranziţiei. Printre „bolile infantile" ale parlamentarismului se numără: riscul fragmentării politice; crearea unei imagini de „haos social" şi revendicarea din partea opiniei publice a unei „mâini de fier" ce ar instaura ordinea socială; acceptarea de către clasa politică a culturii dialogului social etc. Regimul politic parlamentar presupune o cultură a dialogului, o cultură a guvernării prin coaliţii. Atât clasa politică, cât şi societatea în ansamblul ei trebuie să dea dovadă de maturitate în valorificarea regimului politic parlamentar. Dacă societatea post-totalitară rezistă şi renunţă la parlamentarism, atunci acest fapt este un argument concludent în a considera consolidarea democratică a acesteia drept un proces ireversibil.

Totuşi, toate trei regimuri politice nominalizate mai sus au un caracter democratic. Iar observarea gradului de dezvoltare social-economică în diferite state democratice indică că acestea pot fi avansate, indiferent de natura regimului politic. Pentru cercetarea de faţă, este important însă, de a accentua cazul sistemelor politice în proces de consolidare a democraţiei, care din analiza comparativă a parcursurilor reuşite de statele din Europa de Sud şi de Est, în special, este explicit rolul parlamentarismului în formarea unei construcţii instituţionale democratice durabile.

Procedurile electorale sunt definitorii prin esenţa lor. Desfăşurarea unor alegeri în baza alternativei politice este considerată a fi faza incipientă a democratizării. Ele sunt un prim semnal al democraţiei, creând oportunităţi pentru participarea cetăţenească şi cultivarea „mitului cetăţeanului puternic". Alegătorul este cel care se simte cooptat la procesul decizional. Alegerile, în calitate de element al democratizării, trebuie să se desfăşoare în baza competitivităţii politice

reale şi a unor proceduri esenţiale regulilor votului într-un stat de drept: universal, liber exprimat, secret, egal etc.

Pe lângă aceste momente procedurale, important pentru configuraţia transformărilor instituţionale este tipul scrutinului electoral utilizat. Acesta este important prin influenţele ce poate le avea în materie de inginerie electorală. Influenţa modului de scrutin asupra sistemului politic este un subiect cunoscut şi dezbătut de numeroşi politologi. Ideea generală este că modul de scrutin poate influenţa instituţiile politice şi relaţiile dintre acestea, nu însă şi a le forma. Este dificil de a ne imagina că trecerea la modelul majoritar de distribuire a mandatelor în Republica Moldova ar provoca „peste noapte" constituirea bipartidismului, după modelul britanic. După obţinerea independenţei, sistemul electoral moldovenesc a utilizat pentru alegerile parlamentare scrutinul reprezentării proporţionale. Acesta avantajează, în mare parte partidele în calitate de actori politici principali. În pofida criticilor aduse în mod permanent, clasa politică nu a schimbat modalitatea de scrutin. Problema până la urmă nu este în tipul de scrutin electoral, ci în modalitatea de formare a listelor concurenţilor electorali. Utilizarea listelor închise, blocate, face ca cetăţeanul să fie privat de sentimentul de participare politică şi electorală efectivă.

Robert Dahl, în lucrările sale, vorbeşte despre cinci tipuri de combinaţii posibile între sisteme electorale şi tipuri de guvernare [9, p.132-133]:

- Varianta Europei continentale: guvernare parlamentară cu sistem electoral de reprezentare proporţională. Această combinaţie este una preponderentă în statele Uniunii Europene, din care cauză autorul o numeşte „standard europeană".

- Varianta britanică (sau Westminster): guvernare parlamentară cu sistem electoral majoritar uninominal. Robert Dahl o numeşte britanică fiindcă s-a format şi predomină în democraţiile anglofone. La moment modelul dat se mai regăseşte în Canada şi Australia.

- Varianta americană: guvernare prezidenţială cu alegeri în baza votului majoritar. Este o experienţă unică printre democraţiile vechi, care a încercat să fie preluată şi de alte democraţii mai recente, însă de multe ori fără succes.

- Varianta Americii Latine: guvernare prezidenţială cu sistem electoral al reprezentării proporţionale. Prin predilecţia puternică pentru sistemul de guvernare prezidenţială, statele Americii Latine au urmat aceeaşi modalitate constituţională ca şi Statele Unite ale Americii, dar în privinţa scrutinului electoral, majoritatea au imitat variantele europene.

- Opţiunea mixtă. Aici se includ un şir de combinaţii cu specificităţi, care nu permit de a încadra sistemul politic respectiv în unul din tiparele de mai sus. După Robert Dahl, este vorba despre Elveţia, Franţa sau Germania.

Nu sunt convinsă că legislatorii moldoveni, s-au condus anume de raţiunile invocate de politologul american, cert este că din momentul primelor alegeri pa-

rlamentare din Republica Moldova şi până la moment, scrutinul utilizat este cel al reprezentării proporţionale. Iar după modificările constituţionale din iulie 2000 acesta coabitează cu o guvernare parlamentară. Din acest punct de vedere sistemul politic moldovenesc se încadrează în varianta Europei continentale.

Reiterez ideea anunţată anterior, scrutinul reprezentării proporţionale este cel mai utilizat în statele Europei continentale (în sens geopolitic), fapt ce denotă caracterul democratic şi reprezentativ al acestuia. După cum menţionează şi Grzegorz Ekiert „în ţările care au adoptat sisteme de guvernământ mai apropiate de tipul parlamentar pur sau au optat pentru diverse sisteme de reprezentare proporţională, progresul reformelor economice are tendinţa de a fi mai avansat, iar democraţia mai sigur şi mai onestă” [11, p.142].

Problemele sunt generate nu atât de tipul scrutinului, cât de variaţiile acestuia. În majoritatea statelor europene cu un astfel de scrutin, alegătorii pot influenţa prin diferite mecanisme componenţa listelor de candidaţi. În Republica Moldova acest „privilegiu” de a forma sau influenţa componenţa listelor candidaţilor o au doar liderii de partid. Aici este „călcâiul lui Ahile” a sistemului electoral moldovenesc. Sunt convinsă că modificări sunt necesare, dar nu de gen populist cu dividende ascunse. Este necesară voinţă politică de a permite alegătorilor de a participa la formarea listelor, în condiţiile în care aceste practici sunt recunoscute şi folosite în o bună parte din democraţiile cu tradiţie din Uniunea Europeană.

În aşa mod s-a ajuns la încă o componentă importantă a procesului de transformare instituţională, fără de care este imposibilă democratizarea contemporană – partidele politice. Fără aceşti actori este imposibil de realizat la moment procesul de guvernare democratică. În cazul democraţiilor vorbim de partide la sensul plural, sau vorbim de sisteme de partide. Partidele politice sunt manifestarea cea mai elocventă a pluralismului politic organizat. Dacă alegerile libere şi corecte sunt mecanismul ce denotă existenţa unor condiţii sau a unui context benefic democraţiei, atunci partidele politice sunt actorii care realizează aceste beneficii, au misiunea de a asigura durabilitatea proiectului democratic. Tradiţia politologică specifică rolul partidelor în intermedierea relaţiilor dintre cetăţeni şi stat, în asigurarea reprezentativităţii guvernării.

Constituirea sistemelor de partide în contextul transformărilor democratice este un proces influenţat de mai mulţi factori, printre care aşi sublinia:

- Cultura politică. Sunt de părerea că ritmul şi calitatea transformărilor democratice, în special a celor legate de construcţia de partid, depind categoric, în special în faza incipientă de felul de trata problema pluralismului de către populaţie. În ce măsură cetăţenii sunt pregătiţi psihologic să accepte pluralismul, să reziste în faţa problemelor social-economice inerente tranziţiei, fără a cere primatul ordinii sociale asupra drepturilor omului [10]. Rolul tradiţiei politice în asigurarea parcursului transformator a regimurilor politice postcomuniste a fost

cercetat de către Herbert Kitschelt. Autorul identifică un şir de explicaţii „profunde" ale diversităţii regimurilor postcomuniste, accentul fiind plasat pe tradiţia democratică(existenţa sau lipsa acesteia) [11, p.84-99].

- Memoria instituţională. Strâns legată de problema culturii politice este cea a memoriei instituţionale. Această explicaţie la fel este una de natură istorică şi se referă nemijlocit la cazul partidelor politice. Existenţa în trecut a unui sistem de partide ar favoriza consolidarea sistemului multipartidist. În cazul Republicii Moldova, lipsa unei tradiţii durabile în domeniu, a determinat tergiversarea instituţionalizării sistemului de partide [12].

- Regimul politic. Am menţionat anterior cu diverse ocazii rolul configuraţiei instituţional-legale a puterilor statului în sistemul politic al societăţii. În acest sens, un regim politic parlamentar ar institui un context favorabil instituţionalizării partidelor politice. De cealaltă parte prezidenţialismul, într-un sistem politic postcomunist ar putea fi focarul unor mişcări centrifuge, cu tentă monistă.

- Contextul regional. Situaţia fostelor state comuniste, în mare parte, demonstrează o legitate formulată de Jean Grugel: „cu cât proximitatea faţă de Europa de Nord şi Occidentală este mai mare, cu atât creşte posibilitatea ca dezvoltarea partidelor să înregistreze succese" [2, p.82]. Republica Moldova, în acest sens, este mai favorizată, de exemplu decât Georgia, care la fel doreşte consolidarea democratică a instituţiilor sale politice, însă nu dispune de modele în imediata proximitate geografică.

În concluzie, transformarea instituţională este o necesitate imanentă a democratizării. Fără transformarea democratică a instituţiilor şi procedurilor politice de bază nu poate fi imaginată consolidarea democratică a societăţii. Transformarea democratică este un proces mai uşor de înfăptuit decât, de exemplu, schimbarea mentalităţii sau cultivarea unei culturi politice participative. De aici şi exigenţele ridicate faţă de acest tip de transformare. În opinia mea, transformarea instituţională în Republica Moldova trebuie să ţină cont de practicile statelor vecine în domeniu, să reieşim din contextul regional în care se află societatea moldovenească. Societăţile postcomuniste din Europa Centrală sunt un exemplu elocvent în acest sens. Clasa politică trebuie să reiasă din experienţa dată şi să impună prin exemple proprii o cultură a transformării în societate.

Bibliografie:

1. Huntington S. Ordinea politică a societăţilor în schimbare. - Iaşi: Polirom, 1999.
2. Grugel J. Democratizarea: o introducere critică. - Iaşi: Polirom, 2008.
3. Linz J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Comunist Europe. - Baltimore: JHU Press, 1996.

4. Diamond L. ş.a. Cum se consolidează democraţia. - Iaşi: Polirom, 2004.
5. Reimagening the future: towards democratic governance. - Melbourne: Publishing Published, 2002.
6. Липкин А. Российская самодержавная система правления. // ПОЛИС. Политические исследования, 2007, nr. 3.
7. Schopflin G. Politics in Eastern Europe 1945-1992. - Oxford: Blackwell Pub, 1993.
8. Casiadi O., Porcescu S. Regimuri politice contemporane. - Chişinău: Tipografia Reclama, 2007.
9. Dahl R. Despre democraţie. - Iaşi: Institutul European, 2003.
10. Bucataru I., Volentir A. Specificul concurenţei de partid în societăţile post-comuniste în transformare. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). №3 (LXII). - Chişinău: CEP USM, 2013, p.60-69.
11. Hanson S. (coord). Capitalism şi democraţie în Europa Centrală şi de Est. - Iaşi: Polirom, 2010.
12. Cernencu M. Evoluţia pluripartitismului pe teritoriul Republicii Moldova. - Chişinău: ARC, 2009.

Prezentat la redactie
la 24 noiembrie 2014

DEFINING ELECTORAL FRAUD AND MALPRACTICE: DEMOCRATIC PRINCIPLES AND INTERNATIONAL STANDARDS

Pavel CABACENCO
Pakistan, Islamabad, International Foundation for Electoral Systems (IFES)
Election Management Expert, PhD student, Moldova State University, Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences, Department of Political and Administrative Sciences, Chisinau, Republic of Moldova

The article examines definitions of electoral fraud and electoral malpractice, specifics and differences of these two social phenomena, mainly focusing on the international standards and democratic principles in elections.
Key-words: *electoral fraud, electoral malpractice, international election standards*

Concerns about electoral fraud and manipulation have always swirled around elections. Some of the most recent examples of elections which had allegations of fraud or manipulation are Afghanistan (Presidential Election 2014), Turkey (Local Elections 2014), USA (Mid-Term Elections 2014), Pakistan (National Assembly Elections 2013), Azerbaijan (Presidential Election 2013) and Bulgaria (Parliamentary Elections 2013) [6; 4; 10; 13; 8; 1] However, despite of the number of suspected fraud cases arising in elections, there is still lack of understanding of this phenomenon by electoral stakeholders, journalists, academics and public at large.

International Foundation for Electoral Systems (IFES) – one of the global leaders in electoral assistance and research – published few white papers on electoral fraud, malpractice and manipulation. According to the authors of the white paper "Assessing Electoral Fraud in New Democracies: Refining the Vocabulary" there are two approaches in defining electoral fraud. First approach is a general, broad-based, referencing democratic norms or international standards in elections. Second approach "includes narrow conceptions that generally take a law-based approach to identifying fraud" [7, p.2]. In this paper, we will focus on the broader concept of electoral fraud and identify the ways how fraud violates main principles and international standards of free and fair elections.

Fraud or Malpractice?

Often terms „electoral fraud" and „malpractice" are used interchangeably and refer to a form of manipulation with voter's choice in benefit of one of the competitors in elections. The terms are used to label interference in electoral

process which seriously disturbs the level playing filed and violates fundamental right to vote and to be elected.

However, while election management bodies strive to organize elections in line with international standards, terms „electoral fraud” and „malpractice” can mean different things to different people. And if scholars may need to make these terms theoretically clear. Practitioners demand clarity of the terms as well as measurable tools to make the knowledge effective.

Several definitions of „electoral fraud” and „malpractice” have been proposed by scholars and practitioners in recent years.

C.Vickery and E.Shein classify electoral fraud as a “deliberate wrongdoing by election officials or other electoral stakeholders, which distorts the individual or collective will of the voters.” Electoral malpractice, on the other hand, is “the breach by an election professional of his or her relevant duty of care, resulting from carelessness or neglect” [7, p.10].

R.López-Pintor considers that “electoral fraud is clearly the gravest form of electoral malpractice”. There are two main criteria in defining the fraud: “purposeful action” and “affected results of an election”. Based on these criteria López-Pintor differentiates outcome determinative fraud and non-outcome determinative fraud. First is the one which affects the outcome of the election such that the winners and losers are different from what they would have been had the fraud not been committed. Second category refers to a fraud which is not affecting outcomes (i.e. the winners and losers would be the same even absent the commission of fraud). Thus electoral fraud is a „criminal behavior” while malpractice is „almost any wrongdoing affecting election procedures and materials” [11, p.10].

B.M.Popescu mentions in his article that electoral fraud is a phenomenon which “covers a wider range of stakeholders than malpractice” and refers to media, political parties, government officials, state institutions, electoral officials, voters and candidates. At the same point malpractice actors are primarily government officials and electoral officials (for example, electoral bureau members) [14, p.97].

S.Birch defining electoral malpractice uses “best practice” approach, which consists in considering a malpractice any violation of the international principles and standards in elections [5, p.12].

Based on these definitions we can easily identify key elements of the fraud and malpractice and come up with a clear definition of electoral fraud and electoral malpractice.

Table1. Elements of electoral fraud and malpractice

	Electoral Fraud	***Electoral Malpractice***

Possible actors	Election officials, public officials, voters, political parties, candidates, media	Election officials, public officials
Intent	The action or omission is committed deliberately	The interference results from carelessness/neglect
Result	Distorts the will of the people	May lead to irregularities in the electoral process

Thus electoral fraud is a purposeful action, criminal activity which may influence the outcome of the elections. It's a worst form of electoral malpractice which may be committed by a number of electoral stakeholders. Electoral malpractice is a wrongdoing committed by the governmental or election officials without any purpose to influence the election results.

A big number of the Precinct Electoral Bureaus (PEBs) in Moldova do not follow vote counting procedure described in the Electoral Code and instructions of the Central Election Commission of Moldova. It may be classified as a malpractice as the action is committed by election officials and there is no intent to influence election outcome. As the counting is taking place late in night and members of the PEBs are tired they skip some of the counting steps, which leads, sometimes, to inaccuracies in the result protocols.

Both electoral fraud and electoral malpractice are violating fundamental principles and international standards in elections.

Principles and Standards

Standards and principles of democratic elections derive from political rights and fundamental freedoms developed in international treaties, conventions, protocols, declarations and best practises of conducting elections (soft law). They represent a common understanding of what democratic elections should or should not be.

All international election standards can be traced back to the principle that citizens have a right to take part in the governance and public affairs of their countries. One of the main sources of international standards, United Nations Universal Declaration of Human Rights (1948), Article 21, Section 3, reads: "The will of the people shall be the basis of the authority of government; this will shall be expressed in periodic and genuine elections which shall be by universal and equal suffrage and shall be held by secret vote or by equivalent free voting procedures" [16]. The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) (1966) stipulates in Article 25 that every citizen shall have the right and the opportunity "to vote and to be elected at genuine periodic elections

which shall be by universal and equal suffrage and shall be held by secret ballot, guaranteeing the free expression of the will of the electors" [17].

Other important sources of international standards are: the European Convention (together with its Protocols) for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), the Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the Conference for Security and Cooperation in Europe (CSCE) (1990); Venice Commission Code of Good Practice in Electoral Matters (2007).

Although coming from different sources, international standards represent a set of principles, implementation guidelines and assessment tools widely used by election practitioners. And if malpractice is a wrongdoing, than international standards help clearly understand what exactly has been wrongly done.

Describing international standards in elections scholars and practitioners often refer to: independency and impartiality of the election management bodies, transparency, universal and equal suffrage, equality of opportunity, integrity, secrecy of ballot, inclusiveness, efficiency, accountability, and professionalism.

Independent and impartial election management bodies

Independence of an election management body (EMB) forms the basis of the free and fair election. There is no consensus in the understanding of the concept of independent EMB. On the one hand, structurally, independence could be perceived as an institutional autonomy. Based on this criteria election management bodies are classified as Governmental, Independent and Mixed. Independence / institutional autonomy of the election management body in this case have to be stipulated in the Constitution and other legal and policy acts. From another hand Independence is about to be loyal to no one political party or organization. EMB decisions should be free from the influence of the president, parliament or any governmental institutions.

In Mexico, the electoral reforms of the 1990s owed their success due to support for the principle of an independent electoral administration. In contrast, during the 2003 legislative elections in Cambodia, the National Elections Committee was part of the Ministry of the Interior and was dominated by members of the incumbent party. This dependence fostered a climate of distrust among opposition parties and created opportunities for dishonest practices, such as intimidating people trying to register to vote and blocking attempts to file complaints against the incumbent party [15].

Political parties and individuals struggling for power as well as the whole society expect elections to be a fair game. It implies the need for the election management body to be impartial: free from bias or favoritism. Election management bodies should act in a proper, legal manner and in consistence with existing legal framework, rules set up in their regulatory documents. Thus election

management body should not only be independent, but also on the daily basis demonstrate impartial treatment of all electoral contestants. Impartiality is a key element of a credible electoral process.

Governmental election management body in some countries which use the Mixed Model – such as Spain – and some countries which use the Governmental Model – such as New Zealand and Sweden – are generally regarded as impartial. Conversely, some Election Management Bodies which follow the Independent Model may be independent in name but not in nature. Impartiality may be imposed by the legal framework or EMB structure, but it has to be put into practice through the election management body's behavior and attitudes to its stakeholders. Impartiality is a state of mind more than a statement in law, although this state of mind can be encouraged by effective external review of election management body decisions and an election management body code of conduct with strong sanctions [9].

Transparency

Transparent electoral process implies openness and good communication which hold electoral officials impartial and accountable. Transparency in the electoral process includes open meetings of the election management body, access of the key stakeholders to all electoral processes. Information about operational and financial management should be provided to mass-media and public at large.

In Turkey, meetings of the election management bodies of all levels, including Supreme Electoral Council (the highest electoral authority in the country) are close to the public. Moreover, election law does not provide for citizens' election observation. This diminishes transparency and seriously undermines public trust in elections.

Election observation is an efficient mechanism to ensure transparency and fair game in elections. Election observation effort may be undertaken by citizen or/and international observers. Citizen observers may be represented by single or a group/coalition of organizations. International observers (bilateral and multilateral) may be invited to observe the elections as well. International observation may be organized by intergovernmental bodies (OSCE/ODIHR, European Union and Commonwealth of Independent States election observation missions) or international non-governmental organizations/networks (European Network of Election Monitoring Organizations (ENEMO)).

Equal suffrage

The equal suffrage standard deals with the principle of "one person, one vote". Each vote should carry more or less the same weight. The meaning of equal suffrage coming from the removal of graded votes, where a voter could

possess a number of votes in accordance with income, wealth or social status. Thus family voting or proxy voting may be considered a malpractice.

E-voting, which is now getting popular within election administrators and is successfully implemented in Estonia, could carry a risk of violating the principle of equal suffrage if it allows for multiple voting, family voting, forced voting, voting by non-voters or vote trading.

This risk is not new, since it is also present with postal voting, when it is anonymous. An e-voting system must therefore ensure that the “one voter, one vote principle” is respected. In other words, such a system should prevent: duplicability and reusability of the vote: A voter should be prevented from voting more than once online or by more than one voting channel [15].

Equality of opportunity

Political parties and candidates should have a guaranteed equality of opportunity. This entails a neutral attitude by state authorities, in particular with regard to the election campaign; coverage by the media, in particular by the publicly owned media; public funding of parties and campaigns.

During the Presidential election in Azerbaijan in 2013 media monitoring results of the OSCE/ODIHR EOM showed that candidates were provided with insufficient access to the media, and that a balanced and open exchange of views on political alternatives was lacking. The restrictive legal framework and disproportionate coverage of the incumbent President’s institutional appearances during the campaign period contributed to the lack of a level playing field among candidates.

Secrecy of the ballot

While transparency of the electoral process increases its credibility, secrecy of the ballot ensures the importance and respect of the individual vote. Voters, election officials, party agents and party supporters need to be assured that their vote will be secret. This in turn will both increase the confidence of the electorate about the free and fairness of vote and legitimacy of elections.

In order to guarantee the free expression of the will of the elector, election management bodies should insure that following provisions are in place: only one person is allowed in the ballot booth (with exceptions for disabled voters). Open voting should not be permitted.

Australia was the first country to introduce voting booths, in 1857, a system making it possible to conceal the voter's choice. This system was rapidly adopted in Europe, notably by the United Kingdom (1872), Belgium (1873), Germany (1903) and France (1913). As elections became increasingly democratic (universal suffrage), the secret ballot spread as the main voting method. This

new practice of secret ballots became known as the “Australian ballot” [15].

During the local elections in Moldova in June 2011, Central Electoral Commission took a decision to remove curtains from voting booths in order to prevent voters from fraudulent actions. Presumably voters who sold their vote had to make a picture of their ballot paper with a marked choice in order to prove of their action. The decision was taken in respond to a number of complaints and allegation of vote buying. However the decision was annulled by the Supreme Court and led to inconsistent practices on election day, at times compromising the secrecy of the vote.

Inclusiveness / universal suffrage

This principle is especially relevant for post-conflict multinational society. Inclusiveness is an anti-discrimination norm which obliges states to ensure participation of all society groups in electoral process. Voters and those seeking to be elected cannot be discriminated on the basis of nationality, religion or sex. This requires universal suffrage, equality before the law, equal protection of the law and redress for violations.

More and more countries extend the suffrage to citizens living abroad, an extension which is particularly significant for countries with large numbers of citizens resident abroad as migrant workers. So the Philippines added a potential 7.5 million new voters in this category in 2003, and Mexico more than 10 million in 2005. Other countries have recently extended the suffrage by reducing the voting age to 18 or even 16 [15].

Integrity

Quality of the electoral process is characterized by its integrity – the condition of being free from irregularities, abuses and wrong organization. However, there is an ongoing debate over a single, universal definition of electoral integrity. It is not (yet) clear whether it could serve as a comprehensive and independent concept, an overarching quality standard, or as a synonym for a “good election”. This is an active conversation in scholarly and policy circles over the proper definition and application of the term.

Election integrity has often been perceived as a concern only for countries making the transition to democracy, but voter registration practices in the United States during the 2000-2008 national election and the mail in vote fraud in Great Britain in 2005 raised awareness about problems of election integrity even in well established democracies [15].

To ensure integrity of the electoral process election management body should be independent in its actions. Also it needs to have different control and

monitoring mechanisms provided by electoral legislation of the country. Legislation should allow sanctions for threatening integrity of the electoral process.

Efficiency

To insure integrity and fairness of the electoral process Election Management Body should be highly efficient. More than that Election Management Body should demonstrate that money allocated by the state for the elections are spent in the right manner. Thus efficiency would mean a good planning, good communication and management. Inefficiency can be easily confused with fraudulent behavior. It may undermine credibility of the whole electoral process. To avoid it Election Management Body should pay more attention to the capacity building and training of the electoral officials.

India holds the largest elections in human history, for 543 Lok Sabha seats, spread over five days. Competing in the political space for popular support from some 714 million voters, is a rich spectrum of political parties - eight national, 47 State, and eight others, besides a plethora of over 700 unrecognized parties. It is proof of the Election Commission’s efficiency that in a relatively poor country, with a large number of voters being illiterate, free and fair elections are held with regularity [15].

Accountability

Electoral management bodies should be obliged to bear the consequences for failure to perform as expected. The responsibility for the actions of the electoral officials can be individual or collective. Free mass-media and pro-active civil society play an important role in keeping electoral management bodies accountable. Accountability ensures integrity and credibility of the electoral process.

In New Zealand the Justice and Electoral Committee of Parliament holds an inquiry after every election at which committee members hear reports from the elections management bodies and submissions from the public. They then report on any matters that they consider are in need of review. Between elections, electoral administrators publish annual reports on their activities so that government, parliament, the media and the public can see what they have been doing.

Afghanistan's election commission said it had fired more than 3,000 staff accused of fraud in the first round of the country's presidential election in 2014, as it sought to quell fears that it might fail to deliver a legitimate outcome [15].

Professionalism

Elections are usually organized under heavy political and time pressure. In order to insure transparency, integrity and efficiency of the electoral process

electoral management body should be highly organized and demonstrate professionalism at the all management levels. Professionalism of the electoral management body is achieved by continual improvement, post-election analysis and policy reviews. Continuous training of the electoral officials is also important.

The headquarters' staff of Elections Canada is for the most part either public service managers or administrators recruited by competition from other government departments and agencies or private industry, or developed from within through on-the-job training. At the other end of the spectrum are the returning officers – one for each of the 308 electoral districts where their offices are located, who are selected by the government party. Elections Canada provides returning officers with intensive professional training courses on the complete spectrum of electoral management of their constituencies, including their responsibilities for the application of technology. Returning officers, in turn, are charged with the training of all electoral officers and the administration of electoral events in their districts [15].

Conclusions

Allegations of election fraud often prove to be greatly exaggerated. They make for enticing press and often are used by the competitors to contest election results. Thus, clear understanding of the nature, forms and specifics of the electoral fraud and malpractice helps not only to prevent and combat the fraud, but also to reduce the risk of unfunded allegations.

Definition of electoral fraud and malpractice in light of international standards and principles in elections gives a possibility to election practitioners to develop and adopt anti-fraud strategies and action plans. Strategizing is much more affective when you clearly identify motivation and main actors of fraud and malpractice. However ultimate understanding of the phenomenon of the electoral fraud and malpractice is rooted in each country's cultural and political specifics.

References:

1. Andreev A. Fake ballots cast shadow over Bulgarian election. // "Deutsche Welle", 12 May 2013, http://www.dw.de/fake-ballots-cast-shadow-over-bulgarian-election/a-16807772
2. Alvarez R.M., Thad E., Hyde H., Hyde S. Election fraud: detecting and deterring electoral manipulation. - Washington, DC: Brookings Institute, 2008.
3. Benson J.F. Voter fraud or voter defrauded? Highlighting an inconstient consideration of election fraud. – Harvard Civil Rights – Civil Liberties Law Review, 2009

4. Biggest Electoral Fraud Ever Staged In Turkey, Citizens report & Two cases Antalya and Ankara, Turkey's electoral fraud reportings: crowdsourced, April 2014, http://chpbrussels.org/2014/04/04/biggest-electoral-fraud-ever-staged-in-turkey/
5. Birch S. Electoral Malpractice, Oxford University Press, Oxford 2012
6. Gall C. In Afghan Election, Signs of Systemic Fraud Cast Doubt on Many Votes. // "The New York Times", August 23, 2014 http://www.nytimes.com/2014/08/24/world/asia/in-afghan-election-signs-of-systemic-fraud-cast-doubt-on-many-votes.html?_r=0
7. Vickery C., Shein E. Assessing Electoral Fraud in New Democracies: Refining the Vocabulary. IFES White Paper Series: Electoral Fraud, May 2012, www.ifes.org
8. Herszenhorn D.M. Observers Differ on Fairness of Election in Azerbaijan, // "The NewYork Times", October 10, 2013, http://www.nytimes.com/2013/10/11/world/asia/observers-say-azerbaijan-election-marred-by-fraud.html
9. Electoral Management Design: The International IDEA Handbook. – Sweden: International IDEA. 2006
10. Spakovsky, von, H. Here Comes the 2014 Voter Fraud. // The Wall Street Journal, October 27, 2014, http://online.wsj.com/articles/hans-von-spakovsky-here-comes-the-2014-voter-fraud-1414450805
11. López-Pintor R. Assessing Electoral Fraud in New Democracies: A Basic Conceptual Framework. IFES Conference Paper, February 2011, www.ifes.org
12. Darnolf S. Assessing Electoral Fraud in New Democracies: A New Strategic Approach. IFES White Paper Series: Electoral Fraud, March 2011, www.ifes.org
13. White Paper: Massive Rigging in General Elections 2013, Pakistan Thereek-e-Insaf, August 2014, http://www.incpak.com/info/white-paper-documents-rigging-election-2013-pti/
14. Popescu B.M. Electoral Fraud. Few thoughts and insights about the phenomenon. // "Cogito" Multidisciplinary Research Journal, Vol.V, no.1 / March, 2013
15. The ACE Project - ACE Electoral Knowledge Network, http://aceproject.org/
16. United Nations Universal Declaration of Human Rights (1948), http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml#a21
17. The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) (1966), http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx

Prezentat la redacție la 14 noiembrie 2014

ЭТНОКУЛЬТУРНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ МОЛДОВЫ: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ И ЭТНОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕТЫ

Ирина И. КАУНЕНКО
Республика Молдова, Кишинев, Академия Наук Молдовы, Институт Культурного Наследия,
Доктор психологии, доцент

Наталья Г. КАУНОВА
Республика Молдова, Кишинев, Академия Наук Молдовы, Институт Культурного Наследия
Доктор психологии

Нина В. ИВАНОВА
Республика Молдова, Кишинев, Академия Наук Молдовы, Институт Культурного Наследия
Доктор истории

The article deals with the empiric research results in the field of ethnic identity psychology and the genesis of the symbolic space, representations about the country. The research of cultural values dynamics within the framework of psychological universals "collectivism – individualism" showed the following results among the young Moldovans: persistent orientation towards their ethnic in-group, lowering of the value "openness to the changes", direction toward the values of a weak social control (larger independence).

The article shows results of ethnic identity research held among the young people of different ethnic origin – Moldovans, Russians, Gagauz, Ukrainians, Bulgarians (sampling 2006, 2013). All the ethnic groups have positive self-identification and biethnicity with the group of Russians. The common semantic zone for all the ethnic groups in this study are the qualities of sociality, activeness and self-esteem. There are defined the options on the "collectivism – individualism" continuum. The most collectivist are the groups of Bulgarians and Gagauzians. The groups of Russians and Ukrainians, which are close through axiological marks, follow them. The third group are Moldovans, who, on the one side, are the only ones (according to the sampling 2013) oriented to the weak social control, independence, and, on the other side, are less open to the changes.

The research held among Romany showed, that the ethnic stereotypes about them are indefinite, have a weak positive orientation and a weak expressiveness. A diffused image of the Gypsies among the young people, practically no experience of interplay with them, low level of ethnic competence about this

group may become ground for the prejudice formation and escaping to cooperate with the group representatives.

Studies on ethnic stereotypes in the group of Romany seniors revealed a positive self-identification, high level of importance of the ethnic compound on the personal level. It means that many social events at the young Romany deflect through the ethnic compound, what may sometimes lead to a distortion of the social perception and appearing of a sense-bearing barrier in understanding of the social changes in the society.

The research elicited as well a positive self-identification of young Romany and acceptance of their ethnic group. This kind of research is especially important due to the fact that the formation of Romany intellectual elite makes it possible to expand the social space of including Gypsies into the process of active formation of the civil society.

Another comparative empiric research on the symbolic sphere and representations about their own country was held among the young Moldovans and Gagauz. The images of Moldova and "fatherland" are practically opposite in the both groups: in the image of Moldova there dominate the negative phenomena, in the image of "fatherland" – the positive moments. Image of the country barely includes cultural features, history and other objective characteristics. This may demonstrate insufficient knowledge of their country and absence of stimuls and channels to gain this knowledge. The symbolic events are viewed differently in the groups of Moldovans and Gagauz. We suppose that it is connected with the ethnic identity growth and actualization in the both groups, because of the assumption of the role of the state-developing nation in case of Moldovans and acquiring an own autonomy for the Gagauz. This fact is also sustained by the choice of the personally significant symbols of the country: these are the state symbols for the both groups, although they are more important for the Gagauz. In general, the construct of the country is still not fully formed in both of the groups.

The researchers point out the necessity of the state institutions to take into account these results while elaborating programs of optimization of interethnic relations and civil identity formation.

Key words: cultural values, symbolic sphere, ethnic stereotype, auto-stereotype, symbolic events.

Исследование этноидентификационных процессов в период трансформации общества является одной из базовых проблем для понимания социального вектора развития общества, с одной стороны, а с другой, – «психологического самочувствия» этнических групп как ресурсного социального и этнокультурного капитала Республики Молдова.

В полиэтничной среде этническая идентичность приобретает особую чувствительность и к самооценке, и к оценке себя другими. Процесс идентификации себя «не является односторонним и механическим. Он предполагает диалектическую связь между идентификацией со стороны других и самоидентификацией, между объективно приписанной и субъективно установленной идентичностями» [1, с.214].

Этническая идентичность связана с социальным способом существования человека, структурной организацией общества. Дж. Де Вос, американский антрополог, тесно связывает этничность с осознанием «личного выживания в рамках исторической непрерывности (continuity) существования группы. По этой причине невозможность остаться в группе приводит к ощущению вины. Это своеобразная форма убийства предков, в том числе и родителей, которые «живы» до тех пор, пока определённые символы их культуры переносятся дальше – из прошлого в настоящее и будущее… Выживание группы – гарантия выживания принадлежащего к ней человека (даже если и не в сугубо личном смысле)» [3, с.244].

Новый перспективный взгляд на понимание и анализ этнической идентичности предлагает Р.Брубейкер, делая акцент на том что «важно определить, как и когда люди идентифицируют себя, воспринимают других и мир и истолковывают свои проблемы в расовых, этнический и национальных терминах [2, с.43]. Будучи представителем когнитивистского подхода Р.Брубейкер определяет этническую идентичность «по существу способами восприятия, интерпретации и представления социального мира. Они – не вещи в мире, а точки зрения на мир» [2, с.42] Так же автор предлагает рассматривать этничность одновременно категорией анализа и категорией практики: «Этничность должна пониматься как практические категории, ситуативные действия, культурные идиомы, когнитивные схемы, дискурсивные фреймы, организационные устои, институциональные формы, политические проекты и случайные события». И далее «Этничность… – должна быть осмыслена как политические, социальные, культурные и психологические процессы» [2, с.29-30]. Эти замечания исследователя принципиально важны, так как дают возможность более глубокого осмысления и понимания феномена этнической идентичности.

Целью наших эмпирических исследований было изучение содержания и динамики этноидентификационных процессов, в период трансформации общества, поиски общих семантических зон, которые изучались нами через ценностную сферу. Так же нами исследовалась символическая сфера и представления о стране как важных составляющих этнической, гражданской идентичностей. Мы исходили из того, что только рефлексия этноидентификационных процессов, динамично происходящих в нашем обществе, может стать основой для понимания и разработки «работаю-

щих» программ по оптимизации межэтнических отношений, формирования позитивной этнической идентичности как этнокультурного капитала нашего региона.

В своём исследовании, мы исходили из того, что «культура творится на границах (М.Бахтин), поэтому попытки признания культурного разнообразия без диалога неизбежно оборачиваются провалом… Натурализация культуры, недооценка её «рукотворного», диалогического характера, стала одной из причин трудностей, с которыми столкнулись государства, проводящие политику мультикультуризма. Без диалога толерантность превращается в собственную противоположность. Принцип диалогичности и синергизма требует признания изменчивости культурных форм, права личности на выбор своей культурной идентичности, стимулирования различных форм публичной рефлексии новых социальных рисков» [6, с.67].

В данной статье мы выборочно осветим некоторые результаты наших эмпирических исследований. В частности, исследование динамики культурных ценностей, этнической идентичности, с целью обозначения общих устойчивых семантических пространств (И.И.Кауненко). Так же, нами будут проанализированы результаты эмпирического исследования этнической идентичности ромов (Н.Г.Каунова). Нет смысла повторять, что научные исследования по ромам сегодня у нас в регионе пока являются единичными. Так же нами исследуется символическая сфера и представления о стране, которые сегодня характеризуются фрагментарностью и разновекторностью (Н.В.Иванова).

Итак, перейдём к результатам эмпирических исследований.

Культуры этнических групп нашего региона являются коллективистическими. Мы в своём исследовании хотели изучить насколько коллективистические культуры исследуемых этнических групп отличаются, и в чём особенности этих различий. Так же мы хотели ответить на вопрос: «Как сегодня реагируют на длительную неопределённость представители разных этнических групп? Каково содержательное наполнение Мы-образа своей этнической группы у молодёжи? А так же проследить изменения этнической идентичности в динамическом аспекте. В данной статье мы проследим это на примере титульного этноса.

В своём исследовании мы исходили из того, что смысл *индивидуализма* состоит в том, что человек принимает решения и действует в соответствии со своими личными интересами и целями, предпочитая их целям общественным. *Я* определяется в индивидуалистических культурах как независимая, способная выжить вне группы единица, а индивиды – как базовые единицы социального восприятия. Смысл *коллективизма* – приоритет интересов группы над личными интересами: коллективист заботится о влиянии своих решений и действий на значимое для него сообщество. *Я*

определяется с точки зрения группового членства, социальная идентичность является более значимой, чем личностная, а базовыми единицами социального восприятия являются группы [9, с.190].

Для исследования групповых ценностных ориентаций в пределах психологической универсалии «индивидуализм – коллективизм» нами был применена методика «Культурно-ценностный дифференциал» Г.У.Солдатовой [8]. Психологические универсалии – это одна из форм кристаллизации культурно-психологической традиции общности в форме ценностных ориентаций [8, с.324]. Г.У.Солдатова отмечает, что при разработке методики они рассматривали четыре психологические универсалии. Две из них относятся к числу классических. Это «индивидуализм-коллективизм» и «властность» (сильный социальный контроль - слабый социальный контроль). Третье измерение – «открытость переменам – сопротивление переменам», оно было получено на основе факторного анализа тридцати социокультурных индексов в работе Б.З.Докторова, посвящённой исследованию России в европейском социокультурном пространстве. И четвёртое измерение, «настроенность на взаимодействие – отказ от взаимодействия», было выделено, на основе работ по исследованию межэтнических отношений. Социокультурные измерения рассматривались как целостные психологические шкалы одновременно и для группы, и для культуры в целом. Исследователи исходили из простых посылок. Во-первых, любая культура может иметь место в пределах перечисленных шкал. Во-вторых, в диапазоне шкал предполагается свой набор ценностей, который может быть специфичен для каждой этнической группы [8, с.324-325].

Итак, в континууме психологической универсалии «индивидуализм-коллективизм» рассматривались эти четыре типа ориентаций в диапазонах: «сильный социальный контроль – слабый социальный контроль», «отвержение взаимодействия - направленность на взаимодействие», «сопротивление переменам - открытость переменам», «ориентация на группу – ориентация на себя» [8, с.92].

Выборка составила – 200 респондентов. Возрасти статус – студенты, 18-25 лет. Этнические группы – молдаване, русские, украинцы, гагаузы, болгары. Регионы – Кишинёв, Комрат (Гагауз Ери), Тараклия. Период исследования – 2013 г.

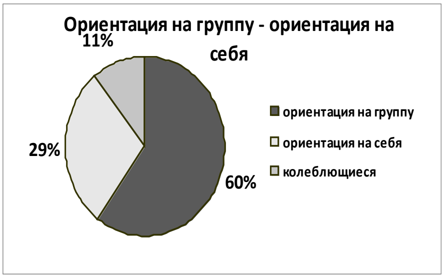
Эмпирические данные сравнивались с выборкой молодёжи 2006 г., которая статистически и регионально аналогична выборке 2013 г.

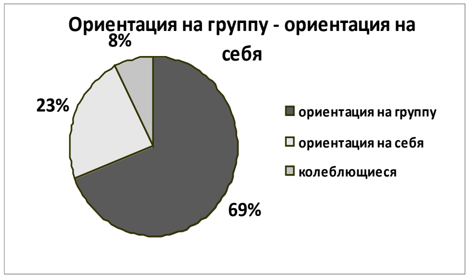
Представим эмпирические данные анализа групповых ценностных ориентаций в четырёх сферах жизненной активности: ориентация на группу, ориентация на власть, ориентация друг на друга и ориентация на изменения. Так же мы проанализировали выраженность качеств по каждой жизненной сфере.

Молдаване

В Мы-образах молодых молдаван высоко актуальны взаимовыручка, подчинение, согласованность. (по шкале «ориентация на группу – ориентация на себя») (рис.1, 2013 г.). В сфере *ориентации на группу* у молдаван, выборки 2006 г. преобладает верность традициям (90%), взаимовыручка (67,5%), отрицание «разрушение традиций» (2%) (рис.2). Качества подчинение и самостоятельность выражены одинаково, как и у выборки молдаван выборки 2013 г. В целом, в образе Мы-группы преобладает ориентация на группу.

Ценностные ориентации молдавской молодежи (2013 г.)





. Рис.1 (2013) Рис.2 (2006)

У молодых молдаван 2013 г. в восприятии своей группы в структуре *властных отношений*, превалирует ориентация на «слабый социальный контроль» (рис.3). Своеволие (48,7%), и дисциплинированность (41%) у них практически выражено одинаково, статистических различий нет. Они в меньшей степени рассчитывают на власть, так у них превалирует недоверие к власти (77,5%). В то же время, у них качество законопослушность является высоко стереотипным (65%). Стереотипными качествами явились – законопослушность, недоверие к власти. Иными словами, молодёжь, хотя не доверяет власти, но готова подчиняться требованиям социальных институтов.

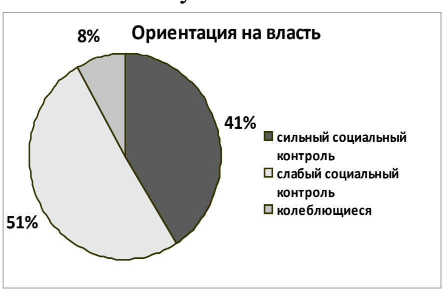




Рис.3 (2013) Рис.4 (2006)

В сфере *ориентации на власть* у молдаван 2006 г. превалирует стремление к полюсу «сильного социального контроля» (рис.4). Наиболее стереотипными характеристиками в образе своей группы являются – законопослушность (72,5%), недоверие к власти (67,5%).

Итак, молдаване, выборки 2006 г. демонстрируют ориентацию на группу, открытость переменам, «размытость», «диффузность» в области межличностных отношений, стремятся к независимости, что проявляется в серединном положении на полюсе «слабый социальный контроль – сильный социальный контроль».

В сфере *перемен* как можно видеть по данной шкале, ориентации на изменения, достаточно разновекторная. Молдаване демонстрируют как устремлённость в будущее, так и замкнутость, осторожность и рискованность выражены практически одинаково. По отношению к сфере изменений, перемен молдаване занимают *серединное положение*, несколько настороженное (рис.5).



Рис.5 (2013)

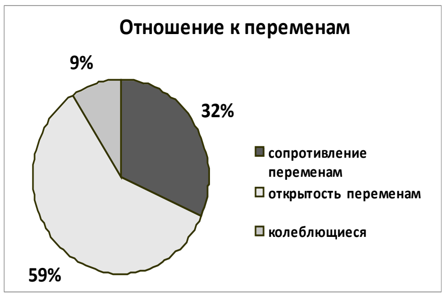


Рис.6 (2006)

В сфере *перемен* молодые молдаване демонстрируют открытость, рискованность, устремление в будущее (рис.6). По данным характеристикам образа своей группы, в данной сфере, у молдаван превалируют показатели ориентации на изменения. Они усилены за счёт таких характеристик как, открытость, устремлённость в будущее, рискованность. По отношению к сфере перемен, явное продвижение к полюсу «ориентации на изменения».

В сфере *межличностных отношений* молдаване демонстрируют «настроенность на взаимодействие» (рис.7). Стереотипными являются качества: сердечность (64,1%), соперничество (62,5%). Хотя миролюбие преобладает над агрессивностью (p≤05), в восприятии своей группы у молодёжи молдаван, однако агрессивность достаточно выражена (42,5%). По мотивации достижения явно преобладает ориентация на соперничество

(62,5%). Если охарактеризовать в целом сферу межличностных отношений, то преобладает «настроенность на взаимодействие», за счёт таких качеств как миролюбие, сердечность и соперничество.

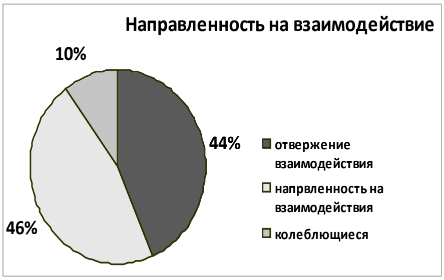


Рис. 7 (2013)



Рис.8 (2006)

В сфере *межличностных отношений* молодые молдаване (рис.8) демонстрируют стремление к взаимодействию, однако есть любопытная особенность, что по параметрам «сердечность-холодность», «уступчивость-соперничество» они выражены одинаково, статистических различий нет. Это одна из самых диффузных сфер.

Если сравнить обе выборки молдаван по групповым ценностным ориентациям в континууме психологической универсалии «индивидуализм-коллективизм», то можно увидеть, что:

- Молодёжь *устойчиво ориентирована на свою этническую группу.* Остаются высоко стереотипными качества – взаимовыручка, верность традициям. Верность традициям несколько снизилась с 90% (2006 г.) до 62,5% (2013 г.).

Подчинение и самостоятельность в обеих выборках выражены одинаково. В области ценностных ориентаций на группу, значительных изменений не произошло. Можно сказать, что у молодых молдаван устойчивая ориентация на свою группу, что характерно для коллективистских культур. Как пишет российский социальный психолог Т.Г.Стефаненко: «Основными *ценностями* коллективистской культуры являются следование традициям, послушание, чувство долга, которые способствуют сохранению единства группы, взаимозависимости её членов и гармоничным отношениям между ними» [9, с.190].

- В сфере *открытости для перемен*, у молдавской молодёжи произошли изменения. Так, снизилась «ориентация на изменения» (59% - 2006 г.; 40% - 2013 г.), хотя она всё же преобладает; повысилось сопротивление переменам (41% - 2013 г., 31% - 2006 г.). Если у молодёжи выборки 2006 г. чёткая направленность к полюсу «ориентация на изменения», то у выбор-

ки 2013 г. ориентация на изменения разновекторная. По отношению к сфере изменений, перемен молдаване занимают *серединное положение*, несколько настороженное. Наиболее стереотипными характеристиками в восприятии образа своей группы являются – рискованность, устремлённость в будущее и осторожность. У выборки молодёжи 2013 г. область изменений, относительно восприятия образа своей группы носит весьма диффузный, размытый характер.

- В области *межличностных отношений* произошли изменения. Молодёжь воспринимает свою группу более сердечной, возросло соперничество, снизилась уступчивость.
- В *сфере властных отношений* усилилась устремлённость к полюсу *слабого социального контроля*, в сравнение с серединным положением в данном континууме у молодёжи 2006 г. Иными словами усилилась ценностная ориентация на независимость.

В обеих выборках стабильно стереотипными качествами являются – законопослушность, недоверие к власти и низкий уровень уважения к власти, анархия.

Иными словами, возросла у молдаван независимость, но недоверие к власти осталось стабильно высоким. Эти особенности групповых ценностных ориентаций молдаван необходимо учитывать при разработке социально-экономических программ. Этнокультурный потенциал заключается в стремлении молодёжи к независимости, устойчивая установка на законопослушание.

<u>Русские</u>

В Мы-образах молодых русских высоко стереотипными являются качества – взаимовыручка, верность, самостоятельность (по шкале «ориентация на группу - ориентация на себя») (рис.8, 9). В восприятии своей этнической группы, у русской молодёжи преобладает ориентация на группу, что и характерно для коллективистских культур.

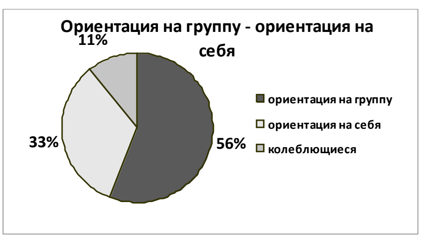


Рис.8 (2013)

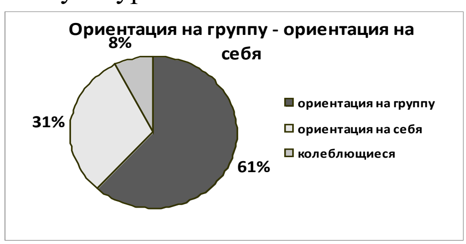


Рис.9 (2006)

У русской молодёжи, выборки 2013 г. в восприятии своей группы в структуре *властных отношений*, превалирует ориентация на «слабый социальный контроль» (рис 8.), в отличие от молодёжи выборки 2006 г., *где*

ориентация на сильный социальный контроль. Иными словами, тенденция направленности ценностей русской молодёжи относительно социального контроля к большей независимости. Это проявляется через усиления своеволия (55%), снижения уважения к власти (52,5%, 40%). Русская молодёжь законопослушна (есть некоторое снижение ценности законопослушания), хотя не доверяет, не уважает власть, как и группа титульного этноса.



Рис.10



Рис.11

В сфере *перемен* русская молодёжь открыта переменам, данная направленность носит устойчивый характер. Это проявляется через значимость таких качеств в образе своей группы как - открытость (82,5%, 75%), рискованность (75%, 65%), устремлённость в будущее (62,5%, 60%). *Интересно, что по характеристике «устремлённость в прошлое», у русских самый низкий показатель по всем шкалам. Интересно, что за этим стоит?*



Рис.12 (2013)



Рис.13 (2006)

В сфере *межличностных отношений* русские демонстрируют «настроенность на взаимодействие» (рис.14, 15). Однако, можно отметить тенденцию снижения данной направленности (59%, 46%). Стереотипными являются качества сердечность (85%, 75%), соперничество (62,5%, 60%). Отрицаемыми качествами в образе своей группы являются уступчивость, холодность.



Рис.14 (2013)

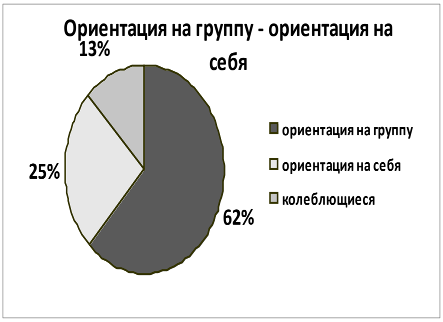


Рис.15 (2006)

Итак, русская молодёжь открыта переменам, направлена на взаимодействие, ориентирована на слабый социальный контроль, т.е. на независимость своих действий, на свою этническую группу. Можно видеть, что в целом ее ценностные ориентации остаются стабильными, с некоторыми вариациями. Можно ещё раз вспомнить слова Т.Г.Стефаненко, что типологизация культур – это сверхупрощение. Коллективизм и индивидуализм могут сосуществовать в зависимости от ситуации, целям взаимодействия и т.д. [9, с.193]. Хотя, безусловно, русских по самопредставлениям своей группы можно отнести к полюсу коллективизма, однако по ориентации на власть, отношения к переменам они давлеют к полюсу индивидуализма. И есть ещё одна особенность, у русских возрос уровень «колеблющихся» в сравнении с остальными этническим группами (самый высокий по «направленности на взаимодействие» - 20%). Можно предположить, что проходят латентно процессы трансформации культурных ценностей, которые будут определяться социально-политической, этнокультурной ситуацией в регионе.

Украинцы

В Мы-образах молодых украинцев высоко стереотипными являются качества – взаимовыручка (90%, 64,1%), верность (92%, 82,5%) (по шкале «ориентация на группу - ориентация на себя») (рис.16, 17). Ориентация на группу в 2006 г. у украинцев была одной из самых высоких. Но и группа «колеблющихся» также достаточно значима (21%, 25%) и сильнее выражена в данной сфере, чем у всех остальных этнических групп.



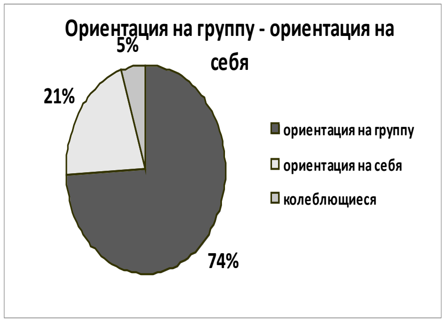


Рис.16 (2013) Рис.17 (2006)

У украинцев, выборки 2006 г. в восприятии своей группы в структуре *властных отношений*, превалирует ориентация на «сильный социальный контроль», а у выборки 2013 г., обе тенденции выражены практически одинаково (рис.18, 19). Если посмотреть на данные по качествам, то можно видеть, что снизилась ценностная ориентация на законопослушание (75%, 52,5%), дисциплинированность (60%, 42,5%,). Итак, молодые украинцы законопослушны, как дисциплинированны, так и своевольны, не доверяют власти. *В сфере властных отношений, можно предположить, что на ценностные ориентации молодых украинцев может оказать сильное влияние социальная ситуация, этнокультурный вектор общества.*





Рис.18 (2013) Рис.19 (2006)

В сфере *перемен* украинцы открыты переменам, данная направленность носит устойчивый характер (рис.20, 21). Это проявляется через значимость таких качеств в образе своей группы как - открытость (70%, 65%), устремлённость в будущее (65%, 61,5%). *Осторожность и рискованность*

практически выражены одинаково в обеих выборках. Украинцы устремлены в будущее, открыты переменам, готовы осторожно рискнуть.

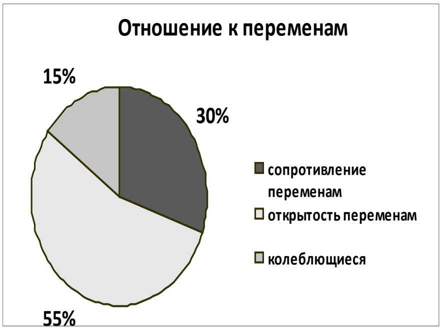
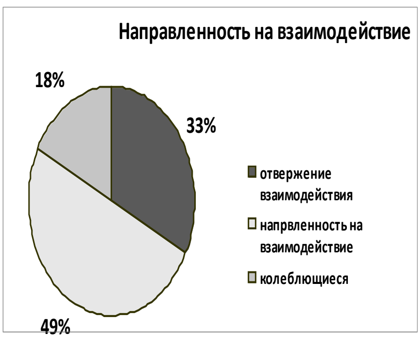




Рис.20 (2013) Рис.21 (2006)

В сфере *межличностных отношений* молодые украинцы демонстрируют «настроенность на взаимодействие» (рис.22, 23). Стереотипными являются качества сердечность (90%, 72,5%), миролюбие (57,5%, 52,5%). Снизилась ориентация на соперничество (55%, 42,5%). Увеличилась группа «колеблющихся» (6%, 18%). Можно предположить, что эта группа, у которой трансформируется образ своей этнической группы. Какой он будет, это требует своего отдельного исследования, именно группы «колеблющихся». Однако в целом, украинцы открыты для взаимодействия.



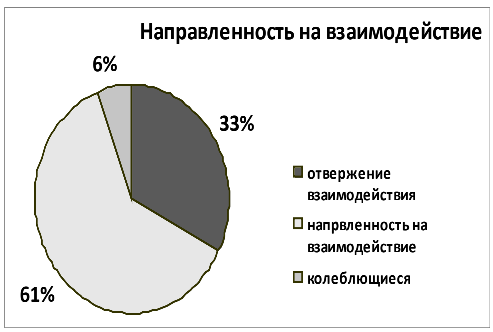


Рис.22 (2013) Рис.23 (2006)

Гагаузы

В Мы-образах молодых гагаузов высоко стереотипными являются качества – взаимовыручка (90%), верность (92,5%, 90%) (по шкале «ориентация на группу - ориентация на себя») (рис.24, 25). Гагаузы демонстрируют самый высокий уровень и устойчивую ориентацию на группу, среди всех этнических групп.

Вместе с тем, у гагаузов возросла значимость качества самостоятельности.

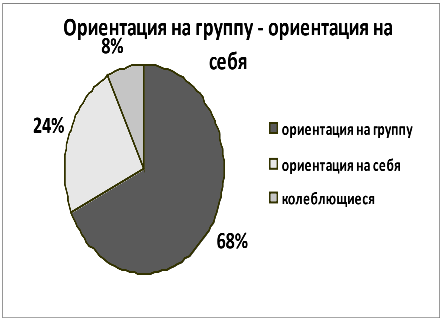


Рис.24 (2013)

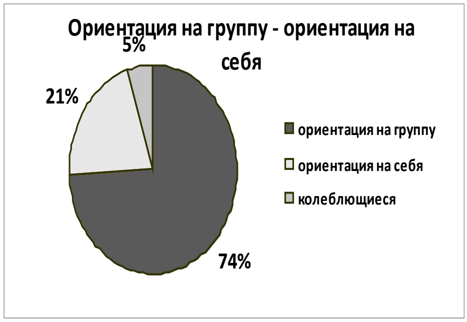


Рис.25 (2006)

У молодых гагаузов, обеих выборок, в восприятии своей группы в структуре *властных отношений*, превалирует ориентация на «сильный социальный контроль», (рис.26, 27). Можно говорить об устойчивости данной тенденции.

Высоко стереотипным качеством у гагаузов является законопослушность (75%). Молодые гагаузы законопослушны, не доверяют власти, снизилась значимость дисциплинированности, и повысилось своеволие.



Рис.26 (2013)



Рис.27 (2006)

В сфере *перемен* молодые гагаузы открыты переменам (рис.28, 29). Это проявляется через значимость таких качеств в образе своей группы как - открытость (70%, 77,5%), устремлённость в будущее (65%, 62,5%). *Гагаузы устремлены в будущее, открыты переменам, также как и украинцы, готовы осторожно рискнуть.*

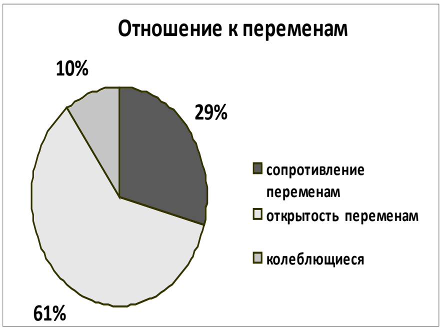


Рис.28 (2013)



Рис.29 (2006)

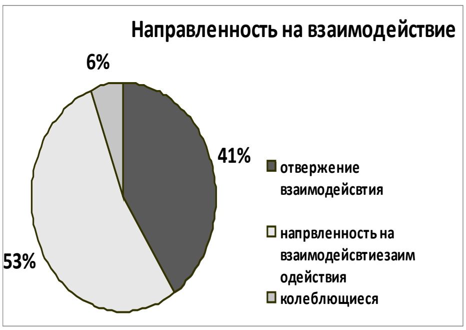


Рис.30 (2013)



Рис.31 (2006)

В сфере *межличностных отношений* гагаузы демонстрируют «настроенность на взаимодействие» (рис.30, 31). Стереотипными являются качества сердечность (90%, 82%), которые усиливаются за счёт отрицания качества холодности. Стабильно превалирует мотивация достижения (соперничество).

Итак, молодые гагаузы ориентированы на свою этническую группу, открыты переменам, направлены на взаимодействие, и ориентированы на слабый социальный контроль. *Эта структура культурных ценностных ориентаций гагаузов является важным социокультурным капиталом нашего региона.*

Болгары

В Мы-образах молодых болгар высоко стереотипными являются качества – взаимовыручка (85%, 87,5%), верность (92,5%, 80%), самостоятельность (80%,) (по шкале «ориентация на группу - ориентация на себя») (рис.32, 33). У болгар, также как и гагаузов, стабильно остаётся ориентация на свою этническую группу. Важным моментом является снижение у

болгарской молодёжи ориентации на ценности самостоятельности (80%, 52,2%), хотя она остаётся превалирующей над ценностью подчинения (15%, 35%).

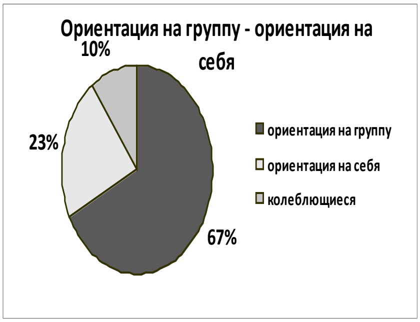


Рис.32 (2013)

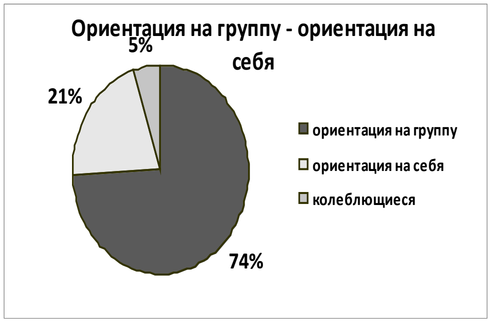


Рис.33 (2006)

У молодых болгар в восприятии своей группы в структуре *властных отношений*, превалирует ориентация на «сильный социальный контроль» (рис.32, 33), хотя наблюдается значительное снижение (66%, 52%). Произошли изменения и по качествам дисциплинированность, своеволие. Так, если в выборке 2006 г. у болгарской молодёжи превалировала ценностная ориентация на дисциплинированность, то в выборке 2013 г. эти два качества своей группы выражены одинаково. Стабильно остаётся недоверие к власти, как и у других исследуемых этнических групп. Стереотипными остаются качества дисциплинированность (70%, 57%), законопослушность (82,5%, 65%).

Итак, болгарская молодёжь ориентирована на сильный социальный контроль, хотя и не доверяет власти, своевольна, но законопослушна, дисциплинированна.



Рис.34 (2013)



Рис.35 (2006)

В сфере *перемен* молодые болгары открыты переменам (рис.36, 37). Это проявляется через значимость таких качеств в образе своей группы как - открытость (75%, 65%), устремлённость в будущее (75%, 77,5%). Стабильно остаётся у обеих выборок низкая значимость качеств рискованность, замкнутость, устремлённость в прошлое.

Молодые болгары устремлены в будущее, открыты переменам, осторожны.

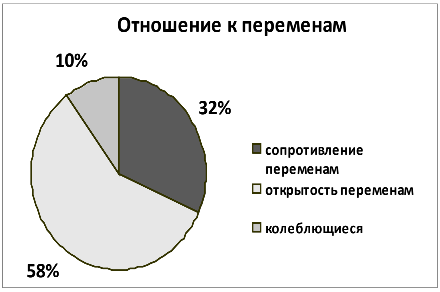




Рис.36 (2006) Рис.37 (2013)

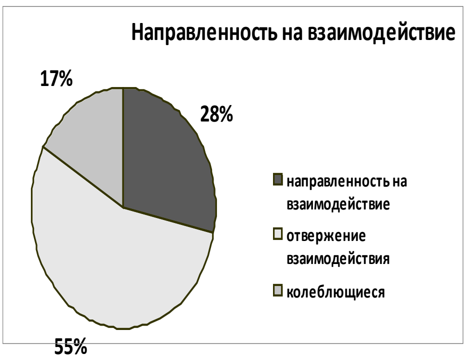




Рис.38 (2013) Рис.39 (2006)

В сфере *межличностных отношений* молодые болгары демонстрируют «настроенность на взаимодействие» (рис.38, 39). Стереотипным является качество сердечность (72,5%, 75%), которые усиливается за счёт отрицания качества холодности. Стабильно мотивация достижения и уступчивость выражены одинаково. Как и у всех этнических групп превалирует миролюбие. Итак, болгары направлены на взаимодействие, мотивированы на достижения, но также у них значима и уступчивость, сердечность.

Если подытожить эмпирические исследования по групповым ценностным ориентациям в пределах психологической универсалии «индивидуализм – коллективизм» исследуемых этнических групп, то можно сделать следующие *выводы:*

- Хотя культура всех исследуемых этнических групп является коллективистической, но у каждой группы она имеет свои вариации и занимает своё место на континууме «индивидуализм – коллективизм», которые необходимо учитывать при разработке различных программ, как экономических, так и образовательных.

- Молодёжь всех этнических групп *стабильно ориентирована* на группу, это подтверждено обеими выборками. Наиболее высокий уровень ориентации на группу выявлен у болгар и гагаузов.

- Молодёжь всех этнических групп открыта *переменам*, особенно стабильно высокий уровень у группы русских, гагаузов, украинцев. Несколько удивительно падение уровня открытости изменениям у группы титульного этноса (59%, 44%).

- *Направленность на взаимодействие* у всех этнических групп была превалирующим ценностным направлением у выборки 2006 г. У выборки молодёжи 2013 г. практически у всех этнических групп, кроме группы гагаузов, болгар, снижена ниже половины. Видимо изменения, происходящие в обществе, наиболее сильно отразились на межличностных отношениях.

По ценностным ориентациям «направленность на власть» характерно, что только у молдаван выборки 2013 г. превалирует стремление к слабому социальному контролю. У русских и украинцев ценностные ориентации по параметру «сильный социальный контроль - слабый социальный контроль» «распадаются» наполовину, а у гагаузов, болгар превалирует направленность на «сильный социальный контроль». *Относительно властных структур, самые большие расхождения.*

Практически у молодёжи всех этнических групп отрицается анархия, и наблюдается приоритет законопослушания. Важным моментом является то, что стабильно остаётся значимым «недоверие к власти», это может стать сильной преградой при проведении экономических, социальных реформ.

Как можно видеть у всех этнических групп превалируют ценностные ориентации, характерные для коллективистических культур. Однако, у каждой группы есть своя культурная ниша на континууме коллективизма.

Наиболее коллективистическими являются группы – болгары, гагаузы. Потом можно выделить группу русских, украинцев, они наиболее близки по ценностным ориентирам. И третья группа – молдаване, которые с

одной стороны единственные (по выборке 2013 г.) ориентированы на слабый социальный контроль, с другой – менее открыты переменам.

Проблема интеграции и включения цыган в экономические, социально-политические и образовательные процессы гражданского общества Республики Молдова сегодня является одной из актуальных проблем. Цыгане являются органической составной частью этнокультурной палитры Молдовы.

Цыгане являются этнической группой, имеющей свою особую специфику. Так цыгане никогда не имели собственной территории и государственности, не составляли большинства населения в той или иной стране, характер их расселения чаще всего был дисперсным, при сохранении архаических культурных механизмов. В цыганской культуре наблюдается четкое противопоставление на «своих» и «чужих», цыган и «не-цыган». Сохранение этничности достигается благодаря существованию многих традиционных институтов, и в первую очередь общины. Отмечается наличие особой социальной организации этнической группы, основанной, на принципе родства, а также закрытости, жесткой иерархичности структуры, законов и норм.

Наши предыдущие исследования, посвященные представлениям о цыганах, показали, что у старших школьников Молдовы, образ цыган довольно амбивалентен, противоречив, слабоположителен, молодые люди плохо знают группу ромов, дистанцированы от них [5, с.64-78].

Содержание стереотипного образа (по методике ДТО Г.У.Солдатовой) относительно цыган состоит как из позитивных, так и негативных оценок и включает в себя такие характерные черты: «хитрый», «настойчивый», «гордый», «навязчивый», «общительный», «активный». Меньше всего, по мнению респондентов, цыганам присущи такие качества как «бесхарактерность», «покладистость», «трусливость», «педантичность» и «дипломатичность» Отношение к цыганам характеризуется большой неопределенностью, слабой позитивной направленностью и слабой выраженностью.

Анализ результатов по методике «Культурно-ценностный дифференциал» Г.У.Солдатовой показал, что в восприятии старшеклассников, в континууме культурного измерения «коллективизм – индивидуализм» цыгане, ближе к полюсу «коллективизм», а также они не склонны доверять властным структурам.

Респонденты приписывают цыганам готовность к «отвержению взаимодействия», что чревато возникновением конфликтов и разногласий в процессе взаимодействия, преградой для налаживания нормальных взаимоотношений и говорит о наличии большой социальной дистанции. Таким

образом, в представлениях о цыганах выявлена в большей степени ориентация на группу, отвержение взаимодействия и слабый социальный контроль. Результаты анкетирования также показали, что наибольший вклад в формирование представлений о цыганах вносят опосредованные контакты (рассказы друзей, родственников, знакомых; СМИ; кинофильмы, художественная литература, искусство), а не непосредственный опыт общения и взаимодействия с ними.

Итак, можно сказать, что размытость образа цыган у молодежи, практически отсутствие опыта взаимодействия с ними, низкий уровень этнокомпетентности о данной группе – все это может стать основой, как для формирования предубеждений, так и для избегания взаимодействия с ее представителями.

Теперь перейдем к эмпирическим исследованиям этнической идентичности ромов. В первом исследовании приняли участие школьники старших классов в возрасте 15-18 лет, по происхождению ромы, всего 16 человек. Для изучения особенностей этнической идентичности ромов мы использовали тест М.Куна и Т.Макпартленда «Кто Я?» и Диагностический тест отношений (ДТО), разработанный Г.У.Солдатовой.

По результатам методики ДТО у старшеклассников группы ромов выявлен позитивный автостереотип, что говорит о позитивном образе собственной этнической группы, т.е. у них сформирована положительная этническая самоидентификация. Так же обнаружен высокий уровень значимости этнической компоненты на личностном уровне. Это означает, что многие социальные события в обществе преломляются у молодых ромов через этническую компоненту, а это порой может приводить к «искажённости» социального восприятия, возникновению смыслового барьера в понимании социальных изменений общества.

Типичного представителя своей этнической группы цыгане видят как темпераментного, активного, аккуратного, общительного и осторожного. Эти качества могут выступать как эквиваленты социально одобряемого членами группы внешнего поведения. А наименее характерны такие качества как трусливый, лицемерный, бесхарактерный, жадный, агрессивный и высокомерный. Оценивая категорию «идеал», для подростков значимыми характеристиками стали аккуратный, активный, темпераментный, настойчивый и остроумный. Иными словами, данные качества являются привлекательными для подростков ромов. Поэтому, разрабатывая программы по развитию межкультурного взаимодействия и компетентности необходимо учитывать и опираться на качества, которые являются ценными и/или непривлекательными в каждой отдельно этнической группе.

Результаты методики «Кто Я?» показали следующую картину. Так было получено 79 характеристик, которые были распределены по иденти-

фикационным матрицам. Среди базовых категорий у ромов доминирует категория «этническая принадлежность», где каждый респондент выделил ее как значимую для себя. Это свидетельствует о важности соотнесения себя с данной категорией. В данном контексте актуализированная этническая идентичность цыган говорит об этнической солидарности. Затем следует категория «человек», «учебная деятельность» (в частности, содержание которой было представлено как «ученик»), «гражданин Молдовы» и другие. Абсолютно непредставленной оказалась категория «религия».

Наше пилотажное исследование показало, что молодые цыгане, включённые в систему образования – школа, университет, колледжи, достаточно адекватно анализируют социальные события, происходящие в обществе, включаются в различные НПО, в проекты. Это стало отправной точкой, для проведения исследования особенностей социальной и этнической идентичности молодых ромов, обучающихся в университетах, колледжах. Данная категория ромов в дальнейшем может стать моделью для подражания и/или «образованной этнической элитой». В пилотажном исследовании приняла участие цыганская молодежь, включенная в систему высшего образования. Возраст испытуемых 18-28 лет. Выборка составила 10 человек. Мы ограничимся обзором лишь части полученных результатов. Так по методике ценностей Ш.Шварца у студентов цыган наиболее выражены мотивационные блоки *Безопасность, Достижения и Самостоятельность.* Это означает, что для них значимы ценности стабильности, безопасности, гармонии семьи, достижение личного успеха и получение социального одобрения, а также потребность быть автономным и независимым.

Изучение этнического стереотипа с помощью «Диагностического теста отношений» Г.У.Солдатовой, показало, что у цыган преобладает позитивный автостереотип, т.е. выявлена позитивная этническая идентификация. Наиболее выраженными качествами являются *общительный, темпераментный, гордый, активный и настойчивый*, а наименее – *экономный и трусливый.* Изучение иерархии этнических предпочтений (с помощью «Цветового теста отношений») позволило выявить реальную и декларируемую системы этнических предпочтений. Так наибольшая сумма выборов и наиболее высокий ранг (первый и второй) как в декларируемой, так и в реальной системе отношений пришелся на собственную группу. Это свидетельствует об эмоциональном принятии цыганами студентами своей этнической группы. Выявленная тенденция этноидентификационных процессов молодых образованных цыган является социальным интеграционным ресурсом, который требует развития, практического применения в культурной и социально-экономической жизни общества.

Так же мы начали изучение социальных представлений о ромах у работников системы образования. Нам представляется, что есть необходимость в разработке практических программ, направленных на повышение этнокультурной компетентности относительно группы цыган у разных категорий работников системы образования. А формирование интеллектуальной элиты цыган даст возможность расширения социального пространства включения цыган в активное формирование гражданского общества. Самобытность, энергичность, длительный опыт мирного проживания цыган вместе с разными этническим группами Республики Молдовы, – является этнокультурным капиталом нашего региона.

Исследование символического пространства, представлений о стране, является актуальным в период высокой динамической социальной трансформации общества, усиления, «омоложения» трудовой миграции в стране.

Нами было проведено сравнительное исследование символической сферы и представлений о стране среди молодежи пяти основных этнических групп Молдовы (молдаване, русские, украинцы, болгары, гагаузы). В данной статье мы проанализируем результаты нашего эмпирического исследования по группе молдаван и гагаузов. Особый интерес представляет сопоставление результатов, полученных в группах молдаван и гагаузов благодаря такой их общей характеристике как: статус (государствообразующий этнос – молдаване, большинство в АТО Гагауз Ери – гагаузы).

Инструментарий исследования.

Анкета включала в себя ассоциативный тест (образ Молдовы, образ родины) и вопросы, направленные на изучение символического поля страны.

Теперь перейдем к *результатам исследования*. Первое, что обращает на себя внимание – это зеркальность характеристик образа Молдовы и «родины» в обеих группах: в образе Молдовы доминируют негативные явления, в образе «родины» - положительные. Тем не менее, наполнение образа Молдовы различается. Для группы гагаузов Молдова – это, прежде всего, вино / виноград (80%), родина (28%), безработица (22%), бедность (24%), мамалыга (24%). Группа молдаван сделала акцент на бедности (51%), традициях (44%), семье (27%), родине (22%), трудолюбии (20%) и коррупции (18%).

В положительном образе «родины» Молдова как страна практически не упоминается. При этом в образ страны чрезвычайно мало включены культура, история, природные особенности. Все это говорит о недостаточном знании своей страны и, вероятно, о проблеме каналов получения этих знаний. По всей видимости, данное явление связано с экономической си-

туацией и порожденными ей явлениями (миграция и нарушение межпоколенческой трансмиссии).

Отношение к символическим событиям в группах также несколько отличается. В группе молдаван превалируют события 90-х годов XX века: провозглашение независимости (84%), вооруженный конфликт 1992 (27%), 7 апреля 2009 (33%), 31 августа (27%), принятие государственных символов (валюта, гимн, первая конституция) (9%). В отдельных случаях упоминаются: Правление Стефана Великого (11%), аннексия Бессарабии Россией (7%) и СССР (4%), 9 мая (7%), голод (4%). Для гагаузов получение Молдовой независимости также находится на первом месте по значимости, но в меньшей степени, чем для молдаван (56%). На втором месте - получение Гагаузией статуса АТО (38%), что говорит о развитии этнической идентичности гагаузов, для которых статус автономного образования является важнейшим достижением. Остальные события: правления Стефана Великого (7%), освобождение от фашистских захватчиков (7%), голод 1946 (9%), принятие государственных символов (9%), принятие конституции (7%), 7 апреля 2009 (11%). Для гагаузов также характерна слабая апелляция к прошлому и акцент на современных событиях. Вероятно, это связано с ростом этнического самосознания обоих народов и принятие на себя роли государствообразующего этноса в случае молдаван и обретение своей автономии – для гагаузов. Кроме того, имеет значение роль идеологического конструкта, через который преломляется отношение к историческим событиям и преподавание истории в школе.

Среди символических личностей в группе гагаузов абсолютное большинство упоминаний получил Стефан Великий (91%), реже названы Дмитрий Кантемир (20%) и Владимир Воронин (20%), Михай Еминеску (16%), Мария Биешу (9%), Григоре Виеру (7%), в единичных случаях упомянуты деятели гагаузской культуры: Дмитрий Кара Чебан (6%), Николай Бабоглу, Михаил Чакир. В группе молдаван первое место также принадлежит Стефану Великому (90%). Далее выделены Григоре Виеру (49%), Дмитрий Кантемир (36%), Мария Биешу (27%), Еужен Дога (18%), Ион и Дойна Алдя-Теодорович (13%), Владимир Воронин (20%). Следует отметить, что, несмотря на почти стопроцентный уровень упоминаний среди символических личностей, образ Стефана Великого не упоминается в описании образа Молдовы, т.е. не прослеживается «связки» между образом страны и историческими личностями, оказавшими влияние на ее формирование и развитие. Остальные упомянутые личности получили признание на мировом уровне (Дмитрий Кантемир, Мария Биешу, Еужен Дога), либо сыграли роль в утверждении национальной идентичности (Григоре Виеру, Ион и Дойна Алдя-Теодорович).

Интересная ситуация складывается относительно значимых символов Молдовы. В обеих группах на первое место выходят государственные символы. Однако, для гагаузов их значимость гораздо выше – 81% против 49% у молдаван. С другой стороны, значимость культурных символов выше у молдаван – 29% против 6% у гагаузов. На третьем месте в обеих группах находится виноделие (8,5% у молдаван и 7,5% у гагаузов). Исторические, религиозные и другие символы практически не упоминались. Доминирование в группе гагаузов государственных символов может объясняться значимостью АТО для их самосознания. Государственные символы Республики Молдова наглядно присутствуют рядом с символами АТО на территории Гагаузии. Кроме того, у гагаузов, в отличие от других национальных меньшинств, нет страны выхода, что также объясняет знание ими государственных символов Республики Молдова. Слабая представленность любых других символов свидетельствует, в свою очередь, об отсутствии на символическом поле страны общих символов, помимо государственных.

Тем не менее, отношение к государству в группе гагаузов неоднозначно. Об этом говорит, например, тот факт, что важность празднования Дня независимости и Дня нашего языка (Лимба ноастрэ) значительно выше в группе молдаван и достаточно незначительна для гагаузов и других национальных меньшинств. Объединяющим моментом для групп молдаван и гагаузов является важность празднования Пасхи и Рождества – свидетельство традиционности и коллективистичности данных культур.

Таким образом, преобладание в образе страны современных реалий и практически полное отсутствие символов (кроме герба и флага), разделяемых всеми этническими группами, может говорить о том, что общий конструкт представлений о стране находится в процессе становления.

Итак, наши эмпирические исследования выявили как проблемные зоны этнокультурного пространства, так и его потенциал, а именно – позитивная самоидентификация представителей этнических групп, ценность общения, стремление к независимости, самостоятельности. Всё это должно стать одной из основ программ по оптимизации межкультурного диалога и формирования коллективного образа *общего будущего*. У коллективного образа будущего есть ряд важнейших функций – консолидирующая, целеобразующая, функция поддержания позитивной социальной идентичности, функция адаптации к новому, социальным изменениям. К содержательной характеристике коллективного образа будущего можно отнести субъектность, то есть веру в способность группы повлиять на своё будущее [6, с.77].

Так же нам представляется, что результаты этнологических, этнопсихологических, этносоциологических исследований должны учитываться

государственными структурами, так как «государство является мощным «идентификатором» не потому, что оно может создавать «идентичности» в строгом смысле слова (вообще говоря, оно не может это делать), но потому, что оно располагает и симоволическими ресурсами, позволяющими насаждать категории, классификационные схемы и способы социального подсчёта и отчётности, с которыми должны работать чиновники, судьи, учителя и врачи и которые должны иметь ввиду не-государственные акторы» [2, с.92].

Исследование иерархии социальной идентичности (этническая, гражданская, европейская и др.), общих семантических пространств, временной перспективы, образа будущего на групповом и личностном уровнях – всё это перспективы наших будущих исследований.

Литература

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания. - Москва: Медиум, 1995.
2. Брубейкер Р. Этничность без групп. - Москва, 2012
3. Де-Вос Дж. Этнический плюрализм: конфликт и адаптация. // Личность, культура, этнос: современная психологическая антропология. / Под общей ред. А.А.Белика. - Москва, Смысл, 2001, с.229-277.
4. Кауненко И.И. Этническое самоопределение молодёжи Молдовы в трансформирующемся обществе. // Вістник Одеського Національного Університету Т.18. Випуск 24. Психологія. 2013, с.117-125
5. Каунова Н.Г. Этнический образ группы ромов на современном этапе. // Проблемы теории и практики этнопсихологии и этнологии. / Акад. Наук Молдовы, Ин-т Культурного Наследия, Центр Этнологии; научн. ред. В.П.Степанов. - Кишинёв, 2012, с.64-78
6. Солдатова Г.У., Нестик Т.А., Шайгерова Л.А. Принципы формирования толерантности и управления рисками ксенофобии. // Национальный психологический журнал №2(6), 2011, с.60-79
7. Солдатова Г.У. Психология межэтнических отношений. - Москва, 1998.
8. Солдатова Г.У. Этническая идентичность и этнополитическая мобилизация. // Демократизация и образы национализма в Российской Федерации 90-х годов. - Москва, 1996, с.296-366.
9. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология: Учебник для студентов вузов. – Москва, ЗАО Изд-во «Аспект Пресс», 2014.

Представлена в редакцию
6 октября 2014 года

ROLUL INSTITUŢIILOR PUTERII DE STAT ŞI DIN SECTORUL ASOCIATIV ÎN SISTEMUL CONTROLULUI CIVIL DEMOCRATIC: EXPERIENŢA INTERNAŢIONALĂ ŞI NAŢIONALĂ

Vitalie MARINUŢA
Republica Moldova, Chișinău, Institutul de Cercetări Juridice şi Politice al Academiei de Științe a Moldovei,
Doctorand

O particularitate deosebită a controlului civil democratic este activitatea institutelor civile (mass-media, organizaţiilor neguvernamentale, a cetăţenilor în parte şi a grupurilor de cetăţeni), care reprezintă baza controlului în cauză, constă în aceea că se va exclude repartizarea părtinitoare a institutelor de forţă ale statului (puterile legislativă, executivă şi judecătorească). În condiţiile edificării unui stat de drept, dezvoltarea potenţialului subiecţilor controlului care fac parte din institutele civile este foarte importantă în vederea creării premiselor necesare pentru ajustarea relaţiilor civil-militare la un control civil democratic asupra domeniului militar şi dezvoltarea ulterioară a societăţii civile.

Cuvinte cheie: *control civil democratic, sferă militară, relaţii civil-militare, forţe armate, control parlamentar, operaţiuni de menţinere a păcii, parteneriat civil-militar, societate civilă.*

A special feature of democratic civilian control is the activity of civil institutions (media, NGOs, citizens), which is the basis of control in question is that will exclude institutes biased distribution of state power (legislative, executive and judiciary). In terms of building the rule of law, development potential control subjects who are part of civil institutions is very important to create necessary conditions to adjust civil-military relations in a democratic civilian control over the military and the further development of civil society.

Key words: *democratic civilian control, the military sphere, civil-military relations, armed forces, parliamentary control, peacekeeping operations, civil-military partnership, civil society.*

Diversitatea subiecţilor controlului civil se explică prin mecanismele complexe de funcţionare ale acestora. Controlul civil este asigurat de organele supreme ale puterii de stat. Într-un stat democratic, bazat pe drept, controlul civil asupra domeniului militar este o manifestare a activităţii civile şi a responsabilităţii unor reprezentanţi ai societăţii şi uniunilor acesteia şi nu poate fi interpretat drept o sferă formală. Acesta este realizat în conformitate cu anumite principii,

respectarea cărora permite, în primul rînd, optimizarea relaţiilor dintre societate, stat şi structurile de forţă ale acestuia, iar în al doilea rînd, sporeşte eficacitatea lui.

Pentru constituirea în stat a unui echilibru între relaţiile civil-militare şi activităţile aferente cu privire la transformarea acestui echilibru într-un control civil democratic, executivului îi este atribuit un rol dublu. Apariţia unui astfel de dualism este determinată de faptul că acesta poate fi considerat drept forţă motrice pentru schimbarea efectivă, în special în sfera militară, care este obiectul creării unui sistem de control civil democratic. Totodată, este necesar să se ţină cont de posibilele escaladări autoritare, de tendinţele de conservatorism, potenţialele surse de ameninţări la adresa dezvoltării democratice de stat şi funcţionării instituţiilor societăţii civile.

Guvernul joacă un rol decisiv în dezvoltarea controlului civil democratic asupra sferei militare. În timpul efectuării reformei militare, un rol cheie în procesul de creare a conceptului de reformă în stat îl are puterea executivă, iar rezultatul final al funcționării structurilor acestuia va transforma organizaţiile militare în instituţii de stat eficiente, care vor îndeplini funcţii corespunzătoare. Condiţiile cele mai eficiente pentru controlul puterii executive sunt asigurarea legitimității acţiunilor acesteia, care vor fi în conformitate cu normele de drept internaţional, angajamentele internaţionale ale statului, ce vor crea baza necesară pentru planificarea obiectivelor unui control civil democratic şi reforma militară.

Rolul preşedintelui în asigurarea controlului civil democratic în diferite state este definit prin legislaţia în vigoare a acestor state, ce corespunde formei de organizare a sistemului politic. Spre exemplu, în Republica Cehă, după venirea la putere a forţelor democratice, au fost realizate mai multe măsuri importante în ceea ce priveşte sfera militară, cum ar fi: stabilirea competenţei structurilor politice ale statului (preşedinte, guvern, parlament, ministerul apărării, sistemul judiciar) în gestionarea armatei [28]. Conform Constituţiei Republicii Cehe, preşedintele este comandantul FA, are autoritatea de a atribui gradul de general, desemnează ministrul apărării şi statul-major general. Preşedintele, împreună cu alte autorităţi guvernamentale implicate în procesul de planificare şi conducere, în caz de criză controlează executarea atribuţiilor ministerelor de forţă, inclusiv ale Ministerului Apărării.

În conformitate cu legea Cu privire la apărarea Republicii Cehe, a fost creat Consiliul Naţional de Securitate, care elaborează propunerile pentru asigurarea securității naţionale. Consiliul a început formarea organismelor de lucru: Comisia pentru coordonarea politicii de securitate externă (responsabil pentru activitatea acesteia este ministrul afacerilor externe), Comitetul de planificare a apărării (responsabil – ministrul apărării), Comitetul de planificare civilă temporară

(responsabil – ministrul afacerilor interne), organul comun pentru crize (responsabil – ministrul apărării sau ministrul afacerilor interne) [23; 24].

Rolul preşedintelui federal în controlul civil democratic din Germania, care este republică parlamentară, este diferit faţă de cel din Cehia. În conformitate cu dispoziţiile din legea supremă a ţării preşedintele federal are funcţii de reprezentare [11]. Împuternicirile sale le restrâng pe cele ale ministrului apărării doar într-o măsură mică. Cele mai importante funcţii ale preşedintelui se rezumă la numirea şi demiterea ofiţerilor şi gradaţilor. Între timp, în cazul elaborării de către ministrul apărării a propunerilor cu privire la eliberarea din funcţie a oricărui general, decizia finală este luată de către preşedintele federal. Preşedintele federal mai are următoarele drepturi: stabilirea uniformei Bundeswehrului (forţelor armate); aprobarea ordinelor şi acordarea premiilor. Aceste împuterniciri au fost definite încă la începutul formării Bundeswehrului, care trebuia să facă o distincţie dintre noua armată şi Wehrmacht.

Franţa, care are o formă de guvernare prezidenţial-parlamentară, demonstrează nişte împuterniciri mai largi ale preşedintelui cu privire la controlul civil democratic. Din 1958, preşedintele republicii este ales prin scrutin direct. Acest lucru se explică prin autoritatea în direcţionarea şi realizarea armelor nucleare, care necesită un nivel mai mare de legitimitate. În conformitate cu articolul 15 din Constituţia Republicii Franceze din 1958, preşedintele este comandantul suprem al forţelor armate, precum şi şef al Consiliului Superior al Apărării Naţionale şi al structurilor aferente [31]. În conformitate cu art.13 din Constituţia Republicii Franceze, acesta numeşte conducerea militară a statului. Şeful statului conduce Consiliul Superior al Apărării Naţionale, format din: prim-ministru, miniştrii apărării, afacerilor externe, de interne, al finanţelor, economiei şi şeful Statului-major general [6]. Controlul prezidenţial este, de asemenea, efectuat prin intermediul a două organe executive, care se ocupă cu alte probleme naţionale de apărare: Secretariatul General și Statul-major militar special al preşedintelui [21, p.233].

Elaborarea strategiei, determinarea priorităţilor dezvoltării relaţiilor cu alte state, planificarea şi desfăşurarea operaţiilor militare este doar de competenţa Statului-major militar special, iar deciziile politice sunt luate după reuniunile Consiliului Superior al Apărării Naţionale sau de către preşedintele republicii [20, p.9]. De asemenea, preşedintele poate declara stare de urgenţă (art. 16), dar decizia de a declara război este aprobată de Parlament [31]. Cu toate acestea, responsabilităţile preşedintelui Franței sunt limitate prin faptul că deciziile acestuia trebuie să fie aprobate de către primul-ministru şi de ministrul de resort (art.19). Analiza relaţiior civil-militare indică existenţa în Franţa a unui dezechilibru în favoarea puterii executive în punerea în aplicare a priorităţilor politice.

În conformitate cu Constituția Republicii Moldova, preşedintele Republicii Moldova reprezintă statul şi este garantul suveranităţii, independenţei naţionale,

al unităţii şi integrităţii teritoriale a ţării (art.77, pct.2). Preşedintele Republicii Moldova este comandantul suprem al forţelor armate, poate declara, cu aprobarea prealabilă a Parlamentului, mobilizarea parţială sau generală. În caz de agresiune armată îndreptată împotriva ţării, preşedintele Republicii Moldova ia măsuri pentru respingerea agresiunii, declară stare de război şi le aduce neîntârziat la cunoştinţa Parlamentului. Dacă Parlamentul nu se află în sesiune, el se convoacă de drept în 24 de ore de la declanşarea agresiunii. Şeful statului poate lua şi alte măsuri pentru asigurarea securităţii naţionale şi a ordinii publice, în limitele şi în condiţiile legii (art.87, pct.1-4). Alte atribuții – conferă decoraţii şi titluri de onoare; acordă grade militare supreme prevăzute de lege (art.88, lit. a, b)) [5].

Pentru a coordona şi monitoriza activităţile organelor domeniului asigurării securităţii statului, ministerele și alte autorități publice abilitate urmează să prezinte recomandări și să ofere consultanță președintelui în promovarea politicilor interne şi externe în legătură cu securitatea națională. A fost instituit Consiliul Suprem de Securitate, condus de către preşedinte, comandantul suprem al Forțelor Armate [7].

O altă dimensiune a controlului civil democratic o constituie gestionarea resurselor financiare. În practica internațională, Sistemul de planificare, programare şi dezvoltare a bugetului pentru defensivă (SPPDBD) a fost folosit pentru prima data în SUA la începutul anilor 1960 [8]. Un ciclu tipic al SPPDBD începe cu planificarea, care stabileşte obiectivele, componenţa şi structura forţelor armate, analiza condiţiilor de securitate, interesele naţionale şi ameninţările. Rezultatele analizei factorilor menţionaţi mai sus constituie o bază pentru dezvoltarea în continuare a programelor corespunzătoare.

Sistemul american de formare a bugetului de apărare, de achiziţii de arme şi tehnologie de control este foarte complex, iar controlul strict al utilizării sistemelor bugetare complică extrem de mult posibilitatea de redistribuire a mijloacelor. Trebuie să se ţină cont de necesitatea de acordare de fonduri substanţiale voluminoase şi de a organiza un astfel de sistem de control democratic civil al armatei, în general. De exemplu, în Congresul SUA sunt angajate în problemele de dezvoltare 29 de comisii militare şi 56 de subcomisii, care împreună cu membrii Congresului, angajaţii aparatelor de stat constituie circa 28 000 de persoane. Controlul parlamentar, de asemenea, prevede ca Departamentul de Apărare al SUA să prezinte anual în faţa Congresului trei rapoarte generale privind politica de apărare şi cea militar-economică. Activitatea financiară a Pentagonului este de asemenea sub supravegherea Congresului, care efectuează în mod constant audite în armată. Responsabili pentru disciplina financiară în cadrul Departamentului de Apărare al SUA sunt peste 26 000 de economişti şi contabili [4].

În Germania, planul de buget se elaborează şi se adoptă în cadrul Ministerului Apărării şi apoi este trimis Bundestagului, unde este supus primei examinări

de comisia bugetară. Cu toate acestea, controlul parlamentar nu se realizează atât de mult pentru a testa, ci pentru a explica în ce mod sunt cheltuite fondurile alocate. Important este faptul că mijloacele sunt deținute de către civili, şi nu de militari, persoane independente de oficialii forţelor armate. Curtea de Conturi (care acţionează în conformitate cu dispoziţiile din al doilea paragraf din art.114 din Constituţia Germaniei), are o funcţie importantă în cadrul controlului parlamentar [11].

Exemple notabile de introducere a procedurii bugetare sunt în fostele state din blocul socialist. Republica Cehă a fost una dintre primele care a introdus mecanismul de planificare „transparent”. Controlul oficial asupra îndeplinirii bugetului de apărare este efectuat, pe de o parte, de Ministerul Finanţelor, precum şi de Parlament, prin comisiile sale (Comisia pentru Apărare şi Comitetul de Securitate din cadrul Comitetului pentru Buget şi Comisia politicii sociale şi de sănătate), iar pe de altă parte, de către societate.

Informaţiile cu privire la bugetul de apărare sunt puse la dispoziţia publicului prin adoptarea de către parlament a Legii „Cu privire la libertatea de informare”. Procesul de planificare a bugetului apărării, suma necesară pentru îndeplinirea programelor individuale constituie unul dintre subiectele cele mai populare, discutate în mass-media cehă. Aceasta face ca procesul adoptării să fie cât mai transparent, iar bugetul apărării – destul de detaliat pentru a verifica valorificarea resurselor materiale şi informarea obiectivă a contribuabililor. Legislaţia prevede, de asemenea, un mecanism de urmărire penală pentru membrii guvernului care nu au asigurat îndeplinirea bugetului apărării [29].

Spre deosebire de statele democrate din Europa (de exemplu, Germania), Parlamentul Republicii Moldova până în prezent este lipsit de temei legal pentru a influenţa deciziile privind problemele de personal în domeniul militar, iar comisiile parlamentare în general nu au funcţii de supraveghere. Controlul parlamentar se manifestă cu preponderenţă prin audieri şi cercetări parlamentare, audieri de rapoarte ale miniştrilor apărării şi altor oficiali din cadrul Minsiterului Apărării. În ciuda faptului că acesta analizează problema privind realizarea unor legi, controlul nu este reglementat prin norme constituționale. Activitatea deputaţilor se reduce la procesul de monitorizare şi de adoptare a legilor iniţiate de Guvern sau Parlament. Rolul deputaților nu trebuie să se limiteze doar prin aprobarea formală a bugetului Ministerului Apărării, ci este necesară o implicare activă a deputaţilor în chestiunile ce ţin de sfera apărării.

Pentru a rezolva această problemă este necesară o modificare legislativă. Trebuie să să asigure un număr suficient de specialişti care ar putea aborda astfel de chestiuni şi un mecanism eficient de schimb de informaţii în ceea ce priveşte problema securităţii naţionale.

Având în vedere că, într-un stat democrat, în primul rând este necesară crearea condiţiilor favorabile de securitate (inclusiv pentru dezvoltarea personală),

controlul civil democratic al Parlamentului trebuie să prevadă capacitatea organului legislativ suprem al statului de a îndeplini funcţia de monitorizare a respectării legii, a drepturilor omului în cadrul organismului militar.

Pentru a face acest lucru, de exemplu, în parlamentul german, în 1956, a fost creat un institut specializat în problemele Bundeswehrului (art.45b) [1]. Comisarul are posibilităţi ample să-şi exercite atribuţiile în mod independent de faptul dacă acesta îşi desfăşoară activitatea prin împuternicirea parlamentului sau din proprie iniţiativă. El are dreptul de a solicita tuturor instanţelor Bundeswehrului informaţii şi documente, a audia martori şi experţi şi, în cazul depistării unor încălcări sau comiterii unei crime, a trimite materiale relevante autorităţilor competente.

Astăzi, institutul autorizat al Bundestagului pentru problemele Bundeswehrului este un element recunoscut pe scară largă al controlului civil democratic şi al gestiunii interne. Disponibilitatea funcționarilor pentru fiecare militar care poate apela direct la acesta (ocolind instanțele de resort), dar și realizarea unui control strict privind respectarea normelor de comportament stabilite prin regulamentele interne au condiționat o serie de încălcări grave ale drepturilor fundamentale ale militarilor în cadrul Forțelor Armate ale Republicii Federale Germania.

Un pas important în calea dezvoltării Parlamentului în calitate de instituţie care efectuează controlul civil democratic asupra politicii şi activităţii militare este crearea premiselor în legislaţia naţională pentru îndeplinirea acestei funcţii; acceptarea actelor legislative care acordă dreptul de a adopta bugetul sau a interzice prin veto legi ce ţin de securitatea şi apărarea naţională, asigurarea drepturilor omului şi a cetăţeanului în sfera militară a organului legislativ suprem. Rolul principal al Parlamentului este să asigure protecţia intereselor cetăţenilor. Unul dintre interesele primordiale este securitatea societăţii, scopul căreia, în condiţiile dezvoltării controlului civil democratic, este asigurat prin intermediul puterii legislative în scopul înlăturării fenomenelor negative din cadrul sferei militare, asigurarea optimală a finanţării, responsabilitatea şi subordonarea miniştrilor structurilor de forţă în faţa deputaţilor. În acest proces, un rol important revine elaborării acordurilor comune – a normelor şi procedurilor care permit organului legislativ să îndeplinească funcţia atribuită prin Constituţie.

Analiza experienţei de funcţionare a sistemului de control civil democratic în Republica Moldova şi în alte ţări demonstrează că atât puterea legislativă, cât şi cea executivă, tind să aibă acces la obţinerea informaţiei care ţine de activitatea militară şi politica de stat în domeniul securităţii naţionale. Limitarea dreptului de acces la asemenea informaţii poate fi stabilită prin legislaţia în vigoare, de exemplu, prin adoptarea unui act legislativ relevant şi crearea unor condiţii în privinţa secretului de stat.

Una din obligaţiile fundamentale ale statului o constituie protejarea vieţii umane, protecţia drepturilor sociale şi a libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor, inclusiv ale soldaţilor şi recruţilor. În acest context, principala funcţie a organelor judiciare în controlul civil democratic este verificarea respectării legislaţiei în cadrul FA şi al altor structuri militare, menţinerea colaborării cu comandamentul, ordinii şi disciplinei, participarea activă în protecţia drepturilor, libertăţilor şi demnităţii militarilor, respectarea drepturilor constituţionale ale acestora.

În procesul de determinare a modelului optim pentru rezolvarea problemelor privind drepturile omului şi controlul efectiv asupra procesului de adoptare şi de punere în aplicare a deciziilor politico-militare de către alte ramuri ale guvernării, ar trebui să se ţină cont de experienţa ţărilor europene, însă cu rezerva înregistrării obligatorii a funcţionării sistemelor lor juridice şi respectării procedurii adecvate.

În acest sens, un interes deosebit prezintă experienţa Germaniei, unde există obligativitatea serviciului militar şi sistemul controlului juridic, care include diverse elemente: curţile marţiale, institutul procurorilor militari (care sunt consilieri ai comandantului), uniunea militarilor, comisarul Bundestagului privind afacerile Bundeswehrului, etc. [11].

În Elveţia, serviciul militar de asemenea este obligatoriu. Recruţii efectuează serviciul militar pe o perioadă de 15 săptămâni. Începând cu anul 1991 a intrat în vigoare legea care prevede alternativa serviciului militar în funcţie de convingeri, apartenenţa la comunităţi religioase care nu permit satisfacerea serviciului militar. Însă motivul care a cauzat înlocuirea serviciului militar cu cel de alternativă a fost decizia instanţei de judecată. În Elveţia funcţionează 12 judecătorii militare, 3 curţi militare de apel şi 1 curte militară de casaţie, iar Procuratura Generală asigură respectarea legislaţiei în vigoare. Armata elveţiană se confruntă cu aceleaşi probleme ca şi cea din Republica Moldova: evaziunea de la serviciul militar (70% din toate cazurile analizate) şi relaţiilor extraregulamentare [25, p.2]. Procuratura militară şi instanţele militare disciplinare şi arestarea militarilor poate fi efectuată doar de comandanţii diviziunilor militare [19].

În ţările înalt dezvoltate, un rol important în menţinerea ordinii de drept în cadrul diviziunilor militare îi revine poliţei militare. În Elveţia, aceasta este compusă din reprezentanţi ai poliţei, care fac serviciul militar în regim special (persoane ce au experienţă în domeniu şi pregătire corespunzătoare). Poliţia militară, la fel ca şi cea civilă, are dreptul de a reţine o persoană timp de 12 ore, dar pentru a prelungi perioada de arest este necesară hotărârea instanţei de judecată [13].

În Marea Britanie de asemenea există poliţie militară, procuratură militară, judecătorii militare [2]. Controlul activităţii instanţelor militare este realizat de către instanţele civile, iar şedinţele sunt publice. În armată există fenomenul relaţiilor extraregulamentare. Militarul care devine victima acestui fenomen poate

apela la poliţia militară, care este independentă de comandantul unităţii. Poliţia militară are dreptul să efectueze arestări şi să întreprindă investigări.

În armata americană, spre deosebire de civili, militarii sunt limitaţi în drepturi. Pentru a supraveghea respectarea disciplinei, regulile de conduită şi realizarea investigaţiilor crimelor care au loc în SUA este pus în acţiune sistemul de justiţie militară.

În România, instanţele militare judecătoreşti judecă infracţiunile comise de militari, anumite infracţiuni săvârşite de civili (asupra unor bunuri aflate în proprietatea, administrarea şi folosinţa FA sau în obligaţiile lor militare) sau de personalul civil din armată. Cadrele militare care comit infracţiuni civile sunt judecate de instanţele civile. Cadrele militare şi personalul civil din armată nu dispun de privilegii juridice [9].

În Republica Moldova, între 1992 şi 1996 au funcţionat tribunalele militare [14; 3], care au fost desfiinţate în legătură cu adoptarea de Parlament a Legii cu privire la sistemul instanţelor judecătoreşti militare nr.836 din 17.05.1996. Potrivit actului legislativ, instanţele judecătoreşti militare, parte componentă a sistemului judecătoresc, sunt instanţe judecătoreşti specializate care înfăptuiesc justiţia, în modul stabilit de lege, asupra militarilor şi colaboratorilor care îndeplinesc serviciul special (art.1). Instanţele judecătoreşti militare efectuează justiţia pentru a proteja de orice atentat securitatea statului, capacitatea de luptă şi de apărare a forţelor lui armate, drepturile şi libertăţile militarilor (art.3). Instanţele judecătoreşti militare, pe lângă cauze penale, judecă şi cauzele civile ale unităţilor militare, ale persoanelor fizice şi juridice privind repararea prejudiciului material cauzat prin infracţiuni militare (art.4, pct.2). Judecătoria militară este condusă de un preşedinte numit în funcţie de preşedintele Republicii Moldova la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii (art.13, pct.1) [17].

Sistemul instanţelor judecătoreşti militare din Republica Moldova este format din Judecătoria Militară din municipiul Chişinău, colegiile penale şi civile ale Curţii de Apel şi Curţii Supreme de Justiţie. Cu alte cuvinte, Judecătoria Militară a Republicii Moldova este independentă, iar judecătorii militari sunt imparţiali, făcând parte din sistemul instanţelor judecătoreşti din ţară şi neavând nimic comun cu alte instanţe speciale care sunt interzise prin documentele internaţionale [27, p.14].

O altă instituţie de supraveghere a executării legilor în Forțele Armate ale Republicii Moldova sunt procuraturile militare. Procuratura militară, realizându-şi sarcinile atribuite prin Legea cu privire la Procuratura Republicii Moldova, exercită supravegherea executării exacte şi univoce a legislaţiei în vigoare în Forțele Armate, trupele de carabinieri şi trupele de grăniceri, contribuie la consolidarea legalităţii şi ordinii de drept, în scopul: a) asigurării securităţii republicii, capacităţii de luptă şi pregătirii de luptă a Forțelor Armate, a trupelor de carabinieri şi trupelor de grăniceri; b) menţinerii disciplinei militare şi ordinii sta-

bilite de satisfacere a serviciului militar; c) protejării drepturilor social-economice, politice şi personale ale militarilor, carabinierilor, rezerviştilor chemaţi la concentrare, membrilor familiilor acestora, muncitorilor şi funcţionarilor, precum şi a drepturilor şi intereselor legale ale unităţilor militare, instituţiilor, instituţiilor de învăţământ militar, întreprinderilor şi organizaţiilor, serviciilor Forţelor Armate, trupelor de carabinieri şi trupelor de grăniceri. Prin toată activitatea sa, procuratura militară contribuie la educarea factorilor de decizie ai Forţelor Armate, tuturor militarilor, carabinierilor şi rezerviştilor chemaţi la concentrare în spiritul executării exacte şi consecvente a Constituţiei, legilor, jurământului militar şi statutelor militare (art.2) [15]. Reformarea procuraturii prin acordarea statutului de magistraţi procurorilor se tergiversează, totodată se constată faptul că procuratura este militarizată.

Controlul civil democratic asupra sferei militare nu poate exista în general şi nu poate fi cu mult mai eficient decât controlul exercitat de către parlament, guvern şi organele de justiţie asupra aparatului de stat, a economiei şi controlul exercitat de către societate asupra organelor puterii de stat. În contextul soluţionării acestor probleme se vor crea premisele necesare pentru crearea unui stat de drept real (şi nu unul decorativ), ceea ce va constitui o premisă obiectivă pentru ajustarea relaţiilor militare la un control civil democratic şi consolidarea multilaterală a acestuia.

Lista subiecţilor controlului democratic civil al domeniului militar ar fi incompletă dacă nu am menţiona rolul mass-media, organizaţiilor neguvernamentale, centrelor de cercetare, a căror activitate în mod nemijlocit este asociată cu crearea relaţiilor civil-militare echilibrate în componenţa statului.

Participarea activă a subiecţilor menţionaţi în procesul de elaborare şi adoptare a hotărârilor de guvern în domeniul securităţii naţionale determină maturitatea sistemului de control civil democrat. Acestea joacă un rol esenţial în soluţionarea problemelor de securitate astfel încât societatea să continue procesul de dezvoltare armonioasă, iar puterea de stat să fie controlată de către societatea respectivă.

În condiţiile procesului de transformare continuă a ordinii sociopolitice, care a coincis în timp cu dezvoltarea unui stat independent, una din funcţiile prioritare ale mass-media, ale organizaţiilor neguvernamentale, ale centrelor de cercetare etc. este furnizarea de informaţii către public de la surse alternative de guvernare. Dezvoltarea acestei funcţii în paralel cu formarea individului independent din punct de vedere economic, psihologic şi cultural, a unui participant activ în procesele sociale constituie o problemă de bază care trebuie să fie abordată în contextul societăţii civile în ansamblu şi în contextul controlului civil democrat asupra sferei militare. Un alt aspect pozitiv al îndeplinirii funcţiei menţionate ar fi neutralizarea pericolelor la adresa securităţii naţionale, cum sunt violarea dreptului la libera exprimare şi drepturile cetăţenilor de a avea acces la in-

formaţie diversă şi satisfăcătoare pentru determinarea rală a stării de protecţie a societăţii.

Mass-media şi internetul constutuie mijloace importante în formarea şi promovarea realaţiilor civil-militare. Era informaţională şi globalizarea creează un nou tip de civilizaţie şi, în mod implicit, de comunicare civil-militară, mult mai intensă decât s-a produs în precedenta etapă industrială. Reţelele globale de comunicaţii (explozia informaţională) admit ca orice eveniment cu conţinut militar de importanţă majoră pentru afacerile internaţionale să fie urmărite „direct" (de exemplu, operaţiile SUA în Afghanistan şi Irak), adică în timp real, de orişicine de pe mapamond. Se consideră că primul eveniment de acest gen, prezentat „pe viu", a fost Războiul din Golf [12, p.206]; atunci opinia publică mondială a vizualizat live luarea deciziei factorului politic în campania militară şi a exercitat anumite presiuni asupra acesteia. Prin urmare, actualmente este necesar de a indentifica noi tipuri de control civil democratic asupra sferei militare şi principiile de organizare acomodate la noile transformări globale.

În SUA este utilizată o cantitate exorbitantă de publicitate, peste 1500 de spoturi publicitare pe zi sunt destinate unui american [22, p.156]. În Germania, datorită publicaţiilor în presă, la radio sau televiziune, se discută în mod public rapoartele critice ale comisarului Bundestagului cu privire la Bundeswehr şi ale Curţii de Conturi. Această informaţie este, de asemenea, analizată de partidele politice de opoziţie, sindicate şi organizaţii neguvernamentale.

Mass-media prezintă atenţiei publice problemele de interes social, politic şi economic care derivă din acţiunile militare şi sunt în vizorul unui consumator cult, nespecializat în acţiunile militare. Ponderea tematicii militare în mijloacele de informare în masă constituie un indicator al acţiunilor active ale sferei militare [26, p.192].

Mass-media are o contribuţie substanţială în formarea opiniei publice nu doar prin filtrarea informaţiei, dar şi prin intermediul publicării comentariilor critice. Decizia organelor de stat cu privire la securitatea naţională poate fi criticată sau apreciată pozitiv. De exemplu, în politica Bundeswehrului se schiţează tendinţa de sporire a nivelului de transparenţă, care dă un rezultat pozitiv atât pentru societate, cât şi pentru Forțele Armate.

Publicaţii cu renume din RFG, Frankfurter Allgemeine, De Zeit, Sueddeutsche Zeitung, au printre angajaţii săi experţi în domeniul politicii de securitate care sunt capabili să prezinte evenimente şi să se pronunţe pe marginea anumitor subiecte în mod obiectiv, competent şi constructiv [10, p.29], însă nivelul de informare a anagajaţilor publicaţiilor regionale, posturilor de radio şi televiziune (în majoritatea cazurilor) în domeniul securităţii şi apărării lasă de dorit. Televiziunea, la rândul ei, dispune de resurse financiare pentru a remunera cei mai buni experţi în domeniul securităţii şi apărării (în afară de aceasta, televiziunea

are un auditoriu mult mai mare), însă caracterul televiziunii prevede difuzarea ştirilor de ultimă oră şi a informaţiei cu caracter general.

Reglementarea insuficientă în ceea ce priveşte confidenţialitatea informaţiei restricţionează în mod semnificativ dreptul jurnaliştilor de a colecta şi utiliza anumite materiale, în special ce ţin de securitatea naşională (art.4 din Legea presei) [18]. Mai mult ca atât, în Legea funcţionarilor publici sunt stipulate o serie de prevederi ce se referă la capitolul abateri disciplinare ale funcţionarilor ca „nerespectarea cerinţelor privind păstrarea secretului de stat sau a confidenţialităţii informaţiilor”, considerent ce barează transferul de informaţii, inclusiv spre mass-media (art.57) [16].

Cursul de consolidare a unui stat democrat şi a unei societăţi civile democrate în Republica Moldova, pe care l-a declarat statul, în condiţiile lipsei unor relaţii şi tradiţii consolidate, a unui sistem de valori distrus, crizei economice, a dus la o stare de apatie care a facilitat formarea unei societăţi civile decorative. Deşi în Republica Moldova există un anumit număr de publicaţii de prestigiu, care contribuie la elucidarea problemelor ce ţin de securitatea şi apărarea naţională şi reforma sferei militare şi a Forțelor Armate, nu putem vorbi de o influenţă reală a acestora asupra deciziilor guvernului privind securitatea naţională.

Clasa politică din Republica Moldova face primii paşi în identificarea obiectivelor şi priorităţilor de consolidare a culturii democratice. Este în proces activ de formare a pieţei serviciilor analitice în domeniul planificării politice. Treptat se extinde reţeaua de instituţii analitice de stat şi private, în activitatea cărora se implică specialişti cu experienţă în domeniu din cadrul instituţiilor de stat. Eforturile de bază sunt concentrate asupra organizării monitorizării regulate a perspectivelor, stării şi eficienţei politicii de stat în domeniul securităţii naţionale, realizarea unei analize sistematice a opiniei publice în privinţa problemei menţionate, distribuirii informaţiei corespunzătoare la nivel regional ş.a. Centrele ştiinţifice independente şi-au dovedit capacitatea de a influenţa asupra promovării politicii de stat în domeniul securităţii naţionale. Următorul pas ar putea deveni o colaborare şi mai activă între centrele analitice şi organele puterii executive – Ministerul Apărării, Consiliul Suprem de Securitate, comisiile parlamentare ţ.a. Dezvoltarea unei astfel de cooperări în viitor poate avea rezultate palpabile, mai întâi de toate prin implicarea centrelor analitice în elaborarea anumitor proiecte în domeniul apărării.

Până în prezent există o lipsă de interes din partea societăţii şi a puterii de stat în ceea ce priveşte utilizarea potenţialului organizaţiilor neguvernamentale, a centrelor ştiinţifice în elaborarea politicii de stat în domeniul securităţii naţionale. În majoritatea cazurilor, finanţarea instituţiilor în cauză se efectuează din contul proiectelor de stat şi al diverselor fonduri din ţările din Europa Occidentală şi America de Nord.

În Republica Moldova, deşi există circa 4000 de organizaţii neguvernamentale, puţine dintre acestea sunt active şi funcţionale. ONG-urile din Republica Moldova ca „sector (al treilea)" social nu sunt consolidate. Multe dintre ONG-uri sunt foarte limitate numeric, fiind constituite doar din câteva persoane care urmăresc oportunităţi în obţinerea de granturi şi implementarea de proiecte şi doar câteva fac parte dintre acele ONG-uri care au atins anumite standarde, în mod special în sfera militară [30, p.80].

Deocamdată nu a fost determinat un echilibru între interesele de stat şi cele ale societăţii, care ar stabili un nivel rezonabil de transparenţă vizând organismul militar. Modelul existent al securităţii naţionale nu ia în considerare elementele de stat şi cele neguvernamentale, echilibrul dintre care este determinat de nivelul de democratizare a societăţii. În ciuda importanţei mass-media, organizaţiilor neguvernamentale şi a instituţiilor de cercetare ştiinţifică, dezbaterile publice privind problema securităţii şi a apărării nu au devenit o practică pentru politicieni, militari şi nici pentru comunitatea civilă.

Prin urmare, transparenţa şi subordonarea sunt indicatori-cheie ai eficacităţii instituţionale, care este un garant al unei societăţi democrate, deschise şi pluraliste. Nivelul transparenţiei şi al subordonării depind în mod direct de starea domeniului juridic al statului, nivelul de pregătire a societăţii de a respecta legea şi libertăţile democratice de bază. Valorile respective sunt funcţionale în contextul prezenţei unor lideri politici responsabili, fapt necesar pentru stabilitatea şi securitatea internă a societăţii.

Pentru a satisface necesitatea cetăţenilor de a avea acces la informaţie, inclusiv la acea informaţie care ţine de activitatea sferei militare, trebuie să existe o diversificare în mass- media de toate tipurile şi organizaţiile neguvernamentale. O comunitate civilă bine informată este un element de bază în dezvoltarea activismului în cadrul societăţii, şi astfel sporeşte influenşa societăţii asupra domeniilor de securitate şi apărare naţională în calitate de pârghie de realizare a drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor în dezvoltarea relaţiilor civil-militare echilibrate.

O altă formă de asigurare a controlului civil democratic este efectuată prin intermediul resurselor ştiinţifice. Organizaţiile din sfera ştiinţei şi inovării, prin intermediul cercetărilor strategice interdisciplinare în domeniile apărării şi securităţii, vor identifica mecanismele de asigurare a securităţii naţionale, inclusiv a securităţii militare a statului în condiţiile reconfigurării arhitecturii geostrategice pe termene scurt şi mediu. În acest sens, instituţiile ştiinţifice şi organizaţiile din sfera inovării pot: realiza expertize pentru instituţiile abilitate cu asigurarea securităţii naţionale; elabora scenarii de asigurare a securităţii naţionale prin analiza ameninţărilor riscurilor şi vulnerabilităţilor atât de provinienţă globală, cât şi regională; argumenta ştiinţific locul, rolul şi funcţiile securităţii naţionale în documente strategice de planificare a politicilor de stat; investiga schimbările ce intervin în evoluţia securităţii naţionale cu impact asupra intereselor naţionale

ale Republicii Moldova; studia fenomenele cu impact asupra domeniului securităţii naţionale din interiorul societăţii.

În cadrul Academiei Militare a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun" funcţionează diviziunea ştiinţifică Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, care efectuează cercetări strategice de apărare şi securitate interdisciplinare în contextul securităţii naţionale a Republicii Moldova.

În concluzie subliniem faptul că o condiţie specială pentru sporirea eficacităţii funcţionării sistemului menţionat o constituie crearea mecanismelor instituţionale corespunzătoare care ar asigura realizarea rezultatelor scontate. În primul rând, aceste activităţi trebuie să se desfăşoare în ansamblu cu dezvoltarea şi consolidarea proceselor democratice în stat. În al doilea rând, controlul civil democratic asupra sferei militare nu admite sporirea influenţei unui singur element în detrimentul altor elemente (parlamentul, organele de justiţie, mass-media, organizaţii sociale ş.a.). Prin urmare, un element de bază pentru formarea relaţiilor civil-militare echilibrate este delimitarea clară a competenţelor şi responsabilităţilor între ramurile puterii de stat. De o importanţă primordială este delimitarea responsabilităţilor între elementele acesteia, mai ales între preşedinte (inclusiv Aparatul Preşedintului), prim-ministru şi Consiliul Suprem de Securitate, alte structuri de coordonare.

În condiţiile etapei de tranziţie şi ale proceselor în curs de dezvoltare ce vizează îndeplinirea sarcinilor privind protecţia împotriva pericolelor interne şi imixtiunea structurilor de forţă în domeniul politic, prevenirea manipulării militarilor de către puterile politice, tranziţia de la control civil democrat la o guvernare democrată a întregului domeniu militar este în mod considerabil complicată. Implementarea zilnică a unei guvernări democrate (bine organizate) în ceea ce priveşte politica externă şi politica securităţii naţionale, includerea organismului militar în rândul structurilor democrate poate fi efectuată numai după realizarea reformelor tipice etapei de tranziţie.

Bibliografie

1. Bake J., Berthold M. The German Bundeswehr soldier between constitutional settings and current tasks. // Democratic Civil-Military Relations: Soldiering in 21st Century Europe. Routledge, 2012, p.67-84
2. Chappell M. Redcaps: Britain's Military Police. S.n.
3. Codul de procedură penală nr.122-XV din 14.03.2003. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.104-110 din 07.06.2003.
4. Congresul SUA, http://beta.congress.gov/committees
5. Constituţia Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr.1 din 12.08.1994.
6. Constituţia Republicii Franceze din 4 octombrie 1958, http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-

constitutionnel/root/bank_mm/constitution/constitution_roumain.pdf accesat 17.12.2013

7. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova nr.331 din 08.10.1997 privind aprobarea Regulamentului Consiliului Suprem de Securitate. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.69-70/592 din 23.10.1997
8. Directive 7045.14 of the Defensive Department USA, 25 January, 2013, http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/pdf/704514p.pdf (accesat 13.11.2013)
9. Drepturile judiciare ale militarilor, http://www.presamil.ro/SMM/2004/11-12/pag%2006-09.htm (accesat 15.10.2013)
10. Gerd H. The Mediatization of War: A Comparison of the American and German Media Coverage of the Vietnam and Iraq Wars. // American Journalism; Fall 2011, Vol.28 Issue 4.
11. Focşeneanu E. Legea fundamentală pentru Republica Federală Germania. – Bucureşti, Editura All Educaţional, 1998.
12. Frunză T. Securitatea naţională şi războiul modern. - Bucureşti, Editura Militară, 1999.
13. Haltiner K., Szvircsev T. Democratic Control of the Swiss Militia in Times of War and Peace: Ideal and Reality. // Born H., Caparini M., Haltiner K., Kuhlmann J. (Eds.). Civil-Military Relations in Europe. Learning from Crisis and Institutional Change. - Routledge 2006
14. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1150 din 04.08.1992 despre aprobarea Regulamentului cu privire la tribunalele militare. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.830 din 08.08.1992.
15. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului procuraturii militare nr.1633-XII din 02.11.1993. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.12/384 din 30.12.1993.
16. Legea cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public nr.158-XVI din 04.07.2008. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.230-232/840 din 23.12.2008.
17. Legea cu privire la sistemul instanţelor judecătoreşti militare nr.836 din 17.05.1996. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.51/482 din 01.08.1996.
18. Legea presei nr.243 din 26.10.1994. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr Nr.2 din 12.01.1995
19. Mannitz S. The Swiss citizen – soldier. A contested tradition. // Democratic Civil-Military Relations: Soldiering in 21st Century Europe. - Routledge, 2012, p.25-44
20. Matus J. Civil-Military Relations and Decision-Making on Defense. // Paper prepared for a Seminar “Legal framing of democratic control of armed forces and the security sector: norms and reality/ies” organized by the Geneva

Centre for Democratic Control of Armed Forces (Geneva, Switzerland, 4-5 May 2001), Geneva, DCAF, 2001.
21. Murrai D., Viotti P. (eds.). The Defense Policies of Nations. A Comparative Study, - Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1994.
22. Rotaru V. Fenomenul războiului şi conştiinţa socială. // Revista de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, Chişinău, 2007, nr.2.
23. Round table: "The civil control of the military in the Czech Republic and non-governmental sector" (Prague, Czech Republic, November 24, 1997), http://www.resdal.org/Archivo/pr-civil.htm (accesat: 06.02.2014).
24. Sarvaš Š. Public Perceptions of Security and the Militar in the Czech Republic, http://www.nato.int/acad/fellow/96-98/sarvas.pdf (accesat: 06.02.2014)
25. Switzerland: Amnesty International Urges the Immediate Release of Conscientious Objector Marino Keckeis. / Amnesty lnternational Index: EUR 43/002/2002, March 2002.
26. Tomescu S. Terminologia militară: delimitări, caracteristici, relaţii cu alte limbaje. - Bucureşti, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2008.
27. Ulianovschi X. Conceptul infracţiunii militare în dreptul penal. Autoreferatul tezei de doctorat. / Universitatea Liberă Internaţională din Moldova. – Chişinău, 2011.
28. Zdeněk K. The Army and Politics in the Czech Republic Twenty Years after the Velvet Revolution. // Armed Forces & Society 36(4) 2010, p.627-646.
29. Zdenek K. Model and reality of the democratic soldier in the Czech Republic. // Democratic Civil-Military Relations: Soldiering in 21st Century Europe. - Routledge, 2012, p.109-127
30. Varzari P., Tăbârţă I. Societatea civilă – factor al democratizării. // Revista de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, nr.1(152), Chişinău, 2010.
31. Vasilescu F. Marea reformă a Constituţiei franceze din iulie 2008, http://193.226.121.81/publications/buletin/11/vasilescu.pdf (accesat 11.12.2013)

Prezentat la redacție
la 20 martie 2014

NEW MEDIA: OPORTUNITĂȚI PENTRU LIBERTATEA DE EXPRIMARE

Victor MORARU
Republica Moldova, Chişinău, Academia de Științe a Moldovei, Secția Științe Sociale și Economice
Coordonator al secției, doctor habilitat în ştiinţe politice, profesor

Mariana TACU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării
Lector superior, doctor în științe politice

The liberal democracies guarantee the freedom of media. The operation mechanism of this system is based on open communication platform which includes both the positive and negative aspects of social and political reality. The countries in transition are aspiring to succes like the countries with a representative democracy. In this sense, new media is an absolute and pervasive force which imposed itself, in the recent decades, as a power system with great influence, having a major impact on the psychological, economic, political, cultural and educational life of the people. New media can be considered as a revolutionary tool for political life in Moldova, which has stimulated the development of new ways of communication and political mobilization; has submitted new forms of direct democracy information; has limited the ability of authoritarian forces to control the flow of information; has de-monopolized the traditional media.

Unul din principiile majore ale democrației liberale vizează promovarea libertății presei, aceasta fiind unanim recunoscută drept o „garanție a oricărei democrații funcționale" [1]. Rolul mass-mediei în astfel de societăți este cel de a informa, în primul rând, de a-și aduce contribuția la procesele educaționale și recreaționale. Mecanismul de funcționare a unui astfel de sistem are la bază o platformă de comunicare deschisă, asigurând integrarea individului în realitățile social-politice. Este firesc, ca țările aflate în tranziție să aspire la succesul obținut în acest secor de țările cu o democrație avansată.

Evoluția procesului democratic, în general, este imposibilă în afara existenței unei prese libere. Mass-media nu dispune de un alt mediu de dezvoltare adecvată, stimulantă, decât democraţia şi instituţiile ei. Pentru profilarea intereselor, nu numai celor ale actorilor politici, dar şi pentru promovarea, difuzarea valorilor, tendinţelor, aspiraţiilor și intereselor publice este necesară, după cum arată experții, prezența a cel puţin doi factori, ce vizează: 1. prezenţa democraţi-

ei în toate sistemele societăţii; 2. mediatizarea în cadrul unor discuţii publice a problemelor social-politice [2, p.26].

O condiție inerentă a funcționalității mass-media democratice este libertatea lor din punct de vedere structural și oferirea publicului a informațiilor actuale și imparțiale. Democrațiile au nevoie de un jurnalism corect, bazat pe fapte. Mass-media independente reprezintă și un element și un promotor al societății civile. Societate ce poate fi văzută ca fiind, atât cauza, cât și efectul libertății de a informa și de a se informa [3, p.27]. Diversitatea mediatică și libertatea de exprimare sunt vitale pentru garantarea pluralismului opiniilor, pentru o reprezentare politică adecvată și pentru implicarea și participarea activă, conștientă a cetățenilor la viața politică.

Nivelul de cunoștințe politice al cetățenilor este determinat atât de calitatea produsului informațional, de activitatea instituțiilor mediatice, cât și de gradul de asimilare în societate a valorilor democratice, referitoare la libertate, egalitate și justiție. Cultura participativă și responsabilitatea civică a fiecărui cetățean pentru binele comun reprezintă derivate semnificative ale activității desfășurate în societate de mijloacele de comunicare de masă. Libertatea de exprimare este strâns legată de libertatea conștiinței și o putem defini ca posibilitatea omului de a-și exprima în scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, gândurile, opiniile, credințele religioase și creațiile spirituale de orice fel [4, p.39].

Pentru a înţelege ce reprezintă un mediu favorabil pentru dezvoltarea sistemului mediatic este necesar să fie analizați factorii ce determină gradul de libertate şi independenţă a unui ziar, post de radio, a unui post de televiziune sau a unui portal web. Acest proces de dezvoltare presupune existenţa unor garanţii legale, incluse în legile generale, dar și de profil, care recunosc dreptul cetăţenilor cu referire la accesul la informații și libera exprimare. În Republica Moldova aceste garanții sunt reprezentate de *Legea presei, Legea privind accesul la informație, Codul Audiovizualului, Legea privind transparența în procesul decizional, Legea cu privire la Activitatea editorială, Legea cu privire la libertatea de exprimare, Legea cu privire la deetatizarea publicaţiilor periodice publice.* Caracteristica principală a legislaţiei privind accesul la informaţie, este faptul că orice informaţie pe care o dețin organele de stat este deschisă publicului, în cazul în care nu este sub interdicţii prevăzute în diferite acte legislative [5, p.10]. În acest sens, astăzi, un rol important în asigurarea accesului la informații revine, în special, acele categorii de surse mediatice, denumite „new media”. Tocmai new media oferă condiții optimizate de acces la la informații, documente și facilitează variate posibilități de exprimare a opiniilor cetățenilor în raport cu problemele cu care se confruntă societatea.

Ubicuitatea mass-media duce la crearea percepţiilor simultane ale consumatorilor, prin inducerea de participare directă la desfăşurarea de evenimente

importante, luări de decizii, exprimarea atitudinii protestatare, implicarea în conflicte, participarea la acțiuni planificate și neplanificate. Necesitatea separării a ceea ce numim astăzi lumea mass-media, *„media world*”, de lumea de zi cu zi, *„ordinary world*”, importantă pentru ajustarea/reproducerea ierarhiilor simbolice, este posibilă odată cu suprimarea decalajelor spațio-temporale, devenite imperceptibile, datorită performanțelor atinse în dezvoltarea extrem de rapidă a noilor tehnologii informaționale. Societatea informațională, bazată pe cunoaștere, înseamnă mai mult decât progresul tehnologic, reprezentând de fapt și o nouă etapă a civilizației umane, caracterizată de suprainformare și capacitatea de integrare a tuturor dimensiunilor unei societăți. În această ordine de idei, new media reprezintă o forţă absolută şi omniprezentă care s-a impus în ultimele decenii ca un sistem cu o putere de influenţă deosebită, având un impact major asupra aspectelor psihologice, economice, politice, culturale şi educaţionale ale vieţii individului.

Într-o accepțiune generală, noile media cuprind: a) mijloacele de informare tradiționale: ziarul, radioul, televiziunea - proiectate pe web și b) formele native de comunicare ale acestui spațiu: site-urile, blogurile și rețelele sociale (supranumite și rețele de socializare). Caracterizate de rapiditatea comunicării, de o memorie cu un potențial enorm și un nivel sporit de interactivitate, new media garantează libertatea de exprimare și permite desfășurarea actului de comunicare în diverse moduri:

1. one-to-one (unul - către - unul);
2. one-to-many (unul - către - mai mulți);
3. many-to-many (mai mulți - către - mai mulți).

Comunicarea digitală condiționează perceperea simultană la nivel intercognitiv a experiențelor colective și contribuie la schimbarea relaţiilor omului cu lumea înconjurătoare, prin crearea unei realități virtuale, considerată *„realitatea omului modern”*. Noile media tind să reducă și să modifice relațiile interpersonale. Individul este pus instantaneu în contact cu evenimentele ce au loc în diverse colțuri ale lumii, astfel reducându-se distanțele spațiale și temporale ce contribuie treptat la formarea unei *„conștiințe planetare”*.

Astăzi, în întreaga lume, sunt frecvent utilizate noțiunile de *„societate informațională”* și *„societate a cunoașterii”*. Societatea informațională nu poate fi separată de societatea cunoaşterii și viceversa, astfel fiind asigurată evoluția și dezvoltarea durabilă în contextul *„noilor forme de guvernare*”, *„noii economii*” și *„noii culturi*”, bazate în principal pe activități intelectuale intensive. Informarea, persuadarea și propaganda devin factori de prim ordin în controlul social-politic. Sugerând semnificaţii - oferă și soluţii, asociază anumite grupuri, tipuri de valori, creează anxietate, legitimizează sau justifică status-quo-ul anumitor sisteme.

Vectorii societății informaționale și a societății cunoașterii sunt de natură tehnologică și funcțională.

1. *Vectorii tehnologici* se referă la dezvoltarea internetului prin extensiune geografică, sisteme expert dotate cu inteligență artificială, nanotehnologie și nanoelectronică – considerate principalul suport pentru procesarea informației;

2. *Vectorii funcționali* vizează managementul cunoașterii pentru diverse instituții, marketingul strategic de dezvoltare, generarea de noi cunoştințe și dezvoltarea a noi forme de cultură de masă [6, p.395].

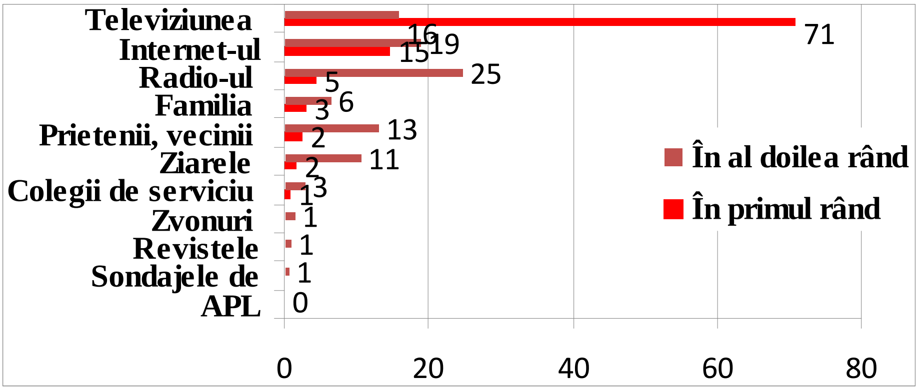
Numărul vectorilor funcționali este în continuă creștere, datorită faptului că tot mai multe domenii de activitate devin dependente de produsele tehnologiei informaționale și a tehnologiei comunicațiilor. Informațiile acumulate zi de zi capătă un caracter de mozaic, ce nu mai corespunde categoriilor de principii intelectuale tradiționale, fără însă a nega valoarea implicită sau explicită a cunoştințelor acumulate. În aceste circumstanțe, media are misiunea de a indentifica potențialuri neexplorate, totodată direcționând indivizii către o reevaluare continuă a scării de valori la nivelul educației, formării și culturii.

În politică, la fel ca și în alte domenii, adaptarea la standardele impuse de noile tehnologii informaționale a avut loc rapid, fiind evidente avantajele alierii cu un sistem dotat cu o forță nelimitată. Influenţa şi efectele noilor tehnologii informaționale asupra opiniilor, atitudinilor și comportamentelor, demonstrează că acestea constituie în societatea modernă o puternică forţă în sfera politică și alimentează garanțiile pentru libertatea de exprimare. Informaţia rămâne a avea capacitatea bde a prezenta un instrument de neînlocuit în controlul puterii, un fel de contraputere, astfel încât vine reconfirmată ipoteza conform căreia mediile reprezintă puterea și echilibrul într-o democrație. Democrație în care publicul dispune de mijloacele necesare de informare pentru a participa direct și activ la luarea deciziilor și în care mass-media este liber- și deschis- [7, p.7]. O condiție a democrației este pluralismul politic ce garantează responsabilitatea și libera manifestare a mijloacelor de informare în masă. Libera manifestare a mass-mediei se rezumă la a informa opinia publică în mod independent. În consecință, rețelele autonomiei mediatice ideale impun noțiunea de *democrație participativă*, contribuind în mod pronunțat și la valorizarea societății civile.

Având o importanță considerabilă în depozitarea cunoaşterii, în organizarea memoriei colective a societăţii, în general, și cea a individului, în particular, comunicarea mediatică contribuie la remodelarea matricelor social-politice a unei societăți. Nivelul de comunicare și calitatea informației în ţările aflate în tranziție sunt de o importanță majoră, pe de o parte reprezentând educația și formarea ca factori esențiali în procesul de dezvoltare și democratizare a societății, pe de altă parte contribuind la cultivarea simțului responsabilității indivizilor.

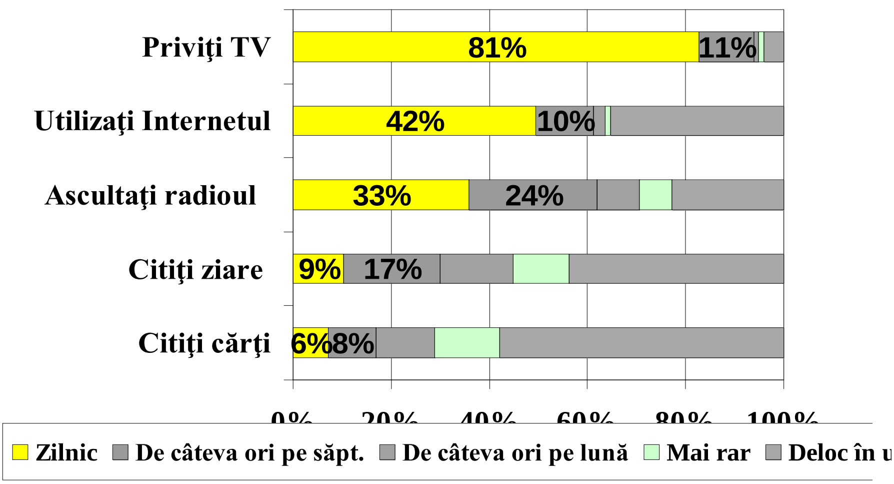
Mijloacele de comunicare de masă din Republica Moldova au intrat rapid în „World", „Wide", „Web", transpunând variantele tradiționale ale ziarelor,

posturilor de radio și de televiziune în variante on-line. Cele mai semnificative schimbări aici au fost înregistrate în ultimii cinci ani, când deschiderea paginilor web oficiale ale instituțiilor mediatice și nu numai - ca o necesitate - a devenit o realitate. Potrivit datelor prezentate de Barometrul de Opinie Publică din aprilie 2013, internetul devansează radioul, ziarele și revistele la capitolul „cea mai importantă sursă de informare”, ocupând, astfel, deocamdată poziția a doua, după televiziune, care deține întâietatea în acest clasament.



Sursa: http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=655 (accesat 04.07.2013)

În această ordine de idei, cadrul reprezentat de cifre concrete este completat și de răspunsurile obținute la întrebarea: „Cât de des…?



Sursa: http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=655 (accesat 04.07.2013)

Un rol important în spațiul virtual îl joacă interactivitatea, care este la ordinea zilei, devenind mai reală ca niciodată prin varietatea formelor și contextelor prin care se impune, garantând, astfel, într-o măsură mai mare accesul direct și rapid la informații pentru diverse categorii de public.

Conform rezultatelor monitorizării pieței serviciilor asigurate de tehnologii informaționale noi, în anul 2012, penetrarea internetului pe piața autohtonă a fost de 50,5%. Utilizatorii de internet din Republica Moldova sunt, preponderent, persoane tinere, cei cu vârste mai mici de 39 de ani reprezentând peste două treimi din populația activă on-line. Procentul cel mai mare îl deține grupul cu vârste cuprinse între 20-29 ani, constituind, respectiv, peste 37%. Numărul de utilizatori cu vârste mai mari de 50 de ani deține cota de aproape 15%. Peste jumătate din întreaga populație activă on-line provine din municipiul Chişnău. Peste o treime din populația totală a utilizatorilor de internet o reprezintă persoanele cu studii superioare, în timp ce cei cu educație medie sau inferioară reprezintă aproape jumătate din întregul grup de utilizatori de internet (48,4%) [8].

Potrivit datelor publicate în Raportul *„Moldovan Internet Landscape. First audience data”* [8], șase dintre cele zece site-uri cele mai vizitate din Republica Moldova pentru acel moment sunt portaluri web informative: 1. www.protv.md; 2. www.point.md; 3. www.publika.md; 4. www.kp.md; 5. www.totul.md; www.unimedia.md– caracterizate și de o pluriformitate a conexiunilor virtuale cu diverse rețele de socializare, cum ar fi *Facebook și Twitter* (rețele ce permit distribuirea unei știri, unui material audio sau video în format original, în cea mai scurtă perioadă de timp).

Aceste transformări, marcate de revoluția tehnologică, au determinat practic trecerea la o societate informațională, context în care apar noi și noi perspective de dezvoltare a comunicării mediatice, ceea ce conduce la apariția a noi și variate forme de reflectare a realității social-politice, de interpretare a informațiilor, monitorizare a activității instituțiilor media, precum și la apariția de diverse forme de exprimare a opiniilor și manifestare a atitudinilor, comportamentelor utilizatorilor de internet, referitor la problemele mediatizate în mod sistematic.

Dezbaterile cu privire la noile media, rolul acestora, procesul de democratizare și integrare, abordează problema drepturilor și libertăților fundamentale ale omuli, unul dintre acestea fiind libertatea de exprimare, un drept vital pentru orice democrație funcțională. Stipulat în Convenția Europeană a Drepturilor Omului, precum și în Constituția Republicii Moldova, acest drept permite lansarea unor idei și discuții controversate prin intermediul new media, fapt care condiționează comunicarea directă și în timp real în spațiul virtual ce se poate desfăşura între doi sau mai mulți utilizatori în același timp. Important, în această

ordine de idei, este și interacțiunea cu persoanele care au lansat anumite idei sau autorii materialelor ce mediatizează anumite evenimente și reflectă anumite realități.

New media este un subsistem complex, reprezentat de numeroşi utilizatori şi actori, care depind unii de alții, se influențează reciproc și colaborează între ei. Rolul utilizatorilor în calitate de reprezentanți ai audienței se extinde, devenind mai interactiv. Aceștia își creează propriile platforme web, astfel atribuindu-și calitatea de autoritate neoficială, dar care poate influența și chiar schimba opiniile, atitudinile și comportamentele persoanelor sau grupului de persoane cu care interacționează sistematic. În acești parametri, new media îndeplinește două funcții principale, care, în fond, ilustrează extinderea sferei publice tradiționale [9]:

1. *Funcția de creare a noi spaţii pentru discuţii publice* – între cetățeni, alegători, dezbateri între actorii politici, discuții cu privire la evaluarea procesului de democratizare și integrare, context în care new media reprezintă arena ce găzduește dezbateri şi evenimente de mare rezonanţă în viaţa publică.

2. *Funcția ce asigură vizibilitate și transparență* asupra vieții social-politice, expunând atât aspectele pozitive, cât și cele negative ale realității.

Mecanismul de funcţionare a mass-media în societăţile democratice, presupune: a) supravegherea evenimentelor cotidiene, naţionale şi internaţionale, care pot influenţa existenţa cetăţenilor; b) identificarea principalelor probleme social-politice; c) crearea unui spaţiu de dezbatere la care să participe, atât reprezentanţii puterii, cât şi cetăţenii. În acest sens, noile media implică trei direcții principale de manifestare:

1. actualizarea conștientizată;
2. sensibilizarea proeminentă;
3. prioritatea promovării produsului informațional în circuitul realității virtuale.

Rolul factorilor determinanți în implicarea politică a mass-mediei din Republica Moldova este condiționat de transformările ce au loc în societate și de evenimentele social-politice ce se desfăşoară zilnic. Trecerea de la un tip de comunicare la altul stabilește un anumit nivel de dificultate în înțelegerea principalelor traiectorii de dezvoltare a societății și a gradului de interrelaționare a sistemului politic cu alte sisteme, particularități specifice țărilor aflate în tranziție. Tehnicile de interpretare a comunicării sunt stabilite și de mijloacele de informare în masă. De corectitudinea activității mass-mediei, de respectarea sau nerespectarea cadrului normativ și legislativ existent în domeniu depinde nivelul de formare a opiniei publice cu scopul participării active la viața politică și formarea unei conștiințe politice dezvoltate a cetățenilor. Este recunoscut: „new media sunt, un catalizator al unor mişcări social-politice de amploare” [1].

Libertatea mass-mediei și accesul la informații joacă un rol decisiv în avansarea societății pe calea reformelor. Puterea presei, într-o expresie clasică din anul 1972, aparţinând lui T.N.White, „este primordială”. Ea stabileşte agenda discuţiilor publice. Dar, tocmai dezbaterea publică a chestiunilor de interes public reprezintă una din caracteristicile determinante ale spaţiului public. De fapt, procesul de democratizare este de neconceput fără edificarea unui sistem democratic articulat al comunicării mediatice.

Dinamismul și complexitatea transformărilor structurilor politice și a structurilor mediatice în procesul de democratizare a unei societăți prezintă noi forme și modalități de organizare a vieții politice, de reflectare a realității, de promovare a partidelor politice, actorilor politici. Etapele stabilite cu privire la evoluția practicilor de comunicare politică în Republica Moldova, precum şi caracteristicile principalelor aspecte referitoare la sistemul comunicării politice, stiluri şi forme de comunicare politică, paradigme dominante în determinarea anumitor direcții în perioade concrete, evidențiază traiectorii exacte în procesul de democratizare a societății [10].

Implicat direct în acest proces de dezvoltare, atât politică, cât și mediatică, marketingul strategic, dar și cel operativ, definește obiective, stabilește scopuri și creează modalități de interrelaționare între cele două sisteme, adaptate la realitatea unei țări cu o democrație în formare. Perioadele relevante în care *politica* își poate demonstra gradul de maturitate și *media* – rolul de stabilizator în societate, sunt campaniile electorale, perioade în care rolul marketingului politic electoral și cel al mijloacelor de comunicare de masă sunt fundamentale. Comunicarea politică se bazează pe elemente ce implică direct toate mijloacele de informare în masă, astfel asigurând circuitul informațional continuu, dar și crearea de legături între sisteme și subsisteme.

Tehnologizarea informațională a constituit un salt semnificativ, grație posibilităților nelimitate oferite de new media, referitoare la: reducerea distanțelor spațiale și temporale, informația propusă, practic, direct consumatorului, multiplicarea tehnicilor de creare și promovare a imaginii politicii și imaginii politicienilor, varietatea modalităților de selectare și ierarhizare a informațiilor cu caracter politic. New media poate fi considerat un mijloc revoluționar pentru viața politică din Republica Moldova, care a stimulat dezvoltarea de noi modalități de comunicare și mobilizare politică; a ilustrat noi forme ale democrației informaționale directe; a limitat capacitatea forțelor autoritare de a controla fluxul informațional; a demonopolizat mass-media tradițională ș.a.

Acest scenariu se înscrie în albia transformărilor contemporane ale comunicării mediatice (datorate dezvoltării noilor media), ilustrate plenar de amplificarea pluralismului, posibilităților de a evita constrângerile controlului care însoțește procesele de concentrație a mass-mediei [11]. Agenda mediatică tradițională, ce cuprinde agenda presei scrise, a radioului și televiziunii, astăzi este tra-

nsformată și amplificată prin agenda media on-line, reprezentată de site-urile instituțiilor media ce oferă posibilitatea accesării informațiilor la orice oră, urmărirea evenimentelor în momentul desfășurării, interacționarea directă cu alți utilizatori și expunerea imediată a ideilor și opiniilor cu privire la o problemă. Ritmul de transmitere a informațiilor și cantitatea enormă a acestora conduce la: identificarea a noi forme de interpretare a datelor transmise și receptate; stabilirea de noi tehnici de monitorizare a practicilor de mediatizare on-line a vieții social-politice, precum și la identificarea de noi strategii și tehnici mediatice în procesul de stabilire a agendei mediatice, publice și politice.

Bibliografie

1. Baconschi T. Rolul presei libere şi independenţa în construirea democraţiei în Europa. // România Literară, 2011, nr.48.
2. Некляев С. Средства массовой информации как субъект информационно-психологической безопасности. // Медиалъманах, 2003, nr.2, с.21-31.
3. Gross P. Mass media și democrația în țările Europei de Est. - Iași: Polirom, 2004.
4. Libertatea de exprimare și defăimarea: prevederi legale și practici reale. / Asociația Presei Independente, Centrul pentru Jurnalism Independent. – Chișinău: Bonus Offices, 2010.
5. Dumbravă M, Mocanu Gh. Cartea albă a mass-media moldovenești. – Chișinău: IDIS „Viitorul”, 2011.
6. Lievrou L.A., Livingstone S. (a cura di). Capire i new media. Culture, comunicazione, inovazione, tecnologia e instituzioni sociali. - Milano: Moepli, 2007.
7. Chomsky N. Media Control: The spectacular achievements of propaganda. - New York: Seven Stories Press, 1997.
8. Moldovan Internet Landscape. First Audience data. http://www.haker.md/?p=31101 (on-line: accesat 10.07.2013).
9. Moraru V. Puterea, mass-media și constituirea spațiului public. // Moraru V. (coord.). Societatea şi comunicarea în tranziţie. - Chişinău: ULIM, 2008, pp.6-18.
10. Moraru V. Mass media vs politica. - Chișinău: USM, 2001.
11. Mancini P. L'evoluzione della comunicazione: vecchi e nuovi media. // Atlante geopolitico 2012. - Roma: Istituto dell'Enciclopedia italiana Treccani, 2012.

Prezentat la redacție
la 10 noiembrie 2014

COMPARTIMENTUL
RELAŢII INTERNAŢIONALE

GLOBALISTICA ÎN CALITATE DE DOMENIU DISTINCT AL CUNOAȘTERII INTERDISCIPLINARE

Alexandr N. CIUMAKOV
Federaţia Rusă, Moscova, Universitatea Financiară pe lângă Guvernul Federaţiei Ruse
Profesor, doctor habilitat în ştiinţe filosofice, şeful Catedrei de filosofie, primul vice-preşedinte a Societăţii filosofice din Rusia, redactor principal al Revistei „Век глобализации", chumakov@iph.ras.ru

Grigore Ia. VASILESCU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Catedra Relaţii Internaţionale
Doctor habilitat în ştiinţe filosofice, profesor, directorul Centrului de Studii Europene al USM, vasilescugr51@gmail.com

The paper analyzes and discusses issues related to the creation and development of the globalistics as a distinct field of interdisciplinary knowledge. It presents different views and visions on the emergence, establishment, formation of globalistics as science, the relationship between it and the process of globalization. A particular attention is paid towards the formation of the special status of globalistics in the context of the historical overview in the development of the global world and the process of its interpretation and understanding. It also examines the "second wave" of interest to the globalists in the second half of the 90s of last century. Special reference is made to the new trends and development prospects of the globalistics to date, including the World Congress on globalistics in Moscow in October 2013 and dedicated to the celebration of 150 years since the birth of the great Russian scientist V.I.Vernadschii, who had an outstanding contribution to the conceptualization and research on the global world.

Cuvinte-cheie*: globalistica, globalizare, dezvoltare globală, procese globale, probleme globale, comunitate mondială, studii globale.*

Introducere

În sistemul științei moderne globalistica ocupă un loc aparte. Ea nu se aseamănă cu niciuna dintre disciplinele concrete reprezentând o cunoaștere integrativă despre procesele social-naturale și problemele, limitele cărora sunt prestabilite prin proporțiile planetei. Spre deosebire de științele concrete, separate, preocupate de un anumit fragment, de un anumit aspect al realității, globalistica este axată pe studierea lumii contemporane în ansamblu, în plan global, pe cercetarea şi soluţionarea unor probleme mari, complexe, majore, vitale pentru toată umanitatea, probleme cărora le putem face faţă doar printr-o interacțiune interdisciplinară. În procesul său de apariţie, constituire, formare, dezvoltare globalistica a trecut prin mai multe etape, a avut de înfruntat diferite obstacole, divergenţe, lupta de idei dintre diverse orientări. În cele ce urmează vor fi puse în discuţie şi analizate un şir de probleme legate de constituirea şi dezvoltarea globalisticii în calitate de domeniu distinct al cunoaşterii interdisciplinare strâns legat de mai multe ştiinţe socio-umane, inclusiv de ştiinţele politice şi cele ale relaţiilor internaţionale. Definitivarea statutului globalisticii se examinează în devenire, în baza unei incursiuni în istoria constituirii şi dezvoltării lumii globale şi a procesului de interpretare a acesteia în teoriile corespunzătoare. O atenţie aparte se acordă identificării noilor tendinţe şi perspective de dezvoltare a globalisticii contemporane, inclusiv în baza materialelor Congresului mondial de globalistică de la Moscova din octombrie 2013, care a fost consacrat aniversării de 150 de ani de la naşterea renumitului savant rus V.I.Vernadschii, lucrările căruia au jucat un rol mare în conceptualizarea şi cercetarea lumii globale.

Despre constituirea globalisticii.

Apariția și formarea globalisticii ca domeniu interdisciplinar al cunoașterii științifice ține de ultimul sfert al sec. XX. Fundamentarea acesteia a fost condiționată de procesul de implicare a mai multor științe în soluționarea unor problem complexe și dificile care au apărut la scară mondială. Totodată, termenul „globalistica”, deși era utilizat deja de prin anii ’70 ai secolului trecut, pe atunci încă nu era nici cât de cât definitivat, nici prea răspândit. La modul serios conținutul acestuia a fost abordat abia la sfârșitul anilor ’90 ai secolului trecut când atenția principală a savanților a trecut de la problemele globale la conștientizarea fenomenului de globalizare. Până la acea etapă în domeniul proceselor și fenomenelor planetare a fost acumulat un volum important de materiale teoretice și factologice, iar termenii „globalistica”, „globalizare”, „lumea globală”, „antiglobalism”, „probleme globale” etc. au devenit uzuale, cunoscând o răspândire largă nu doar în literatura științifică, mass-media, lexicul politic, dar și în limbajul cotidian. În așa fel, au apărut condițiile necesare pentru formarea unui curent științific nou care și în prezent nu este perceput univoc de toți.

Problema rezidă în faptul că la nivelul percepției generale sensul de bază

al noțiunilor enumerate parcă nu provoacă dificultăți deosebite, însă în mediul științific conținutul acestora mai rămâne a fi obiectul unor discuții serioase necesitând o precizare, or diferiți savanți deseori le imprimă și un sens diferit. Astfel, spre exemplu, unii consideră că *globalistica* este o disciplină științifică [1; 2], o știință despre lumea contemporană [3, p.11], în opinia altora aceasta ar fi un domeniul al practicii sociale [4; 5], a treia categorie o percep ca pe un domeniu supradisciplinar (sau interdisciplinar) al cunoașterii științifice [6; 7], pe când alții, în general, nu-i acceptă dreptul la existență. Există la fel de multe controverse și vizavi de *globalizare* care este interpretată ba ca o cauză a problemelor globale, ba, invers, ca o consecință directă a acestora. Totodată unii consideră că globalizarea este un proces obiectiv, iar misiunea globalisticii ar consta în studierea acestui proces și a consecințelor acestuia; alții percep globalizarea ca pe un rezultat al acțiunii anumitor structuri socio-economice sau ale forțelor politice pe arena internațională, ceea ce impune și o cu totul altă perspectivă în perceperea și abordarea globalisticii.

Menționând această diversitate largă a opiniilor în interpretarea atât a globalisticii însăși, cât și a noțiunilor de bază ale acesteia, este important să remarcăm că acesta este un fenomen absolut firesc, or este vorba despre un domeniu relativ nou, în dezvoltare, al cunoașterii științifice. Respectiv, în acest caz are loc nu un joc scolastic de-a noțiunile, ci un proces de edificare a unui limbaj unic și destul de concret al comunicării interdisciplinare. În acest sens vom ține cont de faptul că termenul de „globalistică” a apărut în premieră în contextul discuțiilor active și a multiplelor publicații axate pe riscurile provocate de problemele globale. Acestea au beneficiat de o atenție pe măsură abia după publicarea primelor rapoarte ale Clubului de la Roma. Inițial acest termen semnifica un domeniu al cunoașterii științifice ce ținea doar de studiile în materie de probleme globale (global studies). De notat că acest lucru s-a produs cu câteva decenii înainte de apariția discuțiilor la subiectul „globalizării”. Apropo, cuvântul „antiglobalism”, în general, a intrat în uz abia acum câteva decenii, când, în mai multe țări, mișcarea internațională a așa-numiților antiglobaliști s-a impus prin acțiuni extravagante de protest.

Sistematizarea acestui șir terminologic a devenit acum o problemă de actualitate, or chestiunea privind statutul globalisticii, categoriile, principiile, abordările acesteia este una de principiu. Fără de aceasta ar fi dificil să reușim să sesizăm corect tendințele mondiale moderne și să contracarăm amenințările globale.

Globalistica și globalizarea.

Pentru că nu avem posibilitatea de a intra în detalii în această problemă, vom remarca doar că *globalizarea* este un proces istoric, necesar, obiectiv, firesc și multisecular; *problemele globale* reprezintă rezultatul firesc al proceselor

globale; pe când *globalistica* este un domeniu de teorie și practică axat pe globalizare, problemele globale și nu doar.

Faptul că, inițial, globalistica a apărut în baza cercetării problemelor globale, adică în baza analizei consecințelor, când termenul de „globalizare” pur și simplu încă nu exista, îi induce pe unii dintre cercetătorii actuali în eroare la capitolul ce anume de ce a fost precedat și ce din ce anume rezultă.

În acest sens vom apela la termenul de „globalizare”. De obicei, acesta este utilizat pentru a caracteriza procesele de integrare și de dezintegrare care se produc la nivelul planetei în domeniul economiei, politicii, culturii, dar și modificările antropice ale mediului care au u caracter general ca și formă, iar ca și conținut au un impact asupra intereselor întregii comunități mondiale. În acest sens vom atenționa asupra existenței a două extreme în interpretarea atât a fenomenului de globalizare, cât și a istoriei apariției acestuia. Una dintre acestea rezidă în faptul că caracterul planetar al relațiilor și legăturilor sociale este tratat nejustificat de expansiv făcându-se tentative de a le sesiza deja în societatea primitivă. Din acest punct de vedere, sunt caracterizate ca și globale chiar și etapele timpurii ale dezvoltării umanității.

O altă extremă rezidă în faptul că globalizarea este tratată într-un sens mult prea îngust, procesele moderne ale dezvoltării sociale fiind analizate detașat de motivele lor fundamentale și de geneza acestora, adică fără a ține cont de istoria și evoluția edificării structurilor internaționale și a legăturilor transnaționale. În cazul unei atare abordări, deseori globalizarea este relaționată doar cu evenimentele din sec. XX, ba chiar, în general, doar cu cele din ultimele decenii. În plus, deseori, globalizarea este tratată ca un proces impus și gestionat conștient, ca o politică promovată special de cineva, la fel globalizarea chiar este abordată ca o realitate subiectivă, ca o intenție perfidă a cuiva realizată în interesul unui anumit cerc de persoane, a unor corporații transnaționale sau a unor anumite state.

Extremele la capitolul viziuni despre globalizare la care ne-am referit mai sus nu acoperă întreg spectrul de opinii care există la acest subiect, iar diversitatea acestora este explicată nu doar de complexitatea problemei, dar și de faptul că subiectul respectiv nu a fost studiat suficient, deși publicații au apărut multe. Anume acest fapt generează anumite consecințe negative. În particular, devine mai complicată înțelegerea reciprocă dintre oameni, este decelerată interacțiunea interdisciplinară, apar obstacole grave în procesul de interpretate a motivelor adevărate ale globalizării și ale controverselor globale generate de aceasta. Tot din acest motiv apar neînțelegerile și o serie de conflicte care sunt determinate de faptul că părțile și relațiile separate ale lumii devin tot mai unitare, tot mai integrate, tot mai interdependente, pe când niște mecanisme eficiente care are reglementa relațiile sociale la nivel global în condițiile actuale lipsesc. Este destul de evident că fără o analiză profundă și fără o înțelegere destul de clară a

esenței proceselor de globalizare nu prea putem conta pe faptul că vom reuși să surmontăm problemele la care ne-am referit mai sus.

Problema definitivării în devenire a statutului globalisticii.

Așa dar, în prezent, a devenit actuală necesitatea de a stabili statutul globalisticii care deja a acumulat mai multe materiale, a evoluat suficient și este reprezentată printr-o multitudine de școli, direcții, diverse uniuni, colective de creație, grupuri de savanți etc. Din cauza caracterului complex al obiectului de studiu și caracterului interdisciplinar inerent în acest caz devine mai dificilă stabilirea unor hotare clare ale obiectului care ne interesează, or acestea deseori se contopesc cu alte domenii ale cunoașterii: futurologie, culturologie, filozofie. În plus, cunoștințele teoretice obținute în cadrul globalisticii deseori se dovedesc a fi legate de necesitatea de a lua anumite decizii, ceea ce se soldează cu extinderea hotarelor obiectului pus în discuție. Pentru o mai bună înțelegere a problemei abordate vom face o scurtă incursiune în istoria dezvoltării lumii globale și a procesului de interpretare a acesteia.

Așa cum am mai menționat, apariția globalisticii s-a produs când în literatura de pe atunci, cea sovietică și occidentală, în premieră, au fost abordate amenințările apărute la adresa întregii omeniri și au început să fie discutate activ noile probleme care au fost numite „globale”. Acest lucru se întâmpla la sfârșitul anilor ’60 – începutul anilor ’70 din secolul trecut. În contextul discuției noastre această circumstanță are o importanță de principiu, or, în prezent, opiniile despre globalizare sunt corelate slab sau chiar nu sunt relaționate deloc cu problemele globale și cu debutul studierii lor sistematice care a avut loc acum vreo 40 de ani. În final, deseori globalistica este corelată doar sau preponderent cu cercetarea proceselor de globalizare fiind declarată, în cel mai fericit caz, o știință în devenire veche de cel mult vreo 15 ani, adică istoria existenței acesteia este limitată la perioada când globalizarea a ajuns în centrul atenției cercetătorilor.

Însă este cazul să menționăm că deși de la sfârșitul anilor 60 ai secolului trecut atenția savanților era axată nu pe procesele de globalizare, ci pe consecințele acestora (problemele globale), în cadrul științei, deja la acea perioadă, se contura tot mai clar un domeniu integrativ al cercetărilor interdisciplinare orientate spre cercetarea teoretică și soluționarea practică a unor amenințări principial noi, actuale pentru toată omenirea. Tot atunci a deveni clar că în paralel cu *diferențierea* cunoașterii științifice care, secole la rând, însoțea știința, a apărut o necesitate stringentă de *integrare* a cunoștințelor teoretice și practice orientate spre studierea unor fenomene noi care se distingeau prin amploare, unitate și un sistem complex de raporturi reciproce atât în cadrul problemelor globale, cât și în relațiile acestora cu domeniul economic, social și politic.

În acest fel, globalistica chiar din start a început să se formeze și ca o direcție științifică principial nouă în cadrul căreia în prim-plan au ieșit procesele

integraționiste, și ca un domeniul al practicii sociale care cuprinde politica, economia și chiar ideologia internațională. Apariția acestora a fost, într-un fel, o replică la provocările acelei perioade. Anume atunci, mai întâi în țările industrializate, după care și în celelalte, s-a înrăutățit brusc starea mediului ca o consecință a dezechilibrului accentuat în relațiile omului cu mediul. În curând s-a constatat că problemele de mediu se află într-o legătură strânsă cu alte contradicții la scara întregii planete. După poluarea fără precedent a mediului care a fost revelată au fost constatate și niște tendințe amenințătoare la capitolul creșterea necontrolată a populației Pământului, și niște limite a epuizării resurselor naturale, și pericolul mortal al cursei exuberante a înarmărilor, ceea ce prezenta o amenințare gravă pentru evoluția socială progresivă și chiar pentru existența vieții pe planetă.

Schimbările cantitative și calitative survenite în diverse domenii ale vieții sociale și în interacțiunea societății cu natura care s-au acumulat treptat pe parcursul unei perioade îndelungate au reflectat nu doar complexitatea, diversitatea și dinamismul epocii moderne, caracterul ei strict tehnocrat și scientist, dar și tendințele expansioniste orientate spre supunerea absolută a naturii. Când omenirea, revenindu-și după atrocitățile celei de a doua conflagrații mondiale, practic imediat s-a lansat într-o nouă opoziție care a generat o cursă fără precedent a înarmărilor, echilibrul ecologic de pe planetă a ajuns să fie surpat definitiv. Totodată, foarte curând a devenit evidentă esența antiumană a creșterii exuberante a producției industriale neprietenoase mediului și a progresului tehnic nestăvilit. Dezechilibrul în relațiile societății cu natura, care la acel moment a ajuns la cotele maximal admisibile, precum și fragmentarea, dar și divizarea omenirii în fața problemelor globale au devenit deja evidente nu doar pentru specialiști, ci și la nivelul maselor largi.

Vom menționa însă la acest capitol că unele dintre tendințele de edificare a lumii unitare și a transformărilor care se produceau în cadrul acesteia au ajuns în centrul atenției savanților și filozofilor ceva mai devreme, înainte ca aceste transformări să devină evidente pentru toți. Astfel, la primele tentative de a conștientiza tendințele mondiale în devenire și problemele general umane principial noi provocate de acestea putem raporta ideile lui T.Malthus cu privire la dirijarea naturală a numărului populației, reflecțiile lui I.Kant cu privire la lumea eternă sau, bunăoară, reflecțiile lui J.Lamarck cu privire la rolul omului. Este indubitabil faptul că și viziunile universaliste ale lui K.Marx și F.Engels expuse de aceștia în „Manifestul Partidului Comunist” și într-o serie de altă lucrări, la fel, urmează a fi evocate în acest sens. „*Prima Internațională*” creată la inițiativa lor în 1864 a constituit o reflecție a necesității apărute de a consolida la nivel global diferite forțe politice și internaționale devenind, în fond, unul dintre primii prevestitori ai multitudinii de organisme internaționale care de atunci au început să apară într-un număr tot mai mare peste tot în lume. În prezent, astfel de organis-

me sunt indispensabile pentru viața modernă a comunității mondiale, iar numărul lor a sporit de multe ori.

Cu referire la subiectul discuției noastre este important să menționăm că apariția unor organisme internaționale în jumătatea a doua a secolului XIX a fost un răspuns la relațiile economice și social-politice care dezvoltându-se au depășit cadrul statelor naționale și au generat o necesitate obiectivă de cooperare și coordonare a eforturilor internaționale în soluționarea unor sarcini transnaționale principial noi. Un imbold puternic pentru crearea organismelor internaționale au constituit Primul, dar mai ales, al Doilea război mondial. Sfârșitul acestor conflagrații a fost urmat de tendința de a nu admite repetarea atrocităților suportate și de dorința de edifica un sistem eficient de securitate internațională. Astfel, la 1919 a fost fondată *Societatea Națiunilor sau Liga Națiunilor,* un organism internațional care și-a proclamat în calitate de obiectiv de bază dezvoltarea cooperării dintre popoare și asigurarea unor garanții pentru pace și securitate. Iar la 1945 a fost aprobată Carta *Organizației Națiunilor Unite*, organism creat cu scopul de a menține și consolida pacea, securitatea și de a dezvolta cooperarea între state în perioada postbelică. Esența noii situații rezida în faptul că lumea care s-a divizat definitiv în două tabere opuse din perspectiva ideologiei se angaja tot mai mult în cursa înarmărilor generată de „războiul rece", iar tendințele de globalizare care se amplificau au rămas pe parcursul a mai multor decenii în afara atenției.

Totodată, la nivel teoretic, așa cum s-a mai menționat în literatura de specialitate [3, p.19] un rol important în conștientizarea tendințelor globale, când acestea încă nu erau atât de evidente, au jucat lucrările lui V.Soloviov, E. Le Roy, P.Teilhard de Chardin, V.I.Vernadski, A.L.Cijevski, K.E.Țiolkovski, A.Toynbee, K.Jaspers, B.Russel, J.Sommerville etc. În primul rând, acești cugetători erau preocupați de tendințele principial noi care au dat peste cap echilibrul firesc al sistemelor naturale și sociale, au încercat să le explice bazându-se pe cunoștințele disponibile la acea perioadă. Prin lucrările și raționamentele lor despre „numărul populației de pe Terra", „lumea eternă", „unirea mondială a proletariatului", „Dumnezeu-Omenire unic", „noosferă", „guvern mondial", „cosmopolitism", „omnicidul nuclear" etc. ei au pregătit conștiința filozofică, științifică și cea socială largă pentru a înțelege că omenirii, în calitatea sa de un tot întreg care este legat indispensabil de condițiile sale naturale de existență și anume, de biosferă, mediu geografic, spațiu, îi este hărăzit un destin comun și o responsabilitate unică pentru viitorul planetei.

Astfel, V.I.Vernadski, care a dezvoltat conceptul de *noosferă* deja prin anii 30 ai secolului trecut, constata o schimbare radicală a înfățișării Pământului drept urmare a activității antropogene transformatoare ce avea o amploare fără precedent. Acesta avertiza că dacă societatea nu va urma o dezvoltare rezonabilă conformându-se legilor firești ale naturii atunci este inevitabilă pierirea tutu-

ror ființelor de pe Pământ. Acesta nota în lucrarea sa „Ideea științifică ca și fenomen planetar”: „Omul în premieră a conștientizat cu adevărat că el este locuitor al *planetei* și poate – trebuie – să gândească și să acționeze dintr-o perspectivă nouă, nu doar din perspectiva unei persoane separate, a unei familii separate sau a unui neam separat, a unor state sau ale uniunilor acestora, dar și din *perspectivă planetară”* [8, p.35]. Viziuni similare avea și K.Jaspers care încă la 1948 a utilizat în premieră termenul de „*global*” în sensul în care acesta este perceput în prezent și și-a exprimat îngrijorarea profundă în legătură cu faptul că, vreodată, globul pământesc va deveni prea strâmt pentru om și că resursele disponibile pe planetă vor deveni cândva insuficiente pentru om. Realizând foarte clar o atare perspectivă a omenirii acesta scria, bunăoară, următoarele: „Situația noastră nouă din punct de vedere istoric care, în premieră, are o importanță determinantă, reprezintă *unitatea reală a oamenilor de pe Pământ*. Grație capacităților tehnice ale mijloacelor moderne de comunicare *planeta noastră a devenit un tot întreg accesibil în totalitate omului*, a devenit „mai mică” decât era pe timpul Imperiul Roman” [9, p.141].

În continuare, remarcând caracterul cu adevărat global al celui de al Doilea război mondial după care, de altfel, au fost înșirate aceste rânduri, K.Jaspers a făcut o constatare de o importanță principială: „Din acest moment debutează *istoria mondială în calitate de istorie unică a unui tot întreg*. Din acest punct de vedere toată istoria anterioară pare a fi o serie de tentative răzlețite, independente una de cealaltă, o multitudine de diferite surse a posibilităților umane. Acum în calitate de problemă și obiectiv se profilează *lumea în totalitate*. În acest fel se produce transformarea totală a istoriei. Acum determinant devine următorul fapt: nu există nimic care să se afle în afara evenimentelor ce se produc. *Lumea s-a închis*. *Globul pământesc a devenit unitar*. Sunt depistate noi pericole și oportunități. Toate problemele esențiale au devenit *probleme mondiale*, situația a devenit o situație a întregii omeniri” [9, p.141] (evidențiat de noi, A.C., Gr.V.). Când citești aceste rânduri este greu să nu fii de acord cu faptul că, deși globalistica s-a constituit relativ recent, bazele acesteia au fost puse cu mult mai devreme prin lucrările mai multor savanți.

Procesele de globalizare care au ieșit în prim-plan și s-au acutizat brusc în a doua jumătate ai secolului al XX-lea, precum și interdependența diferitor țări și popoare care a sporit în consecință au determinat și un nou nivel de conștientizare a acestui subiect. Au apărut și mai multe entități și organisme internaționale noi printre care s-au regăsit și multe dintre cele ce-și canalizau activitatea spre conștientizarea problemelor globale și ale motivelor care le generează. În calitate de exemplu pot fi evocate „Institutul pentru problemele viitorului” fondat la Viena în 1965, Fundația Internațională „Omenirea în anul 2000” creată în același an în Țările de Jos, „Societatea pentru studierea lumii viitoare” creată în 1966 la Washington etc. Cu timpul, au apărut tot mai multe organizații de acest

gen. Însă un interes adevărat față de tematica globală a apărut după primele rapoarte al Clubului de la Roma creat în 1968 [10, p.893-896]. Proiectele sale de cercetare: „*Limitele creșterii*” (1972), „*Omenirea la răscruce*” (1974), „*Revizuirea ordinii internaționale*” (1974), „*În afara hotarelor secolului risipei*” (1976) etc. au devenit foarte repede cunoscute la nivel internațional, constituind astfel baza teoretică a globalisticii contemporane. Respectivele proiecte nu doar au exercitat funcția euristică și metodologică necesară pentru edificarea unui domeniu principial nou al cunoașterii interdisciplinare, dar au și jucat un rol iluminist important.

O nouă etapă în dezvoltarea globalisticii.

După cele expuse mai sus, putem afirma că globalistica, ca domeniu special al cercetărilor științifice și ca o viziune unitară despre lume, s-a constituit spre sfârșitul anilor 80 ai secolului trecut dezvoltându-se ulterior din contul conștientizării proceselor de globalizare care la acea etapă mai rămâneau în afara atenției savanților și specialiștilor implicați în domeniul respectiv. Imboldul de bază care a determinat gândirea științifică și socială să renunțe la studierea consecințelor și să se axeze pe analiza motivelor lor reale l-au constituit evenimentele provocate de dezagregarea sistemului socialist, care au determinat o nouă amplasare a forțelor pe arena internațională. Apropo, acest lucru s-a produs abia în jumătatea a doua ai anilor ’90 din secolul trecut când lumea, în fond, și-a revenit după transformările cardinale și s-a axat pe conștientizarea noii situații. Anume atunci a apărut cel de al „doilea val” de interes pentru globalistică pentru care, grație conștientizării active a proceselor de globalizare, a început o nouă etapă, într-un fel, o a „doua respirație”.

În acest context e necesar de notat că pentru mulți dintre cercetătorii contemporani, care s-au încadrat în domeniul globalisticii în toiul acestui (cel de al doilea) val de interes față de ea, studiile și analizele anterioare, în cea mai mare măsură, au rămas în afara atenției. Aceasta s-a întâmplat, în primul rând, din cauza că distanța de cca un deceniu care despărțea aceste două „valuri” a fost secundată și de spargerea fostelor principii și concepții care acum deseori sunt percepute ca și niște rudimente din trecut ce nu merită o atenție serioasă. Finalmente, a apărut o sumedenie de lucrări autori cărora își expun ideile în așa manieră de parcă istoria globalisticii abia debutează și nu dispune de careva studii și analize care ar merita o atenție serioasă. Însă în acest domeniu, încă înainte să apară termenul de „globalizare”, s-au constituit niște viziuni destul de clare vizavi de tendințele de dezvoltare a relațiilor economice mondiale în calitate de sistem unic și de problemele globale provocate de acest sistem. La fel, au fost identificate natura și geneza problemelor globale, au fost stabilite criteriile de evidențiere a acestora și abordările față de sistematizarea lor, a fost relevată interdependența profundă nu doar a proceselor naturale și sociale, dar și a contradicțiilor

rezultate din acestea, condiționarea acestora de niște circumstanțe sociale, economice, politice, ideologice și tehnico-științifice.

Cea mai mare realizare a globalisticii pe parcursul primelor două decenii de dezvoltare a fost elaborarea și formarea unui limbaj de comunicare interdisciplinară acceptabil pentru diverse științe, elaborarea și precizarea din acest punct de vedere a noțiunilor-cheie și categoriilor-cheie, bunăoară, *„problemă globală”*, *„criză ecologică”, „ecologizarea producerii”, „explozie demografică”*, *„iarnă nucleară”, „dependență globală”, „comunitate mondială”, „mentalitate nouă”*, *„umanism nou”* etc. Finalmente, au suferit transformări importante și viziunile oamenilor despre lume, conștientizarea de către ei a faptului că omul depinde, într-o măsură mai mare decât se credea anterior, de natură, de mediul pământesc și spațial care-l înconjoară, dar și de relațiile care se stabilesc și de raportul de forțe pe arena internațională. Tot atunci a devenit evident că interdependența tuturor domeniilor vieții publice în lume sporește continuu, în special, se amplifică impactul reciproc al diferitor state care, apărându-și interesele naționale proprii și suveranitatea, în condiții de globalizare provoacă contradicții principial noi în relațiile internaționale. La fel, s-a constatat că apariția și acutizarea bruscă a problemelor globale ce s-a produs în a doua jumătate a secolului XX n-a fost rezultatul unor calcule greșite a cuiva, a erorii fatale admise de cineva sau a unei strategii de dezvoltare social-economică alese deliberat. La fel, n-au fost nici capriciile istoriei ori o consecință a anomaliilor naturale. Transformările globale și problemele general umane provocate de acestea au constituit rezultatul unor transformări cantitative și calitative multiseculare care s-au produs atât în evoluția socială, cât și în sistemul „societate-natură”. Rădăcinile apariției acestora se ascund în istoria dezvoltării civilizației contemporane care a generat o criză de proporții a societății industriale, a culturii axate pe tehnocrație în general. În perioada postbelică această criză a cuprins întregul complex al interacțiunii dintre oameni, a schimbat principial relațiile dintre om și societate, dintre societate și natură, afectând la modul direct interesele vitale ale întregii comunități mondiale.

Consecințe ale acestei evoluții au fost nu doar „explozia demografică” și globalizarea economiei, dar și degradarea mediului în urma căreia s-a profilat tendința de degradare a omului însuși. Comportamentul, viziunile și modul de gândire a acestuia s-au dovedit a fi incapabili să se schimbe în conformitate cu acele transformări ce au început să se producă în jurul lui cu o viteză tot mai mare. Deja primele studii în domeniul globalisticii au demonstrat că motivul dezvoltării rapide a proceselor social-economice a fost omul însuși și activitățile sale directe transformatoare amplificate și multiplicate de noi și noi performanțe în domeniul științei și tehnicii. Tot atunci s-a constatat că doar pe parcursul a câteva decenii, în rezultatul creșterii rapide a performanțelor tehnico-științifice, evoluția forțelor de producție a societății a cunoscut mai multe transformări de-

cât pe parcursul a mai multor secole anterioare. Totodată, procesul de transformări se desfăşura cu o viteză crescândă fiind permanent însoţit de transformări tot mai profunde şi mai solide în diverse domenii ale vieţii sociale. Spre sfârşitul secolului XX, odată cu apariţia Internetului, a poştei electronice, a radiotelefoanelor, aceste transformări, în general, au devenit fără precedent, iar tehnica de unicat şi transportul modern au sporit colosal mobilitatea şi capacităţilor transformatoare ale oamenilor, numărul cărora continuă să sporească cu nişte ritmuri ameninţătoare. În consecinţă, pe Terra nu doar că n-au mai rămas locuri neexplorate, aici practic nu mai sunt nici teritorii curate, spaţii acvatice şi aeriene starea naturală a cărora n-ar fi fost afectată direct sau indirect de activitatea umană. Toate acestea ne permit să numim acum planeta „casă comună", „sat mondial", să calificăm drept globale procesele şi problemele care au ajuns comune pentru toată lumea, să numim *globalistică* domeniul de cunoaştere ştiinţifică consacrat acestor subiecte.

Referindu-se la diferite domenii ale vieţii sociale şi abordând direct interesele oamenilor globalistica se află în legătură strânsă cu politica şi ideologia. La acest capitol este de menţionat acele diferite direcţii şi curente ale globalisticii care s-au manifestat destul de accentuat deja la primele etape de dezvoltare a acesteia când confruntarea dintre două sisteme social-economice adverse din punct de vedere ideologic au determinat evoluţia globalisticii în două direcţii, una fiind numită „*globalistică occidentală*", iar cealaltă – „*globalistică sovietică*". Pe parcursul ultimului deceniu confruntarea ideologică a cedat locul divergenţelor economice, culturale, religioase, naţionale. În consecinţă, acestea au constituit baza pentru divizarea lumii în câteva regiuni mari, ca un fel de subiecte ale relaţiilor internaţionale. Totodată, în prim-plan au ieşit diferenţele de cultură şi civilizaţie dintre diverse ţări şi popoare care au şi determinat nişte abordări un pic diferite faţă de înţelegerea proceselor mondiale contemporane, în special, abordarea *occidentală, euroasiatică, orientală, islamistă* etc. Ţinând cont că orice clasificare este într-o anumită măsură convenţională ne vom referi doar la unele dintre abordările şi direcţiile specifice pentru globalistica contemporană, iar pentru a le imprima un caracter mai concret vom evidenţia în acest sens componenta universală şi cea rusească.

Astfel, în globalistica universală chiar din start s-au constituit două direcţii: cea „*tehnocrată*" în cadrul căreia impactul pozitiv al ştiinţei şi tehnicii asupra vieţii societăţii era vădit exagerat şi cea „*tehno-pesimistă*" care punea consecinţele negative ale globalizării pe seama progresului tehnico-ştiinţific, a capitalului internaţional şi a corporaţiilor transnaţionale [11, p.875-878]. Ulterior, poziţiile acestora s-au apropiat şi, totodată, au fost ajustate în funcţie de influenţa diferitor aprecieri vizavi de perspective de evoluţie ale pieţei mondiale, iată de ce această divizare în prezent poate fi respectată doar destul de convenţional. Cât priveşte globalistica rusească, în perioada sovietică, când era supusă unei

influențe ideologice puternice, aceasta se caracteriza prin tendințe moderat de optimiste. Totodată, chiar din start, în globalistica rusească s-au conturat câteva direcții în cadrul cărora, destul de convențional, le putem evidenția pe următoarele [10, p.199-209]:

„Filozofico-metodologică”, în cadrul acesteia sunt cercetate cauzele filozofice, esența, geneza proceselor globale, sunt analizate cele mai importante transformări social-politice și economice necesare pentru soluționarea cu succes a problemelor globale, dar și a proceselor ce stau la baza acestora;

„Socio-naturală”, ce cuprinde un spectru larg de probleme dintre care cea mai mare îngrijorare o provoacă ecologia, asigurarea cu resurse de materii prime, cu resurse energetice, de apă, de pământ etc. În acest domeniu al cercetărilor interacționează strâns reprezentanții științelor naturale, tehnice, sociale, ai politicului, cei din sfera de producere, activiști ai vieții publice. Aceștia își canalizează eforturile în direcția elaborării principiilor și metodelor de optimizare a interacțiunii dintre societare și natură, ecologizării producerii și utilizării raționale a resurselor naturale;

„Culturologică”, în cadrul acesteia în centrul atenției se află problemele de globalizare care apar în domeniul progresului tehnico-științific, populației, sănătății, culturii, dreptului, educației, dar și în alte domenii ale vieții sociale.

Tendințe noi și perspective în dezvoltarea globalisticii contemporane.

În ultima perioadă, practic în toată lumea este acordată o atenție sporită aspectelor politice, sociale, ideologice, culturale și civilizaționale ale globalisticii, globalizării etc. Astfel de cercetări se efectuează în Rusia (o anumită analiză a dezvoltării globalisticii inclusiv în Rusia, cât și analiza tendințelor, perspectivelor globalisticii contemporane a întreprins-o A.Ciumacov) [12], în statele europene, în SUA, Canada, inclusiv în Republica Moldova, unde s-au realizat cercetări în domeniul globalisticii din perspective atât generale, cât și mai speciale [13; 14; 15], în România [16; 17; 18; 19; 20] etc. Aceasta a generat extinderea semnificativă a hotarelor globalisticii și a avut un impact important asupra problemelor soluționate de globalistică. Domeniul producerii materiale și activitatea spirituală, ecologia și modul de viață, cultura și politicul – toate acestea acum țin de *globalistică* care, în virtutea celor enunțate, trebuie să fie definită ca *un domeniu interdisciplinar al cercetărilor științifice orientate spre identificarea esenței proceselor de globalizare, a motivelor de apariție a acestora și a tendințelor de dezvoltare, dar și spre analizarea problemelor globale generate de aceasta, identificarea căilor de afirmare a consecințelor ei pozitive pentru om și biosferă și pentru combaterea celor negative*.

Într-un sens mai larg, termenul de *„globalistică”* desemnează *totalitatea cercetărilor științifice, filozofice, culturologice și aplicative asupra diferitor as-*

pecte ale globalizării și a problemelor globale, inclusiv rezultatele obținute de pe urma acestui gen de cercetări, dar și activitățile practice de realizare a acestora în domeniul economic, social și politic atât la nivelul unor state aparte, cât și la scară internațională.

Pentru a evita analogiile incorecte și confuziile metodologice este important să menționăm că globalistica nu trebuie percepută ca și disciplină științifică separată sau specială care apar într-un număr mare în rezultatul diferențierii cunoașterii științifice ori la limita dintre niște discipline conexe. Globalistica a fost generată de ceva opus – de procesele integraționiste specifice pentru știința contemporană și reprezintă un domeniu de cercetări și cunoștințe în cadrul căruia diferite discipline științifice și filozofia – preponderent într-o interacțiune strânsă, fiecare din punctul de vedere al obiectului său și a metodei sale – analizează toate aspectele posibile ale globalizării, propun anumite soluții pentru problemele globale examinându-le atât separat unele de celelalte, cât și în cadrul unui sistem integru. Acest fapt generează o consecință importantă. Putem aborda problema *subiectului, obiectului, metodei, scopului, garniturii de noțiuni* etc. ale globalisticii, așa cum propun unii dintre cercetători [13]. Însă trebuie să ținem cont de faptul că răspunsurile la aceste chestiuni în raport cu globalistica țin de altă dimensiune în comparație cu celelalte științe concrete. În particular, subiectul globalisticii nu poate fi identificat univoc, deși, prin simplificare, de fapt putem spune că subiectul acesteia o constituie integritatea lumii, omenirea în general și întreaga biosferă cu elementul ei de bază – omul. La fel, garnitura de noțiuni a globalisticii va fi unică doar într-o anumită măsură (la nivel filozofico-metodic), în rest aceasta va fi „răzlețită" prin științe separate care țin de cercetările respective. Dacă e să ne referim la metodele și obiectivele globalisticii atunci, pe lângă identificarea anumitor abordări de bază, va trebui să ne axăm pe enumerarea nu doar a unor științe separate și a contribuției acestora la cercetarea problemelor respective, dar și pe stabilirea modului în care sunt implicate în globalistică filozofia, culturologia, politica, ideologia, iar din acest motiv respectiva sarcină devine din start practic irealizabilă.

Încă o deosebire importantă a globalisticii de disciplinele științifice rezidă în faptul că interpretarea tendințelor globale și soluționarea principială a problemelor generate de acestea necesită nu doar niște cercetări teoretice, dar și niște acțiuni practice eficiente și conforme acestora. În acest fel globalistica exercită la modul obiectiv un rol integrator în domeniul științei și practicii, provocându-i pe mulți savanți, politicieni și actori sociali să vină cu o abordare nouă asupra lumii moderne și să-și conștientizeze implicarea în destinul comun al omenirii. Globalistica ne face să reflectăm asupra faptului că globalizarea și problemele generate de aceasta oferă omenirii o singură oportunitate: înfruntând fragmentarea și divergențele să tindă spre unitate încercând totodată să păstreze autenticul culturilor, tradițiilor seculare și al valorilor fundamentale ale diferitor națiuni și

popoare. Însă o astfel de unitate și coordonare în acțiuni pot fi asigurate doar prin înțelegerea adecvată a proceselor și evenimentelor care se produc în lumea modernă, iar cunoștințele despre aceasta sunt elaborate și formulate în cadrul globalisticii unde obiectivele imediate și perspectivele îndepărtate sunt analizate într-o corelare strânsă.

În final este necesar de remarcat că o serie de concluzii bazate pe analiza tendințelor obiective ale dezvoltării sociale s-ar putea ciocni de niște obiecții fondate din partea celor care percep globalizarea, în primul rând, ca pe o luptă a intereselor și ca pe o activitate țintită a unor clanuri și state separate, inclusiv, cu prețul ignorării intereselor, ba chiar și violării drepturilor legale ale altora. Astfel de reproșuri vor fi justificate și va fi necesar să fie luate în calcul atât în cadrul unor cercetări teoretice, cât și în cadrul activităților practice când sunt abordate aspectele globalizării și consecințele sale. Însă când vine vorba despre statutul globalisticii, dar și despre definirea obiectului și hotarelor ei avem de soluționat o altă problemă și ne ciocnim nu de factorul subiectiv, ci, de obicei, de subiectivismul și de atitudinea subiectivă a unor cercetători, oricum însă opinia acestora nu trebuie să înlocuiască analiza unor tendințe obiective ale proceselor mondiale.

Dacă e să ne referim acum la unele din cele mai recente tendințe și perspective în dezvoltarea globalisticii contemporane, inclusiv în lumina ultimului Congres de globalistică de la Moscova, ar trebui să menționăm următoarele. În primul rând, o tendință majoră, evidentă, așa cum de fapt și în majoritatea științelor contemporane, este procesul continuu de diferențiere, diversificare a globalisticii, apariția așa ziselor globalistici particulare, a multor ramuri speciale, domenii, subdomenii, compartimente globalistice. Aici pot fi menționate de rând cu principalele grupe de globalistici deja existente, cum ar fi cele economice, politice, culturologice, filosofice, și a altor globalistici, spre ex., globalistica creștină, globalistica catolică [21], protestantă etc. În aceste condiții de diferențiere de mai departe a globalisticii, ceea ce este foarte important de menționat, tot mai mare și mai important, mai ales din punct de vedere metodologic, devine *rolul integrator al globalisticii generale*, care există, trebuie să existe și să se dezvolte mai departe de rând cu globalisticile particulare, speciale, ramurale etc.

O altă tendință majoră, la fel foarte importantă, despre ce s-a vorbit și la Congresul de la Moscova, după cum vom vedea mai departe, este atenția sporită față de problemele metodologice ale globalisticii [22]. Această tendință este cu atât mai importantă, având în vedere acele multiple probleme care rămân deschise și necesită rezolvare, cum ar fi cele legate de statutul, obiectul, specificul, problematica globalisticii, rolul acesteia în sistemul științelor contemporane etc.

Acum despre Congresul de globalistică de la Moscova și ceea ce s-a discutat în cadrul acestuia [23]. Câteva cuvinte despre Congres propriu zis. A fost cel de-al III-lea congres științific mondial de globalistică «Globalistica-2013»,

consacrat aniversării de 150 de ani de la naşterea renumitului savant rus Vladimir Vernadschii. A fost cel mai mare şi primul în Eurasia forum dedicat problemelor studiilor globale la care au luat parte peste 500 de savanţi din 25 de state din Europa, Asia, America. Congresul a pus în discuţie mai multe probleme importante şi actuale a globalisticii, studiilor globale contemporane, printre acestea *Tineretul şi globalizarea* (în cadrul unei mese rotunde speciale), *Convergenţa ca o tendinţă globală de dezvoltare a ştiinţei şi tehnicii*, *Asia Centrală şi ţările beligerante în epoca globalizării* (acestea în cadrul unor simpozioane). În cadrul sesiunilor principale de lucru a Congresului au fost discutate un şir de teme, cum ar fi: *Învăţătura lui V.I.Vernadschii despre biosferă şi noosferă: interpretarea contemporană şi evoluţionismul global; Metodologia globalisticii: aspectele filosofice; Globalistica politică şi relaţiile internaţionale; Globalistica în universităţi şi şcoli; Prognozarea şi modelarea globală; Economia globală*. Tot în cadrul Congresului a mai fost organizat un Master class "*Comunicarea Cross-culturală*", Masa rotundă "*Schimbările politice globale în contextul crizei civilizaţionale*", Simpozionul "*Megaistoria şi evoluţia globală*", discuţia în cadrul panelului "*Revoluţiile colorate în spaţiul ex-sovietic*". A fost organizată şi o Conferinţă video cu Universitatea Santa Barbara din California (SUA) "*Schimbările în educaţia globală*". Încă un rezultat al Congresului a fost crearea unui club neformal al savanţilor, Clubului de la Moscova, care va continua tradiţiile cunoscutelor centre de experţi în domeniu, cum ar fi Clubul de la Roma. După cum vedem, Congresul a fost deosebit de productiv, rezultativ şi fără îndoială are şi va avea şi în continuare o mare importanţă în dezvoltarea de mai departe a globalisticii, a studiilor globale în mai multe state ale lumii participante la acest forum ştiinţific.

Congresul, cum s-a mai menţionat, a acordat o atenţie specială învăţăturii lui V.Vernadschii. În special s-a discutat despre învăţăturile savantului despre biosferă şi noosferă. Aceste învăţături, în special cea despre noosferă, despre civilizaţia umană ca sferă a tot ceea ce este raţional, rămân în vigoare astăzi şi vor fi valabile încă pentru mult timp înainte. În orice caz, sfera raţionalului pe Pământ, despre care vorbea savantul rus, încă pe departe nu este creată. Nici chiar Europa, europenitatea, care s-a conceput şi s-a proclamat de la raţionalişti încoace ca sferă a raţionalităţii, încă pe departe nu este realizată. Astfel că ideile lui Vernadschii nu-şi pierd din actualitate dat fiind că mai este mult până se va ajunge să avem o planetă a raţiunii, o planetă raţională din toate punctele de vedere. O aşa planetă încă urmează s-o construim. Globalisticii ca ştiinţă şi în plan teoretic, dar şi în plan practic îi revine un rol deosebit de important în această construcţie, sigur cu condiţia ca omenirea cu multiplele şi tot mai complicatele problemele sale globale să nu să se autodistrugă până când va ajunge la înţelepciune, la raţiune.

În sfârșit, ceea ce ține de perspective. La sigur că globalistica ca știință are bune perspective de dezvoltare de mai departe. Și aceasta datorită în primul rând faptului că realitatea de azi, dezvoltarea contemporană care a devenit globală, multiplele probleme globale contemporane care se agravează și se înmulțesc, amplul proces de globalizare cu toate problemele sale – toate acestea și altele deschid în fața globalisticii noi orizonturi, pun noi sarcini necesare de a fi soluționate. Însă, ca globalistica de astăzi să se dezvolte mai departe, pentru ca aceasta să depășească pericolele care există și care pot să mai apară, știința respectivă trebuie să se mențină în albia sa problematică și, ceea ce este cel mai important, să evite cele două mari riscuri care stau în fața acesteia. Pe de o parte, globalistica ar trebui să evite extinderea excesivă așa încât să-și piardă până la urmă distincția, specificul, pentru că oricum, necătînd la caracterul său multidisciplinar, știința despre care discutăm nu poate să înglobeze toate acele științe, ramuri din care ea se alimentează, să înlocuiască să zicem filosofia sau să se transforme într-o așa megaștiință, cum, dealtfel, prezic sau propun unii autori, care ar deține într-un fel toate cunoștințele despre lumea globală contemporană. Așa ceva ar fi și imposibil, și absurd. Globalistica, da, are menirea să elaboreze și să dezvolte o concepție generală despre lumea globală contemporană aflată în proces de globalizare. În acest sens globalistica, evident, se apropie sau se aseamănă într-un fel cu filosofia. Dar asta nu înseamnă că ea își pierde specificul său, distincția despre care s-a vorbit mai sus.

Pe de altă parte, globalistica, pentru dezvoltarea sa de mai departe, de rând cu evitarea extinderii excesive, trebuie să evite și un alt pericol – tendința într-un fel reducționistă de o îngustare, o reducere a problematicii sale la ceva aparte, foarte concret, cum ar fi reducerea la problemele globalizării sau la problemele globale contemporane. Sar putea întâmpla, de ex., ca pe viitor, datorită acumulării datelor, faptelor, materialelor cercetarea problemelor globale să se constituie într-o ramură sau poate chiar domeniu științific separat, special, concret etc. Dar oricum aceasta ar trebui în toate cazurile să păstreze legătura sa strânsă cu globalistica generală, care, în cazul de față, ar constitui baza metodologică, fundamentul pentru aceasta și alte domenii, ramuri, științe globalistice concrete. Realitatea, practica, necesitățile vor arăta cum, încotro se va dezvolta mai departe globalistica și tot ce e legat de acest domeniu mare, într-adevăr multidisciplinar.

Bibliografie

1. Чешков М.А. Глобалистика как научное знание. Очерки теории и категориального аппарата. – Москва, 2005.
2. Барлыбаев Х.А. Общая теория глобализации и устойчивого развития. – Москва, 2003.

3. Rusnac Gh., Sacovici V. Globalistica: Globalizarea şi integrarea, problemele globale ale contemporanităţii, antiglobalismul. – Chişinău: CEP USM, 2007.
4. Василенко И.А. Политическая глобалистика: Учебное пособие для вузов. – Москва: Логос, 2000.
5. Панарин А.С. Искушение глобализмом. - Москва: ЭКСМО-Пресс, 2002.
6. Глобалистика как отрасль научного знания. // Материалы постоянно действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых "Глобальный мир", Вып.3. - Москва, 2001.
7. Чумаков А.Н. Глобализация. Контуры целостного мира. - Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005.
8. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – Москва: Наука, 1988.
9. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – Москва, 1991.
10. Глобалистика. Энциклопедия / Гл. ред. И.И. Мазур, А.Н.Чумаков. – Москва: Радуга, 2003.
11. Глобалистика: Международный, междисциплинарный, энциклопедический словарь. / Гл. ред. И.И. Мазур, А.Н.Чумаков. – Москва – Санкт-Петербург – Нью-Йорк: Элима, Питер, 2006.
12. Чумаков А.Н. Глобалистика в системе современного научного знания. // Журнал «Вопросы философии». – http://vphil.ru/index2.php?option=com
13. Vasilescu Gr. Conceptul de "globalistică": cu privire la definiţia, obiectul, statutul, noţiunile şi problemele principale ale globalisticii. // Studii internaţionale. Viziuni din Moldova, Vol.III, nr.2, 2007, p.191-202.
14. Galaju I., Toma A. Economie mondială. Securitate în condiţiile globalizării. – Chişinău, 2001.
15. Procesul de globalizare: provocări şi soluţii. // Materialele conferinţei ştiinţifice "Secolul XXI în căutarea alternativei terorismului internaţional" din 11 septembrie 2003 şi a conferinţei ştiinţifice internaţionale "Procesul de globalizare: provocări şi soluţii". – Chişinău: CEP USM, 2004.
16. Bari I. Probleme globale contemporane. - Bucureşti: Ed. Economica, 2003.
17. Marin D. Globalizarea şi aproximările ei. - Bucureşti: Ed. Economica, 2004.
18. Chirovici E. Naţiunea virtuală. Eseu despre globalizare. – Iaşi: Ed. Polirom, 2001.
19. Frigioiu N. Globalizarea versus problemele globale ale omenirii. – Bucureşti, 2000.
20. Maliţa M. Zece mii de culturi o singură civilizaţie. – Bucureşti, 1998.
21. Круглова Г. Католическая глобалистика, http://svom.info/entry/227-katolicheskaya-globalistica/

22. Василеску Г. Методологические аспекты глобалистики. // Век глобализации. Исследования современных глобальных процессов. Научно-теоретический журнал, №1(5), 2010, с.18-29, www.globalistica.ru
23. http://www.strf.ru/material.aspx?CatalogId=221&d_no=71458

Prezentat la redacție
la 10 octombrie 2014

PERSPECTIVELE COMERŢULUI EXTERIOR ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN SPRIJINUL NEGOCIERILOR ZLSAC DINTRE UE ŞI GEORGIA[1]

Tatiana DIACONU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Științe Economice, Catedra Administrarea Afacerilor.
Lector magistru, doctorand

This ratification opens the way for a swift provisional application of this Treaty. Immediately upon entry into force, the European Union will remove all import duties on imports from Georgia. Georgian companies which export to the European Union will benefit right from the start. Companies will also benefit immediately from simpler conditions for establishing their businesses in the European Union and in Georgia. Not only does this help Georgian companies who wish to do business in the European Union; it will also boost investment and create jobs in Georgia with immediate effect.

Keyword-exports, imports, foreign economic relations, negotiation, businesses, the European Union Georgian companies, Gross Domestic Product (GDP), trade, Association Agreement.

Semnarea acordului de asociere dintre Georgia şi UE va conduce la finalizarea procesului şi în mod semnificativ fiecare dintre aceste ţări oferind cîte o Zonă de Liber schimb Aprofundat şi cuprinzător. Acesta fiind un moment important în special pentru această ţară, dar şi pentru UE, dat fiind faptul că va aprofunda într-o oarecare măsură, în mod nesemnificativ legăturile politice şi economice dintre părţile semnate cu o perspectivă pe termen lung de cooperare economică. Totodată, Acordurile de Asociere au scopul de a aprofunda relaţiile politice şi economice dintre UE şi ceilalţi semnatari şi de a integra treptat aceste ţări în piaţa internă a UE - cea mai mare piaţă unică din lume. În domeniul comerţului, acordurile vor oferi semnatarilor un cadru mai larg pentru modernizarea relaţiile lor comerciale şi de dezvoltare a economiilor fiecărei ţări, precum şi deschiderea pieţelor prin eliminarea progresivă a tarifelor vamale şi a cotelor. Totodată, va fi posibilă armonizarea legilor, normelor şi reglementărilor în diverse sectoare legate de comerţ [2, p.278].

Abordând o tematică de actualitate, lucrarea de faţă îşi propune ca obiectiv principal analiza, la nivel naţional, a comerţului exterior prin prizma unor indicatori cantitativi în contextul intrgrării Georgiei în spaţiul european şi a nece-

[1] *Articol elaborat în cadrul proectului Marie Curie Action, EU-PREACC - Possibilities and limits, challenges and obstacles of transferring CEE EU pre-accession best practices and experience to Moldova's and Georgia's pre-accession process (2013-2017)*

sităţii de adaptare a acesteia la standardele impuse de Uniunea Europeană precum şi măsurile ce se impun în acest sens şi nu în ultimul rind impactul ZLSAC asupra comercializării produselor georgiene.

Negocierile ZLSAC dintre UE și Georgia a durat relativ o perioadă scurtă de timp - 17 luni. Discuțiile au fost efectuate într-un atmosferă constructivă cu multe opinii privind problemele convenite între ambele părţi, dar totuşi pînă la urmă cu succes. Succesul negocierilor a contribuit în mare măsură la faza pregătitoare informală, care a continuat timp de aproape trei ani. Disponibilitatea UE de a coopera cu Georgia, cu scopul de a încheia acordul de liber schimb a fost exprimată de Uniunea Europeană la 1 septembrie 2008 în baza concluziilor Consiliului. Consiliul European anunţat Georgia privind pregătirele în ceea ce privește negocierile privind ZLSAC. În martie 2009, CE a prezentat la Tbilisi documentul oficial de evaluare a Georgiei privind pregătirea ei pentru a începe negocierile privind ZLSAC, împreună cu o pachet de recomandări. Îndeplinirea acestor recomandări a fost de fapt stabilit ca o condiție prealabilă pentru începerea negocierilor pe patru domenii cheie.

Aceste patru domenii cheie considerate cruciale de către CE pentru începerea negocierilor au fost: barierele tehnice în calea comerțului, măsurile sanitare și fitosanitare, drepturile de proprietate intelectuală și politica de concurenţă.

Efectuarea recomandările de mai sus, numite de UE s-au dovedit a fi dificile, deoarece politica urmărită de guvernul georgian este diferită de cea a UE. Cu toate acestea, partea georgiană, după o discuție destul de lungă cu serviciile CE relevante, a ajuns la un compromis cu acordul CE. Guvernul georgian a aprobat strategii cuprinzînd trei domenii prioritare în 2010, începînd cu (comerţul, măsurile sanitare şi fitosanitareși politica în domeniul concurenței), și punerea lor în aplicare. De asemenea, au fost luate măsuri semnificative şi în domeniul al patrulea şi punerea lor în aplicare. La sfârșitul anului 2011, UE a decis să lanseze negocieri cu Georgia pe ZLSAC. Potrivit CE această decizie a fost condiționată de Georgia îndeplinind o serie de "recomandări-cheie." Acestea au fost emise în martie 2009 și a acoperit necesarul de reforme pe unele domenii-cheie de reglementare legate de comerţul și investițiile pentru a pregăti Georgia spre negociere. În cadrul discuțiilor ZLSAC, care a început în februarie 2012, au fost aranjate șapte runde de negocieri. Negocierile s-au desfăşurat cu uşile închise şi prin urmare, informațiile despre conţinutul acestor negocieri a fost limitate. Conform datelor disponibile, a devenit clar că după a cincea rundă (29-31 ianuarie 2013), negocierile privind principalele capitole au fost deja aproape completate. În a șasea rundă (19-21 martie) părțile au făcut progrese majore la următoarele capitole, cum ar fi măsurile sanitare și fitosanitare, proprietate intelectuală. Iar la 22 iulie 2013, Uniunea Europeană și Georgia au încheiat cu succes negocierile pentru Acordul ZLSAC ca parte componentă a acordului de asociere. De îndată ce procedurile interne ale UE și Georgia au fost completate, LZSAC ca pa-

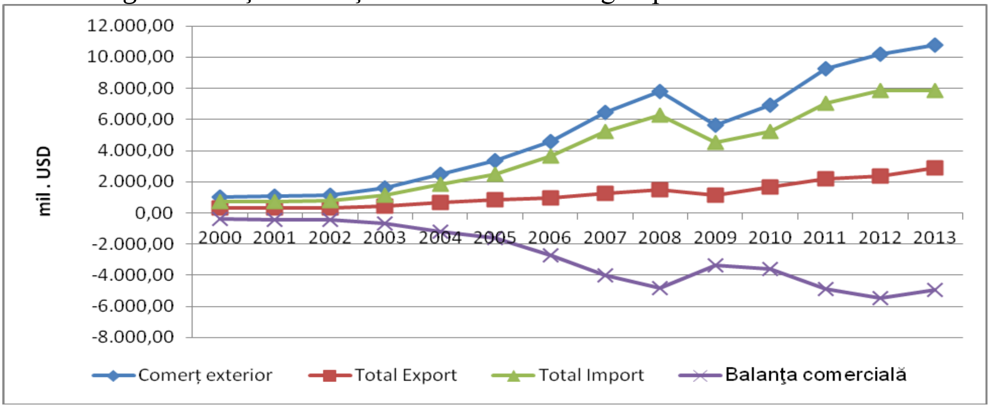
rte componentă în acordul de asociere a fost semnat pe 27 iunie 2014. Semnarea la 27 iunie a acordurilor de asociere, inclusiv ZLSAC cu Georgia, a fost un punct de reper istoric deschizând un nivel calitativ nou al relațiilor dintre aceste părţi şi în mod special cele comerciale [1, p.137-139; 6].

Georgia depinde tot mai mult de comerțul cu UE decât vice-versa, astfel eliminările barierilor tarifare va fi în primul rând în beneficiul Georgiei. În ceea ce privește bunurile, taxele de import pe toate mărfurile importate din Georgia în UE sau invers vor fi eliminate imediat. Ca urmare, se prognozează o creștere a comerțului în Georgia, cu 12% pentru exporturi și 7,5% respectiv pentru importuri. Acest lucru va fi un impuls important pentru economia și companiile georgiene. Mai mult decât atât, importatorii europeni vor economisi 10,8 mil € pe reduceri de taxe, în timp ce importatorii georgieni vor avea un plus de 84.2 mil €. Acest acord va mai conduce la creșterea PIB-ului cu 4,3% pe an (292 mil € din venitul național), cu condiția ca reformele să fie finalizate. UE va sprijini Georgia și agenții săi economici în proiectarea acestor reforme ce le-a pus în aplicare. Aceste cifre nu includ numai creșterea investițiilor, ceea ce este foarte probabil să crească puternic datorită deschiderii piețelor, prin ZLSAC, dar şi stimularea creşterii numărului de producători precum şi crearea a unor noi locuri de muncă pe termen lung. Aceste previziuni elaborate la nivel macroeconomic trebuie totuşi corelate cu unii indicatori cantitativi privind comerţul exterior a Georgiei, pentru a avea o viziune mai clară privind impactul semnării acordului LZSAC şi perspectivele pentru această ţară [1, p.140; 6].

Astfel considerate ca rezultatele macroeconomice înregistrate pe parcursul anilor 2000-2013, se impune concluzia regretabilă că nu s-a reuşit deocamdată de a valorifica eficient rolul comerţului exterior, deşi politica generală a ţării este orientată spre extinderea şi intensificarea relaţiilor comerciale externe - fapt demonstrat de semnarea acordului cu UE din 27 iunie 2014, precum şi de lansarea reformelor pentru îmbunătăţirea mediului de afaceri şi, implicit cel investiţional.

Rezultatele anuale cu privire la comerţul exterior au fost, mai mult sau mai puţin, previzibile, urmând tendinţele diminuării pe parcursul anilori în direcţia deteriorării soldului balanţei comerciale (comerţul cu bunuri), performanţa negativă a căruia neputînd fi compensată.

Fig.1. Evoluţia comerţului exterior al Georgiei pentru anii 2000-2013



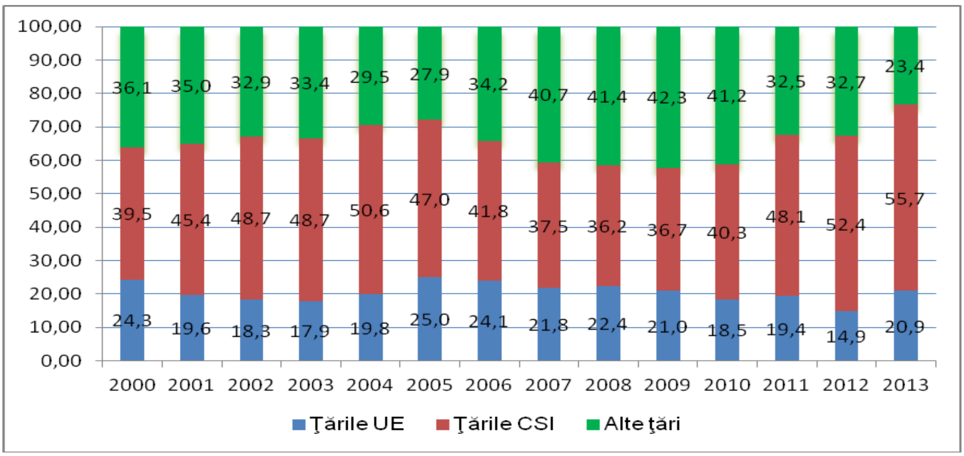
Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [1; 6].

In conformitate cu calculele efectuate din graficul de mai sus pe parcursul perioadei analizate, v***aloarea comerţului exterior*** a Georgiei, a avut o creştere progresivă în anul 2013 comparativ cu anul 2000 cu aproximativ de 6,7 ori, excepţie făcînd numai anul 2009, care a coincis cu criza mondială, când s-a produs o scădere drastică a comerţului exterior cu 27,4%, atât a exporturilor cu 24,19%, cît şi a importurilor cu 28,59% faţă de nivelul anului precedent. Începînd cu anul 2010 Geoargia îşi ia revanşa privind comerţul exterior astfel încît a atins valoarea de 9.246,9 mil $ SUA în 2011, sau mai mult cu 33,34% comparative cu anul precedent 2011. Deasemenea creşteri se constată şi pe parcursul anului 2012, unde valoarea tranzacţiilor comerciale înregistra 10.219,6 mil $ SUA adică mai mult cu 10,52% faţă de anul 2011 şi mai puţin cu 564,1 mil $ SUA, comparativ cu anul 2013.

Creşterea comerţului exterior a fost înfluienţată în mare parte de majorarea fluxurilor de import decît cele de export, dar cu ritmuri mult mai mari depăşind de altfel exporturile. Astfel, în anul 2013, comparativ cu 2000, exportul, exprimat în $ SUA în valori nominale, a crescut de aproximativ de 9 ori şi în valori reale cu 2.585,4 mil $ SUA mai mult, atingînd valoarea de 2.909,3 mil $ SUA în 2013. Oscilaţii negative se observă numai în anul 2009 cînd exporturile s-au diminuat faţă de anul precedent cu circa 361,7 mil $ SUA. Această reducere autorităţile o explica prin faptul ca nu produsele georgine sunt necalitative, dar totusi criza mondială şi-a pus amprenta afectînd veniturile acestei ţări. Revitalizarea considerabilă a exporturilor după anul 2009 se datorează în mare parte redresării prompte a cererii pe principalele pieţe de export, determinată de ritmurile de creştere intensive după perioada de criză. Asa, dar se observă creşteri în lanţ privind exportul începînd cu anul 2010 cînd valoarea lor era de 1.677,5 mil $ SUA, majorînduse pînă la 2.909,3 mil $ SUA în 2013 sau mai mult cu

1.231,8 mil $ SUA. Evoluția importurilor în Georgia de asemenea a suferit schimbări calitative structural în perioada anilor 2000-2013, unde se înregistrează o tendinţă de creştere a importurilor, care, în anul 2013 au sporit până la 7.874,4 mil $ SUA, comparativ cu anul 2000 cînd importurile alcătuiau 709,5 mil $ SUA s-au cu un ritm de creştere mai mare de 11,1 ori. Deasemenea ca şi exporturile, anul 2009 a avut o influienţă şi asupra importurilor, unde a influienţat pozititiv comerţului exterior, reducîndu-se în dinamică cu circa 1.801,3 mil $ SUA, faţă de a aceeasi perioadă a anului 2008. Prin urmare, în mare parte, creşterea cu ritmuri accelerate a importurilor, dar în acelaşi timp, performanţele exporturilor georgiene fiind foarte modeste, au condus la ***deteriorarea balanţei comerciale generînd un sold negativ*** pe tot parcursul evoluţiei analizate din graficul de mai sus, de la 385,6 mil $ SUA în anul 2000 pînă la 4.965,1 mil $ SUA sau mai mult de 12,9 ori în 2013, comparativ cu perioada de bază a anului 2000. Drept consecinţă schimbărilor pe piaţa internaţională, în condiţiile crizei şi reducerii considerabile a importurilor în economia georgiană, pe parcursul anului 3013 şi 2009 s-a produs careva oscilaţii ceea ce au contribuit la reducerea sensibilă a soldului negativ al balanţei comerciale de la 4.806,2 mil $ SUA în 2008 pînă la 3.366,6 mil $ SUA în 2009 şi de circa 0,9 ori în mai putin 2013 comparativ cu 2012. Aceste pierderi fiind foarte semnificative şi cu consecinţe dure pentru economia georgiei generînd totusi o balanţă comercială negativă.

Fig.2. Evoluţia ponderii exportului Georgiei, după structura geografică pe anii 2000-2013



Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [5].

Pe parcursul periadei analizate s-au înregistrat uşoare modificări în structura exporturilor pe grupe de ţări şi anume, relansarea foarte slabă a exporturilor pe piaţa UE şi respectiv, creşterea cu ritmuri mai accelerate a exporturilor pe pi-

aţa CSI şi o diminuarea nesemnificativă la capitolul alte ţări. În urma acestei evoluţii exporturile destinate către UE au înregistrat reduceri de la 24,3% în anul 2000 pînă la 20,9% spre finele anului 2013 sau mai puţin faţă de perioada raportată cu 3,4%. Creşteri uşoare pe piaţa UE, Georgia le observă şi pe parcursul anilor 2004-2005, unde acestea au cunoscut o sporire de la 19,8% pentru anul 2004 pînă la 25,0% în anul 2005 atingînd cel mai mare apogeu din istoria evoluţiei acestei cercetări, sau mai mult cu 5,2% comparativ cu nivelul anului precedent. Deasemenea oscilaţii pozitve, însă nesemnificative se atestă şi pe parcursul anilor 2008, unde exporturile destinate către UE atingeau cota de 22,4%, mai mult faţă de anul precedent cu 0,6%. Examinînd perioada anilor 2009-2013 constatăm că cota veniturilor obţinute de Georgia pe această piaţă a început să cunoască o diminuare uşoară de la 21% pentru anul 2009 la 20,9% în anul 2013, excepţie făcînd anul 2011, care a cunoscut o majorare faţă de nivelul anului precedent cu 0.9% şi o scădere comparativ cu anul 2012 cu circa 4,5%. Odată cu modificarea reglementărilor privind încheierea Acordului de Asociere cu UE, Georgia a depus eforturi considerabile pentru a pătrunde pe piaţa europeană astfel încît exporturile înregistrate pe parcursul anului 2013 au înregistrat cota de 20,9% cunoscînd o înviorare cu 6% compatativ cu anul 2012 cînd acestea deţineau cota de numai 14,9%. Analizînd principalele ţări partenere din cadrul UE pentru anul 2013, putem menţiona că ponderea cea mai mare din structura exporturilor Georgiei pe piaţa europeană îi revine următorilor parteneri: Bulgaria - 24,79%, Italia – 13,0%, Germania – 12,0%, Spania – 11,0%, Belgia - 10,11%.

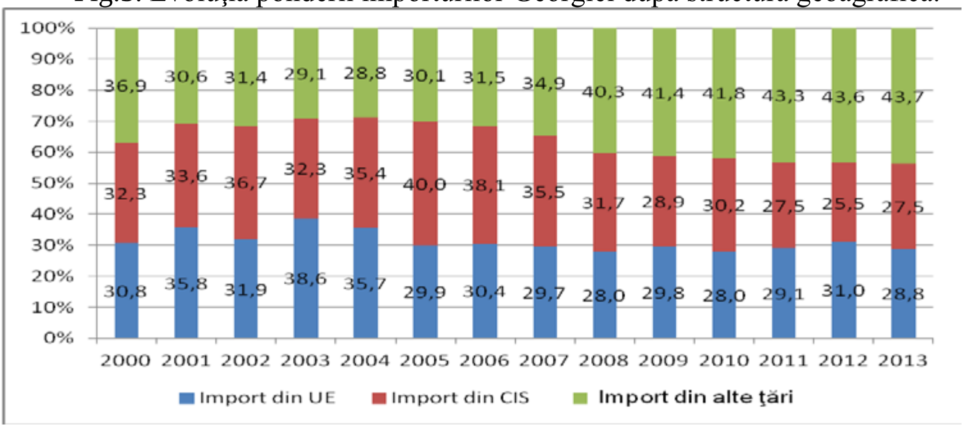
Necătând la diminuarea de 3,4% înregistrată pe parcursul anilor 2000-2013 a comerţului exterior al Georgiei pe piaţa UE, faţă de aceiaşi perioadă, ritmul a fost unul pozitiv, pentru exporturile orientate spre CSI, fiind în creştere pentru exporturile în CSI cu 16,2% în 2013 comparativ cu anul 2000. Analizînd structura exporturilor pe piaţa CSI, observăm că acestea au cunoscut un trend pozitiv pe parcursul anilor 2000-2005, adică o creştere de la 39,5% în anul 2000 pînă la 47% pentru anul 2005, sau mai mult cu 7,5%, ca mai apoi să se reducă cota de piaţă de la 41,8% în anul 2006 pînă la 36,2% în anul 2008, adică mai puţin cu 5,6%. Insă din datele tabelului de mai sus putem afirma că Georgia işi i-a revanşa imediat astfel încît îşi intensifică eforturile spre reabilitare pe această piaţă fiind tot mai mult dependentă de ţările membre ale CSI.

Această concluzie o putem stabili din faptul că eforturile depuse pentru a se menţine pe piaţa CSI, a luat amploare tot mai mult, lucru ce poate fi uşor vizualizat din rezultatele obţinute pe parcursul anilor 2009-2013. Analizînd această perioadă observăm că cota exporturilo pe piaţa CSI s-au majorat considerabil de la 36,7% la 55,7% în anul 2013 sau mai mult cu 19% faţă de anul 2009. Dintre acestea, cota cea mai mare privind exportul Georgiei în ţările CSI îi revine totuşi urmatoarelor ţări partenere: Azerbadjanului cu 43,8%, Armenia - 19,5%, Ucraina - 11,9%, Rusia - 11,7%, Kazahstan - 6,4% celelalte ţări avînd o pondere

de numai - 6,7%. Rezultatele analizei ne permit să deducem faptul că Georgia dă preferinţă mai mult pieţei din ţărilor CSI, fapt ce putem afirma cu certitudine că în mare măsură este dependentă de această piaţă precum şi de piaţa UE.

Prin urmare, aceste evoluţii s-au transpus printr-o scădere a ponderii altot ţări în structura exporturilor georgiene de la 36,1% în anul 2000 la 24,4% în anul 2013. Pe parcursul ecoluţiei exporturilor Georgiei cu alte ţări, constatăm că s-au înregistrat oscilaţii care au influienţat într-o măsură mai mare sau mai mică structura geografică a exporturilor. Astfel analizînd evoluţia exporturilor cu alte ţări constatăm că acestea au cunoscut o diminuare pe parcursul anilor 2000-2005, reducînduse de la 36,1% la 27,9% la finele anului 2005. Deasemenea reduceri se mai atestă şi pe parcursul perioadei 2010-2013, unde de asemenea ritmul de creştere a pieţei destinate ţărilor CSI, care fiind o piaţă mult mai receptivă, înregistrează o creştere pe parcursul perioadei analizate depăşind astfel ritmul de creştere cu alte ţări. Din exportul Georgiei destinate cu alte ţări, în fruntea clasamentului se află Turcia cu 26,9%, SUA - 20,1%, Iran - 6,4%, China – 5,0%, etc.

Fig.3. Evoluţia ponderii importurilor Georgiei după structura geoagrafică.



Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [5].

Pe perioada anilor 2000-2013 în structura geografică a importurilor georgiene s-a simţit o uşoară tendinţă de reorientare spre alte ţări - de la 36,9% în 2000 la 43,7% în 2013. Analizînd pe fiecare categorie în parte putem menţiona că Georgia colaborează cel mai mult cu alte ţări, ponderea cărora rămîne a fi totuşi preponderentă pe parcursul anilor. Examinînd în particular constatăm că importurile din alte, ţări au o tendinţă de creştere cu mici oscilaţii pe parcurul anilor 2001-2005, cînd au început să cunoască o reducere nesemnificativă de la 30,6% pînă la 30,1%. Principalele ţări strategic partenere din categoria altor ţări

privind importul, rămîne totuşi a fi: Turcia cu 17,1%, urmată de China cu 7,2%, Japonia - 4,1%, SUA - 3,2%, iar Emeratele Unite arabe cu numai 2,3%.

De asemenea uşoare modificări în structura importurilor pe grupe de ţări se constată şi asupra relaţiilor cu UE. Cu toate acestea, deşi această tendinţă redă o oarecare notă de optimism, totuşi, pe de o parte importurile de pe această piaţă se bazează pe produse cu un grad înalt de prelucrare, racordate la cerinţele UE. Din datele de mai sus observăm că evoluţia structurii importurilor pe grupe de ţări au avut o tendinţă oscilatorie pe întreaga perioada analizată. Astfel cota importurilor din ţările Uniunii Europene în anul 2013 a alcătuit 28,8% din valoarea totală a importurilor Georgiei, fiind cu 2% mai mică decât în anul 2000. Suma importurilor din această regiune pentru anul 2013 a constituit 2.270,7 mil $ SUA şi s-a majorat de 10,4 ori comparativ cu anul 2000. Importurile au provenit, în mare parte,din Germania (5,7% în volumul total al importurilor) şi Romania - 4,1%, Italia - 2,8%, Bulgaria - 2,5%, Franţa - 2,1%.

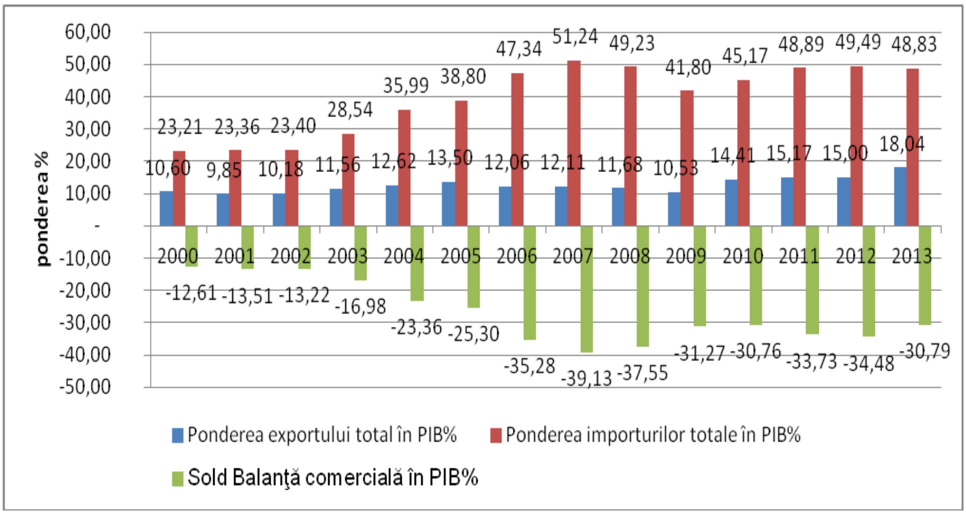
În perioada anului 2013, Georgia a importat de pe piaţa statelor CSI mărfuri şi servicii în valoare totală de 2165,9 mil $ SUA, pe când exporturile s-au cifrat la 1621,0 mil $ SUA. Deficitul balanţei comerciale a Georgiei cu acest grup de state a constituit 544,9 mil $ SUA, înregistrând o creştere de 5 ori în 2013, comparativ cu perioada similară a anului 2000. Importurile acestei ţări de pe piaţa statelor CSI le revine o pondere de 27,5% în structura geografică importurilor Georgiei în anul 2013, faţă de 32,2% în anul 2000. Totodată, importurile din CSI au o tendinţă de creştere pe parcursul perioadei analizate cu unele oscilatii nesemnificative. Cea mai mare majorare se înregistreaza în anul 2005 cu o cotă de 40 la sută din totalul importurilor, mai mult cu 4,6%. faţă de aceeasi periadă a anului precedent ca mai apoi să înregistreze o tendinţă de scădere pînă în anul 2012 ajungînd pînă la 25,5%. Această reducere a fost influienţată în mare parte datorită embargoului pus de Rusia începind cu anul 2006 asupra vinurilor şi apei minerale Georgiene. Drept rezultat, acestă ţară ca replică asupra acţiunilor guvernului rus, a început să caute alteternative intensificîndu-si concentraţia asupra unor state care fac parte din categoria altor ţări.

Totuşi o ieșire din CSI la acel moment ar fi fost o lovitură economică dură pentru Georgia. De aceea, din 2006 până în anul 2008, această țară a încheiat acorduri bilaterale cu toate statele CSI în parte. Astfel, ieșirea Georgiei din CSI nu a fost însoțită de schimbări radicale. Aceasta, luând în considerare și faptul că Georgia rămâne a fi parte a multor acorduri internaționale semnate în cadrul Comunității Statelor Independente. Primele 5 ţări de origine a importurilor făcute de Georgia din cadrul statelor CSI sunt: Azerbaijan - 8,1%, Ucraina - 7,6%, Federaţia Rusă - 7,5%, Armenia - 2,3%, Kazakhstan - 0,7%. Deci drept rezultat, situaţia comerţului exterior al Georgiei cunoaşte astfel o înrăutăţire pe ansamblu, în pofida faptului că exporturile au înregistrat creşteri pe parcursul perioadei analizate.

Deci orice ţară, dezvoltată sau în curs de dezvoltare, este cointeresată de extinderea acestei importante sfere a economiei. Această sferă stimulează creşterea economică, oferă posibilitatea de utilizare a noilor realizări tehnologice ale altor naţiuni, stimulează activitatea companiilor străine de investiţie a capitalului, contribuie la obţinerea mărfurilor care nu se produc în ţară, ridică nivelul cerinţelor consumatorului şi finalmente, contribuie la ridicarea nivelului de viaţă al populaţiei autohtone [3, p.56].

Georgia la fel ca alte state, este cointeresată de extinderea comerţului exterior. Obiectivul ţării este de aşi găsi locul în diviziunea internaţionlă a muncii şi a devenii un participant real al Pieţei Mondiale. Interesul Georgiei faţă de comerţul exterior este evident, reeşind din rolul pe care îl are acesta în economia naţională, dar şi tendinţa acesteia de a patrunde pe piaţa UE. In pofida rezultatelor nu tocmai eficiente este necesar de efectuat o naliză mai amplă a comerţului exterior al Georgiei, prin prisma unor indicatorilor cantitativi, cum ar fi ponderea comerţului exterior în PIB, gradul de acoperire a importurilor prin exporturi, pentru a putea determina locul acestui stat pe piaţa europeană şi internaţională precum şi avantajul competitiv comparativ cu alte state.

Fig.4. Evoluţia ponderii comerţului exterior al Georgiei în PIB pe parcursul anilor 2000-2013.

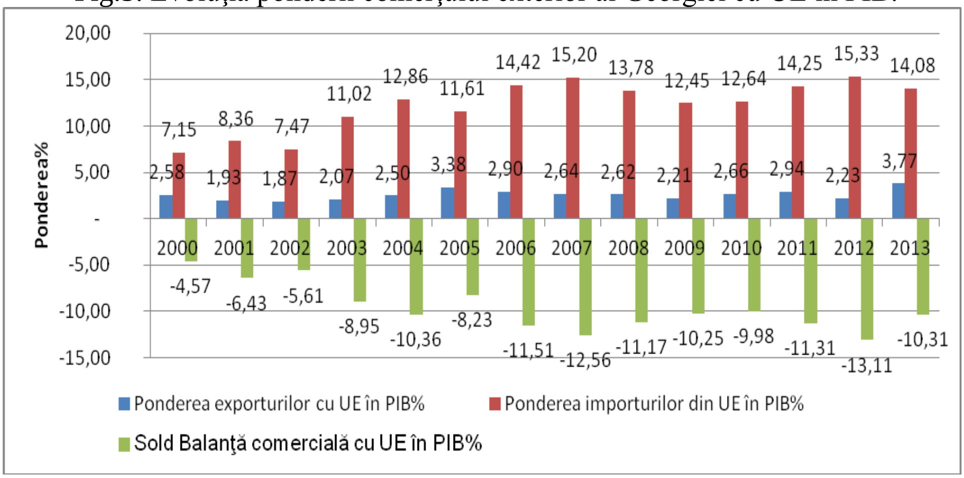


Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [5].

Din datele de mai sus observăm că PIB a Georgiei a înregistrat o creştere în dinamică de la 3057,47 mil $ SUA în anul 2000 pînă la 16 126,5 mil $ SUA în anul 2013, sau mai mult cu aproximativ de 5 ori, excepţie înregistrînduse numai în anul 2009 cînd acesta s-a redus cu 2032,51 mil $ SUA comparativ cu anul precedent. Această deminuare a fost determinată în mare parte datorită em-

bargoului expus de Rusia, ceea ce a influienţat şi asupra ponderii exportului în PIB, care tot în această perioadă a înregistrat cele mai scăzute cote de circa 10,53% în anul 2009 spre deosebire de anul 2007 cînd în pofida crizei mondiale, Georgia totuşi deţinea 12,11% din exportul total în structura PIB. Totuşi acest trend oscilatoriu se finisează cu cea mai mare pondere la finele anului 2013 cînd cota exportul total în PIB, era de circa 18,04%, mai mult cu 8,19%. Comparativ cu aceeaşi perioadă a anului 2001 cînd alcătuia 9,85%. Totodată se atestă şi creşterea ponderii importurilor în PIB de la 23,21% în 2001 pînă la 48,23% în 2013 influienţînd de altfel negativ asupra creşterii cotei deficitului privind balanţa comercială în PIB. Cel mai mare avînt se atestă pe parcursul perioadei 2001-2007 cînd ponderea deficitului balanţei comerciale s-a majorat de la 12,61% pînă la 39,13% în 2007 înregistrînd cea mai mare cotă pe tot parcursul perioadei analizate. Datorită eforturilor depuse de guvernul Georgiei, privind orientarea pe alte pieţe, ponderea deficitului balanţei comerciale în PIB a început să se reducă astfel încît ajungînd pînă la 30,79% în 2013.Totuşi excepţie înregistrindu-se în anul 2012 cînd aceasta a cunoscut o majorare nesemnificativă faţă de perioada precedentă cu 3,72%.

Fig.5. Evoluţia ponderii comerţului exterior al Georgiei cu UE în PIB.



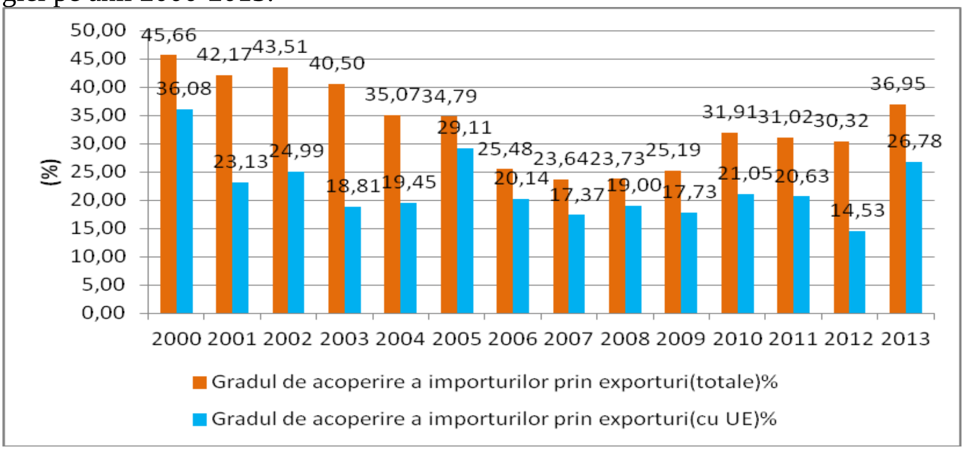
Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [5].

Examinînd structura exporturilor cu UE în PIB, putem afirma că aceasta cunoaşte un trend oscilatoriu pe tot parcursul perioadei analizate. Astfel dacă în anul 2000 Georgia deţinea o cotă a exporturilor cu UE în PIB de numai 2,58% apoi spre finele anului 2013 aceasta alcătuia 3,77%, mai mare cu 1,19%. Creşteri semnificative se atestă şi asupra cotei importutilor cu UE din PIB de circa 2 ori, ceea ce trezeşte îngrijorare datorită faptului că se răsfrînge şi asupra balanţei comerciale cu UE. Deci aceste evoluţii cu mici oscilaţii s-au răsfrîns şi asupra

creşterii ponderii deficitului balanţei comerciale cu UE în structura PIB. Dacă în anul 2000 ponderea deficitului balanţei comerciale cu UE în PIB constituia 4,57% apoi spre finele anului 2007 aceasta s-a majorat pînă la 12,56%, ca mai apoi să se reducă pînă la 10,31% la finele anului 2013 mai puţin chiar şi faţă de anul precedent cînd cota deficitul balanţei comeriale a Georgiei cu UE alcătuia circa 13,11% din PIB.

O privire retrospectivă asupra evoluţiei comerţului exterior al Georgiei pune în evidenţă trendul dominant de creştere a importurilor cu o intensitate mult mai mare decât creşterea exporturilor. Asupra evoluţiei nefavorabile a acestui trend privind comerţului exterior semnalează şi nivelul de acoperire a importurilor prin exporturi, care din 2000 nu mai respectă limitele minime (60%) pentru asigurarea securităţii economice a statului, fiind în continuă descreştere de la 45,66% în 2000 pînă la 23,67% în anul 2007 ca mai apoi să înregistreze o tendinţă de creştere pînă la finele anului 2013 înregistrînd o pondere de 36,96%.

Fig.6. Evoluţia gradului de acoperire a importurilor prin exporturi a Georgiei pe anii 2000-2013.



Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [5].

Expusă într-o optică mai largă, problema deficitului comercial ar putea să pară mai puţin gravă, deoarece soldul comercial negativ în mare măsură este influenţat şi de gradul de acoperire a importurilor prin exporturi cu UE. Analizînd gradul de acoperire a importului prin exporturi cu UE. observăm că exporturile cu UE pe tot parculsul perioadei analizate au asigurat importurile numai cu 26,78% în 2013 faţă de 36,08% în 2000 ceea ce di noui ne demonstrează faptul că Georgia importă tot mai mult din ţările UE decît încearcă să exporte. In urma evidenţierii acestor rezultate nu tocmai benefice cert este, că majoritatea organizaţiilor susţin sincer şi bine argumentat integrarea europeană ca perspectivă strategică de dezvoltare a Georgiei. Motiv pentru care, societatea civilă, dar

şi organele abilitate în domeniu au utilizat toate mecanismele legale disponibile pentru a promova parcursul European al ţării şi pentru a asista, în măsura capacităţilor, orice guvernare disponibilă să implementeze modernizarea şi reformele structurale conform normelor şi standardelor europene.

Demersurile relevante procesului de integrare europeană, au devenit mai consistente în activitatea organizaţiilor odată cu instituţionalizarea dialogului politic dintre Georgia şi Uniunea Europeană, prin semnarea Acordului de Parteneriat şi Cooperare (APC), şi au evoluat în timp pe măsura evoluţiei relaţiilor dintre Georgia şi UE.

Perspectivele privind semnărea acordul LZSAC a Georgiei cu UE

UE va colabora cu guvernul Georgiei și întreprinderile din această ţară pentru a contribui la implimentarea reformelor și modernizarea bunurilor și industriei şi aducerea lor la standardele necesare. De aceasta va beneficia o gamă extrem de diversă de sectoare, variind de la modernizarea sectorului agricol - de exemplu, stimularea comunităților rurale, producerea produselor de calitate superioară - la reglementarea mai bună a serviciilor financiare, astfel încât să se asigure protecția sistemului financiar al țării dar şi a investitorilor şi nu în ultimul rînd susţinerea comerţului exterior. Odată semnate și puse în aplicare, acordurile încheiate vor aduce beneficii concrete, cum ar fi o mai bună protecție a consumatorilor, inclusiv preţuri mai mici și produse de mai bună calitate; mai multe oportunități de afaceri pentru întreprinderile mici și mijlocii, o mai mare deschidere a piețelor și, prin urmare, mai multe locuri de muncă și mai puțină emigrare; un acces mai bun la servicii îmbunătățite de sănătate; utilizarea mai eficientă. Întreprinderile din acestă ţară ale căror bunuri și practici corespund standardelor UE vor putea efectua tranzacții libere în orice țară membră a UE fără tarife sau restricții. De asemenea, investitorii şi exportatorii de bunuri și servicii din UE vor fi capabili să opereze liber pe piețele din țările partenere și să vândă mai uşor și ieftin întreprinderilor și cetățenilor din Georgia [1, p.160].

De altfel condițiile comerciale pentru bunuri și servicii, atât pentru UE, cât şi Georgia vor fi imediat îmbunătăţite, din data în care acordul intră în vigoare. Acest lucru va facilita comerţul și investițiile fiind un lucru deosebit de important pentru Georgia, care are nevoie în continuare de investiții străine pentru a stimula creșterea economică. Întreprinderile din Georgia vor avea acces la piața UE, fără perioade de tranziție. Dar este, de asemenea, adevărat că o serie de beneficii suplimentare de care Georgia va beneficia de pe urma Acordului depind de finalizarea reformelor. Acordul de asociere cu Georgia merge mult mai departe decât formele clasice de integrare economică, care oferă nu numai oportunități îmbunătățite de comerț și investiții, dar, de asemenea, asistență în reformele legate de comerț, cu scopul de a contribui la redresarea și creșterea economică și la o mai bună integrare a economiei georgiene cu piețele mondiale.

Este adevărat că Georgia a cunoscut o încetinire a creşterii economice în 2012. Această încetinire a fost cu siguranță resimțită de afacerile din această ţară. Dar previziunile Băncii Mondiale sugerează că aceasta a fost o criză temporară și că creșterea economică se întoarce la Georgia pentru anii următori, așteptată la 6,3% din PIB în 2014 și 2015, și 6,5% în 2016 cu condiţia că reformele să fie finalizate. De exemplu, produsele agricole din Georgia vor deveni mai atractive pe piaţă datorită UE la eliminarea taxelor de import din UE în valoare de 5,7 mil € la produsele agricole de bază și 0,5 mil € la produsele agricole prelucrate. Această creștere va fi asigurată în mod special de dezvoltarea relaţiilor comerciale pe viitor cu Europa și Statele Unite prin implimentarea modificărilor conform standartelor UE [6].

Noile oportunități de piața UE și standardele de producție mai ridicate în Georgia vor impulsiona investițiile, va stimula modernizarea agriculturii și îmbunătățirea condițiilor de muncă. Georgia va beneficia de noi oportunități comerciale și un acces mai uşor la piața UE. Acordul va trebui să permită economiei georgiene de a atinge normele UE în ceea ce privește competitivitatea și, prin urmare, a găsi, treptat, locul său în economia mondială. Aceasta va deschide noi oportunități nu doar în comerțul UE - Georgia, dar în comerțul Georgiei cu restul lumii, având în vedere recunoașterea la nivel mondial a normelor și standardelor UE. Punerea în aplicare a acestor standarde sau reforme va aduce în mod semnificativ mai multe opțiuni și produse de calitate superioară pentru consumatorii georgieni și va face Georgia pe un loc mai atractiv pentru investitorii străini. Sectoarele cele mai sensibile vor beneficia de perioade de tranziție lungi pentru a asigura adaptarea armonioasă a economiei Georgiei. În plus, reformele aplicate vor consolida democrația și stabilitatea politică, economică și instituțională în Georgia, ceea ce o va face o mai previzibilă și mai atractivă ca punct de destinație pentru investitori.

Bibliografia

1. Szigetvári T. (Ed.) Developing trade and trade policy relations with the European Union. // East European Studies, No.5, Budapest, 2014.
2. Certan S., Certan I. Integrarea economică în Uniunea Europeană. – Chişinău: CEP USM, 2013.
3. Dragan G. Fundamentele comerţului internaţional. - București, Ed ASE, 2004
4. www.wordbank.org (accesat pe 25.05.2014)
5. www.geostat.ge (accesat pe 24.06.2014)
6. www.eeas.europa.eu (accesat pe 02.07.2014)

Prezentat la redacție
la 10 octombrie 2014

EUROPEANIZATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND GEORGIA: COMPARATIVE APPROACHES[2]

Cristina MORARI
Republic of Moldova, Chisinau, Moldova State University, Faculty of International Relations, Political and Administrative Science, International Relations Department
Lecturer, PhD student

In this article the author analyzes the Europeanization of two post-soviet sates that have European aspirations, Republic of Moldova and Georgia. In general, the concept of Europeanization was more attributed to the EU member states, but recently it is used to explain the domestic changes that produce European integration within candidate states as well as within states with European aspirations. Eastern Partnership is considered to be an instrument that fosters Europeanization in participatory states. In this context, Moldova and Georgia, indeed, have implemented a range of important reforms that have produced positive changes at domestic level. Implementation of Association Agreements signed with European Union will promote this process further. Europeanization can also play an important role in peaceful conflict resolution. The author underlines the necessity of realization of Europeanization by the population in conditions that this process is developed mainly by the government.

Key words: *Europeanization, conditionality, reforms, European integration, policies, Republic of Moldova, Georgia.*

Republic of Moldova and Georgia are two post-soviet states that have European aspirations. In order to obtain the prospect of EU membership, these states should accomplish a range of requirements that came from the European community. In this context Europeanization plays an important role, because it has a big influence on the process of a country's adjusting to the Copenhagen criteria.

Europeanization is a concept that usually is used in the scientific literature regarding European integration with meaning of both, absorption of European Union policies at national policy level and transfer of some preferences of domestic policy at the European Union level [21, p.109]. According to the Knill

[2] *"This research was supported by a Marie Curie International Research Staff Exchange Scheme Fellowship within the 7th European Community Framework Programme". Acronym: EU-PREACC Grant Agreement Number: PIRSES-GA-2012-318911. Project period: 01.03.2013-28.02.2017.*

and Lehmkuhl, Europeanization can be defined as the impact of European integration at the national level, or, in other light, as a process of change in national institutional and policy practices that can be attributed to European integration [12, p.2]. C.Radaelli gives a good and comprehensive definition. In his words, Europeanization consists of processes of (a) construction (b) diffusion, and (c) institutionalization of formal and informal rules, procedures, policy paradigms, styles, ways of doing things, and shared beliefs and norms which are first defined and consolidated in the EU policy process and then incorporated in the logic of domestic (national and sub-national) discourse, political structures, and public policies [18, p.3].

The term Europeanization should not be used as a synonym of European integration, taking into the consideration that the last one refers to the political evolutions at supranational level, while Europeanization deals with the impact and consequences of the process upon domestic policy of states. Thus, Emerson identifies three mechanisms trough which European requirements can produce domestic changes. First mechanism refers to the *legal obligations* in political and economic domains flowing from the requirements for accession to the European Union. Second is about the *objective changes* in economic structures and the interests of individuals as a result of integration with Europe; and finally, *subjective changes* in the beliefs, expectations and identity of the individual, feeding political will to adopt European norms of business, politics and civil society [3, p.2]. The idea is supported by Knill and Lehmkuhl, who, when considering the domestic impact of European policies, also, distinguish three mechanisms. Thus, according to them, first, and in its most explicit form, European policy-making may initiate domestic change by prescribing concrete institutional requirements with which member states must comply; that is, EU policy positively prescribes an institutional model to which domestic arrangements have to be adjusted. Second, and somewhat more implicitly, European legislation may affect domestic arrangements by changing the domestic rules of the game. European influence is confined to altering domestic opportunity structures, and hence the distribution of power and resources between domestic actors. Third, in its weakest form, European policy neither prescribes concrete institutional requirements nor modifies the institutional context for strategic interaction, but affects domestic arrangements even more indirectly, namely by altering the beliefs and expectations of domestic actors. Changes in domestic beliefs may in turn affect strategies and preferences of domestic actors, potentially leading to corresponding institutional adaptations. Hence, the domestic impact of European policies is primarily based on a cognitive logic [10, p.3].

Despite the diverse meanings that the concept of Europeanization acquires within the literature, all of the aforementioned approaches share the assumption that this process is mainly limited to the EU member states. Therefore, the

study of member states' Europeanization would explain the way these states have adapted to the European Union from the economic, political and institutional point of view. However, recent contributions to the European integration literature have pointed out that the Europeanization process could be influential even beyond the European Union's geographic boundaries, principally with regards to candidate countries. Thus, the concept of Europeanization differentiates between *traditional Europeanization*, which is mainly limited to the EU member states, and *enlargement-led Europeanization*, which affects candidate countries and is conditionality-driven. Most researchers agree that the impact of Europeanization is much more visible in the case of candidate countries than in that of member states [14, p.6]. This fact is valuable also for states with European aspirations.

In this context, Frank Schimmelfennig suggests some mechanisms that explain the way that European Union disseminates its institutions and rules of governance beyond its borders. He begins with *conditionality,* a direct mechanism of Europeanization, which is based on the European Union's manipulation of other actors' cost-benefit calculations. The European Union seeks to disseminate its governance rules by setting them as conditions that external actors have to meet in order to obtain rewards and to avoid sanctions from the European community. The most relevant rewards are different types of agreements ranging from trade agreements to accession treaties and the provisions of market access and financial aid that come with them. Correspondingly, the European Union's sanctions consist in suspending or terminating such agreements. Usually, this kind of conditionality is used positively by the European community and instead sanctions, European Union keep the states in the waiting room for an agreement until they meet the conditions. Then, the researcher talks about the *externalization* that works through the European Union's indirect impact on the cost-benefit calculations of external actors. External actors adopt and follow European Union rules because ignoring or violating them would generate net costs. Firms interested in participating in the European Union market must follow the European Union's rules. Countries whose economies are strongly interconnected with the European Union make their internal rules compatible with those of the European Union. Another mechanism is s*ocialization* that comprises all European Union efforts to disseminate European governance by persuading outside actors of the ideas and norms behind them. This is a direct mechanism of Europeanization based on the logic of appropriateness. External actors adopt and comply with European Union rules if they are convinced of their legitimacy and appropriateness and if they accept the authority of the European Union. Finally, there is *imitation* that works similarly but without a pro-active role of the European Union. Rather, the European Union serves as a role model of governance, which outside actors emulate. Non-member actors imitate the European

Union because they recognize EU rules and policies as appropriate solutions to their own problems [20, p.8, 9].

It should be mentioned that states with European aspirations, due to their status as neither members nor candidates they are not part of the common regulatory system of the European Union. The European Union has no legal claim to impose obligatory regulations on them and to prescribe certain institutional models and procedures, neither is the European Union capable of using conditionality as a coercive tool. Consequently, non-members with no interest or little realistic chance to join the European Union in the foreseeable future have no reason to initiate any adjustment processes. If those countries voluntarily decide to comply with restrictive European Union measures, internal factors or potential benefits, e.g. the hope to achieve candidate status in the long term, are supposed to play the decisive role [2, p.411]. So, Moldova and Georgia have no inducement to adapt respective laws as long as they are not rewarded with the advantages that European Union membership or the credible prospect of membership brings about. Also with regard to communication-orientated measures, the impact on countries far away from membership is supposedly bigger. These countries feel compelled to prove their trustworthiness as future members of the Union and therefore demonstrate their openness to European Union measures and models. Furthermore, especially states that are in a transitional phase and still lack a stable institutional structure appreciate the guidelines benchmarks and evaluation schemes set out by the European Union to structure their domestic adaptation processes [2, p.416].

Thus, for the states from the post-soviet space, as Republic of Moldova and Georgia, Europeanization presents an ambiguous process, as it supposes not only the process of integration / adherence to European Union, but also a more complex process of returning to Europe from political, economic, judicial, social and cultural point of view. In this context, is more accepted the idea that Europeanization reflects the adoption of norms, policies and institutional models of the European Union in the process of fulfillment of European adherence conditions, a process of adjustment that often is linked to the process of modernization and post-communist transition [8, p.20].

In this way, an example of *direct multilateral* Europeanization *beyond Europe* – i.e. in the countries that do not have a prospect to obtain EU membership in the foreseeable future- is encompassed in the Eastern dimension of the European Neighborhood Policy called the Eastern Partnership. Eastern Partnership, launched four years ago, is aimed to facilitate political association and further economic integration between the European Union and its Eastern neighbors – Ukraine, Moldova, Georgia, Armenia, Azerbaijan, Belarus - provided they are interested in such alignment with the EU. When looking at the intended processes related to the regulatory and legislative approximation of these six countries

to the EU, it can be argued that this is an example of what Olsen defined as exporting forms of political organization and governance that are typical for the EU beyond its territory, or of, as Lavenex put it, an external projection of internal solutions [17, p.5]. In the case of the Republic of Moldova and Georgia European Neighborhood Policy and Eastern Partnership can be seen as important instruments of the European Union to monitor, evaluate and encourage the process of Europeanization of the countries.

During the fulfillment of Eastern Partnership objectives there were realized a range of important tasks and made important changes within participatory states. Ukraine and Moldova were the first Eastern Partnership countries to receive Visa Liberalization Action Plans, in November 2010 and January 2011, respectively. Georgia was one step behind, implementing a visa facilitation agreement with, the EU since March 2011. Moldova and Ukraine were also the first Eastern partners to join the European Energy Community (EEC), an initiative established between the EU and the Western Balkan countries to integrate non-EU countries into the EU energy market through the extension of the EU energy *acquis* [9, p.2]. Georgia has the status of observer and is a candidate to the EEC. At the same time, Georgia was the first among the Eastern Partnership countries to conclude a Common Aviation Area agreement with the European Union, which envisages its gradual integration into a pan-European aviation market. Those Eastern Partnership countries with European aspirations have performed better in adopting EU norms and regulations across different sectors, though implementation is still questionable. The direct link between the intensity of cooperation with the European Union and reform on the ground is stronger in cases where the EU applies strict conditionality. The talks on setting up visa free regimes with Ukraine and Moldova provides a good example. The European Union offered a strong and credible reward, a visa free regime, subject to the implementation of concrete reform steps outlined in the visa liberalization action plans. As a result, both countries have undertaken legislative changes, though at different speeds [9, p.3]. For instance, ahead of receiving the visa liberalization action plan, Moldova had already switched to biometric passports and launched reforms in data protection, border management and the Interior Ministry [9, p.4]. As result, Moldova, after successful implementation of all conditions and negotiations that lasted for almost four years, obtained the abolishment of the visa regime for citizens of Moldova holding a biometric passport. The decision went into force on 28 April 2014.

At its turn, Georgia has demonstrated more capability for combating corruption and organized crime than all other Eastern Partnership countries. Saakashvili government pushed forward a broad range of reforms that have made Georgia one of the most Westernized post-Soviet states. During the earliest days of his presidency, he decided to begin reform with the patrol police - the highly vi-

sible police officer would embody the immediate results of his fight against corruption. The foremost goal was to curb the petty corruption plaguing virtually every encounter between ordinary citizens and the police. By 2006, such petty corruption had been virtually eradicated while the Interior Ministry has made great strides to boost its transparency and efficiency. Crime rates dropped, and, in a dramatic shift, the police have become one of the most trusted public institutions in the country. Georgia's reformed police and public administration, as well as drastically reduced crime rates, have helped make state services more efficient and available to all citizens [13, p.10].

In general, in case of Georgia, Europeanization can be considered a process initiated locally, and then met with a mixture of encouragement and discouragement by the European Union. Constitutional reform, nationalism, radicalism and European integration are, then, likely to be the four pillars of Georgia's new leadership's approach to governance. It is a risky mix, but one with at least the potential of bringing significant progress towards stability and development [6, p.35]. Georgians broadly agree that commitment to the West has been crucial for the process of democratization. Human rights standards, free and fair elections, freedom of expression, are only some of the dimensions of democracy that have benefited from Georgia's commitment to a European trajectory. So, the Association Agreement and Visa liberalization are considered to make this process of substantive Europeanization irrevocable, concluding the process of transition. A good example of the impact of EU conditionality upon domestic changes is the case of the DECFTA negotiations included in those of the Association Agreement. There were defined for Georgia in particular in the European Commission report that amounted to five main key priorities or conditions for the start of negotiations and a number of other priorities. The first priority was to strengthen the administrative capacity of the institutions to be involved in DCFTA negotiations, in particular capacities of a task force responsible for the preparation. This task force was created by the government resolution No 78 issued on April 14, 2009 in a form of a special working group. Other key priorities included adoption and start of implementation of essential legal acts and improvement of institutional framework in the areas of: *technical regulations* (adopt and start implementing a governmental program of adoption of technical regulations in line with the EU *acquis* in the priority industrial sectors and achieve progress in the establishment of a domestic institutional system (tech. regulations, standardization, accreditation, metrology, conformity assessment and market surveillance); *sanitary and phytosanitary measures* (start implementation of the suspended food safety legislation and prepare a comprehensive strategy of establishment of a solid food safety system); *competition policy* (preparation of a comprehensive strategy in line with the EU standards, adoption of a general competition law and start of its implementation through capacity build-

ing); intellectual property rights protection (significant improvement of implementation and enforcement of existing IPR legislation through in particular launching a study on piracy and counterfeiting and a dialogue with right holders) and *information* of the envisaged treatment for Abkhazia and South Ossetia in this context [5, p.84]. As result, in June 2013, Georgia concluded talks with the EU on a DCFTA.

Also, as has shown the *European Integration Index 2013 for Eastern Partnership Countries*, Georgia, across all aspects of deep and sustainable democracy, has particularly good results in fighting corruption and fostering an independent judiciary. Moreover, it has the best business climate in the region and came closest to meeting DCFTA requirements. Its policies of awareness raising in the field of European integration and participation of civil society in shaping EU-related policies are also fairly developed [4, p.17]. Georgian parliament unanimously passed a key constitutional vote to limit presidential powers to dismiss the parliament, paving the way for a smoother transition. The new government has also proceeded with reforms to the labor code, demanded by the EU, as well as tackling reforms to the justice sector [4, p.8]. Thus, EU conditionality of obtainning Association Agreement has lead to important domestic changes.

Speaking about the Republic of Moldova, which soon after it gained independence, declared its wish to belong to *Europe* again, according to the N.Popescu, there can be identified three kinds of Europeanization mechanisms. First one is related to the *conditionality* that in words of the researcher has been very limited. EU conditionality has been mainly in line with policies of the International Monetary Fund and the World Bank, the main actors using conditionality to alter the behavior of the government. EU conditionality has been linked to some financial assistance through the TACIS program and has mainly played a supportive role of the conditionality of international financial institutions. When referring to EU expectations on Moldova, one might talk of "requests" rather than "conditions". The EU has a list of expectations from Moldova, compliance with which might lead to increased co-operation with the EU, but the terms of the requests, as well as the possible rewards are rather vague [16, p.8]. Secondly, Popescu points out the *socialization* as a mechanism for Europeanization in Moldova. Even though the researcher underlines its impact as relatively modest because of late visibility of European Union in Moldova (the EU delegation was opened in the Republic of Moldova only in 2005), there is a certain consensus that EU membership is Moldova's long-term objective. The EU as a norm-setting agent is practically uncontested, and the general idea of European integration is supported by a majority of public opinion in Moldova. The increasing exposure of Moldovan political players to a "Europeanized" international environment is likely to have certain socializing effects. And the fact that Moldovan political parties sometimes justify their actions by invoking European norms and

compliance with EU requests [16, p.10] is still valuable. A third possible mechanism of Europeanization, continues Popescu, is *lesson-drawing*. This mechanism is defined as an instance when knowledge about policies, administrative arrangements, institutions and so on at one time or place is used in the development of policies, administrative arrangements and so on at another time or place. States look for lessons abroad when they are dissatisfied with the *status quo*, though lesson-drawing does not necessarily imply an import of policy. The lesson-drawing mechanism of Europeanization can be divided into soft transfers, i.e. the transfer of ideas, concepts and attitudes; and hard transfers of programmes and implementation [16, p.12]. Here, the study of experience of the Central and Eastern Europe states, as well as, of the Western Balkan states, is welcomed.

In the words of western researchers, once the strongly pro-European Alliance for European Integration (AEI) came to power in September 2009, Moldova became the strongest case of European Union model power in the neighborhood. The European Union responded to the change with more active engagement, including additional assistance and launch of negotiations on an association agreement and visa liberalization. The European Union's assistance to Moldova was also relatively larger considering the small size of the country. Moldova's short-term expectations were more realistic, but the longer-term motivation for pursuing an ambitious reform agenda and taking the European Union's conditions seriously was the hope of one day joining the club. The AEI has formulated its European integration agenda largely in accordance with the European Union's expectations [19, p.7]. It is considered that weakness of the justice sector is one of the main hurdles for Moldova's reform process. The European Union has repeatedly questioned the qualification and independence of judges, the activities of the Centre for Combating Economic Crime and Corruption etc. The EU is applying conditionality to push the justice sector reform forward: it has made around 50 million EUR of budget support conditional upon the adoption of a reform strategy [19, p.9].

In the process of Europeanization and adjusting o the European standards there were adopted different national laws during the decade. These changes were noticed by our European partners. For instance, in order to improve transparency, transcripts of debates and draft laws were published on the website of the Ministry of Justice and the government started to organize public consultations / hearings in 2005. In 2006 laws on the reform of local autonomy and administrative decentralization were adopted. In late 2008 a law on transparency in public decision-making was adopted. The most important issue of good governance is the fight against corruption. Notable legislative changes can be witnessed since 2006, with a law making anti-corruption surveys compulsory for draft legislative acts [1, p.24]. Moreover, Moldova in recent years has significantly

reduced technical barriers to trade. For instance, there have been amendments to the laws on standardization and metrology, as well as the entry into force of a law on accreditation and conformity assessment. Given the contribution that food products make to the country's foreign trade, convergence with EU sanitary and phytosanitary standards is particularly important to Moldova. In October 2011 the country adopted a food safety strategy for 2011-2015 which includes the establishment of a food safety authority and a plan for convergence with EU standards. All agri-food control bodies are subsumed into the new food safety authority, which thereby assumes responsibility for the entire food chain. In the context of a DCFTA, Moldova has also adopted business regulations that are in line with EU requirements. These actions go hand in hand with EU legislation and strategies [11, p.15]. At the same time, although Moldova is a clear frontrunner in the *European Integration Index 2013 for Eastern Partnership Countries*, it slightly lags behind Ukraine when it comes to political dialogue, trade and economic integration and cooperation in different sectors with the EU. Although its approximation in all sectors is relatively high, its transport regulatory policy and policies on education, culture, youth and information society are far from meeting EU requirements. Its level of market economy and meeting DCFTA requirements was also behind that of Georgia [4, p.17].

So, for the Republic of Moldova and Georgia it was a long and heavy way to the associate status even if without EU membership prospect. The realization of the Eastern Partnership objectives as it can be seen is interconnected strongly with the Europeanization of countries. However, signing the Association Agreements will not automatically lead to speedy Europeanization of the Moldova and Georgia. Moreover, the implementation of Association Agreements, the main goal of both governments for next two years, might produce active opposition to the European Union as short-term costs will have to be paid before the long-term benefits will appear. At the same time, the Association Agreements will create serious constraints for unwilling reformers. It will become more difficult to reject reforms that are both very specific and legally binding.

Another aspect of Europeanization can be considered the domestic institutional transformation in the process of European integration coordination. In case of Georgia, in order to prepare country at domestic level for European integration, in 2004, the office for European of State Minister and Euro-Atlantic Integration was created under the government, and was entrusted with the task of deepening cooperation with NATO and the European Union, ultimately achieving full political, legal, military, economic, and cultural integration. To oversee Parliament's fulfillment of obligations undertaken by Georgia towards the European Union, the Parliamentary Committee on European Integration was created [15, p.178]. Thus, main functions of the office of State Minister and Euro-Atlantic Integration regards the implementation of coordination and monitoring of

activities of the executive branch of the Government of Georgia on European and Euro-Atlantic integration. Its European Integration Coordination Department focuses on coordination of activities on the European integration of the Government of Georgia, Ministries and other state agencies; assistance to approximation of Georgian legislation to the legislation of the European Union; executing functions of the secretariat of the state commission on Georgia's European integration; coordination of implementation of Georgia-EU action plan within the scope of the EU Neighborhood Policy; coordination of Georgia's participation in the European Union initiative "Eastern Partnership"; coordination of issues related with the "Partnership for Mobility"; assistance to approximation of Georgia and European Union political, business and non-governmental circles [15, p.7].

Also, from 2004 activates the Georgia's EU Integration Commission. It is chaired by the Prime Minister of Georgia. The State Minister's Office on European and Euro-Atlantic Integration is charged to deal secretariat's tasks of this commission. The commission's tasks are focused on the facilitation of the process of Georgian integration into the European Union and coordinate the line ministries' activities in this regards and preparation of the recommendations and proposals for the Government of Georgia, facilitating effective cooperation of Georgia with EU and its Member States in the political, economic, cultural, legal and other fields. It also supports implementation of the European Neighborhood Policy Action Plan (ENP AP) and discusses ongoing implementation process; facilitates harmonization of Georgian legislation with the EU *acquis communautaire* and discuss information on the implementation of the recommendations of the EU-Georgia Cooperation Council, Committee and Subcommittees [7].

There have been significant changes in the organizational structure of the Moldovan executive too. Currently, the institutional mechanism in charge of the implementation of the European integration agenda is composed of: a) the Government Commission for European Integration, which is the main decision-making and monitoring body - it includes all ministries and is headed by the Prime Minister of Moldova; b) the Ministry of Foreign Affairs and European Integration (MFAEI) that coordinates the actions undertaken by ministries and governmental agencies; c) the Department for European Integration of the MFAEI undertakes the responsibilities of the Secretariat of the Govern Commission for European Integration; d) European integration offices set up in each ministry, which are charged with implementing and coordinating the actions / commitments of those ministries; e) the Foreign Policy and European Integration Committee of the Moldovan Parliament, which is the interface between the European Parliament and the Moldovan Parliament. However, it is stated that for a better coordination and realization of European integration of country it is necessary

to found a Ministry of European Integration of the Republic of Moldova, which will be in charge exclusively with European integration issues.

But Europeanization process is not reflected only through absorption of European standards and values and contribution to the modernization and development of the states. It should play an important role when it regards the conflict resolution problem, as Republic of Moldova and Georgia, unfortunately, have territorial problems. In this context, it is worth to mention the Popescu's vision that in order Europeanization be conductive to conflict resolution there should be met a range of conditions. These are: a) the (potential) benefits of Europeanization have to be higher than the benefits of the status quo for the dominant elites of both conflict entities; b) Europeanization has to be attractive for both, rather than only one, conflict party; the benefits of Europeanization have to be credible and have to be received within a visible time span; Europeanization has to lead to a differential empowerment of those actors that are likely to favor a resolution of the conflict, thus altering the structure of interests that keeps certain conflicts unsolved [16, p.3]. In this way, Europeanization can serve as an important tool of peaceful conflict transformation by benefits that it will produce. After signing of Association Agreements with European Union, Republic of Moldova and Georgia surely have more opportunities to become more attractive for the secessionist territories from economic and social point of view, especially taking into the consideration that as Moldova and Georgia moves forward on the EU path, the EU will sooner or later have to engage in a serious discussion on the prospect of membership.

Thus, Europeanization has a great impact on the domestic preparation of the Republic of Moldova and Georgia for their European integration. It is important to underline that this process in both countries, by the moment, mainly is coordinated by the government that connects all its actions and reforms to the fulfillment of the Copenhagen criteria. In this context it is necessary to assure that Europeanization should come out not only from the governors and elites but also from the bottom, from the population. In other words, it is necessary the Europeanization of peoples' mentality, contribution and support of each citizen for building of the Europe at home.

Bibliography:

1. Arne N., Wekker T. Normative power Europe? EU relations with Moldova. // European Integration online Papers (EIoP), Vol.14, Article 14, 2010, http://eiop.or.at/eiop/texte/2010-014a.htm.
2. Bauer, Knill & Pitschel. Differential Europeanization in Eastern Europe: The Impact of Diverse EU Regulatory Governance Patterns, http://kops.ub.uni-konstanz.de/bitstream/handle/urn:nbn:de:bsz: 352-opus-76833/Differential_Europeanization_in.pdf?sequence=1

3. Emerson M. European Neighborhood Policy: Strategy or Placebo? // CEPS working document, №215, November. - Brussels: Centre for European Policy Studies, 2004, http://aei.pitt.edu/6645/01/1176_215.pdf
4. European Integration Index 2013 for Eastern Partnership Countries, http://www.eap-index.eu/images/Index_2013.pdf
5. European Union and Georgia: current issues and prospects for the future. "European Integration" Series. - Tbilisi: Georgian Foundation for Strategic and International Studies, 2009
6. Europeanization and Democratization: the Southern European experience and the perspective for the New Member States of the Enlarged Europe, http://www.cires.unifi.it/upload/sub/Europeanisation%20and%20Democratisation.pdf
7. Georgia's EU Integration Commission, http://eu-integration.gov.ge/?que=eng/georgia_and _the_eu/G_C_G_I_EU
8. Grabbe H. Puterea de transformare a UE. Europenizarea prin intermediul condiţiilor de aderare în Europa Centrală şi de Est. – Chişinău: Epigraf SRL, 2008
9. Is the EU's Eastern Partnership promoting Europeanization?, http://www.fride.org/download/PB_97_EaP.pdf
10. Knill C., Lehmkuhl D. How Europe Matters. Different Mechanisms of Europeanization. // European Integration online Papers (EIoP), Vol.3, (1999) N°7, http://eiop.or.at/eiop/texte/1999-007.htm
11. Kuzņecova I., Potjomkina D., Vargulis M. From the Vilnius summit to the Riga summit: challenges and opportunities of the Eastern Partnership. - Riga: Latvian institute of international affairs, 2013
12. Maarten P. Vink. Negative and Positive Integration in European Immigration Policies. // European Integration online Papers (EIoP), Vol.6, nr.13, 2002, http://eiop.or.at/eiop/pdf/2002-013.pdf
13. Marat E. Reforming the police in post-soviet states: Georgia and Kyrgyzstan, 2013, http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2013/ssi_marat.htm
14. Moga T. Connecting the enlargement process with the Europeanization theory (The Case of Turkey) // CES Working Papers, II, (1), 2010, http://www.ceswp.uaic.ro/articles/CESWP2010_I1_MOG.pdf
15. Morari C. European integration of Georgia and the Republic of Moldova: evolution and prospects. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr.3 (LXIVI), 2014. - Chişinău: USM, USPEE, AMSP, 2014
16. Popescu N. Europeanization and conflict resolution: a view from Moldova, http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2004/1-2004Comment02.pdf

17. Pulišová V. Multilateral Europeanization of the EU's Eastern Neighborhood: how does it work? // EUFORPOL WP 5, 2013, http://www.fses.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/UESMV/Documents/EUFORPOL_WP5_Pulisova_def.pdf
18. Radaelli C.M. Europeanization: Solution or problem? // European Integration online Papers (EIoP) Vol.8, N°16, 2004, http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-016a.htm
19. Raik K. From attraction to Europeanization – Moldova's slow movement towards the EU, http://infoeuropa.md/files/from-attraction-to-europeanisation-moldova-039-s-slow-movement-towards-the-eu.pdf
20. Schimmelfennig F. Europeanization beyond the member states, http://www.eup.ethz.ch/people/schimmelfennig/publications/10_ZSE_Europeanization__manuscript_.pdf
21. Wiener A. Diez T. European integration theory. - New York: Oxford, 2004

Prezentat la redacție
la 26 noiembrie 2014

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (LXVII), 2014

REVISTĂ ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 12.12.2014. Formatul 70x100 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.
Tirajul 200 ex.